

bernard shaw

kara kız

bernard
shaw
NOBEL
1925

kara kız

NOBEL
1925

NOBEL DİZİSİ: 29

BERNARD SHAW

KARA KIZ

Türkçesi
Mete Ergin

CEM YAYINEVI

Dizgi, baskı: Çınar Matbaası, İstanbul, 1971

BERNARD SHAW'UN ÖNSÖZÜ

1932 yılında, İngiltere'nin kışına rastlayan Afrika yazında, Knysna'da beş haftalık bir gecikmeyle kaldığım sırada aklıma esti bu hikâyeyi yazmak. Niyetim, bir oyun yazarı olarak çalışmalarımın normal gidişi içinde bir oyun yazmaktı; ama bir de baktım, oyun yazacağıma kara kızın hikâyesini yazmağa girişmişim ben. Bu hikâyenin ne anlatmak istediği üzerinde şimdi, hikâye yazılıp bittikten sonra düşünüyorum; bununla birlikte, herkes gibi benim de yorumlarımda yanılabilceğimi ve öncü yazarların da öteki öncüler -meselâ Colomb- gibi çok kere varmak istediklerinden başka bir yere vardıklarını öyle ikide birde tekrarlayamam ben. Onlar sofuca bir korkuya kapılarak, ilhamlarının kendilerini açıkça yönettiği varış noktalarından bazen böyle kaçarlar. Ben de St. Thomas Aquinas gibi, eski ya da modern bütün gerçeklerin Tanrıdan geldiği tezi ni savunurum; ama dış ve iç gözlemlerim sayesinde, ilhamı veren gücün oyuncağı olan aletin çok kusurlu bir alet olabileceğini, hatta Kutsal Savaş'ta Bunyan'ın yaptığı gibi, mesajını çok gülünç bir duruma düşürebileceğini de bilirim.

Her neyse, bu konuyu kendimce nasıl değerlendirdiğimi anlatayim ben.

Düşünmeden lâf eden kişiler çoğunlukla bizim yeni fikirlere kapalı, muhafazakâr bir tür olduğumuzu söylerler. Benim gördüğüm kadarıyla durum hiç de böyle değildir. İnsanların yeni fikirlere nasıl bir açıklıkla nasıl da safça saldırdıklarını görerek çok kere hayretler içinde kalmışım. İnsanlar kendilerini avutan, hoşnut eden ya da onla-

ra bir çıkar vaadeden herşeye inanırlar. Ben de Stuart Mill gibi, saçma fikirlerin zamanla çekiciliklerini kaybederek moda olmaktan ve var olmaktan çıkacakları; tutulmayan yalancı vaadlerin alayla karşılandıktan sonra unutulup gidecekleri; yokedilmeleri imkânsız doğru fikirlerin (çünkü doğru fikirler ortaya çıkarılmasalar, unutulmaları ise yaşayacakları, bu fikirlerin, Bilim adını verdiğimiz, doğrulukları araştırılıp ispatlanmış bilgiler yığınına katılacakları düşüncesiyle avunuyorum. Kafalarımızı donattığımız, iyice denenmiş köklü fikirleri bizler bu yoldan ediniriz; okullarla üniversitelerin kalp eğitiminden bambaşka olan asıl eğitimi de işte bu donatılar meydana getirir.

Ne yazık ki, bu basit faraziyenin karşısında, bu faraziyenin kendi içinde gizli olan bir engel vardır. Bu gizli engel, ihtiyatlı olmayı salık veren şu eski öğütün unutulmasıdır: 'Temiz su bulmadan kirli suyu atma.' Bu öğüt, 'Sana ayrıca şunu da söyleyeyim ki, temiz suyu bulunca da kirli suyu mutlaka at ve her ikisinin karışmamasına özellikle dikkat et,' öğütüyle tamamlanmadıkça, şeytanın ta kendisidir.

İşte bu bizim hiç bir zaman yerine getirmediğimiz şeydir. Temiz suyu kirli suyun içine boşaltmakta ayak direriz; kafalarımızın hep bulanık oluşu bundandır. Günümüzün eğitilmiş insanının kafası, içindeki en yeni ve en değerli şeylerin, müzelerin döküntü ambarlarına yakışır beş para etmez antikalarından, süprüntüden ibaret pis kokulu bir yığın üzerine gelişigüzel atılı bulunduğu bir mağazaya benzetilebilir ancak. Bu mağaza hep iflas halindedir; mağazanın sahipleri arasında I. William ile VII. Henry, Musa ile İsa, St Augustine ile Sir Isaac Newton, Calvin ile Wesley, Kraliçe Victoria ile H.G Wells; mağazanın kökü kuru olmayan kredi kaynakları arasında ise Karl Marx, Einstein ve az çok Stuart Mill'e ve bana benzeyen daha düzinelerle insan sayılabilir. Böylesine bir kargaşalık içinde hiç bir kafa doğru dürüst işleyemez. Yürürlükte bulunan okutma, eğitme ve yetiştirme yöntemimiz her yeni kuşak çocuklarının kafalarında bu kargaşalığı yaratmaktan ibaret kaldığı sürece de bizler en kestirme yoldan çözüme ulaştıracak ihtilâlcî yöntemlere başvurulmasına yol açmış oluyo-

ruz; edindikleri üniversite diplomalarıyla başları dönen kişilere gelince, bunlar ihtilâl yöntemleri içinde siyasal haklarından ister istemez yoksun bırakılacakları, daha doğrusu, kendilerine deli gözüyle bakılıp yetersiz sayılacakları için, işlerin yönetimi kendi kendini yetiştirmiş olanlarla, budalaların eline kalacaktır.

Yeni fikirlerin, üstüne geldikleri eski fikirlerin ayıklanmasına bakılmaksızın durmadan alınması yönteminin -bu çılgınca yöntemin- en göze çarpan örneği, İncilin, harikulâde artistik İngilizce çevirisi dolayısıyla okurlar üzerinde büyüleyici bir etki uyandırdığı ülkelerde hâlâ ayakta durmasıdır. Bu büyüleyici etki kaybolmağa yüz tutmuş bulunuyor; zira on altıncı yüzyıl İngilizcesi can çekişen bir dil olduğundan, halk yığınlarının eski çeviriyi artık anlamamaları basit gerçeği bizi yeni çeviriler yapmağa zorlamaktadır. Bu yeni çeviriler - iyileri hayran olunacak sadelikleriyle, sıradan olanları da gazetelerde her gün karşılaştığımız cinsten nitelikleriyle - İncildeki hikâyeleri birdenbire şu alışlagelmiş gerçekçilik ışığına çıkararak, okurları, bu hikâyeleri sağduyunun süzgecinden geçirmeğe zorluyor.

Yalnız, bu modern çevirilerin etkisi henüz büyük bir yaygınlık kazanmış değildir. Bana öyle geliyor ki, eski çeviriyi anlaşılmasız bulanlar, sıkıcı bulanlar, yeni çevirilere başvurmuyorlar: İncil okumaktan vazgeçiyorlar, o kadar. Yeni çevirilere kendilerini kaptıran, bu çevirilere ilgi duyan bir kaç kişi ise bu yeni çevirilere kazara raslayanlardır ki, bu raslantılar, kazara meydana gelişleri dolayısıyla, pek enderdir. Ne var ki, bunlar, Kiliselerde özellikle saygılı bir tonla Kitabı Mukaddes'in eski çevirisinden parçalar okuduğunu hâlâ duymaktadırlar; Pazar Okulu'nda (*) çocuklara hâlâ Kitabı Mukaddes'ten ayetler ezberletilmekte, ezberleyenlere de ödül olarak Kitabı Mukaddes'ten

(*) Kiliselerde Pazar günleri verilen Kitabı Mukaddes dersleri.

belirli parçaları taşıyan kartlar verilmektedir; yatak odaları, çocuk odaları daha hâlâ Kitabı Mukaddes'in emirleriyle, tenbihleriyle ve tesellileriyle süslenmektedir. İngiliz Kitabı Mukaddes Cemiyeti ile Yabancı Kitabı Mukaddes Cemiyetleri geçen yüz yılın her on iki ayında üçer milyon nüshadan fazla İncil dağıtmıştır; çoğu, Pazar günleri kilise âyinlerini kaçırmayanların kiliseye giderken yanlarından eksik etmedikleri, ama Pazar günleri dışında da hiç açmadıkları birer göstermelikten de ibaret olsa, vaftiz analarla vaftiz babaların sırtlarından bir yük atar gibi yerine getirdikleri görevlerinde kullanılan birer hediyelikten de ibaret bulunsa bu İncillerin yine de hesaba katılmaları gerekir. Kanun Kitabında hâlâ hiç bir devlet adamının kaldırmıya cesaret edemediği bir kanun vardır; bu kanun, Kitabı Mukaddes'in bir kelimesinin bile bilimsel gerçekliğinin ya da doğüstü yetkisinin, hıristiyanlık ikrarında bulunmuş bir kimse tarafından tartışılmasını ağır suç sayar ve koyduğu cezalar, bu suçu işleyeni kanun dışı ilân etmeğe kadar varır. Anglika Kilisesi'nin kanun maddelerinden biri İncilin yanlışsız bir ansiklopedi olarak kabulünü zorunlu kılarlarken, bir başka madde de - hem de birinci madde - Kitabı Mukaddes'in ilk beş kitabında Tanrı'nın sahip olduğu ileri sürülen cismanilik ve doymazlık niteliğini açıkça inkâr eder.

Bütün bu durumlarda söz konusu olan İncil denilince, akla, eski Yahudilerin siyasal, tarihsel, şiirsel, törel ve duygusal edebiyatlarının en güzel örneklerinin, Kral Birinci James'in verdiği yetkiyle yapılan çevirileri gelir. Bu çeviri olağanüstü bir mükemmelliğe ulaşmıştı, zira çevirenler için çevirdikleri şey, çeşitli kültür aşamalarında çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınmış birtakım meraklı kitaplardan ibaret değil, tanrısallığı tartışılmaz bir ilham altında kaleme sarılan yazıcılar yoluyla insanlara açıklanan Tanrı Kelâmı idi. Bu inançta olan çeviriciler, işlerine büyük bir saygıyla, büyük bir dikkatle sarıldılar ve sanat yönünden güzel bir sonuç elde ettiler. Bu çeviriciler, asıl metinleri düzeltebileceklerini akıllarının köşesinden bile geçirmedi; zira Tanrı'nın öz üslûbunu kim düzeltebilirdi ki? Kendi din-

lerinin gerçekleri diye inandıkları şeylerle tanrısal ilhamın çatışabileceğini akılları almadığından, aynı zamanda da, kendilerini yanıltabilecek olan eski İbranice bilgilerine güvenemediklerinden, eski İbranice ile yazılmış metinler inançlarının temeliyle çelişki meydana getirip de böyle bir çatışma belirir gibi olunca, bu çeviriciler, bir olumsuz bir olumluyla çevirmekte hiç tereddüt etmediler; onlar, Tanrının nasıl olsa mesajının onların elinde bozulmamasını sağlayacağından da - ki çeviriciler böyle olması için dua ediyorlardı - şüphe edemezlerdi. İşte bu aşk içinde öyle muhteşem bir çeviri yaptılar ki, her İngiliz insanı ya da her A.B.D vatandaşı bugüne dek bu çeviriye, bir tek yazar tarafından kaleme alınmış bir tek kitap - yazarı Tanrı olan Kitapların Kitabı- gözüyle bakarak taptı; hâlâ da bu gözle bakarak tapmaktadır. Mesih'iyile tanrısızları hâlâ ağlatabilen, maddecilere hâlâ ululuğun heyecanını duyuran Handel, İncilin büyüleyiciliğini, onun vaad ettiği kurtuluşu, onun ihtişamını insan aklının üstüne çıkarmıştır. Dine kaba bir fetişizm, bir çeşit gözbağcılık diye bakan cahiller bile, onu, cinleri defeden, tanıkları yalan söylemekten alkoyan ve bir askerinin cebinde dindarca duygularla taşındığı takdirde kurşunları durduran kâğıttan bir tılsım olarak aziz tutarlar.

Bu bakımdan, İncil'e bu şekilde tapınışın, başını göklerde tutmakla yücelik kazanabileceği gibi, ayaklarını yerden kesmekle kendini hem gülünç hem de tehlikeli hale getirebileceği açıktır. Yazarı ister Musa, Hezekiel, Pavlos, Swedenborg, Joseph Smith, Mary Baker Eddy olsun, ister Karl Marx; yanlışsız bir vahiy sayılan bu kitabın, biz bireylerin yaşantımıza böylesine bir umut, böylesine bir avunma, böylesine bir çeşni ve mutluluk getirebilmesi, bu yüzden de bizim onu Cennetin anahtarı diye bağrımıza basmamız, her gün görülen şeylerdendir. Ama bu cennet malzemesi hayal ürünü olan cennetler gibi bir yalancı cennetse - ki malzemesi hayal ürünü olunca, cennet de herhalde yalancı bir cennet olur - o zaman bu cennet bir Devlet'in temeli yapılmamalı, ağır dindirici, uyuşturucu ve uyutucu ilaçlar sınıfına sokulmalıdır. Yeni Rusya'nın delicesine dindar kurucularının,

Ortodoks dinini 'afyon' diye kapı dışarı etmeleri boşuna değildir. Bir din gerçeğe arasındaki bağları kopardı mı, tam anlamıyla afyon haline gelir. Bozuk siyasal sistemlerde halk tabakalarındaki çalkantıları yatıştırmak için bu afyon, yöneticilere yararlıdır (tiranlar bundan dolayı papazlara çok önem verirler); ne var ki, medeniyet eninde sonunda ya namuslu gerçeğe dönmek, ya da yokolmak zorundadır.

Bugün bir grup, İncil'i din adına göklere çıkarmakta, bir başka grup da Bilim adına yerin dibine batırmağa çalışmaktadır. Dini tutanlar da, Bilimi tutanlar da tutuklarını öylesine düşünmeden tutmuşlardı ki, bir keresinde Birmingham Piskoposlarından biri, Bilimciler grubunun Mesih'e Kiliseye gidenlerden daha çok yaklaştıkları konusunda cemaatini uyarmıştır. Bir bakıma Her Yer'in Piskoposu -resmi olmıyan piskoposu- olan ben, Bilimi tutanları, Quakerler'in (*) temelinde bilim adamlıkları onaylanmış biyologlardan daha bilimsel oldukları yolunda sayısız kere uyarışımıdır. Bu karışıklık içinde ben, haddim olmayarak, ne İncil'i göklere çıkarmamızı, ne de imkânsız bir işe girişip onu yasaklamağa çalışmamızı salık veriyorum. Onu yere indirip de, gerçekte neyse öylece kabul etsek olmaz mı sanki?

Protestan Serbest Düşüncesinin (hiç bir değeri olmamakla birlikte) Kiliselere ve İmparatorlara karşı sürdürülmesi mücadelelerinde, İncil'in göklerde tutuluşunun bazen faydalar sağladığını, sırf Protestan dostlarının gönlü hoş olsun diye, kabul etmeğe hazırım. Bir elinde İncil'i, öbür elinde silâhını tutan asker; Cromwel'in; Guillaume de Orange'ın Gustavus Adolphus'un emrinde; on asker gücüne denk bir güçle çarpışmıştı. Eski kafalılar; La Rochelle'-

(*) 1650 yılında George Fox tarafından kurulan Protestan mezhebi üyeleri.

deki Huguenotlar'a (*) ait hikâyelerle; Dunbar'daki Ironsides için düzülmüş mezmurlarla (**) zinciri kırıp Londonderry ablukasını (***) yaran gemilerle hatta Dugald Dal

(*) Batı Fransa'da, Atlantik kıyısında bir liman olan La Rochelle, Reformasyon döneminde, ilk ağızda Calvinismin belli başlı merkezlerinden biri haline geldi ve din savaşları sırasında bu şehir, Katolik gemilerini vurmak üzere sivil gemileri silâhlandırdı. 1571'de bu şehirde, bir iman ikrarı kaleme almak üzere, Beza'nın başkanlığında bir Protestan sinodu toplandı. St. Barthelemy kırmından sonra şehri kuşatan Katolik ordusuna karşı Protestanlar altı buçuk ay dayandılar ve Katolikler 20.000 ölü verdikten sonra kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldılar. 'La Rochelle'deki Huguenotlar' sözüyle ('Huguenot' deyimi, tıpkı Protestanların Katoliklere 'papistes' adını verdikleri gibi, Katoliklerin Protestanlara verdiği ad olduğundan) Protestanların bu şehirde din gayretiyle yaptıkları bu başarılı savunma anlatılıyor.

(**) 1650 Eylül'ünün 3'ünde (13'ünde) Cromwell'in kumandasındaki İngiliz ordusuyla, sonradan Lord Newark adıyla tanınan David Leslie kumandasındaki İskoç ordusu arasında geçen muharebede İngilizler her bakımdan elverişsiz koşullar altında bulunmalarına rağmen, kendilerinden üç kat kalabalık İskoç ordusundan, piyadenin tamamı dahil olmak üzere on bin esir almış, üç bin kişiyi öldürmüş, buna karşılık kendileri topu topu yirmi kayıp vermişlerdi. Bu muharebede Cromwellin kumandasında 'demirden bir irade' göstererek savaşan İngilizlere 'Ironsides' adı verilmiştir. 'Ironsides için düzülen mezmurlar sözüyle ('mezmurlar' kelimesi İbranice 'tehillim' kelimesinin çevirisi olduğuna ve 'tehillim' de 'Övgü şarkıları' anlamına geldiğine göre) İngilizleri öven kasideler' anlatılıyor.

(***) İrlanda'da bir kıyı şehri olan Londonderry, 1689 yılı Nisanı ile Ağustosunu arasında İrlanda'lı Protestan sakinlerinin II. James'e karşı gösterdikleri başarılı savunma ile ünlüdür.

getty'ye (*) ait masallarla daha bir parça gönül avuta-
bilirler. Ne var ki, Guelpher'le (**) Ghibellinler (***)
arasındaki mücadele öyle kesin sonuçlanmıştır ki,
1914-18 savaşında Guelph kralının bakanları, Guelph adı-
nın ne anlama geldiğinden bile haberleri olmadığı için, Ghi-
belline Kayzeri ve Roma imparatorluğu önünde, krallarına
bu adı bıraktırmışlardı. Bu savaş hortlatıldığında, bir iki
atcın bombasıyla donatılmış bulunan asker, milyonlarca as-
kerin gücüne denk bir güçle dövüştü; oysa, Yeşu'nun (****)
savaşları zamanındaki ruhla dolu, putlaştırılmış İncil hâ-
lâ, geniş halk yığınlarının okuduğu gazetelerin arka say-
falarındaki yerini korumakta, kılıcımızı Rabbin ve Gide-
on'un (*****) kılıcı diye göstererek bizi, şu modern Ama-
leklileri ve Kenânlıları, yani putperestler ve şeytanın dölleri
saydığı Almanları kırmağa sürmekteydi. Formül (Kral ve
Yurt) değişik olmakla beraber ruh aynıydı: Yehova'nın

(*) Dugald Dalgetty (Captain Dalgetty), İskoçların
'Montrose Efsanesi'nde adı geçen bir şerüvensever, üç-
retli askerdir. Söylentiye göre gençliğinde ilâhiyat öğ-
renimi gördükten sonra ücretli asker olmuştur ve yine
söylentiye göre, cesareti kadar, 'iyi para verildiği tak-
dirde' güvenilir oluşuyla ünlüdür. Bu efsanevî kişinin
aşlının Munro adlı bir çete reisi olduğu sanılmaktadır.

(**) Guelph. Özellikle Frederik Barbarosa'nın İmpara-
torluk tacını giymesinden sonra alevlenen Papa-İmpa-
rator mücadelesinde Kutsal Roma İmparatorluğundan
yana, Papa'ya karşı olan ve ulusal bağımsızlık isteyen-
lere verilen ad.

(***) Ghibelline: Guelpher'in muhalifleri, İmparato-
ra karşı Papa'yı tutanlar. İtalya orta çağ tarihinin 1155'
den 1348'e kadarki dönemi, Kuzey İtalya şehirlerinde,
özellikle Floransa ve Siena'da bu iki grup arasındaki
mücadelelerle doludur.

(****) Musa'nın on üç atalar sıptından her biri için Kenân
diyarına yolladığı on üç adamdan biri; Musa'nın 'Yeşu'
adını verdiği, Efraim sıptından Nun oğlu Hoşea.

(*****) Emrindeki üç yüz kişiyle büyük bir orduyu yenen,
Rabbin sevgili kulu, Yeşu'nun oğlu Gideon (Yerubbaal).

Baal'e karşı hayal ürünü o eski düşmanlığının aynı; yalnız, Almanlar da Krâl ve Yurt için döğüştükleri ve bizim gibi onlar da savaşların Hükümdarı, güç ve kuvvetin sembolü Rab Yehova'nın kendi Tanrıları olduğuna, bizim Tanrımız'ın ise onların Tanrısının düşmanı olduğuna inandıkları için, bizim kadar sıkı vuruştular, kendilerini bizim kadar erdemli saydılar. Beri yanda medeniyet öyle derin yaralar aldı ki, bu yaraların medeniyeti bir gün öldürüp öldürmeyeceğini daha bilemiyoruz, zira Eski Ahit Ruhü, Eski Ahit yöntemleri ve kör inançları bu yaraları hâlâ iletmektedir.

Durum ucuz atlatılmıştır. Eskiden Yehova'ya tapan, kılıç ve mızrakla silahlı oldukları halde zeki bir oğlanın elindeki sapandan ödleri kopan askerler, yığın halinde kırım, yığın halinde yıkım yapamıyorlardı. Ama bizler, milyonlarca insan hayatının ışığa ve ısıya, suya ve besine, kocaman kocaman çelikten yürekler ve damarlar gibi bir merkezden yönetilen mekanik organlara bağlı bulunduğu, bir bombardıman uçağındaki oğlan tarafından yarım saatte yerle bir edilebilecek şehirlere karşı kullanılan makinelili tüfekleri, hem karada hem suda gidebilen tankları, uçakları, zehirli gaz bombalarını elinde tutan oğlanın Nuh'tan, da, Yeşu'dan da çok daha iyi eğitilmiş olmasına gerçekten de büyük dikkat göstermek zorundayız. Açıkçası, biz İncil'i saf dışı edemediğimize göre, onu 'gereken ruhla' - ben bunu İncil'in, tanrısal yetke sahiplerinin hikmetleriyle dolu olup da tanrısal yetke iddiasını taşıyan her satırını okumayı namuslu düşünürler için bir zorunluk haline getiren düşünce dürüstlüğü diye kabul ediyorum - okumadığımız ve tıpkı Kur'an'ı, Binbir Gece Masalları'nı, Upenışad'ı (*) The Times'in bugünkü başyazısını, ya da Punch'ın geçen haftaki sayısında yer alan karikatürü yargıladıkları gibi, bütün yazılı kelimelerin ebedi pınardan akan ilhama da, yanlışlara da aynı derecede açık olabileceklerini bilerek yargılamadığımız takdirde, İncil bizi saf dışı edecektir.

Öyleyse bugün İncil'e, eski eser meraklılarıyla edebi eser uzmanlarından gayrısının ne ihtiyacı var yani? Tekme-

(*) Eski Hint din kitaplarından biri.

yi vurup, niye çöp sepetine atmayalım onu? Ha, bu düşünün karşısına çıkabilecek bir **prima facie** (*) vardır. Önce, ona hakkım verelim.

Kanunları taşıyan tabletler neydi, On Emir neydi? Musa'nın, daha sonra gelen Muhammed gibi ancak doğüstü bir yoldan kendisine vahyolundukları iddiasıyla saygı kazandırabildiği On Emir, bunları zorla kabul ettirdiği o göçebe çöl kavmine bile yetmemiştir. On Emir'in, bugün en koyu dindar Yahudinin bile modern ahlâk kurallarımızı ya da ceza kanunumuzu çiğnemenin boyun eğmeyeceği Levililer kitabı'ndaki ve Tesniye Kitabı'ndaki biraz daha işlenmiş kanunlarla tamamlanması gerekmişti. Bugün için bunlar bir alay boş lâftan ibarettir; zira onlardan daha basit, geçerli kanunlar zorunlu olarak insan toplumunun günlük hayatına girdiği gibi, bunlar ne İncil tarafından ilham edilmek ne de tanrısal bir yetke taşımak ihtiyacındadır. Müslümanlar tarafından ciddiye alınan ikinci emrin (**) güzel sanatların büyüleyiciliğine karşı yaptığı uyarı, her ne kadar üzerinde derin derin düşünülmeğe değerse de, (gerçi bu emrin yazarı oyma putun büyüleyiciliğini bildiği kadar kelime musikisinin büyüleyiciliğini de bilmiş olsa bizim İncil'i putlaştırmamıza karşı da bir uyarı bulunurdu ya) bu emre Hıristiyanlık dünyasında kulak asılmamış ve emir durmadan çiğnenmiştir. Toplumumuzun törel temelini kökünden sarsan ve gözümüzü açmadığımız takdirde, Rusya'da olduğu gibi ezici bir çöküntüyle bizi ağır ağır toplumsal çürümeye mahkûm edecek olan, soyguncular tarafından kanunlaştırılmış soygun biçimlerine karşı tek kelime etmediği için, bu On Emrin tümü, modern ihtiyaçlarımıza cevap veremeyecek kadar uygunsuz ve yetersizdir.

Emirlerin ne olmadıkları yönünden insanı dehşete düşüren bu örneklerin yanısıra bir de bunların ne oldukla-

(*) **Aksi sabit olmadıkça yeter ve muteber sayılan delil.**

(**) **Kendin için oyma put, yukarda göklerde olanın, yahut aşağıda yerde olanın, yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmıyacaksın...'** Eski Ahit, Tesniye, 5:8.

rı üstüne örnekler vardır. 'Rabbe bir sunak yaptığı, ve her temiz kuştan aldığı, ve sunak üzerinde yakılan takdime-ler arzettiği (*) zaman, Nuh'un burnuna gelen kızarmış et kokusu gibi bir kokudan duyduğu zevkle insan ırkını ikinci bir tufanda mahvolmaktan kurtarmağa razı olan, cani ruhlu kabile tanrısını yatıştırmak için yapılan canavarca, rezilce insan kurban etme âyini gibi... Bu âyin d a h a sonraki kitaplarda şiddetle lânetlendiği ve bu âyinin tanrı mertebesindeki kurucusu, Peygamber Mika tarafından -Yahudiler kültür alanında ilerledikçe bu huzur ekmeğinin nasıl onlara yetmediğini gösteren anlamlı bir dille- reddedildiği halde, öcünden ancak gaddarca ve iğrenç kan sunma y o l u y l a sakınılabilecek, gözünü kan bürümüş bir t a n r ı y a kan sunma geleneği Yeni Ahit sayfaları boyunca bile sık sık kendini göstermekte, aynı zamanda İsa Mesih'in Romalı Kudüs Valisi tarafından işkenceye konulması, öldürülmesi olayına sarılarak, Nuh tarzı bu dehşet verici olayı, sayesinde hepimizin kendi vicdanlarımızı aldatabileceğimiz, törel sorumluluklarımızdan sıyrılabileceğimiz, bütün rezaletlerimizi İsa Mesih'in kamçılanmış omuzlarına yüklemek suretiyle utancımızı kendi kendimizi kutsama vesilesi haline getirebileceğimiz bir araç olarak putlaştırmaktadır. Bundan daha umut kırıcı, Hıristiyanlığa bundan daha aykırı bir doktrin düşünmek zordur: gerçekten de, Birleşmiş Milletler Kültürel İşbirliği Komisyonu da Katolik Kilisesi izinden giderek - İncil'in doğaüstü yetkelere sahip bulunduğu şeklindeki iddialar kesinlikle ve kaçamak yoluna sapmaksızın bırakılncaya kadar - İncil'in (titiz bir manevî yol göstermeyi hedef tutan koşullar dışında) her önüne gelen tarafından yayılmasına karşı çıkmış olsa, bu davranış hiç de akla uygun olmıyan bir davranış sayılmazdı.

İncil'deki bilime gelince, bu bilimin on dokuzuncu yüzyıl tarzı maddeci biyolojiye bir üstünlüğü vardır, bu da onun, hayatın yerine fizik ve kimyayı koyma girişimi değil, kendisinin bir hayat bilimi oluşudur; ne var ki, İncil'deki bilim evrim kuramından çok önceye ait olduğu için,

(*) Eski Ahit Tekvin. 8.20.

bu bilimden hiç bir yarar beklenemez: İncil'deki, hayatın asıllarıyla ilgili tariflerin bulunduğu ahlâk dersleri, hiç şüphe yok ki, birer masaldan ibarettir; İncil'deki astronomi yeryüzünü evrenin merkezi olarak gösterir; İncil'deki, yıldızlar dünyasıyla ilgili kavramlar çocukçadır; İncil'deki tarih destanlara ve efsanelere dayanır; kısaca, bu dallardaki eğitimini İncil'den almış olan kimseler kamu hizmetlerinde çalıştırılmaya, analık babalık sorumluluğu yüklenmeye ya da analık babalık haklarını kullanmağa yeterli sayılmıyacak kadar yanlış bilgilerle donatılmışlardır. Bundan ötürü İncil, bir ansiklopedi olarak, insanların bir zamanlar nelere inandıklarının bir belgesi, aynı zamanda insanların geçerliği kalmamış inançlarını ne derece geride bıraktıklarının bir ölçüsü durumundaki ilk baskı Ansiklopedi Britanika ile aynı sınıfa sokulmalıdır.

Bütün bunlardan sonra, İncil'in büyük bir bölümünün bu sabahki gazetelerden ya da dün akşamki meclis görüşmelerinden daha büyük bir canlılığa sahip bulunduğu da bir gerçektir. İncil'deki tarihçeler, günümüzde istekle karşılanan tarih kitaplarının çoğundan daha iyi birer okuma parçası oldukları gibi, bunlarda bile bile söylenmiş yalana da daha az raslanır. İhtilâlcî sövüp saymalar ve ham hayaller alanında İncil, Ruskin'i de, Carlyle'i da, Karl Marx'ı da yaya bırakır; büyük önderlerin, büyük alçakların destanları alanında Homer, İncil'in yanında yüzeysel, Shakespeare ise dengesiz kalır. İncil'deki bir büyük aşk şiiri ise, gerçekten âşık bir erkeği doyurabilecek biricik aşk şiiridir. Bu şiire oranla Shelly'nin 'Epipsychidon'u edebî bir hava-cıvadan başka bir şey değildir.

Sözün kısası İncil, "Tanrının seçkin kavmi" oldukları ve dolayısıyla, öteki dünyanın mutlu ebediliğine göçtüklerinde bütün yeryüzü nimetlerine konacakları kuruntusundan güç alarak gaddarca fetihler yoluyla ulus haline gelmiş, saldırganlıklarıyla üstünlük sağlayan imgelemi güçlü insanlardan kurulu bir aşiret tarihinin, heyecan verici örneklerle süslü bir özetidir. Bu özet, en sonunda bu kuruntunun kendi erdemleriyle kazandıkları tanrı sevgisinin kendi tekellerinde bulunduğu en aşağı Yahudiler kadar emin oldukları halde, bütünüyle hükümdarlara, bu hükümdarların elleri altındaki öteki tanrı ve peygamberlerden daha

çok yarar sağlayan Yahudi tanrı ve peygamberlerini benimsemek suretiyle Yahudilere iltifattan geri kalmıyan daha disiplinli Devletlerin Yahudi ulusunu dağıtmalarına, ulusal hak ve hukuklarını kaldırmalarına, onlara sofuca işkence etmelerine yol açtığı olgusunu da asla saklamamaktadır.

Karacahil bir yabancı ile, böyle bir özeti (çevirilerin doğru dürüst anlaşılmıyan dillerden yapılmış olmasının doğurduğu, insanın soyu sopyuyla ilgili boş lafları ve ara - sıra raslanan bazı saçmalıkları atlayarak) okumuş bir kişi arasında dağlar kadar fark vardır. Ailede ve okulda kendisine böyle bir tarih öğretim programı zorla kabul ettirilmiş bir toplum, hiç bir şey okumayan ya da sadece saçma sapan romanları, futbol maçı sonuçlarını, şehir haberlerini izleyen bir topluma oranla, komşuları için daha tehlikeli olduğu gibi, bu toplumun kendisi de, hoşgörüsüzlük ve megalomanlıktan ötürü, daha büyük bir çöküş tehlikesi içindedir, ama bu toplumun ötekine oranla çok daha eğitilmiş bir toplum olduğu su götürmez bir gerçektir. İşte bundan dolayı, İncil eğitiminin yerine uygulanacak eğitim olarak liberal eğitimden başka eğitim yöntemleri de bulunduğu halde, İncili gözlerinde büyütmeyen ve onun kusurlarını pekâlâ anlamış bulunan pek çok insanın, *faute de mieux* (*) İncil eğitiminden yana oy kullanmasına hiç şaşmamak gerekir. İncil eğitimine yöneltilen eleştirilerin bir başlarına çok az etkili oluşları da bundandır. Eski İbrani tarih ve edebiyatını - bu tarih ve edebiyat yarı masal da olsa - öğrenmek, hiç tarih ve edebiyat öğrenmemekten iyidir; ben kendi hesabıma, hele kafam kısa zamanda ona gerçek değerini verecek kadar güçlendiği için, İncil eğitimi gördüğüme pişman değilim. İncil, bir çocuğa en azından, köprüaltına oranla daha iyi bir başlangıç sağlar hayatta.

Bu tanıklık bizim İncil putperestlerinin hoşuna gidecektir; ama bu sakın ola onları aldatıp da, buna göre Londralı bir sokak çocuğu olmaktansa bir Nuh, bir İbrahim, ya da bir İsaac Newton olmanın yeğ tutulması gerektiği iddiasıyla, fetişizmlerini savunabileceklerine inandırmasın. İlkokula devam mecburiyetinin var olduğu günü-

(*) Daha iyisi olmadığı için.

müzde, sokak çocuklarına pek sık raslanmıyor. Bugün Tekvin kitabını kaldırmak, herkesin karacahil bırakılması anlamına gelmez; onun yerine konacak kitap yok değil: H.G. Wells'in Tarihın Anahatları kitabı ve bu kitabın dev başarısı üzerine ona ek olarak, onu taklit ederek yazılmış daha bir sürü kitap var. Son iki yüz yıl içinde, İncil'i ilham eden ve yaratan aynı esrarlı güdü, bir alay tarih, edebiyat, şiir, bilim ve sanat eseri ilham etmiş, yaratmış bulunuyor. Bütün bu dallarda İncil'in adı bile okunmaz. Bugünün kara cahili, İncil eğitimi görmüş olandır. Bundan şüpheniz varsa, eyleme dayanan her hangi bir iş için açılmış sınavda, sorulara İncilden cevaplar vererek geçmeyi bir deneyin bakalım. Zirdeli diye boynunuza yafta asmayıp da sizi sadece sınavdan atmakla yetinirlerse şansınız var demektir. İncil, bir zamanlar, şaşmaz bir yetkeyle tamamını kapsadığına inanılan Bilim alanlarının biri hariç hepsinde, artık işe yarayacak kadar aşılımıştır. Aşmadığı alan ise -bilgili kişilerin dedikleri gibi, bizim maddeci bilginler tarafından hor görülerek, kendisine bilim adı verme hakkı bile tanınmayacak kadar metafiziksel olan, tanrıbilim alanıdır.

Oysa, pratik çalışmalarda ne kadar güçlü olursa olsun, bir kafanın aşağılık ve esasta anlayış yeteneğinden yoksun olduğunu ortaya koyan en kesin belirtı, metafiziği hor görmektir. Kişi, son derece üstün yetenekli bir matematikçi, bir mühendis, taktiği güçlü bir meclis üyesi, ya da bir sisteme dayanarak rulet oynayan bir kumarbaz olabilir; ama eğer bu kişi evreni bütün hayatı boyunca, 'Yahu, bütün bunların anlamı nedir?' diye bir kere bile sormadan seyretmişse, o (erkek ya da dişi), Calvin'in, haklarındaki hükmünü, onları alınyazılarının önceden lanetlendiği kişiler sınıfına sokmakla verdiği insanlardan biridir.

Başka her bakımdan bilimselliğini yitirmiş olan İncil, işte bu yüzden, evrenin bildiğimiz kadarının varoluş nedenini, kökenini, amacını açıklama yolunda medeni insanlığın ilk çabası olan Tanrı kavramının, yıldırımlar yağdıran, depremler yaratan, kıtlık getiren, salgın çıkaran, kör eden, sağır eden, öldüren; bütün kadiri mutlaklığı yıkıcılıkta toplanmış bir Gulyabani kavramından çıkıp gelişe gelişe, gecenin ve gündüzün, güneşin ve ayın, tohumdan ve hasattan

mucizeleriyle dört mevsimin yaratıcısı haline; daha cesurca idealleştirilmiş iyilikçi bir bülge haline; haksever bir yargıç, şefkatli bir baba haline; ve en sonunda, - modern bilimin, meseleyi *Vis Naturae* (*) ile, *Elan Vital'e*, (**) Hayat Gücüyle, Evrinme İştahıyla, bunların tümünden soyut, Kategoriler Zorunluğu ile ve daha bilmem nelerle ele aldığı noktada - hiç bir zaman et haline dönüşmeyen o cisimsiz kelime haline nasıl geldiğinin ilgi çekici bir belgesi olarak kalmaktadır.

Şimdi bu tarihi varsayımın yabancı putperestlikten çıkıp gelişerek son derece işlenmiş bir metafizik haline gelişi tarihini incelemek, açık ve dürüst her kafa için, her hangi bir inceleme kadar ilgi çekici, öğretici ve bütün kuşku artıklarını ortadan kaldırıcı niteliktedir. Ne var ki, biz bu incelemeyi, o tembelce ve şaşşalca davranışımızla, yani temiz suyu bulduğumuz zaman pis suyu atma alışkanlığımızla berbat ediyoruz. İncil ölümlüze, her biri bir öncekinin şaşılacak kadar gelişmiş olan ve insan oğlunun daha soylu, daha derin bir Doğa kavramı düzeyine çıkışındaki, hayat suyunun arıtıldığı, teknenin daha temiz ve daha taze suyla doldurulmadan önce iyice boşaltılıp tertemiz edildiği basamakları belirleyen bir tanrılar dizisi koyar. Ama bizler yeni pınardan aldığımız suyu eski pis teknenin içindekilere karıştırarak bu nimeti boşa harcarız ve kafalarımızın içi, metafiziğe ihtiyaç duymayan, metafiziğin karışık ve saçma yanlarından başka hiç bir yanını göremiyen yüzeysel, ama duru kafalı tanrısızların bize acıyarak bakmalarına sebep olacak karmakarışık bir pislik kumkuması haline gelene kadar da bu çılgınlığa devam ederiz. Pratik iş adamları ise, bu gibi kaçıklıklarla canlarını hiç üzmezler.

Durumu, İncil sayfaları boyunca izlediği gelişme içinde, ayrıntılarıyla alınız. Nuh'un Tanrısı, Eyub'un Tanrısı değildir. Kötülüklerinden öğrendiği için, her türden bir aile hariç, yeryüzündeki bütün canlıları kudurgan bir öfke anında suda boğan, sonra da canlı kalmış biricik insan aile-

(*) Hayat Gücü

(**) Hayat Hamlesi.

si reisinin, onu yanan bir et yığınının 'hoş kokusu' (*) ile hoşnut etmesine izin veren öfkeli tanrıyı düşündünüz önce! Bu tanrı, şeytani teklifsizce ağırlayıp, onunla, Eyub'a tanrısal iyilikten umut kestiremeyeceğine dair bahse tutuşan, hoşgörülü, tartışmacı, akademik, şehirli filozof kafasına sahip tanrıyla aynı mıdır şimdi? Bu iki Tanrı arasındaki farkı göremiyenler, en ilkel zekâ testini bile geçemezler: benzer ile benzemezi ayırdedemez onlar.

Ama Eyub'un Tanrısı, Nuh'un Tanrısından çok ileri olduğu halde, zayıf bir tartışmacıdır, meğer ki, 'Sıkıştığın zaman kendi davayı savunmayı bırak; hasmının kişiliğine saldırmaya bak, şeklindeki eski bir tartışma hilesine başvurarak kendini yenilgiden kurtarışından ona bir şeref payı çıkaralım biz. Eyub, kötülüğün varlığı ve kötülüğün, kadiri mutlağın iyiliğiyle uyumsuzluğu sorununu ortaya atınca, Tanrının onunla, bir balina yaratamıyor, ya da bir balinayla kuş gibi oynayamıyor diye alay etmesi, makbul bir cevap değildir. Ayrıca Eyub'un kuşkularını paylaşmakla ona suç ortaklığı eden arkadaşlarının bu suçlarını bağışlamak için Eyub'un Tanrısının yaptığı teklifte, bu teklifin yedi boğa ile yedi koçun kurban edilmesi olduğu düşünülürse, uzaktan uzağa da olsa Nuh'un Tanrısını hatırlatan bir taraf vardır. Tanrının doğrudan doğruya kendisinin bir tartışmaya girişmesi Elihu'nun (**) alaylarının tekrarından, işlenmişinden başka bir şey değildir ve bunlar Elihu'nun alaylarına öyle damdan düşercesine eklenmektedir ki, insan bunun, gerçekte Yaratıcı Evrim kuramının ortaya çıkışına kadar olduğu gibi, şiirin aslında da sorunun çözülmeden, Eyub'un eleştirmesinin de cevapsız kaldığı olgusunu saklamak için din gayretiyle girilmiş bir edebi sahtekârlık olduğu sonucuna varmaktadır.

Mika'ya geldiğimiz zaman, onun pis suyu hiç korkmadan attığını görüyoruz. Mika, kan sunmayı şiddetle yereyerek reddedişiyile ve ilhamının tekrar tekrar aklına ge-

(*) Eski Ahit, Tekvin : 21

(**) Eyub kendisini Tanrıdan haklı çıkardığı için ona kızan, Ram aşretinden Buzlu Barakel'in oğlu Elihu. Eski Ahit, Eyyub, 32:2

tirdiği, '.....Hak olanı yapmak, ve merhameti sevmek, ve Allahınla alçak gönüllü olarak yürümekten başka Rab senden ne ister?' (*) sorusuyla, Tanrı kavramını o güne kadar bu kavramın ulaşabildiği en yüksek düzeye çıkarmaktadır.

İnsan ruhunun, ilkel kör inanca karşı kazandığı bu zafer önünde, Nuh'un Tanrısı da, Eyub'un Tanrısı da birer kukla-hedef gibi devrilir gider: onlar, sonu olan Tanrılardır. Halbuki çocuklarımıza, Gulyabaninin saldırdığı hayvanca korku karşısında manevî derinliğin kazandığı bu zafere sevinmeleri değil, Mika'nın da, Nuh'un da, Eyub'un da Tanrılarının bir ve aynı olduğuna inanmaları; her çocuğun, hakseverlik ruhuna, merhamete, alçakgönüllüğe duyması gereken saygıya denk bir iştahı, yanmış ete ve insan kurban edilmesine de duyması gerektiğine inanmaları öğretilmekte, hiç bir ayırım gözetmeyen bu saçmasapan saygı anlayışı da din diye talim ettirilmektedir.

Arkadan, bir kat daha yukarı çıkmak cesaretini gösteren İsa gelir. İsa, tanrılığın İnsanda -meselâ, kendisinde- tecelli eden bir şey olduğunu telkin eder; bu telkinde, Yehova'nın kendisinde bedenleştiği şeklinde korkunç bir iddiadan başka bir şey göremiyen dinleyicileri tarafından da hemen taş tutulur. Pis su teolojisinin tipik bir örneği olan bu yanlış anlamayı, bin sekiz yüz yıl sonra Emanuel Swedenborg dinsel bir makale konusu yapmıştır. Halbuki İsa'nın anlaşılmasız tarafı bulunmayan telkini, Mika'nın teolojisinin gelişmiş bir biçimidir; zira kendi dışındaki bir Tanrı önünde boynu bükük yürüten İnsan, kendi içindeki tanrılık kıvılcımından başka hiç bir kılavuzu bulunmaksızın Tanrının aleti ve cisimlenmiş sureti olarak araştırma yapan İnsanla karşılaştırıldığında, zavallı bir yaratık kalır. Bu, hiç şüphesiz, İncil'de, Eski Ahit'le Yeni Ahit arasındaki en büyük ayrılıktır. Ne var ki, pis su yine de bu ayrılığı bulandırmaya devam etmektedir; zira Pavlus'un, İsa'yı, Efesoslular'ın gözünde '...hoş kokulu bir rayiha olmak

(*) Eski Ahit; Mika; 6:8.

üzere..... Allaha adak ve kurban.....' (*) olarak yücelttiğini, böylelikle de Hıristiyanlığı geriletip Nuh'un düzeyine indirdiğini görüyoruz. Havarilerin hiç biri bu düzeyin üstüne çıkamamıştır; bunun sonucunda da, İsa ile Mika'nın çıktığı basamaklar yok kabul edilip, tarihsel Hıristiyanlık, kurban İsa olmak üzere Yehova'nın kurban taşı üzerine kurulmuştur. İsa ile Mika geri dönebilselerdi de, adlarının ve şereflerinin, o derece tiksindikleri putperestliğe bağlandığını görselerdi ne derlerdi acaba? Ne diyeceklerini ancak Mika'yı ve İsa'yı anlayıp, onların duygularını paylaşanlar tasavvur edebilir.

Seçebileceği gerçek Hıristiyanlar bulunduğu inana bilseydik, İsa'ya, çömezlerini çok akılsızca seçtiği için sitem edebilirdik. Öyle anlar oluyor ki, İsa'nın çömezleri arasında bir tane bile gerçek Hıristiyan bulunmadığını, bir parçacık sağduyu pırıltısını ise sadece Yahuda'nın gösterdiğini söyleyeceği geliyor insanın. İsa onların akıl ve anlayış gücünün çok üstünde bir akıl ve anlayış gücüne sahip olduğu için onlar İsa'ya insanüstü, gerçekten de doğüstü bir fenomen olarak taptılar ve onun anısını, kendi kaba kör inançlarının, kendi Nuhçuluklarının, kendi mazohist Püritanlıklarının, bir bölümü yeterince temiz, dürüst ve yumuşak olan, ama hiç bir zaman İsa düzeyine çıkmayan, en kötüsü de, daha sonraki dönemlerin din savaşlarına, Torquemada yönetiminde Yahudilerin yakılmasına, bu iğrenç cezanın bu yüzyılda Hitler tarafından hortlatılmasına gebe kendi basit ahlâklarının çekirdeği yaptılar.

İsa'nın ölümü ne yazık ki, onun ününün soysuzlaştırılmasına, doktrininin bulandırılmasına yaradı. Romalılar, kendi içlerinden siyasal suçluları Tarpiyon kayasından atarak idam ettikleri halde, ayaklanan köleleri çarmlıha gerek cezalandırıyorlardı. İsa'dan yüz yıl önce, ihtilâlcı gladyatör Spartaküs'ün ardınca giden altı bin kişiyi çarmlıha germişlerdi; Yahudi başpapazı tarafından Romalılar'a, Spartaküsle aynı soydan bir tahrikçi diye ihbar edilen İsa da dolayısıyla bu iğrenç usulle işkenceye konulup öldürüldü ve İsa'nın ölümü, ölüm biçiminden bin kere iğrenç olan

(*) Yeni Ahit, Efesoslulara, 5:2

bir sonuç - haçın ve ona yapılan işkencelerde kullanılan bütün âletlerin, üç yüz yıl sonra onun adına kurulan dinin sembolleri haline getirilmesi sonucunu - doğurdu. Bu aletler Hıristiyanlık dininde hâlâ bu dinin sembolleri sayılmaktadır. Böylece, balmumundan insan sureti Dehşet Müzesi için ne bakımdan önem taşıyorsa, Çarmıhta İsa heykeli veya resmi de Kiliseler için aynı bakımdan - çocuklarla yetişkin putperestlerin en hamlarını karşı konulmaz bir güçle çeken eğlence olmak bakımından - önem taşır hale geldi. İsanın temiz hayat suyu, kendi atalarının putperestliğinden sızan pis suyla kirleniyor; bizim başpiskoposlarımız, bizim genel valilerimiz de, Kayafa (*) ile Pontuslu Pilatus'un (**) hor görüp bir kenara atıverdikleri kurban adına, kendilerine Kayafa ve Pontuslu Pilatus'u örnek alıyor. İnsanın gaddarlığını, haktanımazlığını, zavallılığını deliliğini, giderilmesi olanağı bulunmadığı anlaşılan siyasal yetersizliğini ve çömezleriyle büyük insan kalabalıklarının kendisine taptıklarını görünce - Swift'in, Ruskin'in ve daha bir çoklarının kafasını allak bullak eden aynı umutsuzlukla - sarsılan İsa'nın, Petrus'un onu Mesih olduğuna, ölümün ona hükmü geçmiyeceğine ve dünyayı yargılamak, yeryüzünde ebedi hükümdarlığını kurmak üzere dönmesine engel olamayacağına inandırmasına göz yumuşu acı gerçeği, durumu büsbütün içinden çıkılmaz hale getiriyor. İsa'nın doktrininin, onun çömezlerinin akıl sınırları dışında kalışına karşılık, aynı çömezlerin akıllarının bu mesele kolaylıkla yatışı dolayısıyla, 'Crosstianity' (***) İsa'nın kendi yetkesine dayanılarak kurulmuş oldu. Daha sonra, sersemce bir davranışla, Vahiy adı altında Kilisece resmen tanınmış kitaplar arasına alınan, bir afyonkeşin kuruntu-

(*) İsa'yı Romalılar'a ihbar eden Yahudi Başpapazı.

(**) İsa'yı ölüme mahkûm eden, Kudüs'ün Romalı Ceneral Valisi.

(***) 'Crocsi (Hac) kelimesinden 'Christianity' (Hıristiyanlık) kelimesine benzeterak türettiği bu kelimeyle Bernard Shaw, 'Mesih'in Dini'nin, 'Haça tapıcılık' haline geldiğini anlatıyor.

larının meraklı tarihçesinde, İsa'nın vaadettiği gibi dönmesi için geçmesi gereken süre 1.000 yıl olarak takdir edildi. M.S. 1.000 yılında, İsa'nın vaadettiği dönüşün gerçekleşmesi için son umut da söndü; ne var ki, bu bin yıl içinde insanlar beklemeğe öyle alışmış bulunuyorlardı ki, İkinci Geliş'i kaldırıp, onun yerine İkinci Tehir'i koydular hemen. Sahte - Hıristiyanlık öteden beri olgulara kapalıydı, ebediyete kadar da öyle kalacaktır.

Bütün meselenin böylesine uzun bir süre devam eden bir bulanıklık içinde oluşu sadece, İsa'nın fikirlerinin ön iyi kafalardan gayrı bütün kafaların çapı dışında kalmasından değil, aynı zamanda, İsa'nın ortaya çıkışını, medeniyet tarihinde Karanlık Çağ dediğimiz ve pençesinden hentüz, İsa'nın fikirlerini havarilerle onların ardullarının bu fikirlere karıştırdıkları pis su içinden süzerek şöyle böyle ayırmağa ancak başlayabilecek kadar kurtulmakta olduğumuz bozulma döneminin izlemesindedir.

İsa'dan altı yüz yıl sonra Muhammed, cansız puta tapıcılıktan, son derece aydın bir Ünitarianizme götüren dev gibi bir adım attı; ama Muhammed, bir fatih olarak öldüğü ve dolayısıyla Araplara ait bir Dehşet Müzesinin belli başlı seyir ve eğlence öğesi olmaktan kurtulduğu halde, günahkârları, bedenlerinin ölümünden sonra ebedi süreceğ iğrenç işkencelere konulacağı tehdidiyle korkutmadan dindarları ise tatlı bir hayata kavuşacakları vaadi ile kandırmadan, ayrıca, ardınca gidenlerin çocuksu kör inançlarıyla kendisine bağlamak istedikleri, kendisinin ise bir kaç kere samimi itirazlarla karşıladığı doğaüstü karakteri kabul etmeden, Araplarını kontrol altında tutamayacağını anlamıştı. İşte bu yüzden, Müslümanlığın yaşayan bir din olarak tekrar yeryüzüne dönmesi için, şimdi Muhammed'in de gerçek niteliğiyle yeniden keşfedilmesi gerekiyor.

Kara kızın serüvenlerinde artık benim için kapalı bir taraf kalmadığı gibi, bu serüvenleri herkesin de anlayacağını sanıyorum. Bu serüvenler, daha doğduğu günden itibaren kafası kiliselerin Sahte - Hıristiyanlığı ile doldurulan her hangi bir beyaz kızın başından geçemezdi. Misyonerin, kara kızı doğrudan doğruya kabilesinin fetişizminden alıp, Tanrı kavramının Ebedi Gulyabani kavramından, Barışın Beyi kavramından geçerek gelişmesindeki merhale-

leri belirleyen tanrılar dizisine sahip İncil üzerinde tarafsız bir gözle düşünebilme düzeyine çıkardığını varsayıyorum. Ama yine de, Anglikan Kilisesi'nin, Tanrıyı hiç bir şeye istidadı, hatta hiç bir tutkusu bulunmayan - dolayısıyla de insanı, Luka İncili'ne rağmen, Tanrı'nın sevgi olmadığı sonu cuna vardırın - bedensiz bir ruh haline yüceltişi üzerinde durmak gereğini duyar kara kız. Sevgi yetmez ona (sevginin yetmediğini, Yurtseverlik konusunda anlamıştı Edith Cavell) (*) ve kara kız topuzuyla sağa sola girişmekle evrenin tam bir açıklamasını bulabileceğini hayal ederek ömrünü harcamaktansa, Voltaire'in öğütünü tutup kendi bahçesini terbiye etmeyi, kendi kara bebeklerini yetiştirmeyi daha akıllıca bulur.

Ama yolun açılabilmesi için yine de topuzun kullanılması gerekmektedir. Agnostisizm'in bir başına polise hayrı dokunmaz. Yüksek medeniyet için can alacak bir noktada: Nuh'un putunun varlığı sorunu, çocuklarımızın ona tapmak günahlarından ötürü ona kurban edilmek ya da daha ucuz tarafından, bu puta kurban edilen başka birinin ardına saklanmak üzere yetiştirilmeğe devam edip etmiyeceği sorunu ortaya çıktığı zaman, topuzunu var gücüyle indirmekte kim elini sakınırsa, o modern bir devlet yönetiminde herhangi bir rol almak için uygunsuzdur; hem de gülünç denecek kadar uygunsuzdur. Tiyatro edebiyatının ağır yükünü, sahne için yeni bir komedi yazarak ağırlaştıracağıma, bana bu hikâyeyi yazdıran anı ve tuhaf ilhamımın altında belki de, içinde yaşadığımız dünya buhranları sırasında bu amaca yönelmiş bir mesaj iletmenin önemi yatmaktadır.

Ayot St Lawrence

1932 - 46

Bernard Shaw

(*) Edith Louisa Cavell (1865-1915). Birinci Dünya Savaşı sırasında Brüksel'deki Hemşire Okulu müdiresi iken Almanlar tarafından, Belçikalı, Fransız ve İngiliz esirleri Hollanda yoluyla kaçırmakla suçlandırılarak ölümüne mahkûm edilen, sonradan Kahraman ilân edilerek Londra, Kanada ve Paris'te adına anıtlar dikilen İngiliz kadını.

KARA KIZ

Kara kız, ona din değiştirten misyonere, ‘Tanrı nerede?’ dedi.

Misyoner, ‘Tanrı, ‹Arayın, beni bulursunuz,› demiş, dedi.

Misyoner, daha otuzuna varmamış ufak tefek bir beyaz kadındı: yurdu İngiltere’de, saygıdeğer ve oldukça varlıklı ailesinin yanında ruhunu bir türlü doyuramayıp, Afrikalı küçük çocuklara Mesih’i sevmeyi, Haça tapmayı öğretmek için Afrika’da ormana yerleşmiş, ufacık tefecik, acaipin biriydi. Anadan doğma bir sevgi havarisiydi. Okulda öğretmenlerinden bir ikisini, bütün burun kıvrımalara karşı koyan taparcasına bir hayranlıkla sevmiş, ama kendi yaşındaki, kendi akranı kızlara hiç bir zaman fazla bir sevgi duymamıştı. On sekizine gelince ağır başlı papazlara aşık olmağa başladı ve bunlardan altısıyla arka arkaya nişanladı. Ama her seferinde de, tam en son kertede nişanlarını bozdu; zira başlangıçta çıldırtıcı bir mutluluk ve umutla dolu olan bu aşk serüvenleri her nedense gerçek dışı hale gelip, sonunda onu kaçırıyordu. Böyle birden bire, sebebi anlaşılmadan atlatılan papazlar, duydukları ferahlığı her zaman saklamıyor ve sanki onlar da bu rüyanın bir rüya ya da sahicisini ifade etmekte kullandıkları bir mecaz olduğunu, ama sahicisi olmadığını anlamışlar gibi, kaçıyorlardı.

Bununla birlikte atlatılanlardan biri kendi canına kıy-

dı; bu trajedi ise kıza olağanüstü bir haz verdi. Sanki bu olay onu yalancı mutlulukla dolu aldatıcı aşk diyarından alıp, şiddetli acıların, insanı kendinden geçiren bir haz haline dönüştüğü gerçek aşk diyarına götürmüştü.

Ama bu olay, onun acaip nişanlarının sonu oldu. Nişanlanacak başka biri çıkmadığından değil. Zekâsından azıcık korktuğu ve ona dobra dobra cilveli diyen, âşık atlatan diyen, bu dünyanın insanlarından bir yeğeni onu, son nişanlarında bir başkasının daha intiharına sebep olacak biçimde işve yapmakla suçlayıp, bundan çok daha hafif nedenlerle bir çok kadının ipi boyladığını söyledi de ondan. Kız bir bakıma bunun gerçek olmadığını ve bu dünyanın kadınlarından olan yeğenin bu anlamadığını bildiği halde, dünya işleri açısından bakıldığında yeteri kadar gerçeklik taşıdığını, erkekleri baştan çıkararak onları, hiç bir zaman sonuna kadar götüremeyeceğini şimdi öğrendiği, nişana zorlama şeklindeki bu tuhaf oyunundan vazgeçmesi gerektiğini de anladı. Böylece, altıncı din adamını da atlatıp, haçı Afrika'nın en karanlık yerine dikmeğe gitti; giderken de, günah diye elinin tersiyle ittiği şeyle ilgili olarak duyduğu son heyecan, kendi atlattığı papaz onun yeğeniyle evlenerek bütün yetersizliğine rağmen, yeğenin bu dünyaya yakışır zekâsı ve aklı sayesinde piskopos olunca, yüreğini saran öfke ateşi oldu.

İpek gibi cildi ve ıslıl ıslıl kasları yanında beyaz misyonerlerin soluk birer hayalet gibi kaldıkları, nefis bir yaratık olan kara kız, ilgi çekici, ama istenileni vermemiş bir dönmeydi; zira Hristiyanlığı tam kendisine öğretildiği gibi tatlı bir uysallıkla kabul edeceği yerde, umulmadık tepkilerle sorularla karşılayıp, öğretmeni, o anın dürtüsüyle doktrin üzerine öyle cevaplar uydurmak, öyle deliller icad etmek zorunda bırakmıştı ki, en sonunda öğret-

men, kendi anlattığına göre, Evanjelistler hayatta bulunmuş olsalar da tümünün kendi yetkilerine dayanılarak ileri sürüldüğünü işitmiş olsalar, onlara hayretten küçük dillerini yutturacak kadar bol düzmece ayrıntı ve doktrinin İsa'nın hayatına sonradan eklenmiş olduğunu kendinden bile saklayamaz hale gelmişti. Misyoner hanım tarafından uydurulmuş inanç pudingindeki en nefis eriklerden bazılarıyla, dekorlar ve *dramatis personae* her ne kadar İncilden alınma ise de, böylelikle elde edilen dinin -bu derleme ögesine rağmen- aslında misyonerin kendi ilhamının ürünü olduğunu rakip bir misyonerin ortaya çıkarması ihtimali bulunduğundan, çok uzak bir bölgede yerleşmek, bunu başlangıçta dinsel duygularla tercih eden misyoner hanım için kısa zamanda bir zorunluluk halini aldı. Misyoner hanım ancak ıssız bir köşede misyonerlik etmekle Kilisesine sahip olabilir ve kâfir diye aforoz edilmek korkusu bulunmadan bu kilisenin yasalarını belirleyebilirdi.

Ne var ki, okumasını öğretir öğretmez kara kıza doğum gününde bir İncil vermekle belki de tedbirsizlik etmiş oldu. Zira sorduğu sorulara öğretmeninin verdiği cevapları fazlaca harfi harfine kabul eden kara kız, topuzunu omuzuna vurup Tanrı'yı aramak için Afrika ormanına daldığı zaman, kılavuz olarak yanına İncili aldı.

İlk karşısına çıkan, kızdırıldığında insana saldıran bir kaç zehirli yılandan biri, bir mamba yılanı oldu. Hayvanlar sevgi gösteren, hiç soru sormayan yaratıklar oldukları için onları eli altında bulundurmaya pek seven misyoner hanım, kara kıza, zorda kalmadıkça hiç bir şeyi öldürmemesini, hiç bir şeyden korkmamasını telkin etmişti. Bu yüzden, kara kız topuzunu biraz sıkıca kavrayıp, mambaya, 'Seni kimin yaratığını ve neden sana beni öldürme isteği ile öldürebilmen için bu zehiri verdiğini merak ediyorum,' dedi.

Mamba hemen ona başıyla, kendisini izlemesini işa-

ret edip, kara kızı bir kaya yığınının yanına götürdü. Kalyaların üstündeki bir tahtta yakışıklı, düzgün yüzü, sarıya çalar beyaz, azametli bir sakalıyla, yine sarıya çalar beyaz, gür dalgalı saçları ve hain denecek kadar haşın bir yüz ifadesi olan, aristokrat görünüşlü, sağlam yapılı bir beyaz adam oturuyordu. Elinde hem kral esasına, hem büyük bir bastona, hem de hafif bir mızrağa benzeyen bir sopa tutuyordu; taparcasına bir sevgiyle masum masum kendisine sokulmakta olan mambayı, elindeki bu sopayla hemen öldürüverdi.

Hiç bir şeyden korkmamayı öğrenmiş olan kara kız kısmen, güçlü kuvvetli erkeklerin yalnız karaların içinden çıkması gerektiğini ve sadece misyoner hanımların beyaz olduklarını düşündüğü, kısmen, bu adam onun arkadaşısı yılanı öldürdüğü, kısmen de, gülünç bir beyaz fistan giydiği, dolayısıyla de kara kıza, öğretmeninin ona hiç bir zaman benimsetmediği biricik noktayı, yani kişinin kendi kendinden utanarak fistan giymesi gerektiği hususunu yeniden hatırlattığı için, bu adama karşı içinde bir nefret uyandığını hissetti. Ona hitap ederken, sesinde açıktan açığa bir aşağılama vardı.

'Tanrıyı arıyorum' dedi. 'Sen bana yol gösterebilir misin?'

'Tanrıyı buldun işte,' diye cevap verdi beyaz adam. 'Hemen şimdi diz çök ve tapın bana ey kibirli yaratık, yoksa gazabımdan kork. Ben Cenabı Hak'ım: gökleri ve yerleri ve onların içinde olanları ben yarattım. Yılanı zehirini, ananın göğsüne sütü ben verdim. Ölümü ve bütün hastalıkları, gökgürlemesini ve şimşegi, fırtına ve taunu ve büyüklüğümün, ululuğumun bütün öteki delillerini elimde tutuyorum. Diz çök, kız; bir daha sefere huzuruma çıktığın zaman da, çocuklarının içinden en sevdiğini bana getir ve burada, önümde boğazlıyarak kurban et; çünkü ben taze kan kokusunu severim.'

'Benim çocuğum yok ki,' dedi kara kız. 'Kızıoğlan kızım ben.'

'Öyleyse babanı al getir, o seni boğazlasın,' dedi Cenabı Hak. 'Hem akrabalarının da bana sürü sürü koçlar, keçiler, koyunlar getirip, öfkemi yatıştırmak için huzurunda kızartmalarını sağla, yoksa aman vermem, Tanrı olduğumu öğrensinler diye onları en korkunç taunlarla çarparım.'

Kara kız, 'Ben ne böyle kötü saçmalara inanacak kadar bebeğim, ne de yetişkin bir budala,' dedi; 'hem sen o zavallı mambayı nasıl tepelediysen, aradığım gerçek Tanrı adına ben de seni öyle tepeliyeceğim. 'Kara kız böyle deyip topuzunu savurarak, kayaların üzerinden seke seke ona doğru seyirtti.

Ama tepeye vardığında ortada bir şey yoktu. Bu onu öyle hayrete düşürdü ki, yere oturup, danışmak için İncilini açtı. Gelgelelim, karıncaların eline mi geçmişti, yoksa çok eski bir kitap olduğu için kendiliğinden mi çürümüştü, her ne ise, ilk sayfalar olduğu gibi toz haline gelmişti ve kara kız kitabı açar açmaz bu tozlar rüzgârda savruldu gitti.

Bunun üzerine kara kız içini çekti, ayağa kalktı ve yeniden aramaya koyuldu. Tam o sırada, ringhals denilen cinsten bir kobra yılanını ürküttü; yılan kara kıza bir tükürük atıp uzaklaşırken, kara kız, 'Bana tükürmeğe kalkışayım demeyesin,' dedi. 'Seni kimin yarattığını, niye hiç bana benzer yerin olmadığını öğrenmek istiyorum. Mambanın Tanrısı işime yaramadı: topuzumla onu bir yoklayayım dedim, sahici olmadığı meydana çıktı. Hadi sen beni kendi Tanrına götür.'

Bunun üzerine ringhals dönüp geldi ve ona başıyla, kendisini izlemesini işaret etti, kara kız da yılanın ardına düştü.

Yılan onu ormanın içinde güzel bir çayırılığa götürdü; burada, üstünde bir dolu el yazması şiirler, meleklerin kanat teleklerinden yapılma mürekkepli kalem sapları bulunan beyaz örtülü bir masanın başında, yumuşacık gümüşî saçlı, gümüşî sakallı, yine beyaz fistanlı yaşlıca bir bey oturuyordu. Oldukça iyi yürekli birine benziyordu; ama burma bıyıkları, burma kaşları, kara kıza pek saçma gelen kendini beğenmiş, kurnazca bir ifade taşıyordu.

Adam, yılanı, 'Aferin sana küçük tükürükçü; benimle tartışacak birini getirmişsin,' dedi ve ona bir yumurta verdi, yılan da yumurtayı alıp sevinçle ormana götürdü.

Adam, kara kıza, 'Benden korkma,' dedi. 'Ben zalim bir tanrı değilim: İnsafı bir tanrıyımdır ben. Tartışmak tan başka kötülüğüm yoktur. Tartışmada, karşımdakini can evinden mihlarım. Mihçiyim ben. Bana tapma. Sitem et bana. Kusur bul. Gücenirim diye hiç çekinme. Yeter ki, üzerinde tartışabileceğim bir konu at sen ortaya.'

Kara kız,

'Dünyayı sen mi Yarattın?' diye sordu.

'Tabii ben yarattım,' dedi öbürü.

Kara kız, 'Niye bunca kötülükle birlikte yarattın?' dedi.

'İşte bunu çok beğendim!' dedi tanrı. 'Tam bana sormanı istediğim şey bu. Sen akli başında, zeki bir kızsın. Vaktiyle, benimle tartışın diye tuttuğum, Eyub adında bir kulum vardı; ama o öylesine alçak gönüllü, öylesine aptaldı ki, ağzından bir şikâyet çıkana kadar onu kışkırtabilmek için en korkunç felâketleri yağdırdım üzerine. Karısı ona, bana lânet okuyup ölmesini söyledi; zavallı kadına hiç şaşmıyorum, zira sonradan bütün çektiklerinin karşılığını ödedimse de, dehşetli günler yaşattım Eyub'a. Sonunda onu tartışmaya sürüklediğim vakit, çizmeden yukarıya çıktı. Ama kısa zamanda ona haddini bildirdim. Öyle bir güzel yere serdim ki onu!'

Kara kız, 'Ben tartışmak istemiyorum, dedi. 'Dünyayı sahiden sen yarattınsa, niye bu kadar kötü yarattın, onu öğrenmek istiyorum.'

'Kötü yaratmışım!' diye bağırdı Mihçi. 'Ya! Demek bana kafa tutuyor, bana hesap sormağa kalkıyorsun! Kuzum sen kim oluyorsun da, beni eleştirmeğe kalkıyorsun? Sen kendin daha iyi bir dünya yaratabilir misin sanki? Hele bir dene bakalım; dene şöyle bir. Bir zerresini yaratmağı dene. Meselâ bir balina yarat. Bitirdiğin zaman da burnuna bir halka takıp bana getir onu. Hey gidi böcekçik, hey! Sen biliyor musun ki, ben sadece balınayı değil, o içinde yüzsün diye denizi de yarattım? O ulu denizi, baştan başa, ta dipsiz derinliğinden, göklerin çatısına kadar. Bu kolay oldu sanıyorsun. Bak, sana bir şey diyeyim, genç kadın: senin burnunu yere sürtmek gerek. Kendin bir sıçan bile yaratamazken, bir dinosor yaratmış olan bana kafa tutuyorsun. Kendin ufacık bir göl yaratamazken, yedi denizlerin yaratıcısı olan bana kafa tutuyorsun. Sen elli yıl içinde yaşlanıp çirkinleşecek ve öleceksin, oysa benim haşmetim ebedî sürecek; ama sen kalkmışsın, burada beni teyzemmişsin gibi azarlıyorsun. Kendini Tanrı'dan iyi tutuyorsun, değil mi? Bu delile ne diyeceksin, bakalım?'

Kara kız, 'Bu bir delil değil ki,' dedi, 'hor görerek alaya alma bu. Anlaşılan, sen delilin ne olduğunu bilmiyorsun daha.'

Adamakıllı tepesi atan, ama durumu iyice kavrayamayacak kadar afallamış olan yaşlı bey, 'Ne!' dedi. 'Bütün dünyanın kabul ettiği gibi Eyub'un sırtını yere getiren ben delilin ne olduğunu bilmeyeceğim! Gülerim sana, çocuk!'

'Bana gülmen vız gelir,' dedi kara kız; 'yalnız, sen bana dünyayı iyi ve kötü karışımı olarak yaratacağına neden tüm iyi olarak yaratmadığını anlatmadın daha. Benim daha iyisini yaratıp yaratamayacağımı sormak bir cevap değil. Ben Tanrı olsaydım, çeçe sinekleri olmazdı. Halkım

ateşli nöbetlerle yerlere serilmez, korkunç şişler çıkarmaz günah işlemezdi. Başka yılanlar bal gibi zehirsiz geçinip gidebildiği halde, neden mambanın ağzına zehir kesesini koydun? Neden maymunları o kadar çirkin, kuşları o kadar sevimli yarattın?’

‘Neden yaratmıyayım? Sen buna cevap ver,’ dedi yaşlı bey.

Kara kız, ‘Yaramazlıktan hoşlanmadıkça, neden yaratasın?’ dedi.

Yaşlı bey, ‘Kelime oyunları yaparak soru sormak, tartışma değildir.’ dedi. ‘Mızıkçılık derler buna.’

Kara kız, ‘Sorularıma cevap vermeyen bir Tanrı bana yaramaz,’ dedi. ‘Hem, her şeyi sahiden de sen yaratmış olsaydın, balınayı niye resimlerindeki gibi çirkin yaratışını da bilirdin.’

‘Onu komik görünüşlü yaratarak gönlümü eğlendirmek istedimse, bundan sana ne?’ dedi Tanrı. ‘Sen kim oluyorsun da bana, neyi nasıl yaratacağımı öğretiyorsun?’

‘Canımı sıktın artık,’ dedi kara kız. ‘Her seferinde aynı edepsizliği ele alıyorsun. Senin bir şey yaratmış olabileceğine inanmıyorum. Eyub aptalmış ki, senin iç yüzünü anlamamış. Bu ormanda da, tanrılık iddiasında bulunan ihtiyarlardan geçilmiyor.’

Topuzunu kaldırdığı gibi yaşlı beyin üzerine atıldı kara kız; ama öbürü atik davranıp masanın altına dalıverdi ve kara kıza, sanki yer yarılmış da, masa yerin dibine girmiş gibi geldi, zira oraya vardığında hiç bir şey bulamadı ortada. Kara kız tekrar inciline başvurduğunda, rüzgâr incilden otuz sayfayı daha alıp, toz halinde ağaçların tepelerine savurdu.

Bu serüvenden sonra kara kızın bayağı canı sıkıldı. Tanrı’yı bulamamıştı; incili yarı yarıya işe yaramaz hale gelmişti; ve kara kız iki kere öfkelenmiş, ama iki seferinde de hırsını alamamıştı. Beyaz sakalları, yaşlılığı, gece-

lik fistanları tanrısallık belirtileri olarak gözünde fazla büyütüp büyütmediğini sormağa başladı kendi kendine. Dikkati çekecek kadar yakışıklı, tertemiz traşlı, Yunan entarisi giymiş genç bir adama rasladığında, ne iyi ki, bu ruh hali içindeydi kara kız. Bu adam gibisini daha önce hiç görmemişti. Hele adamın kaşlarının dış uçlarının öyle bir yukarı kalkışı, kıvrılışı vardı ki, bu, kara kızın hem ilgisini çekti, hem de itti onu.

‘Afedersin, efendi,’ dedi kara kız. ‘Gözlerinden bilgili olduğun anlaşılıyor da. Ben Tanrı’yı arıyorum. Bana yol gösterebilir misin?’

‘Üzme tatlı canını bununla,’ dedi genç adam. ‘Dünyayı olduğu gibi kabul et; zira onun ötesinde hiç bir şey yoktur. Bütün yollar mezara çıkar, mezar da hiçliğin kapısıdır; hiçliğin gölgesinde ise her şey boştur. Sen benim öğütümü dinle de, burnundan ötesini arama. Burnunun ötesinde bir şey bulunduğunu hep bileceksin, bu bilgi de seni umutlu ve mutlu kılacaktır.’

‘Benim aklım burnumun ötesinden ilerilere gidiyor,’ dedi kara kız. ‘İnsanın gözlerini kapaması doğru değil. Tanrı’yı bilmeyi mutluluktan da, umuttan da çok istiyorum. Benim umudum, benim mutluluğum Tanrıdır.’

Genç adam, ‘Ya Tanrı diye bir şey olmadığını anlarsan?’ dedi.

Kara kız, ‘Tanrının var olduğunu bilmeseydim, kötü bir kadın olurdu,’ dedi.

‘Kim söyledi sana bunu?’ dedi genç adam. ‘Kafanı böyle sınırlamalarla bağlamalarına izin vermemen gerekirdi. Hem, kötü kadın olsan ne çıkar yani?’

‘Saçma,’ dedi kara kız. ‘Kötü kadın olmak demek, olmaman gereken bir şey olman demektir.’

‘Öyleyse, iyi bir kadın mı, yoksa kötü bir kadın mı

olduğunu bilebilmen için, önce ne olman gerektiğini anlamalısın.'

'Burası doğru,' dedi kara kız. 'Ama iyi olmak kötü de olsa, iyi bir kadın olmam gerektiğini biliyorum ben.'

'Bu bir anlam ifade etmiyor,' dedi genç adam.

'Senin istediğin cinsten bir anlam ifade etmiyor, ama Tanrı'nın istediği cinsten bir anlam ifade ediyor,' dedi kara kız. 'Benim istediğim de bu cinsten olan anlam; bu anlama kavuştuğum zaman, Tanrıyı bulabileceğim gibi geliyor bana.'

Genç adam, 'Ne bulacağını nereden bilebilirsin?' dedi. 'Benim sana öğütüm, önüne çıkan bütün işleri, yapabildiğin sürece elinden geldiği kadar iyi yapman ve böylelikle, ne bir öğüt, ne iş, ne bilme, ne de hatta var olmanın bulunacağı kaçınılmaz sondan önce sana kalan günlerini yararlılık ve onurla doldurmandır.'

Kara kız, 'Öldüğüm zaman bir gelecek olacak,' dedi. 'Bu geleceği yaşayamasam da bilebilirim.'

'Geçmişini biliyor musun?' dedi genç adam. 'Gerçekten var olmuş bulunan geçmişi bilemezken, henüz var olmamış bulunan geleceği bilmeyi nasıl umabilirsin?'

Kara kız, 'Ama yine de var olacak; bunu, güneşin her gün doğacağını sana söyleyebilecek kadar biliyorum,' dedi.

Genç bilge, 'Bu da boş,' dedi. 'Güneş yanıyor ve bir gün gelecek, yana yana bitecek ister istemez.'

'Hayat, hep yana yana biten bir alevdir; ama her çocuk doğuşta yeniden tutuşur. Hayat ölümden, umut da umutsuzluktan büyüktür. Önüme çıkan işi ancak onun iyi bir iş olduğunu bilirsem yaparım ben; onun iyi bir iş olup olmadığını anlayabilmek için de geçmiş ve geleceği ve de Tanrıyı öğrenmem gerek.'

Genç bilge ona sert sert bakarak, "Yani, Tanrı olman gerek, demek istiyorsun," dedi.

'Elimden geldiği kadar,' dedi kara kız. 'Teşekkür ederim. Asıl akıllı olan biz gençleriz: Tanrıyı bilmenin Tanrı olmak demek olduğunu senden öğrendim. Ruhumu güçlendirdin sen benim. Seni bırakıp gitmeden önce, bana kim olduğunu söyle.'

Genç bilge, 'Ben, bir çoklarının Vaiz diye bildiği, Kohelth'im.' diye cevap verdi. Eğer bulabilirsen, Tanrı seninle beraber olsun! Benimle beraber değil o. Yunanca öğren: bilgeliğin dilidir Yunanca. Hoşça kal.'

Vaiz, dostça bir işaret yapıp, yürüdü gitti. Kara kız da öbür yana gitti, her zamankinden zorlu düşünmeğe başladı; ama Vaiz'in kara kıza saldıği düşünceler öyle karmaşık, öyle içinden çıkılmaz hale geldi ki, en sonunda kara kız uyuyakaldı ve hiç durmadan uykusunda yürümeğe devam etti. Derken, bir arslan kokusu aldı ve birden bire uyanınca, tam yolunun üzerinde, ocak önündeki bir kedi gibi oturmuş güneşlenen arslanı gördü; yelesi taraz taraz olmayıp, düzgün ve yakışıklı olduğu için yelesiz denilen cinsten bir arslandı bu.

Arslanın yanından geçerken, onun, -parmaklarına sanki dağtepesindeki sıcacık bir yosun demetini çekiyormuş hissini veren- gerdanını okşar gibi hafifçe çeken kara kız, 'Tanrı adına, Kocaoğlan,' dedi.

Kral Richard tatlı tatlı baktı ve kara kızla birlikte gezintiye çıkmayı birden bire canı çekmiş gibi, gözleleriyle onu izledi; ne var ki, kara kız onun bu arzusunu kursağında bıraktı ve ormanda arslandan daha az uysal, ama daha güçlü yaratıklar bulunduğunu hatırlayarak, eskisinden ihtiyatlı ilerlemeğe başladı. Derken, dalgalı siyah saçlı, koskocaman burunlu esmer bir adama rasladı. Adamın ayaklarındaki çarıklardan başka hiç bir şey yoktu üstünde. Yüzü kırış kırıştı; ama bu kırışıklıklar acıma ve iyilikten meydana gelmiş kırışıklardı, buna karşılık kocaman burnunun geniş delikleri vardı ve ağ-

zının kenarları sebat ve metanet ifade ediyordu. Kara kız onu görmeden önce sesini duydu, zira adam kükrer gibi, ulur gibi sesler çıkarıyordu görünüşe göre de başı dertteydi. Kara kızı görünce kükremeyi bıraktı, hiç bir derdi yokmuş gibi, kaygısız görünmeğe çalıştı.

“Şey, efendi,” dedi kara kız “hani şu çırılçıplak soyunup, çakallar gibi uluyarak, baykuşlar gibi yaşlı yaşlı bağırarak dolaşan peygamber sen misin?”

Esmer adam, özür diler gibi, “Böyle şeyler yaparım azıcık,” dedi. “Adım, Mika’dır: Moreşetli Mika. Sana bir yardımda bulunabilir miyim?”

Kara kız, “Tanrıyı arıyorum ben,” diye cevap verdi.

“Buldun mu bari?” dedi Mika.

“Pişmiş et kokusunu sevdiği için ona hayvan kı-zartmamı ve çocuklarımı kurban taşında kurban etmemi isteyen yaşlı bir adam buldum.”

Bunun üzerine Mika öyle acıklı bir feryat kopardı ki, Kral Richard telâşla kendini ormana atıp saklandı ve oturup, kuyruğunu kamçı gibi sallayarak oradan gözetlemeğe başladı.

Mika, “O düzmece bir tanrıdır, korkunçtur,” diye kükredi. “*O’nun karşısına, yakılan adaklarla, bir yıl-lık buzağılarla (*) çıkabileceğini aklım alıyor mu? Senin ona yüreğinle bağlanman yerine, Binlerce koçlardan,... yağ sellerinden Rab hoşlanır mı?... Bedeninin semeresi-ni,... ilk çocuğunu (**)... kurban etsen Rab hoşlanır mı? O neyin iyi olduğunu senin yüreğine açık etmiş: yü-reğin de sana O’nun doğru dediğini söylemiş. Hak olanı yapmak, ve merhameti sevmek, ve Allahınla alçak gö-nüllü olarak yürümekten başka Rab senden ne is-ter?*” (***)

*; **; ***) Eski Ahit Mika 6.8

“Bu da bir üçüncü Tanrı,” dedi kara kız; “kurban isteyen tanrıyla, zayıflığımı ve cahilliğimi alaya almak için benimle tartışmak isteyen tanrıdan daha çok sevdim bunu. Ama insan, efendi ya da yargıç olmadıktan sonra, hak olanı yapmak ve merhamet göstermek hayatın sadece ufak bir bölümüdür. Hem, nereye yürüdüğünü bilmezsen, alçak gönüllü olarak yürümenin faydası ne?”

Peygamber, “Sen alçak gönüllü olarak yürü, Tanrı sana yol gösterir,” dedi. “Tanrı’nın seni ne yana götürdüğünden sana ne?”

“Kendi yolumu kendim bulayım diye bana göz vermiş Tanrı,” dedi kara kız. “Bana bir akıl vermiş ve bu akıllı kullanmağı da bana bırakmış. Şimdi ben ondan, benim yerime görüp, benim yerime düşünmesini nasıl isteyebilirim?”

Mika’nın buna verdiği biricik cevap, korkunç bir kükreme oldu, hem de öyle korkunç bir kükreme ki, Kral Richard ok gibi fırlayıp, hiç durmadan üç kilometre kaçtı. Aynı şeyi, ters yönde olmak üzere kara kız da yaptı, ama o sadece bir buçuk kilometre kaçtı.

Kendini toplayarak, “Neden kaçıyorum ben?” diye sordu kendi kendine. “O iyi yürekli gürültücü ihtiyardan korkmuyorum ki.”

Hemen yanıbaşmdan, girintili çıkıntılı bir kütüğün üstünde oturmakta olan, aşırı derecede miyop, gözlüklü, yaşlıca bir adamdan gelen bir ses, “Korkuların ve umutların hep kuruntudan ibarettir,” dedi. “Kaçmakla, şartlı reflekslerden birine göre davranıyordun. Çok basit. Arslanlar içinde yaşadığın için, daha çocukluğunda edindiğin izlenimler dolayısıyla, arslan kükremesi sana ölüm tehlikesini çağırıştırıyor. İşte o kör inançlı kart eşek anırdığı zaman hiç düşünmeden tabanları yağlamak bundandır. Bu önemli keşfi yapabilmek için tam yirmi beş yıl kendimi tamamiyle buna vererek çalıştım,

bu süre içinde sayısız köpeğin beynini kestim, dilleri yerine yanaklarında açtığım deliklerden salgıladıkları tükürükleri üzerinde gözlemlerde bulundum. Bu muazzam başarıya olan hayranlıkları ve bu başarının insan davranışıyla ilgili büyük sorunlara tuttuğu ışıktan ötürü duydukları şükran yüzünden, bütün bilim dünyası önümde yere kapanmış bulunuyor.”

“Niye bana sormadın?” dedi kara kız. “O zavallı köpeklerin canlarını yakmadan, yirmi beş saniyede söyledim ben sana.”

“Cahilliğin ve kibrin ağza alınacak gibi değil,” dedi ihtiyar miyop. “Şartlı refleksi bir olgu olarak pek tabii her çocuk bilir; ama bu bir laboratuvarda deneysel olarak hiç ispatlanmamıştı; bundan ötürü de, bilimsel olarak hiç bilinmiyor demektir. Benim elime bilimsellikten uzak bir varsayım halinde gelen bu olguyu ben bilim olarak devrettim. Sen hiç deney yaptın mı, sorabilir miyim?”

“Çook,” dedi kara kız. “Bir tane de şimdi yapacağım. Neyin üstüne oturduğunu biliyor musun sen?”

“Gayet rahatsız kaba bir kabukla kaplı, yaşlılıktan kurşunî renk almış bir kütüğün üstünde oturuyorum,” dedi miyop.

“Yanıyorsun,” dedi kara kız. “Uyuyan bir timsahın üstünde oturuyorsun.”

Miyop, Mika’yı kışkandıracak bir çığlıkla yerinden fırlayıp, deli gibi yakındaki bir ağaca koştı ve bu kadar yaşlı bir bey için insanüstü sayılan, bir kedi çevikliğiyle tepesine tırmanıverdi.

“İn aşağı,” dedi kara kız. “Timsahların yalnız ırmak kıyılarında bulunduğunu bilmen gerekirdi. Sadece bir deney yapıyordum ben. İn aşağı.”

Miyop, tiril tiril titreyerek, "Nasıl ineyim?" dedi. "Boynumu kırarım sonra."

"Ya nasıl çıktın?" dedi kara kız.

Miyop, ağlamaklı, "Bilmiyorum," dedi. "Bu bile insanı mucizelere inandıрмаğa yeter. Bu ağaca tırmanmama imkân yoktu; ama buradayım işte, bir daha da hiç aşağı inemiyeceğim."

"Çok ilgi çekici bir deney oldu, değil mi?" dedi kara kız.

"Çok zalimce bir deneydi; utanmalısın, kötü kız," diye inledi miyop. "Beni öldürebileceğini hiç düşünmedin mi, Allahaşkına? Benimki gibi nazik bir bünye şiddetli bir sarsıntı geçirir de, bunun kalp üzerinde son derece ciddi, belki de öldürücü bir etkisi olmaz mı sanıyorsun? Bir daha hayatımın sonuna kadar, kütük üstünde oturamayacağım. Sanırım nabzım çok anormal atıyordur, gerçi sayamam ama; zira bu dalı bırakırsam taş gibi düşerim aşağıya."

"Tükürük salgısı üzerinde hiç bir tepki uyandırmadan bir köpeğin yarı beynini kesip çıkarabildikten sonra, hiç üzülme sen," dedi kara kız sâkin sâkin. "Bana kalırsa Afrikalı büyücü, senin köpekler yoluyla yaptığın falcılıktan çok daha güçlü. Bir kelime söyleyip, kedi gibi ağaca tırmandırdım seni. İtiraf et ki, bir mucizeydi bu."

"Keşke bir kelime daha söylesen de beni aşağı indirsen, kahrolası kara cadı," diye homurdandı miyop.

"Olur, söylerim," dedi kara kız. "Tam ensenin dibinde seni koklayan bir yılan var."

Göz açıp kapayana kadar, miyop kendini yerde buldu. Gerçi yere basar basmaz sırt üstü yuvarlandı, ama hemen toparlanıp ayağa kalktı ve, "Bana yutturduğunu

sanma," dedi. "Sırf beni korkutmak için yılan masalını uydurduğunu çok iyi biliyorum."

Kara kız, "Ama sahiden de yılan varmış gibi korktun," dedi.

Miyop, köpürerek, "Hiç de korkmadım," dedi. "Zerre kadar korkmadım."

"Ama korkmuş gibi, bir solukta indin ağaçtan aşağı," dedi kara kız.

Artık kendini güven içinde hissedenden miyop, kendini toplayarak, "İşin ilgi çekici yanı da bu zaten," dedi. "Bu da bir şartlı refleks. Acaba bir köpeği ağaca tırmandırabilir miyim?"

"Niye tırmandıracaksın?" diye sordu kara kız.

"Niye olacak, bu fenomeni bilimsel bir temele oturtmak için," dedi miyop.

"Saçma!" dedi kara kız. "Köpekler ağaca tırmanamaz."

"Hayal ürünü timsah olmasa ben de tırmanamam," dedi profesör. «Köpeğe timsahı nasıl hayal ettirsem acaba?"

"Önce köpeğe bir kaç tane sahici timsah gösterirsin," dedi kara kız.

Miyop, kaşlarını çatarak, "Bu çok pahalıya patlar," dedi. "Profesyonel köpek hırsızlarından aldığın, ya da köpek vergisi ödeme zamanı geldiğinde toptan alıp depo ettiğin vakit ucuza geliyor köpekler; ama timsahlar çok tuzluya oturur. Bunu iyice bir düşünmem gerek."

Kara kız, "Gitmeden önce, Tanrı'ya inanıp inanmadığını söylesene bana," dedi.

"Tanrı, gereksiz ve işe yaramaz diye atılmış bir varsayımdır," dedi miyop. "Evren, sarsıntıların tekrar tekrar yeniden ürettiği dev bir refleksler sisteminden ibarettir. Dizine bir vursam, ayağını sallarsın."

“Ben de topuzumla sana vururum; onun için sakın vurmağa kalkma,” dedi kara kız.

’Konuyla ilgili olmıyan böyle yan refleksleri bilimsel amaçlarla önlemek için, deneyde kullanılan şeyi yatırıp bağlamak zorunluğ u vardır,” dedi profesör. “Bununla birlikte bu yan refleksler, çağrışım yoluyla meydana gelen refleks örnekleri olmaları bakımından da konuyla ilgilidir. Bunların etkilerini incelemek için yirmi beş yıl harcadım.”

Kara kız sordu: “Neyin üzerindeki etkilerini?”

“Bir köpeğin tükürük salgısı üzerindeki etkilerini,” diye cevap verdi miyop.

“Bari bilgeliğ in arttı mı?” dedi kara kız.

“Bilgelik beni ilgilendirmez,” diye cevap verdi miyop: “aslında bunun ne olduğunu bile bilmiyorum ve böyle bir şeyin varolduğ una inanmak için bir sebep göremiyorum. Benim işim, daha önce bilinmeyen şeyleri öğrenmektir. Bu bilgiyi dünyaya bildirir, böylelikle, doğruluğ u kesinleşmiş bilimsel gerçekler yığının a bir katkıda bulunmuş olurum.”

“Ortada merhamet diye bir şey kalmayıp, her şey bilgiden ibaret olunca dünya çok mu daha iyi olacak?” dedi kara kız. “Bilmek istediğ ini öğrenmek için bundan daha insanca bir yol bulacak kadar aklın yok mu senin?”

Miyop, kulaklarına inanamamış gibi, ‘Akıl!’ diye bağırdı. ‘Sen görülmemiş derecede bir karacahil olmalısın, kadın. Bilim adamlarının baştan ayağ a akıl olduklarını bilmiyor musun?’

‘Sen onu timsaha anlat,’ dedi kara kız. ‘Bana yalnız şunu söyle. Yaptığın deneylerin başkalarının kafaları ve karakterleri üzerindeki etkilerini hiç düşündün mü? Bir köpeğ in tükürüğüyle ilgili bir şeyi anlatmak, kendi ruhunu kaybedip, başkalarının ruhunu lânetlemeğ e değ er mi?’

Miyop, 'Hiç bir anlam ifade etmiyea kelimeler kullanıyorsun,' dedi. 'Ruh dediğin organın nasıl işlediğini ameliyat masasının üzerinde ya da teşrihanede gösterebilir misin? Lânetleme dediğin şeyi laboratuvarda meydana getirebilir misin?'

'Topuzumu yapıştırdım mı, ruhu olan canlı bir yarattığı, ruhsuz bir ölü haline getirebilirim,' dedi kara kız, 'sen de yakında bu ikisi arasındaki farkı görüp, tadacaksın. İnsanlar kötü bir şey yapıp ruhlarını lânetledikleri zaman da, aradaki fark hemen görülür.'

'Ben ölen insan gördüm, ama ruhunu lânetleyenini hiç görmedim,' dedi miyop.

'Ama insanın köpeklediğini gördün,' dedi kara kız. 'Sen kendin de köpekledin, öyle değil mi?'

'Nükteli bir kelime oyunu; hem de, fazlasiyle şahsiyata dokunan bir kelime oyunu,' dedi miyop tepeden bakarak. 'Seni bırakıyorum.'

Miyop böyle diyerek, kendisinin ağaca tırmanışını bilimsel olarak ispatlayabilmek için, bir köpeği ağaca tırmandırabilme çareleri düşünme düşünme kendi yoluna, kara kız da ters yönde kendi yoluna gitti; kara kız gide gide doruğunda, mızraklı bir Romalı askerinin beklediği kocaman bir haç dikili olan bir tepeye vardı. Gerek kendi kalbini, gerek âşıklarının kalplerini kırmakta bulduğu zevkin aynını İsa'nın çarmıha gerilişindeki dehşet verici sahnelerde de bulan misyonerin telkinlerine rağmen, kara kız bu haçtan nefret etti ve İsa'nın, kız torunlarını (kara kızın imgelemi tabloyu her zaman, en aşağı yirmibeş tane gelecekleri parlak kara kız torunla tamamlardı) ana baba larının bencilliklerine, sertliklerine karşı koruyarak, yılların bilgeliğiyle dolu, rahat ve huzur içinde, acı çekmeden, doğal yoldan ölmemiş olması yazık diye düşündü. Kara kız öğrenen bir ifadeyle başını tam haçtan öteye çevi -

receği sırada, Romalı asker, mızrağını atmağa hazır vaziyette tutarak kara kıza doğru hızla koşup, hırsıyla bağırdı: 'Roma yasası, Roma düzeni, Roma barışının aracı ve sembolü önünde diz çök, zenci.'

Ne var ki, kara kız yana çekilip mızraktan kurtuldu ve topuzunu Romalı askerinin ense köküne öyle candan yürekten yapıştırdı ki, asker tepetaklak yeri öptü ve birbirine dolaşan ayaklarının hareketine boş-yere kumanda etmeğe, doğrulmağa çalıştı. Kara kız, topuzunu ona göstererek, 'Bu da bütün iyi şeylerin zenci usulü araç ve sembolüdür. Nasıl, beğendin mi?' dedi.

'Allah kahretsin!' diye homurdandı asker. 'Bir kara cadı onuncu lejyonu tavşan gibi tepelesin! Dünyanın sonu geldi.' Asker debelenmekten vazgeçip, yere uzandı, çocuk gibi sesli sesli ağladı.

Kara kız fazla uzaklaşmadan asker kendine geldi, ama bir Romalı asker olduğundan, nefisini doyurmak için nöbet yerini bırakamadı. Tepenin sırtı, her ikisinin görüş alanını birbirinden ayırmadan önce kara kızın Romalı askerden gördüğü son şey, askerinin ona doğru salladığı yumruğu oldu; ondan duyduğu son şeyi ise burada tekrarlamak gereksiz.

Bundan sonraki serüven kara kızın, su içmek için durduğu bir kuyu başında geçti; daha önce farketmediği, kuyunun yanına oturmuş bir adam gördü birden bire. Kara kız eliyle su alacakken, adam, nerden geldiği belli olmayan bir kupa çıkarıp şöyle dedi: 'Al, bununla iç, beni hatırlarsın.'

Kara kız, 'Teşekkür ederim, efendi,' dedi ve içti. 'Çok teşekkür ederim.'

Kara kız kupayı adama geri verdi; o da kupayı bir hokkabaz gibi yoketti ve kara kız buna güldü, adam da güldü.

'Esaslı bir marifetti doğrusu, efendi,' dedi kara kız. 'Büyük bir sihirbazsın sen. Belki kara kadına sen söylersin. Tanrıyı arıyorum ben. Nerede Tanrı?'

'Senin içinde,' dedi hokkabaz. 'Benim de içimde.'

'Öyle sanıyorum,' dedi kara kız. 'Ama nedir o?'

'Babamız,' dedi hokkabaz.

Kara kız yüzünü buruşturup, bir an düşündü. Sonra, 'Niye anamız değil?' dedi.

Yüzünü buruşturmak sırası hokkabaza geldi; ve hokkabaz yüzünü buruşturdu. 'O zaman analarımız, onları Tanrıdan önce saymağa zorlardı bizi,' dedi. 'Anamın gösterdiği yoldan gitseydim, toplumdun atılmış biri, bir serisi olacağıma, belki de zengin bir adam olurdu, ama Tanrıyı bulamazdım.'

Kara kız, 'Küçüklüğümde, ta ona topuzumla girişecek kadar büyüyene kadar, babam beni hep dövdü, dedi; hatıta, ondan sonra da beni, karısını denizlerin öte yanında bırakmış bir beyaz asker efendiye satmağa kalktı. Ben hiç bir zaman, «Cennetteki Babamız,» dememişimdir. Hep «Büyükbabamız,» derim ben. Babam olacak Tanrı istemem.'

Hokkabaz, 'Kardeş kardeş birbirimizi sevmemize engel değil ki bu,' dedi gülümseyerek; gülümsedi, zira baba Tanrı'nın büyükbaba Tanrı olarak değiştirilmesi, mizah duygusunu gıdıklamıştı. Ayrıca, imkân buldukça gülümseyen iyi huylu bir insandı hokkabaz.

Kara kız, 'Bir kadın, erkek kardeşini 'sevmez,' dedi. 'Kadının yüreği, erkek kardeşinden bir yabancıya döner; benim kalbimin sana dönüşü gibi.'

'Neyse, aileyi bir kenara bırakalım: bu sadece bir mecazdı,' dedi. 'Bizler aynı insanlık gövdesinin birer üyeleri, dolayısıyla de birbirimizin üyeleriyiz. Bunu burada bırakalım.'

'Bırakmam, efendi,' dedi kara kız. 'Tanrı bana gövdelemlerle, analarla, babalarla, erkek kardeşlerle, kız kardeşlerle bir alışverişi olmadığını söylüyor.'

'Bu da, birbirinizi sevin demenin başka bir biçimi: hepsi o kadar,' dedi hokkabaz. 'Senden nefret edenleri sev. Sana beddua edenlere hayırdua et. İki siyahın bir beyaz etmiyeceğini hiç bir zaman aklından çıkarma.'

'Herkesin beni sevmesini istemiyorum ki ben,' dedi kara kız. 'Ben herkesi sevemem. Sevmek istemiyorum. Tanrı bana, sırf onlardan hoşlanmadım diye insanlara topuzumla vurmamamı, onların benden hoşlanmamalarının da -şayet benden hoşlanmıyanı çıkarsa- bana vurmak hakkını onlara vermediğini söylüyor. Ama Tanrı beni insanlardan nefret ettiriyor. Öbür yandan, başkalarını soyup öldürdükleri için yılan gibi öldürülmeleri gereken insanlar var.'

'Keşke bana onları hatırlatmasaydın,' dedi hokkabaz. 'Beni çok mutsuz ediyor onlar.'

'Tatsız şeyleri unutmak, her şeyi tatlılaştırır, ama inanılır yapmaz; doğru da yapmaz' dedi kara kız. 'Sen beni gerçekten, sahiden seviyor musun, efendi?'

Hokkabaz irkildi, ama hemen tatlı tatlı gülümseyerek cevap verdi: 'Bunu kişisel bir mesele haline getirmeyelim.'

'Ama kişisel mesele olmazsa bir anlamı kalmaz ki,' dedi kara kız. 'Bana yapmam gerektiğini söylediğin gibi, sana, seni sevdiğimi söyledim diyelim! Seninle fazla laûbali olduğumu düşünmez misin?'

'Asla!' dedi hokkabaz. 'Aklına böyle şey getirmemelisin. Sen kara, ben beyaz olduğumuz halde, bizi yaratan Tanrı'nın önünde ikimiz de eşitiz.'

'Aklıma böyle şey getirdiğim yok zaten,' dedi kara kız. 'Konuşurken, benim kara, senin de zavallı bir beyaz olduğunu unuttum ben. Beni beyaz bir kraliçe, kendini de beyaz bir kral olarak düşün. Ne oldu? Niye irkildin?'

'Hiç. Hiç bir şey olmadı,' dedi hokkabaz. 'Daha doğrusu -Beyazların en yoksuluyum ben; ama yine de kendimi bir kral olarak düşündüm. Yalnız, insanların kötülüğü beni deliye döndürdüğü zaman oldu bu.'

'Ben çok daha kötü krallar gördüm,' dedi kara kız; 'onun için kızarmana lüzum yok. Şimdi sen Kral Süleyman ol, ben de Saba Melikesi olayım, hani incildeki gibi. Geldim ve sana, seni sevdiğimi söyledim. Bu, sana sahip olmağa geldim demektir. Bir dişi arslanın aşkıyla geldim, seni yedim ve kendimin bir parçası yaptım. Bu andan itibaren artık sen, seni neyin hoşnut edeceğini değil, beni neyin hoşnut edeceğini düşünmek zorundasın. Seninle nefsin arasında, seninle Tanrı arasında ben bulunacağım. Müthiş bir zorbalık değil mi bu şimdi? Sevgi, yiyici, yutucu bir şeydir. İçinde sevgi olan bir cennet düşünebiliyor musun?'

'Benim cennetimde sevgiden başka şey yoktur. Cennet, sevgiden başka nedir ki?' dedi hokkabaz; bunu cesaretle, ama tedirgin söyledi.

'Cennet, Tanrı'nın izzetidir. Cennet, Tanrı'nın ve Tanrı'nın düşüncelerinin evidir. Orada sevişmek yoktur, orada insanlar, kenenin koyuna yapıştığı gibi yapışmazlar birbirlerine. Misyoner hanım, benim öğretmenim sevgiden söz eder; halbuki kendisi bütün âşıkalarını bırakıp kaçmış, Tanrı işini yapmağa gelmiştir. Beyazlar, beni severler diye korktukları için gözlerini benden kaçırlar. Kendilerini Tanrı işine adanmış sürü sürü kadın, sürü sürü erkek var; ama bunlar kendi gruplarına kızkardeşler birliği, (*) erkek kardeşler birliği (**) adını verdikleri halde birbirleriyle konuşmazlar.'

'Onlar hesabına daha da yazık ya,' dedi hokkabaz.

(*; **) **Rahibeler birliği; Rahipler birliği.**

'Saçma, tabii,' dedi kara kız. 'İnsanlarla birlikte yaşamak ve daha iyisi olmadığına göre birbirleriyle geçinmek zorundayız. Ama bu, bedenimizin aşka ihtiyacı olduğu kadar ruhumuzun da yalnızlığa ihtiyacı bulunduğunu göstermez mi? Bizler birbirimizin bedeninin ve kafasının yardımına muhtacıdır; ama ruhumuz Tanrıyla yalnız kalmak ihtiyacındadır; onun için, seni seven ve kafanla beden yanısıra ruhunu da isteyen biri çıkınca, «Haddini bil: ben kendime aitim, sana değil!» diye bağıırırız. Şu senin, «birbirinizi seviniz» öğütü cinayet ve köleliğe karşı savaşıması gereken savaşıya ya da öldürmediği takdirde çocuklarının açlıktan öldüğünü görecektir olan avcıya bir alay gibi gelir, ama Tanrı'yı arayan bana daha da beter bir alay gibi geliyor.'

Hokkabaz, 'Öyleyse, «Sizlere şu emri veriyorum: birbirinizi öldürünüz,» mü diyeyim?' dedi.

Kara kız, 'Bu, öbürkünün tersine çevrilmişinden başka bir şey değil,' dedi. 'Bu iki kurala göre de yaşanmaz. Bence senin bu her derde deva emirlerin, aşağılık gezgin-ci satıcıların bize sattıkları haplara benziyor: yirmi seferde bir sefer faydası dokunur bunların, ama geri kalan on dokuz seferinde bir işe yaramazlar. Hem, ben emir filan aramıyorum. Tanrı'yı arıyorum ben.'

'Devam et aramana; Tanrı seninle beraber olsun,' dedi hokkabaz. 'Onu bulmak için, benden öteye gitmen gerek.' Bunu der demez, hokkabaz gözden kayboldu.

'En iyi numaran belki de buydu,' dedi kara kız. 'Ama yine de seni kaybettiğime üzüldüm; zira kendi aklımca, sevimli ve iyi niyetli bir adam buldum seni.'

Bir buçuk kilometre ilerde, omuzlarında koskocaman bir katedral taşıyan, çok yaşlı bir balıkçıya rasladı kara kız.

Yardım etmek için balıkçıya doğru koşarak, 'Dikkat et, belceğizini kıracaksın, ihtiyar,' diye bağırdı.

Balıkçı neşeyle, 'Bu kırmaz benim belimi,' diye cevap verdi. 'Bu Kilisenin kurulu olduğu kayayım ben.'

İhtiyar balıkçının, Kilisenin ağırlığı altında her an ezilip gitmesini bekliyen kara kız, 'Ama sen kaya değilsin, üstelik senin taşıyamıyacağın kadar ağır bu,' dedi.

Balıkçı ona tatlı tatlı sırıtarak, 'Korkma sen,' dedi. 'Bu tamamıyla kâğıttan yapılmadır.' İhtiyar balıkçı hoplaya zıplaya kara kızın yanından geçti gitti ve o giderken, katedraldeki bütün çanlar da neşeli neşeli çaldı.

Daha ihtiyar balıkçı gözden kaybolmadan, hepsi de tertemiz yıkanmış paklanmış, kimi siyah, kimi beyaz çeşitli elbiseler giymiş, sırtlarında yine kâğıttan, ama çoğunlukla ihtiyar balıkçınınkinden daha çirkin Kiliseler taşıyan bir sürü başka adam sökün etti. Hepsi de kara kıza, 'Balıkçıya inanma. Şu ötekilerin sözlerine kulak verme. Gerçek Kilise benimkidir,' diye bağırdılar. En sonunda, onlardan kurtulmak için kendini ormana attı kara kız, zira bu adamlar birbirlerine taş atmağa başlamışlardı. Sanki hepsinin de gözü körmüş gibi hiç biri iyi nişan alamadığından, yolun dört bir yanından taşlar yağıyordu. Bunun üzerine kara kız, bunlar arasında kendi zevkine göre bir Tanrı bulamayacağı sonucuna vardı.

Kilise taşıyanlar geçtikten, daha doğrusu taş muharebesi devam ede ede uzaklaştıktan sonra kara kız tekrar yola döndü ve orada yaşlı bir serseri Yahudi gördü. Serseri Yahudi ona, 'Geldi mi?' diye sordu.

'Kim geldi mi?' dedi. Karakız.

'Geleceğini vaadeden,' dedi Yahudi. 'Kendisi gelene kadar bana oyalamamı söyleyen. Artık oyalayamaz hale geldim. Eğer yakında gelmezse iş işten geçecek; zira in-

sanlar birbirlerini gittikçe daha büyük sayılarda öldürmenin yollarından başka bir şey öğrenmiyorlar.'

'Gelecek olan hiç bir kimse bunu durduramaz ki,' dedi kara kız.

'Ama O, *Kudretin sağında oturarak, gökün bulutları ile (*) gelecek diye bağırды. 'O öyle dedi. Gelecek ve herşeyi düzeltecek.'*

Kara kız, 'Eğer sen başkalarının gelip de işleri düzeltmesini beklersen,' dedi, 'ebediyen beklersin.' Bunun üzerine Yahudi umutsuzluğundan bir feryat kopardı, kara kıza tükürdü ve sendeliye sendeliye uzaklaştı.

Kara kız karşılaştığı yaşlı adamlardan hiç hoşnut kalmamıştı, o yüzden, Yahudi'yi başından savdığına sevindi. Yürümeğe devam etti ve yol kenarında, gölgelik bir yere geldi; burada, bir grup beyaz bey ve hanımdan epeyce açıkta oturmuş yemek yiyen, beyazların hamalları oldukları her hallerinden belli, kendi cinsinden elli kadar siyahı gördü. Hanımların ayaklarında pantolon, başlarında kolonyel şapka olduğu için, kara kız bunların da erkekler gibi kâşif olduklarını anladı. Yemekten biraz önce kalkmışlardı. Bir kısmı şekerleme yapıyor, bir kısmı da not defterlerine yazı yazıyorlardı.

Kara kız, hamalların başına, 'Ne seferine çıkmış bu heyet?' diye sordu.

Hamal başı, 'Buna Meraklılar Kervanı diyorlar,' dedi. 'Bunlar iyi beyaz mı, yoksa kötü beyaz mı?' diye sordu kara kız.

'Düşüncesiz bunlar, olmadık şeyler üzerinde tartışıp çok zaman kaybediyorlar,' dedi hamal başı. 'Sırf soru sormuş olmak için de soru sorarlar.'

(*) Yeni' Markos' 14:62; Luka' 22: 69

Hanımlardan biri, 'Hey! Sen, oradaki,' diye bağırdı. 'Hadi işine git bakayım: burâda duramazsın. Adamları huylandırıcaksın.'

'Senden fazla huylandırmam,' dedi kara kız.

'Saçmalama, kız' dedi hanımefendi: 'Elli yaşındayım ben. Dişiliğim, erkekliğim kalmamış benim. Hem, onlar bana alışık. Hadi, git işine.'

Kara kız, biraz aşağılayan bir tavırla, 'Onlar beyaz erkek değil, korkma,' dedi. 'Niye kendinize Meraklılar Kervanı adını verdiniz siz? Neyi merak ediyorsunuz? Tanrıyı mı merak ediyorsunuz?'

Kara kızın bu sorusu üzerine öyle yürekten bir kahkaha koptu ki, şekerleme yapmakta olanlar uyanıp, neye gü-lündüğünü anlattırdılar.

Beylerden biri, 'Medenî ülkelerde bu konuya artık yüzyıllardan beridir merak duyulmuyor,' dedi.

Bir başkası, 'On beşinci yüzyıldan beri, diyebiliriz,' dedi. 'Shakespeare bile Tanrısızdı.'

Bir üçüncüsü, 'Shakespeare herkes değildir,' dedi. 'Ulusal marşımız on sekizinci yüzyıldan kalmadır. Ulusal marşımızda, Tanrıya, bizim kirli siyasal işlerimizi Onun yapmasını emrettiğimizi görürsünüz.'

İkinci bey, 'Aynı Tanrıya değil,' dedi. 'Orta çağda, Tanrının bize emrettiği ve bizleri habire çalıştırdığı kabul ediliyordu. Burjuvazinin yükselişi ve derebeylik aristok-rasisi tarafından ayrıcalıklarının bedeli olan görevlerden yoksun bırakılışıyla, yüksek sınıfların emri altına girerek habire onlar tarafından çalıştırılan bir tanrı ortaya çıktı. «Onların siyasetlerini karıştırdeseler boşa çıkar» ve buna benzer şeyler.'

'Evet,' dedi birinci bey; bir de üçüncü bir tanrı var: küçük burjuvaların tanrısı. Bunun görevi de, küçük burjuvalar ticarî namussuzluklarıyla bütün bir hafta, günah-

ları kaydeden meleğin yazboz tahtasını doldurunca, Pazar günleri kendi kanıyla burjuvaların yazboz tahtasındaki günahlarını yıkamaktır.'

Üçüncü bey, 'Bu tanrıların her ikisi de hâlâ güçlüdür,' dedi. 'Bundan şüpheniz varsa, ulusal marştaki ikinci kıta yerine daha temiz bir şey koymağa, ya da dua kitabından Kefaret'i kaldırmağa çalışın.'

'Arayışım sırasında karşılaştıklarım ve sözünün edildiğini duyduklarım altı tanrı ediyor,' dedi kara kız. Ama bunların hiç biri benim aradığım Tanrı değil.'

'Tanrıyı mı arıyorsun sen?' dedi birinci bey. 'Kendi Mumbo Jumbo'nla, ya da kabilenin tanrısı her ne ise onunla yetinsen daha iyi değil mi? Bizim tanrılarımızdan hiç birinde ona oranla bir üstünlük bulamıyacaksın.'

'Bizim tanrı koleksiyonu içinde Mumbo Jumbo'ların çeşitlisi vardır,' dedi üçüncü bey. 'Bunlardan bir tekini bile sana salık veremeyiz, dürüst davrandığımız takdirde.'

'Olabilir,' dedi kara kız. 'Ama dikkatli olsanız iyi edersiniz. Misyonerler bize sizin tanrılarınıza inanmayı telkin ediyor. Bize bütün tenbihleri bundan ibaret. Eğer sizin bu tanrılara inanmadığınızı ya da bunların düşmanı olduğunuzu bir anlarsak, gelip sizi öldürebiliriz. Milyonlara varıyor bizim sayımız; hem sizler kadar silah kullanmasını da biliriz.'

İkinci bey, 'Doğru yanı da yok değil hani bu sözün, dedi. 'Kendi inanmadığımız şeyleri bu insanlara telkin etmeğe hakkımız yok. Gerektiğinden fazla ciddiye alabilirler. Onlara gerçeği, evrenin Doğal Ayıklanma yoluyla ortaya çıktığını, Tanrı'nın bir masal olduğunu söylesek ya.'

Birinci bey şüpheli şüpheli, 'Bunu söylersek eski, lâ-yık olanın sağ kalacağı anlayışına dönerler,' dedi; onlarla rekabette ise bizim sağ kalmağa lâ-yık olduğumuz pek belli değil. Bu 'kız insan türünün mükemmel bir örneği. Se-

fer heyetimizin işleri için keşke zavallı beyazları kullanmasaydık: yerliler daha güçlü, daha temiz ve daha zeki.'

Hanımlardan biri, 'Daha da terbiyeli,' dedi.

'Öyle, dedi birinci bey. 'Yerliler Avrupalı tanrısızlığına karşı bir haçlı seferi açtıkları takdirde bize şans tanıyacak bir tanrıya inanmalarını telkin etmeği tercih ederdim onlara; bundan şüpheniz olmasın.'

Gözlüklü bir hanım, 'Evrenle ilgili gerçeği öğretemezsiniz bu insanlara,' dedi. 'Matematiksel evreni şimdi biz biliyoruz. Şu kızdan, bir sayıyı eksi x 'in kare köküne bölmesini isteyin, söylediğiniz şey hakkında en ufak bir kavrama sahip bulunmadığını göreceksiniz. Halbuki eksi x 'in kare köküne bölme işlemi, evrenin anahtarıdır.'

İkinci bey, 'İskelet halinde bir anahtar,' dedi. 'Bence eksi x 'in kare kökü saçmalıktan başka bir şey değildir. Doğal Ayıklanma'.

Karamsar bir bey, 'Ne faydası var bütün bunların?' diye homurdandı. 'Bildiğimiz biricik şey, güneşin ısı kaybettiği ve hepimizin yakında soğuktan öleceğimize. Bu olgu karşısında her hangi bir şeyin ne önemi var?'

Canlı, genç bir bey, 'Neşeniz yerine gelsin, Bay Şomağzılı,' dedi. 'Bu sefer heyetinin baş fizikçisi olarak, kozmik radyasyonlara ve gelgit olaylarının gecikmesi olgusuna bir itirazınız bulunmadığı sürece, güneşin sonunda hepimizi diri diri kavuracak biçimde gittikçe ısındığına dair de aynı derecede inandırıcı nedenlerin bulunduğunu size yetkili bir dille bildirecek mevkiyim.'

'Bunda sevinecek ne var?' dedi Bay Şomağzılı. 'Nasıl olsa öleceğiz yine de.'

Birinci bey, 'Mutlaka değil,' dedi.

Bay Şomağzılı, kaba bir tarzda, 'Mutlaka işte,' dedi. 'İçinde hayatın var olabileceği ısı öğeleri tartışma götürmez bir kesinlikle tesbit edilmiştir. Havanın donduğu ısıda da yaşayamazsınız, bir kremasyon fırının ısısında da.

Dünya bu ısılardan hangisine ulaşırsa ulaşsın, mahvola-
cağız.'

'Pöh!' dedi birinci bey; 'Sizin sözünü ettiğiniz ısıların öldürücü etki yaptığı biricik yerlerimiz, yani bedenlerimiz rahatsız etmeyici bir ısıda tutulan, iyi havalandırma dü-
zeni bulunan yatak odalarında çok çok bir iki yıl yaşar. Ama ya diri bedenle ölü beden arasındaki farkı meydana getiren şeyden ne haber? Bu farkı meydana getiren şeyin ısıya bağlı olduğuna dair en ufak bir delil, hatta en ufak bir ihtimal var mı? Bu şey, her ne kadar beden ve organ-
ları kendi istediği biçimde kurmak gibi ilgi çekici bir ni-
teliğe sahipse de. o hiç şüphesiz ne kandır. ne et ne de kemik. Cisimsizdir o: eğer onu düşünmeğe çalışırsanız, bir elektromanyetik dalga olarak, bir titreşim hızı olarak esir -eğer esir diye birşey varsa- girdabı olarak; yani, var ise -var olmadığını da kim iddia edebilir?- ölü yıldızların en soğuşunda da, güneşin en kızgın kraterinde de var ola-
bilen bir şey olarak düşünmek zorundasınız.'

Hanımlardan biri, 'Pekâlâ,' dedi, 'güneşin sıcak ol-
duğunu nerden biliyorsunuz?'

Bay Şomağzılı, aşağılayıcı bir tavırla, 'Bir de bunu Afrika'da soruyorsunuz!' dedi. 'Yaktığını hissediyorum: iş-
te burdan biliyorum.'

Bay Şomağzılı'nın aşağılayıcı tavrına faiziyle karşı-
lık veren hanım, 'Biberin de yaktığını duyarsınız,' dedi; 'ama onunla bir kibrit yakamazsınız.'

Bir başka hanım, 'Piyano klavyesinin sağındaki bir nota, soldaki bir notadan daha yüksek gelir size, halbuki her ikisi de aynı düzeydedir,' dedi.

Hanımlardan bir başkası da, 'Güney Amerika papağa-
nının renkleri için, «ciyak ciyak bağırان renkler» dersin-
siz, ama onun renkleri de serçe kuşunun renkleri kadar sessizdir,' dedi.

Otoriter bir bey, 'Bu iki anlamlı kelime oyunlarına cevap vermek tenezzülünde bulunmayın,' dedi. 'Üç kâğıtçılıktan bir farkı yok bunların. Ben bir cerrahım; o bakiyimden, kadın beynine kan taşıyan damarların çapının, erkek beynine kan taşıyan damarların çapına -ki normal ölçü budur- oranla çok aşırı olduğunu, ispatlanmış bir gerçek olarak bilirim. Bu damar genişliğinin sonucu olan aşırı kan yükü, imgelemi hem kamçılar, hem de bulandırır ve böylelikle insana biberden sıcaklığı, tiz soprano sesinden yüksekliği ve bir Güney Amerika papağanının parlak renklerinden yüksek sesi çağrıştıran bir çift görme durumu yaratır.'

Birinci bey, 'Edebî üslûbunuza diyecek yok, Doktor,' dedi; 'ama sizin söylediklerinizin, benim söylemek istediğim şeyle bir ilgisi yok. Benim anlatmak istediğim, güneşin ısısı ister bir biberin ısısı, ister bir alevin ısısı olsun; ayın soğukluğu ister bir buz soğukluğu, isterse bir züppenin yoksul bir akrabasına duyduğu cinsten bir soğukluk olsun, her ikisinin de dünya kadar oturulmağa elverişli olması ihtimalinin bulunuşudur.'

'Dünyanın en soğuk bölgelerinde oturulmuyor,' dedi Bay Şomağzılı.

'En sıcak bölgelerinde oturuluyor,' dedi birinci bey. 'Eğer yeryüzünde, daha elverişli iklimlerde hepimize yetecek kadar bol yer olmasaydı, belki en soğuk bölgelerde de oturulurdu. Hem. Antarktikaka'daki İmparator penguenler var ya. Niye güneşte İmparator semenderler olmasın? Kükürt taşlarından cehenneme inanan büyük ninelerimiz, ölü bedeni terkederek hayat ile ölüm arasındaki farkı meydana getiren şeye verdikleri adla, ruhun, alevler içinde ebediyen yaşayacağını biliyorlardı. Onların bu inançları, şu bizim Şomağzılı dostumuzun inancından çok daha bilimseldi.'

Bay Somağızlı, 'Cehenneme inanan bir insan, artık her şeye inanır,' dedi, 'hatta sonradan kazanılan alışkanlıkların kalıtım yoluyla geçtiğine bile.'

Sefer heyetinin tabiat bilgini olan bir bey, 'Ben senin evrime inandığını sanıyordum, Şomağızlı,' dedi.

Bay Şomağızlı, içtenlikle, 'İnanırım evrime,' dedi. 'Beni aşırı muhafazakâr mı sanıyorsun?'

Tabiat bilgini, 'Eğer evrime inanıyorsan, bütün alışkanlıkların hem sonradan kazanıldığına, hem de kalıtım yoluyla geçtiğine de inanman gerekir. Ne var ki, daha hepimizin kanında Cennet Bahçesi var sizin. Sizin böyle, eski fikirleri atmadan yeni fikirleri benimseyişiniz, hepimizi halk için tehlikeli insanlar haline getiriyor. Esasta hepimiz aşırı birer muhafazakârsınız; bilim gübresi şöylece üstünüze serpilmiş, içinize işlememiş sizin. Siyaset alanında muhafazâkarların ve gericilerin en aptalları, bilimde ise engelleyicilerin en bağınazları oluşunuz da bundan ileri geliyor. Ne zaman ileri bir hareket söz konusu olsa, hepimiz hemen aynı fikirle ortaya çıkarsınız: durdurun bunu, dövmün, asın, dinamitleyin, ezin.'

Birinci hanım, 'Hepsi aynı fikirle ortaya çıkarmış!' diye inanmıyan bir tavırla konuştu. 'Hiç onların bir konu üzerinde birleştikleri görülmüş şey mi?'

Alaycı bir ifadeyle konuşan bir hanım, 'Şu anda hepsi de aynı doğrultuya bakıyorlar,' dedi.

'Hangi doğrultuya?' dedi birinci hanım.

Alaycı hanım, kara kızını göstererek, 'Şu doğrultuya,' dedi.

'Sen hâlâ orada mısın?' dedi birinci hanım. 'Gitmeni söylemiştik sana. Hadi, defol.'

Kara kız cevap vermedi. Hanımını ciddî bir ifadeyle uzun uzun süzdü ve topuzunu parmakları arasında ağır ağır salladı. Sonra matematikçi hanıma bakarak, 'Nerede yetişir o?' dedi.

'Ne nerede yetişir?' dedi matematikçi hanım.

'Hani şu sözünü ettiğin kök,' dedi kara kız. 'Aksi ikiz kökü.'

'Kafada yetişir,' dedi hanım. 'Bir sayıdır o. Birden beriye doğru sayabilir misin sen?'

Kara kız parmaklarının da yardımıyla, 'Bir, iki, üç, dört, beş mi demek istiyorsun yani?' diye sordu.

'Öyle,' dedi hanım. 'Şimdi birden geriye doğru say bakalım.'

'Bir, bir eksik, iki eksik, üç eksik, dört eksik.'

Hepsi birden alkışladılar. 'Mükemmel!' diye bağırdı içlerinden biri. Bir başkası, 'Newton!' dedi. 'Leibniz!' dedi bir üçüncüsü. Bir dördüncü ise, 'Einstein!' dedi. Sonra, hep bir ağızdan, 'Harikulâde, harikulâde!'

Sefer heyetinin etnologu olan bir hanım, 'Gelecek medeniyetin bir kara medeniyet olacağını hep söyler dururdum size,' dedi. 'Beyaz adamın işi bitmiştir, bunu kendi de biliyor ve elinden geldiği kadar çabuk intihar etmeğe bakıyor.'

'Bu kadar ufacık bir şeye neden öyle şaşırdınız?' dedi kara kız. 'Siz beyazlar neden bir türlü büyüyüp biz kalarlar gibi ağır başlı olmuyorsunuz? Cam boncukları ilk gördüğüm zaman harikulâde bulmuştum; ama kısa zamanda alıştım onlara. İçinizden biri ne zaman saçma bir lâf etse, hemen harikulâde diye çığlığı basıyorsunuz. Sahip olduğunuz en harikulâde şey, tüfekleriniz sizin. Tanrıyı bulmak, tüfeğin nasıl yapıldığını bulmaktan daha kolay olsa gerek. Ama sizin Tanrıya aldırış ettiğiniz yok; yalnız tüfekleriniz önemli sizin için. Bizi köle haline getirmekte kullanırsınız tüfeklerinizi. Sonra da, ateş edemeyecek kadar tembel olduğunuzdan, tüfekleri bizim elimize verir, sizin yerinize biz ateş edelim diye, nasıl kullanılacağını öğretirsiniz bize. Yakında tüfeklerin nasıl yapıldığını da öğreteceksiniz, zira kendiniz yapamıyacak ka-

dar tembelsiniz. Erkeklerle Tanrı'yı unutturan, vicdanlarını uyutup onlara cinayeti bir zevk gibi gösteren içkiler yapmayı öğrenmişsiniz. Bu içkileri bize satıp, nasıl yapacaklarını öğretirsiniz. Bir yandan da durmadan topraklarımızı çalar, bizi açlıktan kırdırır, yılanlardan nefret ettiğimiz gibi kendinizden nefret ettirirsiniz. Ne olacak bunun sonu? Birbirinizi öyle çabuk geberteceksiniz ki, geriye kalanlarınız, sizin sihirli içkilerinizle midelerini doldurup sizi kendi tüfeklerinizle öldürecek olan milyonlarca savaşçımıza karşı duramayacak kadar az olacak. Ondan sonra da bizim savaşçılarımız, tıpkı sizin yaptığınız gibi, birbirlerini gebertmeğe başlayacak, meğer ki, Tanrı onları durdura. Ah, Tanrıyı nerde bulabileceğimi bir bilsem! Aramama hiç biriniz yardım etmiyecek misiniz? Hiç birinizin umurunda değil mi?"

O ana kadar konuşmaları fazla derin bulan kızgın bir bey, "Tüfeklerimiz sizi insan yiyen arslandan, insanları ezen filden kurtarmadı mı?" dedi.

'Onlardan kurtarıp, insan döven esir sürücüsünün, insanları ezen efendi'nin eline teslim etti,' dedi kara kız. 'Arslan ve fil, toprağı bizimle paylaşırdı. Onlar bedenlerimizi yedikleri ya da ezdikleri zaman, ruhlarımıza dokunmazlardı. Yeteri kadar yediler mi, daha fazlasını istemezlerdi. Ama sizin açgözlülüğünüzü hiç bir şey doyuramaz. Kuşaklar ve kuşaklar boyu biz karaları ölesiye çalıştırır, her biriniz, bizden yüz kişinin yiyebileceğinden, harcayabileceğinden fazlasına sahip olursunuz; ama yine de bizleri, gittikçe daha az besin, gittikçe daha az giyecek karşılığında, hem daha sıkı, hem daha uzun süre çalışmağa zorlarsınız. Kendiniz için yeterin, ya da bizler için yeterden az olanın ne demek olduğunu bilmezsiniz. Hem bize sattığınız malları alacak paramız yok diye durmadan horurdanırınız, hem de bize hep daha az para vermekten

başka çare bulamazsınız. Hepiniz sahte tanrıların kulları-sınız da ondan. Putperestsiniz, yabanisiniz sizler. Sizler ne yaşamasını, ne de yaşatmasını bilirsiniz. Tanrıyı buldu-ğum zaman, sizleri mahvedecek, halkıma ise kendi kendileri mahvetmemeyi öğretecek kafa gücüne sahip olaca-ğım.'

Birinci hanım, 'Bakın!' diye bağırdı. 'Adamları baş-tan çıkarıyor. Böyle yapacağını söylemiştim size. De-minden beri bunun ayartıcı saçmalarını dinliyorlar. Göz-lerine bakın adamların. Tehlikeli bunlar. Şu kıza bir kur-şun yapıştıracam; siz erkekler yapmazsanız, ben yapa-cağım bunu.'

Hanımın gözü öyle korkmuştu ki, sahiden de taban-casına el attı. Ama tabancayı daha kılıfından çıkaramadan kara kız onun üzerine atıldı; en sevdiği vuruşla, topuzu-nu hanıma indirdi ve ok gibi fırlayıp ormana daldı. Büt-ün siyahî hamallar sevinçten kendilerinden geçtiler.

Birinci bey, 'Kara kız neşeyi geri getirdiği için ona teşekkür borçluyuz,' dedi. 'Bir ara işler iyice kötüye gider gibiydi. Şimdi düzeldi. Doktor: Miss Fitz-Jones'un kafat-asına bir baksanıza.'

Tabiat bilgini, 'Biz hatayı, ona yiyeceğimizden ikram etmemekle işledik,' dedi.

Kara kız, ardından kovalıyan olmadığına iyice güven getirene kadar saklandı. Yaptığı şeyin cezasının kamçı da-yağı olduğunu ve bir beyaz davacı karşısında hiç bir kara davalının cezadan kurtulamıyacağını biliyordu. Atlı po-listen korkmuyordu, zira bu bölgede atlı polisler çok azdı. Ama kervanın yolu üstüne çıkmamak için durmadan sak-lanmak da istemiyordu; amacı bakımından her yön biroi-rinin aynı olduğu için de, geldiği yoldan geri döndü (zira kervan ileri doğru gidiyordu) ve akşama doğru kendini yine, hokkabazla konuştuğu kuyu başında buldu. Orada bir panayır sergisi gördü; sergide, ağaçtan, alçıdan ve fil-

dişinden yapılmış bir sürü suret satışı çıkarılmıştı, serginin hemen yanbaşımda, yerde, tahtadan kocaman bir haç üstünde de, ayak bilekleri birbiri üstüne getirilmiş, kolları gerilmiş vaziyette hokkabaz yatıyordu. Sergiyi tutan adam büyük bir el çabukluğu ve ustalıkla, hokkabazın tahtadan bir heykelini yontuyordu. Kuyunun tepeliğine oturmuş, kuşağına pala sokulu, başı sarıklı, yakışıklı bir Arap beyi de, bir yandan parmaklarıyla sakalını tarıyarak onları seyrediyordu.

Arap beyi, 'Niye böyle yapıyorsun, dostum?' dedi. 'Böyle yapmakla Tanrı'nın Musa'ya verdiği ikinci emri bozduğunu biliyorsun. Hakçası, palamı çekip seni öldürmem gerekir; ne var ki, soğukkanlılıkla hiç bir hayvanı, hatta bir insanı bile öldüremem ben, yüreğim o kadar yufkadır. Bu yufka yüreğim yüzünden de bütün hayatım boyunca az çekmedim, az günah işlemedim. Niye böyle yapıyorsun?'

'Açlıktan ölmek için başka ne yapabilirim ki?' dedi hokkabaz. 'İnsanlar beni aralarından öyle bir atış attılar ki biricik geçim yolunu, bu haçın üzerinde bütün gün yatmam için bana saatine altı metelik ödeyen bu iyiliksever sanatçıya modellik etmekte buldum. Kendisi de geçimini benim bu gülünç pozdaki suretlerimi satarak sağlıyor. İnsanlar zabıta haberlerinden başka şeye ilgi duymadıklarından, beni Ölen Suçlu diye putlaştırıyorlar. Sanatçı yeteri kadar suret yapıp depo ettiği, ben de altı meteliklerden yeteri kadar biriktirdiğim zaman tatil yaparak dolaşılıyor, insanlara iyi öğütler, ahlâka yararlı gerçekler veriyorum. Beni dinlemiş olsalar, şimdikinden çok daha mutlu, çok daha iyi durumda olurlardı. Ne var ki, ancak onlara hokkabazlık numaraları gösterdiğim zaman dinliyorlar beni; hokkabazlık numaraları gösterdiğim zaman da sadece bir metelik, bazen bir mangır atıp, benim harika bir adam olduğumu, yeryüzüne benim gibisinin gelmediğini söylüyorlar; ama yine de budalalıklarında,

kötülüklerinde ve zalimliklerinde devam ediyorlar. Bazı zamanlar, Tanrı'nın beni terkettiğini düşünecek hale geliyorum.'

Arap, harmanisinin kıvrımlarını kendisine daha yakı-
şacak biçimde düzeltip, 'Mangır dediğin nedir?' diye sor-
du.

'Üç meteliklik sikke,' dedi hokkabaz. 'Bana tek mete-
lik verirken görülmekten utandıkları, altı meteliği de faz-
la gördükleri için, üç meteliklik sikke yaptı insanlar.'

'İnsanlar bana böyle davranacak olsalar hiç hoşuma
gitmezdi,' dedi Arap. 'Benim de insanlara vereceğim bir
Tanrı haberi var. Kendi hallerine bırakılsalar, benim hal-
kım yere kapanır, bu sergideki bütün suretlere tapardı.
Suret bulamasalar taşta taparlardı. Benim getirdiğim ha-
ber, bir ve biricik, yüce ve ulu Allah'tan başka haşmet
ve kudret olmadığıdır. Hiç bir ölümlü, O'nun suretini yap-
mağa cüret edememiştir: eğer eden çıksaydı, Allah'ın mer-
hametli olduğunu unuttur ve yufka yürekliliğimi yener,
onu kendi elimle keserdim. Ama Allah'ın büyüklüğünü
bir cisim biçiminde kim düşünebilir ki? Onun güzelliği,
O'nun büyüklüğü hakkında en yavuz bir atın sureti bile
bir fikir veremez. İşte, onlara bunu söylediğim zaman,
benden de hokkabazlık numaraları yapmamı istiyorlar; on-
lara benim de onlar gibi bir insan olduğumu, Allahın koy-
duğu kanunları Kendisinin bile bozamayacağını - Allah'ın
kanunsuz bir iş yaptığı düşünülebilirse - anlattığım vakit
de, çekilip gidiyor ve benim mucizeler yarattığım yalanını
yayıyorlar. Ama kendileri inanıyorlar; zira şüphe edecek
olsalar, onları inananlara kestiririm. Senin de böyle yap-
man gerekir, dostum.'

'Ama benim getirdiğim tanrı haberi, insanların bir-
birlerini öldürmemeleri gerektiğidir,' dedi hokkabaz. 'Bir
öyle, bir böyle söylemek olmaz ki.'

'Kendi aralarındaki kavgalar bakımından doğrudur bu,' dedi Arap. 'Ama yaşamağa lâyük olmayanları öldürmeliyiz. Bahçeyi suladığımız gibi, zararlı otlardan da temizlemeliyiz.'

Hokkabaz, 'Yaşamağa kimin lâyük olduğuna, kimin olmadığına kim karar verecek?' dedi. 'En yüksek makamlar, imparatorun valileri, baş papazlar benim yaşamağa lâyük olmadığıma karar verdiler. Belki de onlar haklıydı.'

'Benim hakkımda da aynı karara varmışlardı,' dedi Arap. 'Kaçtım ve yeteri kadar sayıda pehlivan yapılı genci, büyüklerinin benim hakkımda yanıldıklarına, aslında yaşamağa lâyük olmıyanların ötekiler olduğuna inandırınca kadar saklandım. Sonra pehlivan gençlerle dönüp, bahçeyi zararlı otlardan temizledim.'

Hokkabaz, 'Cesaretine ve pratik bilgeliğine hayranım,' dedi; 'ne yapalım ki, ben öyle yaratılmamışım.'

'Böyle niteliklere hayran olma,' dedi Arap. 'Bu niteliklerimden utanıyorum bile ben. Çöldeki her şeyhte bol bol vardır bu niteliklerden. Ben, beni tanrısal vahyin aracı yapan akıl üstünlüğüme bakarak değerlendiririm kendimi. Sen kitap yazdın mı hiç?'

Hokkabaz, üzüntülü, 'Hayır,' dedi: 'Keşke yazabilseydim; o zaman bu yorucu haçtan kurtulabileceğim gibi, haberimi de basılı olarak bütün dünyaya yayabilecek kadar para kazanırdım. Ama ben yazar değilim. İçinde bütün esasları taşıdığını umduğum, kısacık bir dua söyledim, o kadar. Ne yapalım ki, Tanrı bana yazmayı değil, konuşmayı ilham ediyor.'

'Yazma faydalıdır,' dedi Arap. 'Adı mübarek 'Allah'ın kelâmından bir çok bölümleri yazmak ilham olundu bana. Ama Allah'ın yarattığı dünyada, Allah'ın kendileriyle uğraşmayı gereksiz saydığı insanlar vardır. O'nun kelâmı bu insanlara bir şey ifade etmez; o bakımdan, ben bunlarla hesaplaşmak zorunda kaldığım vakit artık ilham almaz

olduğumdan, ister istemez kendi buluşlarıma, kendi zekâma başvururum. Bunlar için, Hüküm Günü'ne, günahkârların ebediyen içinde azap çekecekleri cehenneme dair korkunç masallar yazarım. Bu dehşet verici sahnelerin karşısında, Allah'ın istediğini yapanlara ayrılmış cennete dair büyüleyici tablolar koyarım. Hani onları baştan çıkaracak cinsten bir cennet: bahçelerden meydana gelmiş, güzel kokularla, güzel kadınlarla dolu bir cennet.

'Peki Allah'ın istediğinin ne olduğunu nerden biliyorsun?' diye sordu hokkabaz.

'Onlar Allah'ın istediğini anlayamayacaklarından, Allah'ın istediği yerine benim istediğimi koymak gerekiyor,' dedi Arap. 'Benim istediğimi anlayabilirler, aslında benim istediğim de Allah'ın istediğidir; gerçi benim ölümlü tutkularım ve ihtiyaçlarımla biraz top-rağa bulanmıştır, ama yine de onlara sağlayabileceğim en iyisidir. Bu olmasa, onları imkânı yok yönetemezdim. Bu olmasa beni hemen bırakır, onlara yeryüzünde vuracakları daha büyük bir vurgun vaadeden ilk şeyhin ardı sıra giderlerdi. Ama başka hangi şeyh, kendi buluşlarını gerçek ilhamın haşmetine büründürebilecek bir akıl yetkinliğiyle böyle bir kitap yazarak onlara öldükten sonra ebedî mutluluğa ereceklerini vaadedebilirdi?'

Hokkabaz, terbiyeli terbiyeli, ama biraz da gıptayla, 'Sende başarı için gerekli bütün nitelikler var,' dedi.

Arap, 'Benim başım gökte, ayağım yerededir' dedi. 'Bununla birlikte, gençliğimde bir dulun develerini gütmekten gurur duyardım. Şimdi Allah'ın boynu bükük kuluyum, O nun adına insanları güdüyorum. Zira ululuğu ve yüceliği başka bir şeyde tanımıyorum ve Şeytan'dan, Şeytan'ın döllerinden Allah'a sığınıyorum.'

Deminden beri sessiz sedasız bir yandan onları dinleyip, bir yandan işini yapmakta olan oymacı, 'Bütün bu yü-

celik ve kudret, onu zamanın değiştirip bozamıyacağı suretler halinde cisimlendirecek güzellik anlayışıyla ustalık olmadıktan sonra neye yarar?" dedi. 'Suret yapmayı yasaklıyan senin Allah'ın benim işime gelmez.'

Arap, 'şunu bil ki, ey kâfir köpek, dedi 'hayvan sureti bile olsalar, suretlerde, insanları yere kapandırıp onlara taptırarak kudret yoktur.'

Lafa karışan hokkabaz, 'Hatta, marangoz oğullarının sureti bile olsalar,' dedi.

Araya sıkıştırılan bu lâfa pek de dikkat etmiyen Arap, sözüne devamla, 'Deve gttğm zamanlar,' dedi. 'denkle-
rın içinde atmaca başlı, ellerinde kamçı tutan, tahtlara kurulmuş adamların putlarını taşırdım. Tanrı'ya insan suretinde tapmağa başlıyan Hristiyanlar, şimdi O'na kuzu suretinde tapıyorlar. Onun ellerinden çıkan eseri taklide yeltendikleri için onlara Allah'ın takdir ettiği cezadır bu. Ama sakın ola bu yüzden, Allah'ın güzellik anlayışını inkâra kalkışmayasın. şurada senin günahını paylaşmakta olan modelin bile sana, Allah'ın zambaklarının, Süleyman'ın bütün fistanlarından daha güzel olduğunu hatırlatacaktır. Allah gökleri Kendi resimleri diye, Çocuklarını Kendi heykelleri diye yapar ve bunları bizim dünyevî görüşümüzden uzak tutmaz. O senin güzel fistanlar, eyerler, koşumlar ve üzerinde O'na secde edeceğin seccadeler yapmana, kıymetli taşlardan çiçek tarhlarına benzeyen pencereler yapmana izin verir. Ama sen kalkar, O'nun Kendine ayırdığı işe burnunu sokarsın. Allah ebediyen böyle günah işletmesin benim halkıma!'

'Pöh!' dedi heykeltraş, 'senin Allah'ın aceminin biri; bunu kendi de biliyor. Sergimin perdeyle ayrılmış bir köşesinde öyle güzel Yunan tanrıları var ki, senin Allah'ın bunları kendi amatör işi eserleriyle karşılaştırırsa, kıskançlıktan çatlar. Ben sana derim ki, Allah benim ellerimi, kendi elleri -eğer elleri varsa, tabii- çok beceriksiz olduğu

için yarattı. Sanatçıların tanrısı, Kendi eseriyle hiç bir zaman tatmin olmayan, eserini Kudretinin son sınırına kadar hep mükemmelleştiren, bu sınıra ulaştığı zaman durması gerektiğini bildiği halde, sınırın ötesinde de bir mükemmelliğin bulunduğu ve bu mükemmellik olmayınca resmin hiç bir anlam taşımayacağına daima farkında olan bir sanatçıdır. Senin Allah'ın bir kadın yaratabilir. Ama Aşk Tanrıçasını yaratabilir mi? Hayır: bunu ancak bir sanatçı yaratabilir. Bak!' diyerek kalkıp sergisinden içeri girdi. Perdeyle ayrılmış köşeden mermer bir Venüs aldı, getirip onu tezgâhın üstüne koyarak, 'Allah bunu yaratabilir mi?' dedi.

Deminden beri kimsenin dikkatini çekmeden dinlemede olan kara kız, 'Kolları, bacakları soğuk bunun,' dedi.

'Çok güzel bir söz!' diye bağırdı Arap. 'Canlı bir başarisiz eser, ölü bir şaheserden iyidir; sen bir kelimeyle canını almamış olsaydın benim öldürmem gereken, putperestlerin şu en küstahına karşı Allah böylece haklı çıktı.'

Kılı bile kıpırdamayan sanatçı, 'Hâlâ sağım ben,' dedi. 'Şu kızın kolları, bacakları bir gün gelecek, bütün mermerlerden daha soğuk olacak. Benim tanrıçamı ortadan ikiye böl, yine de özüne kadar mermer olarak kalacaktır. Palanla şu kızı ikiye biç de bak, ne göreceksin.'

'Sözlerin artık beni ilgilendirmiyor,' dedi Arap. 'Kız: evimde bir karılık yer daha var. Güzelsin sen: cildin kara ipek gibi: hayat dolusun.'

'Kaç karın var senin?' dedi kara kız.

'Çoktandır saymayı bıraktım,' diye cevap verdi Arap, 'ama sana tecrübeli ve kadınları Allah izin verdiği kadar mutlu etmesini bilen bir koça olduğumu göstermeğe yetecek kadar var.'

'Ben mutluluğu aramıyorum; Tanrı'yı arıyorum,' dedi kara kız.

'Daha bulamadın mı Onu?' dedi hokkabaz.

'Bir sürü tanrı buldum,' dedi kara kız. 'Her karşıma çıkan önüme bir tanrı sürdü! şu suret yapıcısının da bir dükkân dolusu tanrısı var. Ama bana göre bunların hepsi de yarı ölü, yalnız şu rafın üstündeki, hani şu yarısı keçi, yarısı insan, ağız orgu çalan gibi yarı hayvan, yarı insan olanlar hariç. Bu, tabiata çok sadık; zira ben kendim de, bir tanrıça olmayı istesem bile, yarı keçi yarı kadın olduğumu biliyorum. Yalnız şu yarısı keçi olan tanrıların bile yarısı erkek. Niye hiç bir zaman yarıları kadın olmuyor?'

Suret yapıcısı, Venüs'ü göstererek, 'Ya bu ne?' dedi.

Kara kız, 'Niye alt yarısı çuval içinde saklı onun?' dedi. 'O ne tanrıça, ne de kadın: kendi bedeninden utanıyor o; üst yarısına gelince, beyazların hanım dediklerine benziyor. Hanımefendi gibi bu kadın; güzel de. Bir beyaz Genel Vali onu evinin baş köşesine oturtmaktan zevk duyabilir; ama bana göre vicdanı yok bu kadının, vicdanı olmayışı da onu, tanrıya benzemeksizin, insan dışı yapıyor. Yaramaz bana o.'

'Kelâm beden olacaktır (*), mermer değil,' dedi hokkabaz. 'Bu tanrılar insan bedenine sahip diye şikâyet etme. Senin için İnsan kılığına bürünmeselerdi, bir insan olan sen onlarla nasıl her hangi bir yakınlık kurabilirdin? Tanrılık ile arasında bir bağlantı kurulması için, bazı tanrıların insan olması gerekmektedir.'

'Ya da bazı kadınların Tanrı olması,' dedi kara kız. 'Böylesi çok daha iyi olurdu, zira insan olmak tenezzülünde bulunan tanrı alçalır; halbuki Tanrı olan kadın yücelir.'

'Allah beni bütün ukalâ kadınlardan saklasın, dedi

(*) Yeni Ahit, Yuhanna, 1:14. 'Ve Kelâm beden olup.'

Arap, 'Rasladığım kadınların en ukalâsı bu. Allah'ın işinden sual olunmaz, işte böyle, kadınları güzel yaptı mı, ukalâ da yapar. Allah onlara hoşnut olsunlar diye ne kadar çok verirse, onlar o kadar hoşnutsuz olurlar. Bu ise bütün yücelik ve kudrete sahip Allahın Kendisinden bile hoşnutsuz. Ey, kız, Yüce Allah seni hoşnut edemedikten sonra hangi tanrı ya da tanrıça seni hoşnut edebilir?'

'Adını duyduğum, daha iyi bilmek istediğim bir tanrıça var,' dedi kara kız. 'Adına «Aksi» diyorlar; bana öyle geliyor ki, başka hiç bir tanrının veremeyeceği bir şey var onda.'

Suret yapıcısı, 'Böyle bir tanrıça yoktur, dedi. Benim yarattıklarımın başka hiç bir tanrı ya da tanrıça yoktur; bense Aksi adında bir tanrıça yapmadım.'

'Var olduğuna hiç şüphe yok,' dedi kara kız: 'zira' beyaz hanım ondan saygıyla söz etti ve evrenin anahtarının, bu tanrıçanın kadınlığının kökü olduğunu, bu kökün sayı gibi sonsuz olduğunu, zira bir eksik, iki eksik, eksik, eksik diye ne kadar saysan başlangıca ulaşamayacağın gibi, bir fazla, iki fazla, fazla, fazla diye ne kadar saysan sonuna da ulaşamayacağını, böylece ebediliği ancak sayılar yoluyla bulabileceğini söyledi.'

'Ebedilik, ebedilik olarak bir başına hiçtir,' dedi Arap. 'Ben ebedî gerçeği bulamadıktan sonra, ebedilikten bana ne?'

Kara kız, 'Yalnız sayıların gerçeği ebedîdir,' dedi. 'Bütün öteki gerçekler, çocukluğumuzdaki kuruntularımız gibi ya göçüp gider, ya da yanlış çıkar; ama bir ile bir iki, bir ile dokuz on olarak ebediyen kalacaktır. Bundan ötürü bana sayılarda tanrısal bir şey var gibi geliyor.'

Suret yapıcısı, 'Sayıları yiyip, sayıları içemezsin,' dedi. 'Onlarla evlenemezsin.'

'Tanrı bize yiyip içmemiz için başka şeyler ihsan et-

miş,' dedi: 'evlenmeye gelince, birbirimizle evlenebiliriz.'

'Ama onlarla ne çizgi çizebilir ne de onları bir kalıba sokabilirsin,' dedi suret yapıcısı. 'Bu kadarı da bana yeter.'

'Biz Araplar bunu yapabiliriz, dedi Arap; 'bu işaretle de dünyayı fethedeceğiz. Bakın!' Arap böyle diyerek yere eğildi ve kumun üzerine birtakım işaretler çizdi.

Kara kız, 'Misyoner hanım, Tanrı'nın sihirli bir sayı, yani, bir içinde, üç, üç içinde bir olduğunu söylüyor,' dedi.

'Bu çok kolay' dedi Arap. 'Ben babamın oğlu, oğullarımın babasıyım, bir de beni ekle: bir içinde üç, üç içinde bir. İnsan'ın mahiyeti çok katlıdır; bir olan yalnız Allah'tır. O birliktir. O, soğanın cücüğüdür; onsuz hiç bir şeyin olamayacağı cisimsiz merkezdir O; O, sayısız yıldızların sayısı, tartıya gelmez havanın ağırlıdır.'

'Sen muhakkak bir şairsin,' dedi suret yapıcısı.

Böyle lâfı yarıda kesilen Arap kıpkırmızı oldu, ayağa fırladı, palasını sıyırdı. 'Beni aşağılık bir türkü taciri olmakla mı suçluyorsun?' dedi. 'Bu hakareti ancak kan temizler.'

'Affedersin,' dedi suret yapıcısı. 'Kötü bir niyetle söylemedim. Her budalanın yaratabileceği ve kokusundan ölmemek için toprağın altına saklamak zorunda kalacağı bir ceset yaratmaktan utanmıyorsun da, binlerce insan ömründen daha uzun zaman yaşayan bir türkü yaratmış olmaktan niye utanıyorsun?'

Silahını kınına sokup yerine oturan Arap, 'Doğru söyledin,' dedi. 'Şeytan kirli beyitler düzdüğü zaman Allah'ın bunları temizlemek için tanrısal bir nağme gönderişi de, O'nun sual olunmayan hikmetlerindedir. İtiraf ederim, türkü çığırmağa pek meraklıydım gerçi, ama namuslu bir deve güdücüyüm ben, hiç bir zaman çığırduğım türkülere karşılık para almadım.'

'Ben de öyle fazla büyütülecek bir dürüstlük gösterebilmiş değilim,' dedi hokkabaz. 'Bana obur ve bekri derlerdi. Hiç oruç tutmadım. Sebti bozdu. İyi olmaları gerektiği kadar iyi olmayan kadınlara ince davrandım. Anama kabalık ettim, ailemden kaçındım; zira bir adamın gerçek aile ocağı, Tanrı'nın baba, bizim de onun çocukları olduğumuz aile ocağıdır, yoksa erkeğin ta memeden kesilene kadar anasının dizi dibinde oturacağı küçültücü ev ya da dükkân değildir.'

Arap, 'Bu kafa krampından kurtulmak için erkeğin bir çok karısı, büyük bir ailesi olmalıdır,' dedi. 'Erkek sevgisini dağıtmalıdır. Erkek bir çok karı tanımadan, birinin değerini bilemez; zira değer, bir ölçüştürme meselesidir. Son karımın ne olduğunu görene kadar, ilk karımın nasıl bir yaşlı melek olduğunu anlamamıştım ben.'

Kara kız, 'Peki, ya karıların?' dedi. 'Onlar da senin değerini anlamak için pek çok erkek tanıyacaktırlar mı?'

'Bu Şeytanın kara kızından Allaha sığınırım,' diye feryat etti Arap. 'Erkekler konuştuğu, konuştukları konu da bilgelik olduğu zaman, dilini tutmasını bil, kadın. Tanrı, Kadını yaratmadan önce Erkeği yarattı.'

'Sonradan akla gelen düşünceler en iyi düşüncelerdir,' dedi kara kız. 'Eğer dediğin gibiyse, Tanrı Kadını herhalde, Erkeği yetersiz bulduğu için yaratmış olmalı. Sen hangi hakla elli karı istiyorsun da, her birini tek kocaya mahkûm ediyorsun?'

Arap, 'Yeniden hayata gelecek olsaydım,' dedi, 'bir keşiş olur, kapımı bütün kadınlara ve onların sorularına kapardım. Yalnız şunu aklıma koy. Eğer bir tek karım olursa, bir çok kadın benim mükemmelliğim ve kendi ferasetleri oranında paylarına düşecek kadar bana sahip olmak isteyebileceği halde, hepsini paylarından yoksun bırakmış olurum. Çocukları için en iyi babayı isteyen aydın

kafalı kadın, kendisini ona hiç vermiyecek bütün bir koca yerine, benim ellide bir parçamı ister. Böylece bu adaletsizliği önlemek varken, niye bunun ıstırabını çeksin?’

’Peki ama kadın seni elli erkekle ölçüştürmeden, değerini nerden bilecek?’ diye sordu kara kız.

’Elli babası olan çocuğun babası yoktur,’ diye bağırdı Arap.

’Anası olduktan sonra ne zararı var?’ dedi kara kız. ’Hem, senin dediğin doğru da değil. Elli tanesinden bir tanesi çocuğun babası olur.’

’Öyleyse şunu bil ki,’ dedi Arap, ’sayısız erkek bilen utanmaz kadınlar vardır; ama onlar çocuk doğurmaz, halbuki gözümü diktiğim her çekici kadına arzu duyan ve ona sahip olan ben, geniş bir zürriyete de sahibim. Bundan da, kadınlara karşı adaletsizliğin, Allah’ın sual olunmaz hikmetlerinden biri olduğu açıkça anlaşılır; Allah’a isyan ise boşunadır. Allah büyük ve muhteşemdir; ihtişam ve kudret yalnız O’nun adaleti bizim idrakimizin sınırı dışındadır. Bolluk içinde fazla şımaran karılarım acılar içinde doğururlar çocuklarını; çığlıklarını duyduğum zaman yüreğim parçalanır. İşte bu acılardan biz erkekler esirgenmişizdir. Bu adaletsizliktir; ama bu adaletsizliği düzeltmek için, erkeklerin yaptığını kadınların, kadınların yaptığını da erkeklerin yapmasından başka çare olmadığına göre, sen kalkıp da bana çocuk doğurmamı mı söyleyeceksin? Sana sadece, Allah’ın buna izin vermiyeceği cevabını veririm. Tabiata aykırıdır bu.’

’Tabiata aykırı gidemiyeceğimizi biliyorum,’ dedi kara kız. ’Sen çocuk doğuramazsın; ama bir kadının bir çok kocası olabilir ve kadın yine de, her seferinde bir kocayla yatmak şartıyla, çocuk doğurabilir.’

’Allah’ın öbür adaletsizliklerinden biri de, son sözün kadınlara bırakılması kuralını koymuş olmasıdır,’ dedi Arap. ’Ben dilimi yuttum.’

Suret yapıcısı, 'Ya bir erkeğin çevresini elli kadın alıp da, her biri son sözünü söyleyince ne olur?' dedi.

Arap, gayet dokunaklı bir edayla, 'O bir tek erkeğin bütün günahlarının kefaretinin ödeyip Allah'a sığındığı cehennem olur,' dedi.

Kara kız arkasını dönüp giderken, 'Erkeklerin kadınlardan söz ettiği yerde Tanrı'yı bulamam ben,' dedi.

Suret yapıcısı, 'Kadınların erkeklerden söz ettiği yerde de bulamazsın,' diye onun ardından seslendi.

Kara kız, hakkın var der gibi elini salladı ve onların yanından ayrıldı. Ondan sonra, kara kız son derece cici küçük bir villaya gelene kadar önemli bir şey olmadı. Villanın acemi bir heveslinin elinden çıkma bahçesini, buruşuk derili, yaşlı bir bey çapalamaktaydı; yaşlı beyin öyle etkileyici gözleri vardı ki, bütün yüzü sırf gözden ibaretmiş gibi görünüyordu, öyle dikkati çeken bir burnu vardı ki, bütün yüzü sırf burnundan ibaretmiş gibi görünüyordu; komik denecek kadar muzip bir edası olan ağzı öyle güçlü bir ifade taşıyordu ki, bütün yüzü sırf ağızdan ibaret gibi görünüyordu, ama kara kız bu üç uyuşmazı birleştirenince, yaşlı beyin yüzünün sırf zekâdan ibaret olduğu kararına vardı.

'Affedersin efendi, dedi kara kız. 'Seninle konuşabilir miyim?'

'Ne istiyorsun?' dedi yaşlı bey.

'Tanrı'ya giden yolu sormak istiyorum,' dedi kara kız. 'Gördüğüm bütün yüzler içinde en bilgilisi seninki olduğu için, sana sorayım dedim.'

'İçeri gel,' dedi yaşlı bey. 'Uzun boylu düşündükten sonra, Tanrının en iyi aranılacağı yerin bahçe olduğuna karar verdim ben. Burasını kazıp, O'nu arayabilirsin.'

Kara kız, hayal kırıklığına uğrayarak, 'Ben Tanrı'yı hiç de böyle aramayı düşünmüyorum,' dedi. 'Yoluma devam edeyim ben, teşekkür ederim.'

'Kendi düşüncem dediğin şey seni şimdiye kadar O'na ulaştırabildi mi?'

Kara kız durarak, 'Hayır,' dedi: 'Ulaştırdığını söyleyemem. Ama senin düşünceni de beğenmedim.'

'Tanrı'yı bulan pek çok insan O'nu beğenmemiş ve ömürlerinin geri kalan kısmını Ondan kaçarak geçirmişlerdir. Sen O'nu beğeneceğini nerden biliyorsun?'

'Bilmiyorum,' dedi kara kız. 'Ama misyonerin şiirlerinden birinin bir mısraı var ki, en yüceyi gördüğümüz zaman onu ister istemez seveceğimizi söylüyor.'

'O şair budalanın biriydi,' dedi yaşlı bey. 'Biz en yüceyi gördüğümüz zaman ondan nefret ederiz; onu çarmıha gereriz; baldıran zehiri içirerek öldürürüz, bir odun yığınının üstüne bağlar; diri diri yakarız. Ben bütün hayatımda, karınca kararınca Tanrı'nın işini yapmağa ve Onun düşmanlarına kendi kendilerine gülmeyi öğretmeye çalıştım; ama bana Tanrının şu yoldan geldiğini söylecek olsaydın, hemen en yakındaki sıçan deliğine girer, O geçip gidene kadar korkudan soluk bile alamazdım. Zira eğer Tanrı beni görecekti, kokumu alacak olsa, emirlerimi dinlemeyen her zehirli böceği ben nasıl eziyorsam, O da beni ağının altında ezmez miydi? «Ah, Tanrıyı nerede bulabileceğimi bir bilsem,» diye Tanrı'nın ardından koşanlar, O'nun önünde durabileceklerini sandıklarına göre, herhalde kendilerini müthiş bir şey sanıyor olmalı. Misyoner sana hiç Jüpiter'le Semele'nin hikâyesini anlattı mı?'

'Hayır,' dedi kara kız. 'Neymiş bu hikâye?'

Yaşlı bey, 'Jüpiter, Tanrı'nın adlarından biridir,' dedi. 'Tanrı'nın bir çok adı olduğunu biliyorsun, değil mi?'

'Son karşılaştığım adam ona Allah diyordu.'

'Tamam işte,' dedi yaşlı bey. 'Ha, Jüpiter, Semele'ye âşık olmuş ve insaf edip onun karşısına ademoğlu kılığında çıkmış, ademoğlu gibi davranmış. Ne var ki, Semele

kendisini, bir tanrı tarafından, tanrılığın bütün büyüklüğü ile sevilmeğe lâyık görmüş. Jüpiter'in, baştan aşağı tanrılığının parlak kisvesine bürünerek gelmesi için ısrar etmiş.'

'Jüpiter öyle yapınca ne olmuş?' diye sordu kara kız.

'Semele'nin birazcık akli olsa, ne olacağını bilmesi gerekirdi, dedi yaşlı bey; tabii olan olmuş ve Semele büzülüp, kurumuş, ateşe atılan bir pire gibi çatlamış. Onun için, sen de gözünü aç. Semele gibi budalalık etme. Tanrı senin dirseğinin dibinde, öteden beri orada duruyor; ama O'nu çok yakından tanıyıp da aklını kaçırmayasın diye, Tanrısal merhameti yüzünden kendini sana göstermiyor. Kendine küçük bir bahçe yap: bahçeni çapala, ek, zararlı otlardan temizle, buda; bahçene gerektiği gibi bakmadığın zaman eğer Tanrı senin dirseğini dürterse, ya da iyi baktığın zaman seni kutsarsa, buna sevin ve bu kadarıyla yetin.'

'Peki Onu olduğu gibi görmeğe hiç bir zaman dayanamayacak mıyız?' dedi kara kız.

'Bana kalırsa, dayanamayacağız,' dedi yaşlı filozof. 'Zira Onun bütün amaçlarını yerine getirerek kendimiz de birer tanrı olmadıkça O'nu olduğu gibi görmeğe dayanamayız. Ama O'nun amaçları sınırsızdır, bizler ise kısacık bir süreyle sınırlıyız, onun için de, Tanrı'ya şükürler olsun, O'nun amaçlarının hepsine hiç bir zaman ulaşamayacağız. Böylesi bizim için çok daha iyi. Eğer işimiz bitseydi, bize ihtiyaç kalmazdı: sonumuz gelirdi; zira, biz kısa ömürlü böcekleri sırf seyretmek için hayatta tutmazdı Tanrı. Onun için gel içeriye de, O'nun şanına bu bahçeyi terbiye etmeğe yardım et. Geri kalanını O'na bırak, daha iyi.'

Böylece kara kız topuzunu yere bırakıp, içeri girdi ve yaşlı filozofla birlikte bahçıvanlık etmeğe başladı. Zaman zaman başkaları da gelip yardım ediyordu. Başlangıçta ka-

ra kız bunu kıskandı; ama kıskançlık gibi duygulardan nefret ettiği için, çok geçmeden başkalarının da gelip gitmesine alıştı.

Günün birinde, sebze yetiştirdikleri arka bostanda, kızıl saçlı İrlandalı bir adamın çalıştığını gördü.

'Kim soktu seni buraya?' diye sordu adama.

'İnanç,' dedi İrlandalı, 'ben kendim girdim. Niye girmiyeyim?'

'Ama bahçe yaşlı beye aittir,' dedi kara kız.

'Ben Sosyalistim,' dedi İrlandalı, 'bahçelerin ona buna ait olmasına aklım ermez benim öyle. O ihtiyar kaçığın biri, üstelik içi geçmiş, elinden iş çıkmıyor, patatesleri onun yerine ekecek biri gerek. O patates ekmesini öğrendiğinden bu yana patatesler üzerine sürüyle yeni bilgiler ortaya çıktı.'

'Demek sen buraya Tanrı'yı aramağa gelmedin?' dedi kara kız.

'Aramanın canı cehenneme,' dedi İrlandalı. 'Canı isterse Tanrı beni arasın. Hem benim inancım şu ki, kendini tanrı diye ortaya koyan şey, ortaya koyduğu şeyden ibaret değildir. Bizim içimizde ve dışımızda, tanrıya ulaşmağa çalışan bir şey var: burası muhakkak; bunun dışında muhakkak olan biricik şey ise, ona ulaşmağa çalışan şeyin, ulaşmak isterken bir sürü yanlış yaptığıdır. Sen ve ben, o şeyi oraya ulaştırmak için elimizden geleni ardımıza koymamalıyız; zira Allahın cezası bir yığın insan var ki, midelerinden başka bir şey düşünmüyorlar.' İrlandalı böyle diyerek avuçlarına tükürdü ve çapalamağa devam etti.

Kara kız da, yaşlı filozof da İrlandalıyı biraz fazla kaba buldular (gerçekten de öyleydi), ama faydalı olduğu ve bir türlü çekilip gitmediği için, ellerinden geldiği kadar ona, daha ince davranış usulleri edinmeyi, daha temiz bir dille konuşmayı öğretmeğe çalıştılar. Bununla birlikte,

Tanrı'nın ebedî, ama henüz gerçekleştirilmemiş bir amaçtan daha somut, daha elverişli bir şey olabileceğine ya da bu amacın gerçekleştirilmesi Sosyalizm tarafından akla yakın, kolay, umut verici hale getirilmedikçe, amacın her hangi bir suretle gerçekleştirilebileceğine asla kandıramadılar İrlandalıyı.

Buna rağmen, İrlandalıya terbiyeli davranmağı, temiz liğı öğrettikten sonra ona, hatta onun korkunç şakalarına bile alıştılar. Bir gün yaşlı bey, kara kıza, 'Senin gibi üstün meziyetleri olan genç bir kadının kocasız, çocuksuz kalması doğru değil,' dedi. 'Ben sana göre çok yaşlıyım, onun için şu İrlandalıyla evlensen iyi edersin.'

Kara kız, yaşlı beye çok bağlanmış olduğundan, onun kendisini başka birine vermek istemesine müthiş kızdı, hatta bütün geceyi, İrlandalıyı topuzuyla kovmak için plânlar kurmakla geçirdi. Yaşlı beyin, kendisinin dengi olabilmek için gerektiğinden altmış yıl erken doğduğunu, tabiat kanunlarına uyup yakında ölerек onu eşsiz bırakacağını bir türlü kabul etmek istemiyordu. Ama yaşlı bey bu apaçık gerçekleri, kara kız üzerinde işleyerek onun kafasına öyle bir yerleştirdi ki, sonunda kara kız pes etti ve ikisi birlikte bostana gidip, İrlandalıya, kara kızın onunla evleneceğini söylediler.

İrlandalı yaşlı bir feryat koparıp, küreğini kaptığı gibi bahçe kapısına doğru fırladı. Ne var ki, kara kız önceden tedbiri alıp, kapıyı kilitlemişti; İrlandalı kapıya tırmanmadan ona yetişip, sımsıkı yakaladılar.

İrlandalı, son zamanlarda edindiği ince konuşma usullerini bir anda unutup, 'Bu kara barbarla, bu zenci karısıyla ben mi evleneceğim,' diye acıklı acıklı bağırdı. 'Bıraksanıza beni be. Ben kimseyle evlenmek istemiyorum.'

Ama kara kız onu demirden bir kısıkaçı (bununla birlikte, sertliğı duyurulmayan bir kısıkaçı) andıran parmaklarıyla yakalamıştı; yaşlı bey de İrlandalıya, kaçtığı tak-

dirde, Tanrı'yı aramak istemeyen ve kendisinin alıştığı bu ipek gibi parlak kara cilt yerine soluk, sararmış bir cildi bulunan her hangi yabancı bir kadının pençesine düşüceğini anlattı. Nihayet, yarım saat kadar süren ağız kavgalarından, nice dil dökmelerden ve İrlandalıyı yüreklendirmek için yaşlı beyin en nefis Burgonya şarabından ikram ettiği bir kadehten sonra, İrlandalı, 'Eh, bir itirazım yok evlenmeğe,' dedi.

Böylece evlendiler; kara kız, İrlandalı ile çocuklara (çocukların tatlı bir kahve rengi derileri vardı) çok güzel bakıyordu, hatta onlara çok düşkün olmuştu. Kocasını, çocukları, bahçe işleri ve kocasının çamaşırlarını tamir (kocasını çamaşır giymekten bir türlü vazgeçirememişti) etme işi onu o kadar uğraştırıyordu ki, çoğu zaman bu kadar iş arasında Tanrı'yı arama işini düşünmeğe vakti olmuyordu; bununla birlikte, bazı anlarda, özellikle de, çok sessiz ve yumuşak olan en sevgili bebeğini yıkadıktan sonra kurularken, eski aramasını hatırlamadığı olmuyor değildi. Yalnız şimdi, misyoner tarafından Tanrı'ya, Onun yaptığı her şeyi gözlemekten, onun kurtuluşunu dert edinmekten başka işi olmıyan bir kimse gözüyle bakması öğretilmiş, tedirgin edilmiş, kendini evrenin merkezi sanan bir kızın Tanrı'yı ziyarete kalkışması ona gülünç geliyordu. Hatta bebeğini gıdıklayarak ona şöyle sorduğu olurdu: 'Ya Tanrı'yı evde bulsaydım da, O bana, yanında fazla kaldığımı, kendisinin daha başka işleri olduğunu ima etseydi, ne yapardım?' Bebekçiğin cevap verebileceği bir soru değildi bu: o, kendinden geçercesine güler, annesinin bileklerini yakalamağa çalışırdı. Ancak bebekler büyüyüp, annelerinin bakımından çıktıktan sonradır ki, İrlandalı, kara kız için, onun bedeninin bir parçası gibi bilinçdışı bir alışkanlık haline geldi ve kocasıyla çocukları bütün düşüncelerini, bütün zamanını almadığından, kara kız kendisini tekrar, bu gibi sorunlara dönmesini sağlıyan bir işsizlik

ve yalnızlık içinde buldu. Bu zamana kadar da, güçlenen kafası onu, topuzla putları kırmaktan zevk duyduğu dönemde bulunduğu aşamanın çok ötelere götürmüştü.

HAVA FUTBOLU: YENİ OYUN

Parasız Hastane'nin tıp öğrencisi Gray's Inn Yolu üzerinde Mrs Hairns'i yerden kaldırıırken, fenalık geçirir gibi olan otobüs şöförü, "Öldü mü?" diye sordu.

Öğrenci, "Pis pis benzin kokuyor; senin benzinin," dedi.

Şöför kadını kokladı. "Benzin değil, dedi: Boyalı ispierto bu kokan. İçmiş kadın. İçki koktuğuna dair bana tanıklık edersiniz."

"Sen daha yaptığının farkında değil misin?" dedi polis memuru. "Lord hazretlerini öldürdün."

Rengi beyazdan yeşile dönen şöför, "Ne lordu?" dedi.

Uşak, soluk soluğa, "Otobüsün arkası savrulup arabanın ta içine girdi," dedi. "Lord hazretlerinin boynunun çartırtısını duydum." Uşak ağlıyordu, ama ölen işverenini sevdiğinden değil, ani ölüm ona öyle etki yaptığından.

Bir oğlan çocuğu, "St Pancras Piskoposu'dur," diye açıklamada bulundu.

Başı fena halde derde giren şöför, "Vah, başıma gelenler!" dedi. Alnındaki terleri sildikten sonra, sanki havanın içinde eriyik halinde bulunuyorlarmış da, kaza çevresine tortu gibi çöküvermişlercesine bir anda biriki-veren kalabalığa dönerek ekledi: "Elimden bir şey gelmezdi ki, ne yapayım? Otobüs kaydı."

Seyredenler içinden öfkeli biri, "Bu çamurda o kadar hızlı gidilirse, hangi otobüs olsa kayar," dedi.

Kalabalık hemen, otobüsün çok hızlı gidip gitmediğini tartışmağa ve Gray's Inn Yolu üzerinde toplanan herkesin, otobüsün hızlı gittiği görüşüne karşı şöför, canını dişine takarak aksi görüşü savunmağa başladı.

Mrs Hairns hiç şüphesiz içki kokuyordu. Kırk yıldan beri, ne zaman iki peni arttırsa hep böyle içki kokardı zaten. Öteden beri şık giyinmezdi, güzel görünüşlü de değildi; bu bakımdan, tıklım tıklım dolu otobüsün Mrs Hairns' in kaburgaları üzerinden geçişi, onun görünüşünde şaşılacak kadar az bir değişiklik meydana getirmişti. Otobüsün eze eze elbisesinin dokumasına kadar geçirdiği, fazladan bir parçacık çamurla, bu elbise eskisinden beter olamazdı; sarhoş ve ayaklarını sürüyerek evine gidebilir hali ile sarhoş ve ayaklarını sürüyerek evine gidemez hali arasındaki değişiklik ise ürkütücü değildi.

Piskopos'a gelince, onda ne en ufak bir çizik, ne de en ufak bir çamur lekesi vardı. Bir yerine dokunan olmamıştı. Piskoposluğundan çocukça bir gurur duyar, bu gururunu, boynunu dimdik tutarak ifade ederdi. Bunun bir sonucu olarak da, otobüsün arkası savrulup bindirdiğinde araba aniden durunca, boynu kırıldı.

Otobüs, arkasından birden bire üzerine doğru savrulduğunda, Mrs Hairns ne yapacağını şaşırdı. Gerçi şaşırmasa da, bu bir şey değiştirmezdi, zira istediği kadar soğukkanlı olsun, soğukkanlılık onu kurtaramazdı. Mrs Hairns hiç acı duymadı. Bir tek kaburga kemiği kırılıp da akciğere dokunursa acı verir; ama müthiş bir çarpma sinir sistemini mahvettiği, korkunç bir ağırlık bütün kaburgaları ezip toz haline getirerek pestil olmuş yürek ve akciğerleri bu kemik tozuyla sardığı zaman, ölene acı-mak gülünçtür. Oyun bitmiştir. Devası olan, devası olmayan haline gelmiş; geçici, ebedî olmuştur. Gerçekten de esnek olan bir zekâ durumu kabul edip, ölüme daha vakit

varken, bunun üzerinde uzun uzun düşünür. En ani ölüm bile, imgelemin ve meselâ bin yıllık tecrübenin şimşek gibi çalışmasıyla karşılaştırıldığında, çok uzun süren bir iştir.

Mrs Hairns, üzerinde ezildiği Gray's Inn Yolu'ndan kaldırılıp, hiç bir iz bırakmadan, doruğunda bir şehir bulunan bir tepenin eteğine getirildi. Bu şehir az çok Orvieto'ya benziyordu; Mrs Hairns'i ne zaman ıslah etmeğe kalkışsa kadını gündelikçi olarak tutan, ama yanına düzinelerle Ren şarabı koysanız elini sürmiyeceği halde nöble cilâlarını büyük bir iştahla içen Mrs Hairns'in, döşeme cilâsı içebilmesini mümkün kılan boyalı ispiroto iptilası karşısında her seferinde yenilgeye uğrayan St Pancras Papazı'nın salonunda, Orvieto şehrinin bir fotoğrafı vardı. Toz alırken arada sırada gözünün fotoğrafa takılması dışında, Mrs Hairns, Orvieto hakkında hiç bir şey bilmezdi. Pentonville Hill'e hiç benzemiyen bir yer onun aklına hep korkulu, huzur kaçırıcı şeyler getirirdi. Orvieto'nun da, aklına hep içki içmeme ilkesi, temizlik, nefse hakimiyet, titizlik ve daha bunlara benzer, her türlü dehşet verici şeyi getiren cennet kadar kötü olduğuna emindi. Şimdi kendini gerçekten bu şehrin yolu üzerinde bulunca, başını kaldırıp şehre büyük bir korkuyla baktı. Tam o sırada arkasında duyduğu, üstünlük taslayan bir ses onu ürküttü ve Mrs Hairns bacakları birbirine dolaşarak, diz kırıp reverans yapmağa kalkıştı; bu, Piskopos'un sesiydi.

Piskopos, "Buralarda bir taşıt aracı bulabilir miyim," dedi, "Beni şehrin kapısına kadar çıkaracak bir taşıt aracı?"

"Ne diyeyim, bilmem ki, efendim," dedi Mrs Hairns. "Ben buranın yabancıyım."

Mrs Hairns daha "ne diyeyim" der demez, artık onunla ilgilenmeyen Piskopos, Mrs Hairns'in yanından geçip, tepeye doğru yaya olarak yola koyuldu.

Az ilerde bir at otluyordu. Atı farkettiği anda, Mrs Hairns'in yüreğine belli belirsiz, göksel bir huzur ışığı süzüldü. Yıllardan beri- yirmi dört yaşlarında gençliğinin son ışıkları da söndüğünden beri - gözü renkli ispirotodan başka bir şey görmediği halde, Mrs Hairns'in doğuştan bir at sevdası vardı; genellikle atlara meraklı değildi de, ille bir at sahibi olmak isterdi. Cahilce, masumca bir merakı bu; ne var ki, onun bu merakı, normal olarak ve iktisadî zorunluk sebebiyle arabacılık eden, ama yaratılışı gereği arakçılığı iş edinen müteveffa Alfred Hairns'le evlenmesini sağlamıştı. Bu kaba saba at meraklısı, at besleyemeyecek kadar yoksuldu. Ama Londra'da bir ev veya iki kişilik bir karyola, hatta bir takım elbise sahibi bile olamayacak kadar da yoksuldu o. Bununla birlikte, hep Londra'da bir adresi bulunur, hiç bir zaman sokakta çıplak dolaşmaz ve gerek kendisi, gerek Mrs Hairns yerde yatmazdı. Bunlara ister gücü yetsin, ister yetmesin, Mr Hairns'i, konutun, karyolanın ve elbisenin çok gerekli olduğuna inandırmıştı toplum. Bu yüzden Hairns de bunları edinmişti.

Bunlar kadar, bir atın da gerekli olduğu inancı ise onun yaratılışına uygundu; bu yüzden hiç bir suretle kendini besliyemediği zamanlar bile, bir atın hiç bir şey değiştirmeyeceği, hatta atın kendi kendine masrafını çıkardığı iddiasıyla, hep at beslerdi Aynı görüş, 80 beygir gücünde otomobiller için benimsenmiştir.

Mr Hairns'in bu yaratılışı, kendisi de aynı yaratılıştaki olan Bonavia Banks'e çok çekici geldi. Mr Hairns'i, at kadar, bir eşin de çok gerekli olduğuna, geçim konusunda bir eşin de, bir at gibi bir şey değiştirmeyeceğine kolayca ikna etti. Böylece, Bonavia Banks, Mrs Alfred Hairns oldu ve muhtaç buldukları ana baba bakımı, atın zimmetine geçtiği için on bir tanesi daha bebekken ölen on üç çocuk doğurdu. Sonunda at öldü ; yaşlara bürünen Hairns

ucuzluğuna kapıldığı, muhteşem bir safkanı, bir centilmenin dul karısından iki yüz liraya satın aldı, centilmen, bu ata daha üç gün önce altı bin lira saymıştı. Hairns, kelepирini yedeğine alıp eve getirirken, aygırın hışmasına uğradı ve atın vurulup öldürölmesinden bir gün sonra, kendi de tetanostan gitti. İnsanlarla hayvanlar arasındaki, bütün hayatların bir olduğunu beyan eden mukavelenin kurbanı olan Alfred Hairns, işte böyle acınacak şekilde öldü.

At burnunu otlardan kaldırdı, Mrs Hairns'e dikkat etmeden baktı, kuyruğunu salladı, yer değiştirip bir iki adım öteye, yeşillіđin yolunmamış olduğu yere gitti; tam karnını doymağa devam edeceği sırada, hafızasının tellerinden biri aniden titreşmiş gibi, kulaklarını dikti, boynunu kaldırdı ve Mrs Hairns'e daha dikkatle baktı. Sonunda, sadece bir kere dalgaya düşüp otlamak için durarak, Mrs Hairns'in yanına geldi ve "Beni tanımadın mı?" dedi.

"Chipper!" diye bağırdı Mrs Hairns. "O olamaz."

"Ta kendisi," dedi Chipper.

Chipper, Balam'ın eşeğinin konuştđu usulle konuşuyordu. Yani, Mrs Hairns, Chipper'in dediklerini o kadar iyi anlıyordu ki, aslında atın ağzından hiç ses çıkmadığını farketmiyordu bile. Ne var ki, Mrs Hairns'in de ağzından hiç ses çıkmıyordu, ama o bunun da farkında değildi. Bu, Orvieto bölgesinde konuşmalar hep telepati yoluyla olurdu.

Mrs Hairns, "Şimdi ben bu tepeyi yürüye yürüye mi çıkacağım?" dedi.

"Evet," dedi Chipper," eğer ben seni taşımazsam yürüye yürüye çıkacağsın."

Mrs Hairns, utangaç bir tavırla, "Zahmet olmaz mı?" sana dedi.

“Yok canım,” dedi Chipper.

Mrs Hairns, “Bir taşıt aracı da yok mu acaba?” dedi. “Eyersiz ata binemem ben. Hoş, zaten eyerlisine de binemem ya.’

“Öyleyse yürürsün,” dedi Chipper. “Yeleme tutun; tepeye kadar yardım ederim ben sana.”

Her nasılsa tepeye çıktılar ve ancak şehrin kapısına iyice yaklaştıktan sonradır ki, Mrs Hairns’in aklına buranın neresi olduğunu anlamak, kendi kendine de oraya niye gittiğini sormak geldi.

“Cennettir burası,” dedi Chipper.

Mrs Hairns, put kesilerek, “Yarabbim!” dedi. “Niye daha önce söylemedin bana? Ben Cennetlik olacak bir şey yapmadım ki hayatımda.”

“Çok doğru,” dedi Chipper. “Cehenneme gitmeyi tercih eder miydin?”

“Saçmalama,” dedi Mrs Hairns. “Cennetle cehennem arasında bir yer yok mu? Tepeden tırnağa aziz değiliz; ama tepeden tırnağa şeytan da değiliz. Allah rızası için, öyle ille de önemli biri olmayı kafasına koyanlar dışındaki, her gün raslanan cinsten, sıradan insanlar için de bir yer olmalı.”

“Benim bildiğim biricik yer burası,” dedi Chipper. “Burası da, hiç şüphesiz cennettir.”

“Belki de iffetine çok düşkün kadınlar vardır burada. Benim vaktiyle arada sırada azıcık şeytana uyduğumu ağzından kaçırmazsın, değil mi Chipper?” dedi Mrs. Hairns.

Chipper, Mrs Hairns’den yayılan ispirto kokusunu derin derin kokladı. “Senin yerinde olsam, Aziz Petrus’un rüzgâraltı tarafında dururdum,” dedi. On ikinci yüzyıl biçimi bir çift anahtar taşıyan yaşlıca bir beye doğru başını sallıyarak, “Aziz Petrus işte şu,” diye ekledi.

Aziz Petrus'un anahtarları, görünüşe göre süs diye taşıdığı anlaşılıyordu; zira cennetin kapısı ardına kadar açık duruyordu. Kapı rüzgârdan kapanmasın diye önüne konulmuş olan taş ise yosun tutmuştu; besbelli, yüzyıllarca hiç yerinden oynatılmamıştı. Mrs Hairns buna çok şaşıtı, çünkü yeryüzündeyken, daha çocukluğunda, onun aklına, cennetin kapılarının sımsıkı kapalı olduğunu, ne kadar uğraşırsa uğraşsın hiç kimsenin bu kapıları açtıramıyacağını iyice yerleştirmişlerdi.

Araba yolu üzerinde bir grup melek duruyordu. Meleklerin mor, altunî, menekşe rengi, kehribar rengi, siyah, çeşitli renklerdeki güzel kanatları Mrs Hairns'e sevimli göründü. Meleklerden biri, lâl rengi alevden yüzü olan bir kılıç tutuyordu. Bir bacağına dizden aşağısı çıplak ve öteki bacağına uyluğuna kadar çıkan çizme bulunan bir başka meleğin elinde ise, bir ucu ta ufka kadar giden, ama görünüşe göre şemsiye kadar kullanışlı olan dümdüz, ince bir boru vardı. Cennet kapısının iki yanındaki burçlardan birinin, birinci kat pencerelerinden birinden içeri bakan Mrs Hairns, Matta; Markos, Luka ve Yohanna'yı eski şiirdeki gibi, pantolonlu olarak bir yatakta yatar gördü. Bunu görünce, burasının sahiden de cennetin kapısı olduğunu anladı. Bundan başka hiç bir şey Mrs Hairns'i bu derece ikna edemezdi.

Chipper, Aziz Petrus'a hitap ederek, "Bu kadın sarhoş," dedi.

"Belli," dedi Aziz Petrus.

Mrs Hairns, sitem yollu, "Aşkolsun Chipper!" dedi. "Nasıl yapabildin bunu bana?" Hepsi dönüp Mrs Hairns'e baktılar; o da ağlamağa başladı. Kılıçlı melek, alevden kılıcını Mrs Hairns'in gözlerine çekti, gözyaşlarını kuruttu. Alev hiç acıtmadığı gibi, zindeleştirici bir etki yaptı.

"Bana kalırsa, bu kadında ümit yok," dedi Chipper. "Kendi çocukları bile yüz vermiyecektir ona."

Borulu melek, "Hangi gezegen?" diye sordu.

"Tellus," diye cevap verdi Chipper.

"Ne anlatayım onlara?" dedi Mrs Hairns.

Melekler güldüler. Petrus makaraları koyverdi. Borulu melek, "Hele!" dedi, "nükte de yapabiliyor. (*) Ne kusuru varmış bu kadının?"

"Yalancıdır, hem de hırsızdır,' dedi Chipper.

Borulu melek. "Tellus gezegeninde yaşıyanların hepsi yalancı ve hırsızdır.' dedi.

"Ama bu kadın onların bile yalancı ve hırsız dedikleri cinsten," dedi Chipper.

Kılıçlı melek, ciddi bir ifade takınarak, "Ya!" dedi.

Chipper, Mrs Hairns'e dönerek, "Senin işini kolaylaştırıyorum," dedi. "Böyle diyorum ki, senden fazla bir şey ummasınlar. "Sonra, Aziz Petrus'a dönerek, "Onu buraya getirdim," dedi, "çünkü sıcak bir yaz günü kocası, kocasının üç arkadaşı, arkadaşlarının karıları, sekiz çocuk, bir bebek ve üç düzine birayla hepsini bir tepeye inliye inliye çıkardığım sırada, o arabadan aşağı inmişti.'

"Nasıl da hatırlıyorsun, hayret!" dedi Mrs Hairns. "Sahiden de indim mi arabadan?"

"Müsaadenle, senden beklenmiyen bir davranıştı da, ondan hiç unutmadım,' dedi Chipper.

(*) Nükte şurada: "Hangi gezegen?" diye soran borulu meleğe, Chipper yeryüzünün Lâtinçe adını söyliyerek, "Tellus" diye cevap verince, Mrs Hairns bunu İngilizce "bize anlat!" ya da "bize söyle" anlamına gelen 'Tellus' sanıp 'ne anlatayım onlara?' diye soruyor, zira ulama yaparak söylendiğinde, "tell-us" kelimeleri de aynen 'Tellus' kelimesinin seslerini verir.

Mrs Hairns, özür diler yollu, "Doğru, benimki enayilik" dedi.

Tam o sırada piskopos çıkageldi. Piskopos, zik zaglar yaparak çıkan yolu kesen patikaları izleyerek, enerjik adımlarla tırmandığı için, akıllılık eden Chipper, sonunda ondan önce varmıştı.

"Cennetin kapısı bu mu?" diye sordu piskopos.

"Bu," dedi Petrus.

Piskopos, şüpheli bir tavırla, "Ön kapı mı?" dedi. "Esnafın girdiği kapı olmadığına emin misiniz?"

"Herkesin girdiği kapıdır," dedi Petrus.

Piskopos, "Çok tuhaf ve bana kalırsa elverişsiz bir düzen," dedi. Petrus'u bırakıp, meleklerle dönerek, "Beyler," dedi, "ben St Pancras Piskoposuyum."

Sırtında piskoposların tören sırasında giydikleri esvap bulunan bir genç, burç pencerelerden birinden başını uzatarak, "Sen öyle dersen, ben de St Pancras'ın ta kendisiyim," dedi.

Piskopos, "Piskoposunuz olarak, sizinle tanıştığıma sevindim," dedi. "Cemaatimden herkesle özel olarak ilgilenirim. Ama şimdilik beni mazur görmenizi rica edeceğim, zira sarayda çok acele bir işim var. İzininizle beyler."

Piskopos böyle dedikten sonra, grup halinde duran melekleri sertçe omuzlayarak kendine yol açtı ve cennete girip caddeden yukarı doğru sert adımlarla seyirtti. Sadece bir kere, bir an için geri dönüp, "Geldiğimi bildirseniz, iyi edersiniz," dedi ve yoluna devam etti. Meleklerin ondan ardından şaşkın, dillerini yutmuş gibi, bakakaldılar. Sonra, borulu melek borusunu bir borazan biçimine sokup önce göğre doğru bir ta-ti çekti. Arkasından da borusunu bir ışıldağın ışın demeti gibi yere doğru çevirdi. Boru, cadde boyunca uzayıp piskoposun paltosunun eteği dibine kadar geldi; melek borusunu bir kere daha öttürünce,

piskopos kuru bir yaprak gibi yerden kesilip havalanarak bir köşebaşının ardında gözden kayboldu.

Melekler, vakur, ama son derece güzel bir gülümseyişle gülümsediler. Mrs Hairns de gülmekten kendini alamadı. Borulu meleği işaret ederek Chipper'e, "Ne de şakacı şey!" dedi.

"Sen de piskoposun ardı sıra gitseydin, daha iyi olmaz mıydı?" dedi Chipper.

Mrs Hairns, Petrus'a korka korka bakarak (Mrs Hairns, meleklerden korkmuyordu) içeri girip giremeyeceğini sordu.

"Herkes girebilir," dedi Petrus. "Kapı ne güne duruyor?"

"Bilemedim, efendim," dedi Mrs Hairns. Tam, çekine çekine kapının eşiğine yaklaştığı sırada, piskopos alı al, moru mor, öfke içinde geri döndü.

"Şiddetli bir rüzgâr beni savurup şehrin bir başından öbür başına götürdü, ama bulamıyorum," dedi. "Size, burasının gerçekten cennet olup olmadığını soruyorum."

"Neyi bulamıyorsun?" dedi Petrus.

Piskopos sert bir tavırla, "Tahtı, efendim" dedi.

Yanakları avuçlarının içinde, avuçları dirseklerine dayalı, hâlâ pencereden bakmakta olan St Pancras, "Taht bu işte," dedi.

"Bu!" dedi Piskopos. "Hangisi?"

"Bu şehir," dedi St Pancras.

"Ama, ama, O nerede?" dedi piskopos.

Kılıçlı melek, "Burada, tabii," dedi.

Piskopos, aceleye, "Burada mı?" dedikten sonra sesini alçaltarak, "Nerede?" diye sordu ve dönüp korka korka hepsine birer birer baktı; en sonunda gözleri, yere oturmuş çizmesini çıkarmakta olan borulu meleğe takıldı kaldı. Borulu melek, ayağından çıkardığı çizmesini silkererek içinden bir taş düşürdü.

Kılıçlı melek, son derece ahenkli bir edayla konuşarak, "Bizim içinde yaşadığımız haldir O," dedi.

"Onların melekliği de ordan geliyor," diye açıklamada bulundu St Pancras.

Çizmesinin içinde ayağı rahatlayan borulu melek çöktüğü yerden kalkarak, "Ne aranıp duruyorsun?" dedi. "Başında papaz şapkası, önünde önlük, burunlu murunlu, burnunu hımkırmak için mendil taşıyan birini mi göreceğini sanıyordun?"

Piskopos kızardı. "Beyefendi," dedi, "çok âdisiniz, rezilsiniz, hatta zevksizsiniz de. Mesleğim beni insafli olmağa zorlamasa, kendimi tutamayıp sizin gerçekten de bir beyefendi olup olmadığınızı sorardım. İyi günler." Piskopos, ayaklarından cennetin tozunu silkip yürüdü gitti.

"Amma da papazmış, ha!" dedi Mrs Hairns. "Ama taht maht olmadığına, hiç kimse, hiç bir şey bulunmadığına sevindim. Bizim mahalleye benziyor demektir.' Mrs Hairns oradakilere perişan bir ifadeyle baktı; zira kılıçlı meleğin sesindeki bir şey, Mrs Hairns'i kendi gözünde küçük düşürmüş, sarhoşluğundan utandırmıştı. Hepsi birden dönüp ona vakur bir ifadeyle baktılar; kadın yine ağlamağa başladığı, ama kılıç gözlerine değdikten sonra bunun boşuna olacağını biliyordu: gözyaşları ebediyen kurumuştu. Titrek parmaklarıyla ceketinin - zavallı bir ceketti bu- bir kenarını kıvırdı; ortalığa sessizlik çökmüştü. Bu sessizliği, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın rahatsız edecek kadar yüksek perdeden duyulmağa başlayan ve Mrs Hairns'i, kederli bir ifadeyle başını kaldırıp onların ortaklaşa kullandıkları ufak tahta karyola ile, tepelerinde, duvara asılı, sinek tersleriyle bezenmiş mezmura bakmağa zorlayan horultuları bozdu. Mezmurda şöyle ya-

zıyordu: “Ey Allah, kırılmış ve ezilmiş yüreği hor görmezsin.” (*)

“Ben içeri girmeden, siz beylerden biri, on bir çocuğu ölmüş, kendinden başka kimseye zararı dokunmamış bu yaşlı, zavallı, sarhoş gündelikçi kadın için bir dua okusa,” dedi Mrs Hairns.

Mrs Hairns, yarı yolda birden bire sersemliyerek yere oturdu; zira bütün melekler kollarını ve kanatlarını havaya kaldırıp akıl almaz bir feryada başlamışlardı; kılıcın alevi bütün göğü sarmıştı; boru, ufku bir uçtan öbür uca tarayarak evreni çın çın öten seslere boğuyordu; yıldızlar, gün ortasında göze görünüyor ve gerisin geriye, yepyeni, nefis bir renkli ispirotodan alınmış koca bir yudum gibi Mrs Hairns’in başını döndüren yankılar yolluyordu.

“Ah, benim için o kadar telâşa değmez, beyler,” dedi Mrs Hairns. “En kibar semtten bir hanımefendi, ya da kraliçe filân geldi zannedecekler.” Mrs Hairns’e daha beter çekingenlik geldi, içeri girmeğe çekindi. Kılıçlı melek ona gülümseyerek tam bir şey söylemeğe hazırlanırken, piskopos, ayaklarını her zamankinden daha sert basarak geri geldi.

“Beyler,” dedi piskopos: “Biraz önce burada geçen olay üzerinde düşündüm; aklımın bana, o şekilde davranmakta ve konuşmakta haklı olduğumu söylemesine rağmen, yine de görüşünüzün savunulur bir yanı olabilir; görüşünüzü ifade etme yönteminiz ise, yakışsız da olsa, amaca ulaşma niteliğine sahip bulunabilir. Ayrıca, her ne kadar dilimi tutma, kendimi kontrol edebilme iktida-

(*)“Allah’ın kurbanları kırılmış ruhtur; Ey Allah, kırılmış ve ezilmiş yüreği hor görmezsin,” Eski Ahit, Mezmurlar, 51:17

rımındışmdaysa da, mazur göremiyeceğim o davranışım-
da kendimi, hakim olunamıyan bir içtepinin kurbanı
görüyorum.”

Piskopos, söylevini bitirir bitirmez, önlüğünü tuttuğu
gibi çekip kopardı; top haline getirdiği önlüğü şapkasının
içine tıktı ve bir tekmede havaya yolladı. Daha şapka yere
inmeden, kılıçlı melek kanatlarının bir tek keskin hare-
ketiyle havaya fırladı ve sevinçten kendinden geçerek
naralar savurup, bir tekmede, şapkayı iki kilometre daha
yükseğe attı. Kanatları olmadığı halde sadece ispritizma
kuvvetiyle ok gibi havaya fırlayan St Pancras, saniye-
sinde şapkaya yetişip tam voleyi yapıştıracağı sırada, bo-
rulu melek ona yetişti ve şapkayı onun ayağından alarak,
kehribar rengi meleklerle siyah meleğe pas verdi. Bu arada
Matta, Markos, Luka ve Yuhanna yataklarından kalkmış-
lar, Aziz Petrus'un ardı sıra, bir kale Sirüs yıldızı, bir
kale de güneş olmak üzere meleklerle azizler arasında oy-
nayan bir futbol maçının bütün hararetiyle devam etmek-
te olduğu mavi gökkubbeye yükseliyorlardı. Piskopos,
havada uçarak top süren, birbirine girmiş, karmakarışık
oyunculara bir an hayretle baktı; sonra, bir nara atıp ha-
vaya fırladı ve yirmi metre kadar da yükseldi, ama tam
bu tehlikeli yükseklikten düşerken, az önce tepeden baktı-
ğı aziz, hızla atılıp onu yakaladığı gibi kaldırdı, oyuncuların
arasına kattı. Yirmi saniye sonra, piskoposun şapkası ayın
yarı yoluna varmıştı; meleklerin coşkun bağırışları çulluk
sesi kadar zayıflarken, göksel oyuncuların kendileri de
küçüle küçüle, yaz günleri Roma üzerinde uçuşan kırlan-
gıçlardan daha minik görünür olmuşlardı.

İşte şimdi, Mrs Hairns'in kimseye görünmeden kapı-
dan içeri süzülmesinin tam sırasıydı. Ayağı eşige yakla-
şırken, cennet caddesi üzerindeki evler, güneş altında,
Mrs Hairns'in önünde dostça ışıldadı ve caddeye döşeli

taşların üstündeki mozaikler, değerli taşlardan yapılmış çiçek tarhları gibi renk renk tutuştu.

Parasız Hastane'nin öğrencisi, 'Öldü,' dedi. 'Doğrultmak için kollarımın arasına aldığım sırada, zannederim bir kıvılcım vardı; ama ufacık bir kıvılcımdı. Şimdi o da söndü; öldü zavallı kadıncağız!'

31 Temmuz 1907

İMPARATORLA KÜÇÜK KIZ

İnsanın sınırlarının ayakta olduğu, gölgeler arasında gözüne birileri, hatta hayaletler görünür gibi geldiği gecelerden biriydi; çünkü gökte ay vardı ve ay durmadan bulutlara girip çıkıyordu; bazıları, ardındaki ay görünecek kadar beyaz, bazıları ayı soluklaştıran kahverengi kuş tüyleri gibi, bazıları da, ayı içine aldığı zaman onu tamamiyle karartacağı anlaşılan kopkoyu bulutlar sürü halinde göğün bir yanından öte yanma hızla geçiyordu. Kimi insanlar böyle gecelerde korkuya kapılır, kapı dışarı çıkmazlar yalnız başlarına da olmamak şartıyla içeride, aydınlık ve sıcak yerlerde oturur, geceyi perdelerin dışında bırakırlar, ama kimi insanlar da içlerinde bir huzursuzluk duyup dışarı çıkmak, dolaşmak, ayı seyretmek isterler. Bunlar, göremedikleri yerler hakkında hayal evlerinde çeşit çeşit şeyler canlandırabildikleri ve karanlığın içinden olağanüstü birtakım kişilerin çıkacağını, bu olağanüstü kişilerle birtakım serüvenler yaşayacaklarını kurdukları için karanlığı severler.

Sözünü ettiğimiz o gece çıkıp karanlıkta dolaşmak, aynı günün akşamüstü, aydınlıkta çıkıp dolaşmanın yarısı kadar bile tehlikeli değildi, zira gece olan yer, İngilizlerle Fransızların, Almanlara karşı dövüşmekte oldukları yerlerden biriydi. Gündüzün herkes hendeklerin içinde saklanmak zorundaydı. Bir an için başlarını çıkaracak ol-

salar: «dan!» kurşunu yerlerdi. İnsanların bazı alanları geçmelerini önliyen perdeler vardı; yalnız bunlar pencere perdeliğine benzemiyordu: bunlar, aslında, patlayıp yerde kocaman kocaman çukurlar açan, insanları, hayvanları ve ağaçları paramparça ederek havaya uçuran birer bomba, şarapnel yağmuruydu; bu yüzden de bunlara «ateş perdesi» deniyordu. Geceleyin ateş perdeleri olmuyordu; ayrıca, sırf insanı vurmak için bütün gece ayakta bekliyen askerler de gece karanlığında insanı kolay kolay göremezlerdi. Ama yine de insanın aklına hayaletleri, soyguncuları getiremeyeceği kadar büyük bir tehlike vardı. Hayaletler, soyguncular yerine, insan ister istemez şarapnelleri, kurşunları ve hâlâ vuruldukları yerde yatan ölüleri, yaralıları düşünüyordu. Bu bakımdan, ay ışığında dolaşmak, havaî fişekleri seyretmek için dışarı çıkmış kimsenin bulunmayışına şaşmamak gerekir. Gerçekten de havaî fişekler vardı. Adam vurmak için bekliyen askerler zaman zaman göğe birtakım fişekler atıyorlardı ve bu fişekler gökten parlak bir yıldız halinde düşerek, yerde, gözle görülebilir her şeyi, herkesi aydınlatıyordu. Ortalık böyle aydınlanır aydınlanmaz, casusluk yapmak için gizli gizli düşmanın içine sokulan, yaralıları arıyan, ya da kendi hendeklerini korumak için dikenli tel engelleri kurmakta olan bütün askerler hemen yüzükoyun yere uzanıp yıldız sönene kadar ölü taklidi yapıyorlardı.

Saat on bir buçuğu az geçse, hiç bir askerin dolaşmadığı, yıldız fişeklerinin aydınlığından çok uzaklarda kalan bir yerde, gezmeğe çıkmış gibi elini kolunu sallaya sallaya yürüyerek birisi geliyordu. Gelenin halinde tavrında bir tuhaflık vardı; zira ne yaralı arıyordu, ne casusluk ediyordu, ne de askerlerin yaptığı şeylerden birini yapıyordu; sadece dolaşıyor, bazen duruyor, yine yürüyor, ama hiç eğilip de yerden bir şey almıyordu. Ara sıra bir yıl-

dız fişegi ona çok yaklaştığı, onu açık seçik görebileceğininiz kadar yaklaştığı zaman, bu adam olduğu yerde kalıp, dimdik duruyor, kollarını kavuşturuyordu. Ortalık kararınca, çok gururlu bir adamın yürüyüşüne benzeyen tuhaf, iri adımlarla yoluna devam ediyordu; ama bombalardan yere kocaman kocaman çukurlar, oyuklar açılmış olduğu için, ağır ağır, bastığı yeri kolliyerek yürümek zorunda kalıyordu: ayrıca, ölü bir askere ayağı takılıp yuvarlanabilirdi de. Bu adamın öyle dimdik duruşu, o çalımlı tavrı, kendisinin Alman İmparatoru olmasından ileri geliyordu: ayla, ya da bir yıldız fişegiyle aranızda kaldığı zaman, pala bıyıklarının uçlarını tıpkı resimlerindeki gibi görebiliyordunuz. Ama kendisini çoğunlukla göremiyordunuz; zira bulutlardan ötürü ve yıldız fişeklerinin çoğu uzaklarda olduğu için, yanına iyice yaklaşmadıkça, bıyıklarından başka tarafı hemen hemen hiç görünmüyordu.

Ortalık o kadar karanlıktı ki, İmparator, çok dikkatli yürümesine rağmen tökezleyip, patlayan bir mayının açtığı, krater adı verilen büyük bir çukura düştü ve tepeli üstü çukurun dibine çakılmasına ramak kaldı; ama bir şeye tutunarak kendini kurtardı. İmparatorun tutunduğu ve ot demeti sandığı şey, bir Fransız askerinin sakalıydı; asker de ölüydü. Tam o sırada ay bir an bulutlardan sıyrıldı ve İmparator, patlayan mayın tarafından parçalanmış, kraterin çevresinde yatan, kimi Fransız, kimi Alman bir kaç asker gördü. Ona sanki askerler gözlerini dikmiş, kendisine bakıyorlarmış gibi geldi.

İmparator müthiş bir korku geçirmişti. Ne yaptığını bilemeden, tıpkı insanın bir kabahat işlerken yakalandığında söylediği gibi, "Ben yapmadım," veya "Böyle yapmak istememiştim," yahut da, "Ben değilim," anlamına gelen şu Almanca sözü söyledi ölü askerlere: "Ich habe es nicht gewolt." Sonra telâşla çukurdan çıkıp başka bir yö-

ne doğru yürüyerek oradan uzaklaştı. Ama içi o kadar fena olmuştu ki, biraz uzaklaşır uzaklaşmaz, oturmak zorunda kaldı. Gayret etse yoluna devam edebilirdi, ama yolu üzerine çıkan bir cephane sandığına oturmak ona çekiçi göründüğünden, “fenalığım geçene kadar oturayım,” dedi.

Bundan sonra olan şey çok hayret vericiydi; zira karanlığın içinden esmer bir şey çıktı; bu şeyden tıngırtılı cıyırtılı sesler yanısıra ayak sesleri de gelmese, İmparator onu köpek sanacaktı. Yaklaşınca, İmparator onun küçük bir kız olduğunu gördü; kız, gecenin yarısında, on ikiye çeyrek kala sokağa çıkabilecek yaşta da değildi. O tıngırtı ile cıyırtı, kızın taşıdığı konserve kutusundan geliyordu. Kız ağlıyordu da - hüngür hüngür değil, içini çeke çeke, hafif bir sesle ağlıyordu. - İmparatoru görünce ne bir parçacık korktu, ne de şaşırdı: sadece burnunu ve içini çekip ağlamayı keserek, “Affedersiniz; ne yapayım, bütün suyum bitti,” dedi.

Çocuklara alışık olan İmparator, “Vah vah!” dedi. “Çok mu susadın? Bende bir matra var, ama korkarım içindeki sana fazla sert gelir, içemezsin.”

Küçük kız, büyük bir hayretle, “Ben istemem,” dedi. “Siz istemiyor musunuz? Siz yaralı değil misiniz?”

İmparator, “Hayır,” dedi. “Niye ağlıyorsun sen, bakayım?”

Küçük kız nerdeyse yeniden ağlamağa başlayacak gibiydi. İmparatora sokulup, dizine yaslanarak, “Askerler bana çok kötü davrandılar,” dedi. “Şurada, bir mayın kraterinin içinde dört asker var. Biri Tommy, biri Hairy, (*) ikisi de Boche.”

(*) Birinci dünya Savaşında Fransızlara verilen ad: ‘Kıllı’

İmparator sert bir tavırla, 'Bir Alman askerine Boche dememelisin. Hiç, ama hiç doğru bir şey değil bu,' dedi.

'Yo,' dedi küçük kız, 'emin olun ki, doğru. İngiliz askeri Tommy'dir, Fransız askeri Hairy'dir, Alman askeri de Boche'dur. Annem onlara böyle der. Herkeste böyle diyor. Boche'lardan biri gözlüklüydü; öğretmene benziyordu. Öbürü iki gündür orada yatıyor. Hiç biri kıpırdıyamıyor. Çok kötü durumdalar. Onlara su verdim, önce bana teşekkür ettiler, Tanrıya benim için dua ettiler, yalnız öğretmen etmedi. Derken bir bomba patladı, ama uzakta patladığı halde beni kenara çekip eğer hemen ve doğru eve gitmezsem ormandan bir ayının çıkıp beni yiyeceğini, babamın beni palaskayla döveceğini söylediler. Öğretmen onlara yüksek sesle, yufka yürekli olduklarını, bana aldırılmalarını söyledi; ama benim kulağıma, çabucak eve gitmemi fısıldadı. Lütfen, sizin yanınızda kalabilir miyim? Babam dövmez beni, biliyorum, ama ayıdan korkuyorum.'

İmparator, 'Yanımda kalabilirsin, ayıyı dokundurtmam sana,' dedi. 'Aslında ayı filân da yok zaten.'

'Emin misiniz?' dedi küçük kız. 'Tommy, olduğunu söyledi. Dediğine göre kocaman bir ayıymış, hem de, çocukları yedikten sonra onları bir de karnının içinde kaynatırmış.'

İmparator, 'İngilizler hiç bir zaman doğruyu söylemezler,' dedi.

Küçük kız, yeniden ağlamağa başlayarak, 'Önce çok iyi davranmıştı,' dedi. 'İnanmasa öyle söylemezdi herhalde, ama belki yarası çok acıyordur da o yüzden gördüğü bir takım şeyleri ayıya benzetiyordur.'

'Ağlama!' dedi İmparator. 'Senin kötülüğün için söylememiştir: sen de onlar gibi yaralanırsın diye korkmuşlardır da, tehlikeden uzak olasın diye evine gitmeni istemişlerdir.'

'Ah, ben bombalara alışığım,' dedi küçük kız. 'Ben her gece çıkar, yaralılara su veririm; çünkü babam yaralı olarak beş gece açıkta yatmış da susuzluktan çok çekmiş.'

Yine içinin fena olduğunu hisseden İmparator, 'Ich habe es nicht gewolt,' dedi.

Küçük kız, 'Siz Boche'musunuz yoksa?' diye sordu; zira İmparator daha önce onunla hep Fransızca konuşmuştu. 'Çok güzel Fransızca konuşuyorsunuz; ama ben sizi İngiliz sanmıştım.'

'Yarı İngilizim,' dedi İmparator,

'Tuhaf şey,' dedi küçük kız. 'Çok dikkatli olmalısınız, çünkü iki taraf da sizi vurmağa çalışır.'

İmparator hafif bir kahkaha attı - tuhaf bir kahkaha. O sırada ay çıktı, İmparatoru küçük kıza eskisinden daha açık seçik gösterdi. Küçük kız, 'Çok güzel bir paltonuz var, üniformanız da tertemiz,' dedi. 'Yıldız fişeği ortalığı aydınlattığı zaman yere, toprağın üstüne yatmak zorunda kaldığımız halde nasıl oldu da üstünüzü başınızı bu kadar temiz tutabildiniz?'

'Ben yere yatmam,' dedi İmparator; 'Dimdik ayakta dururum, işte onun için temizdir üniformam.'

'Ama ayakta durmamalısınız,' dedi küçük kız. 'Görürlerse üstünüze ateş ederler.'

'Peki öyleyse,' dedi İmparator. 'Sen yanımdayken, senin hatırın için yere yatarım; ama şimdi gel de, seni evine götürüyüm. Nerede senin evin, bakayım?'

Küçük kız güldü. 'Bizim evimiz yok ki,' dedi. 'Önce Almanlar köyümüzü bombaladılar. Köyümüze girdiler. Sonra Fransızlar bombaladı köyümüzü; arkasından İngilizler bombalayıp, Almanları çıkardılar. Şimdi üçü birden bombalıyorlar. Evimize yedi bomba, ahırımıza on dokuz bomba düştü. Ama işe bakın, bir tek ineğimize bile bir

şey olmadı. Babam diyor ki, ahırımızı yıkmak, onu yıkanlara 25.000 franka patlamış. Babam bundan büyük gurur duyuyor.'

İmparator, daha da beter fenalaşarak, 'Ich habe es nicht gewolt,' dedi. Biraz düzelince, 'Nerede oturuyorsunuz şimdi?' diye sordu.

'Nerede olursa,' dedi küçük kız. 'Ah, çok kolay: insan çabucak alışıyor. Siz neisiniz? Sedyeci misiniz?'

'Hayır, evlâdım,' dedi İmparator. 'Hani Kayzer derler ya, işte ben oyum.'

'Ben Kayzeri bir tane sanıyordum,' dedi küçük kız.

İmparator, 'Üç Kayzer vardır,' dedi.

'Hepsi de bıyıklarını ille yukarı kıvrırmak zorunda mıdır?' dedi küçük kız.

'Hayır,' dedi Kayzer. 'Bıyıkları yukarı kıvrılmıyorsa, sakal koyverebilirler.'

'Ben Paskalyada saçıma krepon kâğıdı sararım, onlar da sakallarını öyle yapsalar,' dedi küçük kız. 'Kayzer ne iş yapar? Döğüşür mü, yoksa yaralıları mı toplar?'

İmparator, 'Aslında bir şey yapmaz,' dedi. 'Düşünür.'

Küçük kız, 'Ne düşünür?' diye sordu. O da bütün genç yaratıklar gibi, insanlar hakkında çok az şey bildiği için, annesinin sık sık, 'Soru sorma, o zaman sana yalan söylemezler,' demesine rağmen, her rasladığına o kadar çok soru sorardı ki, bazen ona fazla meraklı olmamasını söylerlerdi.

İmparator, 'Eğer Kayzerler ne düşündüklerini söyle-seler, o zaman yaptıkları şey düşünme olmazdı, değil mi?' dedi. 'Konuşma olurdu.'

'Kayzerlik herhalde çok eğlencelidir,' dedi küçük kız. 'Peki, ama yaralı olmadığınıza göre, böyle geç vakitte ne yapıyorsunuz burada?'

İmparator, 'Eğer sana söylersem, kimseye anlatmıyacağına söz verir misin?' dedi. 'Sırdır.'

'Bütün kalbimle söz veririm,' dedi küçük kız. 'Ne olur anlatın! Sırlara bayılırım ben.'

'Peki öyleyse,' dedi İmparator. 'Bu sabah bütün askerlerime, siperlere girip onlar gibi ateş altında çarpışmadığıma çok üzüldüğümü söylemek, sebep olarak da, onlar için benim düşünmem gerektiğini, eğer ben ölecek olursam ne yapacaklarını bilemeyip, yenileceklerini ileri sürmek zorunda kaldım.'

'Yaramazlık etmişsiniz,' dedi küçük kız; 'zira söylediğiniz doğru değil ki: öyle değil mi, ama? Benim ağabeyim vurulup öldüğü zaman, onun yerini başka bir asker aldı ve hiç bir şey olmamış gibi savaşa devam etti. Bence, hiç olmazsa bir dakikacık durabilirlerdi, ama durmadılar. Siz ölecek olsanız, sizin yerinizi de başka biri almaz mı?'

'Evet,' dedi İmparator. 'oğlum alır.'

Küçük kız, 'Öyleyse niye onlara o kadar kötü bir kıştır attınız?' dedi.

İmparator, 'İster istemez,' dedi. 'Kayzerlerin görevi budur: ister istemez kalkar, ne kendilerinin, ne de kimsenin inandığı şeyler söylerler. Bugün askerlerden bazılarının yüzünde bana inanmadıklarını okudum ve kendi kendime, bir korkak olduğumu, bahane uydurduğumu düşündüm. Geceleyin yatağıma yattım, uyur gibi yaptım; el ayak çekildikten sonra kalktım, korkmadığıma emin olmayım diye gizlice çıkıp buraya geldim. Yıldız fişekleri parladığı zaman onun için öyle ayakta duruyorum işte.'

Küçük kız, 'Bunu niye gündüzün yapmıyorsunuz?' dedi. 'Tehlike asıl gündüzün var.'

'Bırakmazlar beni,' dedi İmparator.

'Zavallı Kayzer,' dedi küçük kız. 'Size çok acıdım. İnşallah yaralanmazsınız. Yaralanırsanız ben size su getiririm.'

Onun böyle demesi üzerine İmparatorun küçük kıza öyle kanı kaynadı ki, onu öptü, ayağa kalkıp elinden tut-

tu, tehlikesiz bir yere götürdü. Küçük kızın da ona öyle kanı kaynamıştı ki, bir an her şeyi unuttu. İşte bu yüzden, tam üstlerinde parlayıveren bir yıldız fişegini ikisi de farkedemediler; partial, koyu renk entarisi içinde ve doğruyu söylemek gerekirse, yüzü pek de temiz olmıyan küçük kız, her ne kadar yakın mesafeden bile ancak bir karınca yuvası tümseğini andırıyor idiyse de, İmparatorun, upuzun boyuyla, yıldız fişeginin aydınlığında, ta uzaklardan görülebileceğini akıl edemediler.

Bir an sonra da korkunç bir ses duyuldu: bu, tam üzerlerine doğru, topun sesini geride bırakacak kadar büyük bir hızla gelen bir top mermisinin sesiydi. İmparator hızla arkasına dönüp baktı; o arkasına döndüğü sırada başka yıldız fişekleri gökte dağıldı ve çok uzaklardan, bir başka top mermisi üzerlerine doğru hızla gelmeğe başladı. Bu ikincisi çok büyük bir mermiydi: İmparator, merminin, tünele giren bir tren gürültüsüyle, kudurmuş bir fil gibi havayı yırtarak geldiğini gördü. İlk mermi oldukça yakınlarına düştü ve öyle bir gürültü çıkardı ki, İmparator merminin kulağının içinde patladığını sandı. Bu arada, ikinci mermi de korkunç bir hızla üzerlerine doğru gelmekteydi.

İmparator kendini yüzükoyun yere atıp tehlikeden kurtulmak için, âdeta yeri kazarcasına parmaklarını top-rağa geçirdi. Sonra küçük kızını hatırladı; onun parçalanıp havaya uçacağı aklıma gelince öyle fena oldu ki, kendini unutup, küçük kıza siper olmak için, üzerine kapanmak üzere ayağa kalkmağa davrandı.

Ama düşünmek, yapmaktan çok daha hızlı olur; top mermileri ise hemen hemen düşünce kadar hızlıdır. İmparator daha parmaklarını killi topraktan çıkarıp da kalkmak için ayaklarını toplayana kadar, dehşetli bir gürültü koptu. Gerçi İmparator, top mermisi sesine uzaktan alıştı, ama hayatında böyle korkuncunu duymamış-

tı: buna, ne gümleme, ne kükreme, ne de gürlleme denebilirdi; sanki kıyamet kopmuş gibi, gümlleme-kükreme-gürleme-çatlama-patlama-zelzele karışımı, kulakları yırtan korkunç bir gürültüydü bu. İmparatora bir an için, gerçekten de içi dışına çıkmış gibi geldi: zira mermiler bazen çarpmadan da, sahiden insanın içini dışına çıkarır. Ayağa kalkan İmparator bir süre, ayakları üstünde mi, yoksa başı üstünde mi durduğunu anlayamadı; aslında ne ayakları, ne de başı üstünde duruyordu; zira her ayağa kalkışında yine yere düşüyordu. En sonunda, bir şeye dayanarak ayakta durmayı başardığı zaman, dayandığı şeyin, mermi geldiği sırada epey uzakta bulunan bir ağaç olduğunu gördü ve patlamanın kendisini ta o ağacın yanına kadar fırlattığını anladı. Kendi kendine ilk sözü, 'Çocuk nerede?' oldu.

İmparatorun tepesindeki ağacın içinden bir ses, 'Burada,' dedi. Bu, küçük kızın sesiydi.

İç i son derecede rahatlıyan İmparator, 'Gott sei dank!' dedi; bu, Almanca, 'Tanrıya şükürler olsun!' demektir. Canın acıdı mı, yavrum? Param parça oldun zannettim.'

Küçük kızın sesi, 'Param parça oldum zaten,' dedi. 'Mini minicik tam iki bin otuz yedi parça oldum. Mermi tam kucağıma düştü. Benden geriye kalan en büyük parça, ayağımın küçük parmağı, o da bir kilometre kadar ötede; el tırnaklarımdan biri ise öbür tarafta, yine bir kilometre kadar ötede; dört asker in cesetlerini bıraktıkları kraterin içinde de dört kirpiğim duruyor; her cesede bir tane. Ön dişlerimden biri sizin miğferinizin kayışına saplanmış. Buna hiç şaşmadım, zira zaten sallanıyordu o dişim. Bunlar dışında benden kalan her şey yandı, savruldu, toza toprağa karıştı.'

İmparator, acınacak bir sesle, 'Ich habe es nicht gewolt,' dedi. Ama küçük kız ona hiç acımadı, sadece şöyle dedi:

'Aman, sizin yapıp yapmadığınıza kim aldırıyor, şimdi? O güzel üniformanızla yüzükoyun yere kapandığınız zaman çok güldüm. O kadar güldüm ki, mermiyi hissetmedim bile; ama herhalde adamakıllı çarpmış olacak bana. Böyle ağaca tutunarak ayakta sallanışınız da komik; dedemin sarhoş olduğu zamanlardaki halini hatırlatıyorsunuz.'

İmparator, küçük kızın güldüğünü duydu; ama onu asıl hayrete düşüren, boğuk erkek seslerini andıran, başka gülüşler de duyması oldu.

'Başka kim gülüyor?' dedi. 'Yanında birisi mi var?'

Küçük kızın sesi, 'Oo, pek çok kimse var,' dedi. 'Kra-
terin içindeki dört asker burada. İlk mermi onları kurtardı.'

Boğuk seslerden biri, 'Du hast es nicht gewolt, Wilhelm, was?' dedi ve bütün sesler hep birlikte güldü, zira bir sıra neferinin İmparatorla senli-benli konuşması gülünç kaçıyordu.

İmparator, 'Bana gösterilen saygının hakkım olduğunu bana yine sizler öğrettiniz, şimdi bu saygıyı benden esirgememelisiniz,' dedi. 'Ben kendim Kayzer olmadım. Beni Kayzer olarak yetiştiren, beni doğal olan eşitlikten, sıradan insanların oynadığı oyundan yoksun bırakan sizlersiniz.'

Size şimdi emrediyorum: bana, Tanrı'nın yarattığı bir insan gibi değil, kendi eseriniz olan bir put gibi davranın.'

Küçük kızın sesi, 'Boşuna konuşuyorsunuz,' dedi. 'Hep si uçup gittiler; durup sizi dinlemek bile istemediler. Gözlüklü Boche ile benden başka kimse kalmadı.'

Ağaçtan bir erkek sesi geldi: 'Neferlerle bir arada olmak istemediğim için onlarla gitmedim. Deden hakkında yalan şeyler anlatayım diye beni profesör yaptığını biliyorlar.'

İmparator, kaba bir şekilde, 'Budala,' dedi, 'sen onlara kendi deden hakkında gerçekleri söyledin mi ki?'

Cevap gelmedi; bir anlık bir sessizlikten sonra, kızın sesi, 'O da gitti,' dedi. 'Onun dedesinin sizinkinden, ya da benimkinden daha iyi olduğunu sanmıyorum. Zannederim benim de gitmem lâzım. Çok üzgünüm; zira mermi beni kurtarmadan önce sizden hoşlanıyordum. Ama nedense şimdi bana önemsiz görünüyorsunuz.'

Kızın onu yalnız bırakmak istemesine çok üzülen İmparator, 'Yavrum,' dedi. 'Ben yine de eskisi kadar önemliyim.'

Küçük kızın sesi, 'Evet,' dedi, 'ama benim için önemli değilsiniz. Aslında sizi hiç önemsememiştım ya! Bir an, bir budalalık etmiş, beni öldüreceğinizi sanmıştım da işte yalnız o zaman önemsemiştım. Ölümün beni kurtaracağını değil de, canımı acıtacağını sanıyordum. Şimdi artık kurtulmuş *bulduğuma* ve bu, aklıktan da, üşümekten de, korkmaktan da çok daha iyi bir şey olduğuna göre, sizi zerre kadar önemsemiyorum, Hoşçakalın!'

İmparator, yalvaran bir sesle, 'Dur bir dakika,' dedi. 'Acelesi yok; o kadar yalnızım ki.'

'Niye bana yaptıkları gibi, büyük topla kendi üzerinize de ateş açtırmıyorsunuz askerlerinize? O zaman kurtulursunuz, dilediğiniz gibi birlikte uçarak dolaşırız sizinle. Bunu yapmadığınız takdirde, sizinle kalamam.'

'Bu benim elimde değil,' dedi İmparator.

'Niye?' dedi kızın sesi.

'Çünkü alışılmış bir şey değil,' dedi İmparator. 'Alışılmamış bir şey yapan İmparator ise, kaybolmuş demektir, zira bir İmparator kendisi neyse o değil, alışıl gelmiş neyse odur.'

Küçük kızın sesi, 'Çok uzun bir lâf,' dedi, 'Daha önce hiç duymamıştım. Yani bu, ne kadar çabalarsa çabalasın,

«bir taşın yeryüzünden ayrılamıyacağı gibi» mi demek oluyor?»

‘Evet,’ dedi İmparator, ‘tastamam öyle.’

Küçük kızın sesi, ‘Öyleyse, Tommy’lerle, Hair’ler büyük mermileriyle sizi bir dürtene kadar beklememiz gerekecek,’ dedi. ‘Hiç üzülmeysin: aydınlıkta ayakta durmağa devam ederseniz, bence eninde sonunda bunu yapacaklardır. Şimdi size bir veda öpücüğü konduracağım, zira ben kurtulmadan önce siz de beni iyilikle öpmüştünüz; ama korkarım ki, siz öpücüğümü hissetmiyeceksiniz.’

Nitekim, küçük kızın dediği doğru çıktı, zira İmparator öpücüğü hissetmek için büyük bir çaba harcamasına rağmen, hiç bir şey hissetmedi. Öpücüğü hissetmeyi o kadar istediği halde hissedemeyişine çok üzüldü İmparator, ama onu asıl üzen, bir şey gördüğü halde, hissetmeyişiydi. Zira küçük kız onu öpeceğini söylediği zaman sesin geldiği yana başını çeviren İmparator, kanatlı, tertemiz, çırılçıplak oluşunu hiç umursamıyan, pespembe ve son derece güzel vücutlu, mini mini bir kızın ağaçtan uçarak indiğini gördü; kız, kollarını onun boynuna doladı, ve uçup gitmeden önce onu öptü. İmparator onu açık seçik görmüştü; işin tuhaf tarafı da buydu zaten, zira donuk ayışığından başka hiç bir ışık yoktu; bu donuk ayışığında ise kanatlı kızın, pespembe ve sevimli değil, kurşunî ya da beyaz bir baykuş gibi görünmesi gerekirdi. Küçük kız gidecek diye, ayrılık acısı İmparatorun yüreğine bıçak gibi saplandı; ama bir takım sahici askerlerin aniden ona bir şey söylemesiyle, bütün büyü bozuldu. İmparator onların geldiğini hiç farketmemişti. Bunlar, İmparatorun subaylarından ikisiydi; büyük bir saygıyla ona, merminin kendisine bir zararı dokunup dokunmadığını sordular. Onların ağzından ilk kelime çıkar çıkmaz, küçük melek uçup gitti. Subaylarının küçük meleği ürkütüp kaçırmalarına İmparator o kadar kızdı ki, tam bir dakika, kendini toplayıp da onlarla konu-

şamadı; konuştuğu zaman da ilk sözü, onlara kabaca ha-pishanenin yolunu sormak oldu. Ne dediğini anlamayıp ke-disine, “acaba delirdi mi?” gibilerden hayretle bakmakta olduklarını görünce, bu sefer onlara ordugâhının, yani çadırının yerini sordu. Subaylar çadırın yerini gösterdiler: İmparator öne düştü, geniş adımlarla yürüyerek çadırına vardı; yolda önlerini kesip parola soran bütün nöbetçiler, subayların verdiği cevap üzerine İmparatora selâm durdular. Sonra imparator kısaca iyi geceler diledi. Tam yatacağı sırada, subaylardan biri, olay hakkında bir rapor hazırlamaları gerekip, gerekmediğini sordu. İmparator, cevap olarak, ‘İki... budalasınız siz,’ dedi: o boş kalan noktalı yerdeki kelime de akla gelebilecek en korkunç bir küfürdü.

Subaylar, daha sonra birbirlerinin yüzüne hayretle baktılar; içlerinden biri, ‘Yücelerin Yücesi, gibi sarhoş,’ dedi; bu boş kalan noktalı yerdeki kelime de pis bir küfürdü. Allahtan, İmparator küçük kızı düşünüyordu da, subayın söylediğini duymadı. Ama duysa da önemi yoktu zaten, zira askerler yüreklerinde kötülük olmaksızın kullanırlar kötü kelimeleri.

MUCİZEVİ İNTİKAM

5 Ağustos akşamı Dublin'e vardım, bir arabaya binip Dublin Başpiskoposu olan Kardinal amcamın konutuna gittim. Amcam, ailemiz üyelerinin çoğu gibi duygu yönünden noksan, dolayısıyla bana karşı şahsen soğuktur. Ön pencerelerinden kilisesinin çardağının yan tarafını, arkadan da canavar gibi bir devlet okulunu gören, kara suratlı bir evde oturur amcam. Maiyet bulundurmaz kendisi. Halk, ona meleklerin hizmet ettiğine inanır. Kapıyı çaldığımda, amcamın biricik hizmetçisi, yaşlı bir kadın açtı ve bana efendisinin kilisede âyin yönetmekte olduğunu, kendisi bulunmasa da bana akşam yemeği hazırlaması için ona talimat verdiğini söyledi. Berbat bir tuzlu balık kokusu beni, akşam yemeğinde ne bulunduğunu sormağa zorladı. Hizmetçi kadın, Cuma günleri Kardinal Cenaplarının evinde yenmesine izin verilen ne varsa hepsini pişirdiğine beni temin etti. Biraz daha kurcalayıp 'niye Cuma günü?' diye sorunca, bana, Cuma'nın oruç günü olduğu cevabını verdi. Kardinal Cenaplarına çok yakında yine uğrayacağımı umduğumu, bundan zevk duyacağımı bildirmesini söyleyerek Sackville Caddesine gidip orada bir otel odası tuttum ve karnımı doyurdum.

Akşam yemeğinden sonra, ezeli aramalarım yeniden koyuldum; ne aradığımı bilmiyorum: bu aramalar beni bir başka Kabil gibi, oradan oraya sürükler durur. Sokaklarda boş yere arandım. Tiyatroya gittim. Müzik felâketti,

dekorlar ise zavallı. Oyunu bir ay önce Londra'da, yine baş rolü oynayan aynı güzel aktristen seyretmiştim. Bu aktrisi ilk gördüğümünden ve aradığım esrarlı şeyin belki de o olduğu umuduna kapıldığımdan bu yana iki yıl geçmişti. İki yıl önceki o umudum boşa çıkmıştı. Bu gece de onu, işte o geçmişteki umudumun hatırı için seyrettim ve perde indiği zaman cömertçe alkışladım. Ne var ki, sokağa yine de kalbim boş çıktım. Bir lokantada hafif bir akşam yemeği yedikten sonra otelime döndüm, boşyere okumağa çalıştım. Nafile... Oteldeki öbür müşterilerin, yatmağa giderken koridorlarda çıkardıkları ayak sesleri dikkatimi dağıtıyor, kendimi kitabıma vermeme engel oluyordu. Birden aklıma, amcamın karakterini şimdiye kadar doğru dürüst anlayamadığım geldi. Yoksul ve cahil İrlandalılarından koskoca bir cemaate babalık eden, o; umutsuz bir hayat yaşayanların cennete gitmek için yardımını istemek üzere her gün kendisine başvurdukları, sofu, mübarek bir adam olan, o; dizlerini mihrabın basamaklarından çok, suçlularla günahkârların gözyaşları ve saldırmalarının aşındırdığı, o: benim ufak tefek aşırılıklarına katlanmak, ya da oturup benimle kitaplardan, çiçeklerden, müzikten konuşmaya zaman ayırmak istememişti. Benimki de delilikti işte; hiç ondan böyle bir şey beklenir miydi? Ama bu sefer benim şefkate ihtiyacım olduğundan, onun hakkını teslim ettim. Temiz yürekli bir insanla beraber olmak, kendi gözyaşlarımı onun gözyaşlarıyla karıştırmak istedim.

Saate baktım: Vakit geceyarısını geçeli aşağı yukarı yarım saat olmuştu. En uçtaki bir havagazı lâmbasından başka koridordaki bütün ışıklar sönüktü. Omuzuma bir pelelerin aldım, başıma bir İspanyol şapkası geçirdim ve ıssız koridorda önümden kaçan ölçülü ayak seslerimin yankılarını dinliyerek, odamdan ayrıldım. Büyük merdivenin sahanlığında, tuhaf bir manzarayla karşılaşarak kalakaldım. Açık kapıdan, pencerelerinden giren ayışı-

ğıyla aydınlanan bir salon görünüyordu: bu salonda, kısa bir süre önce eğlenti yapıldığı anlaşılıyordu. Tekrar saatime baktım: daha bir olmamıştı, ama misafirlerin hepsi gitmişti. Potinlerimle mumlanmış döşeme tahtaları üzerinde tannan sesler çıkararak odaya girdim. Bir iskemlede, bir çocuk peleriniyle, kırık bir oyuncak duruyordu. Eğlenti çocuklar arasında olmuştu. Bir süre durup pelerinli gövdemini yere vuran gölgesini ve beyaz ışıktaki hayaletler gibi duran darmadağınık süslemeleri seyrettim. Sonra, odanın ortasında, kapağı hâlâ açık duran bir kuyruklu piyano gördüm. Piyanonun önüne oturup da bütün duygularımı, gölgelerin soğuk sessizliğini âdeta heyecanla ürpertip derinden derine duyulan bir beğenmiş mırıltısına dönüştüren ve ayışığının parlaklığını âdeta meleklerle dolduran bir büyük ilâhiye döktüğüm zaman, yürek atışlarımı parmaklarımda duyuyor gibiydim. Çok geçmeden, bu, zevkle kendinden geçiş hali, sanki dışarıya yayılıyorymuş gibi, odanın dışında da bir hareket oldu. Şan parçasına ben de sesimle katıldım ve boş salon âdeta bir orkestranın gümbürtüsüyle inlemeğe başladı.

'Merhaba, efendim! 'Sizi rahatsız ettik, efendim.'
'Acaba bu-' 'Bu ikili ne-?'

Döndüm; ortalık sessizleşiverdi. Saçları dağınık, yarı soyunuk altı adam kızgın kızgın bana bakıyorlardı. Hepsinin de ellerinde şamdan vardı. İçlerinden biri elindeki bir çekeceği sopa gibi tutuyordu. En öndeki adamın elinde ise bir tabanca vardı. Gece kapıcısı en arkada tiril tiril titriyordu.

Tabancalı adam, 'Beyefendi,' dedi kaba bir tavırla, 'siz deli misiniz ki, gecenin bu saatinde, böylesine dehşetli bir gürültüyle bütün milleti rahatsız ediyorsunuz?'

'Hoşunuza gitmedi mi yoksa?' diye nezaketle cevap verdim.

Adam öfkeyle ayağını yere vurarak, 'Hoşuma gitmedi! dedi. 'Hıh-Allah belâsını versin- hoşumuza gittiğini mi sanıyordun?'

Eli çekecekli olanı, 'Dikkatli ol: delidir,' diye fısıldadı.

Gülmeğe başladım. Besbelli beni deli sanıyorlardı. Benim huylarıma alışık olmadıkları ve herhalde müzikten hiç anlamadıkları düşünülürse, ne kadar saçma da olsa, bu yanlışlıklarını olağan karşılamak gerekirdi. Birbirlerine iyice sokuldular; gece kapıcısı ise kaçtı.

'Beyler,' dedim, 'sizin adınıza üzüldüm. Sâkin sâkin yatağınızda yatıp da dinleseydiniz, hepimiz daha memnun, daha mutlu olurduk. Ama yaptığınızı düzeltemezsiniz artık. Lütfen kapıcıya, amcam Başpiskopos Kardinal Cenaplarını ziyarete gittiğimi haber veriniz. Adieu!'

Geniş adımlarla yanlarından geçip gittim; onları orada, aralarında fısıldaşır bıraktım. Bir kaç dakika sonra Kardinal'in kapısını çalıyordum. Birinci katta hemen bir pencere açıldı; ayışığı, taştan pencere denizliğinin altındaki karanlığın koyu siyahlığı yanında, külrengi gibi soluk duran siyah takke giymiş, kır saçlı bir başı aydınlattı.

'Kimsiniz?'

'Zeno Legge'yim.'

'Ne istiyorsunuz bu saatte?'

Soru beni incitti. 'Sevgili amcacığım,' dedim, 'gerçi o niyette olmadığınızı biliyorum, ama bende istenmediğim izlenimini uyandırdınız. Ne olur, aşağı inin de beni içeri alın.'

'Oteline git!' dedi sert bir tavırla. 'Sabahleyin görürüm seni. İyi geceler.' Gözden kayboldu ve pencereyi kapadı.

Bu şekilde terslenmiş olmayı sineye çekersem, sabahleyin, h a t t a sonra da bir daha amcama iyi duygu-

lar besliyemeyeceğimi hissettim. Bundan dolayı, sağ elimle kapı tokmağını gümbürdetirken, sol elimle de, içerden kapı zincidinin şakırtısını duyana kadar zili çalmağa devam ettim. Beni eşikte karşılayan Kardinalin yüzünde çok ciddi, hani nerdeyse ekşi bir ifade vardı.

Onun eline sarılarak, 'Amca,' diye bağırdım, 'bana kızmayın! Sizin kapınız, huzur arayan ezgin ruhlara hiç bir zaman kapalı kalmaz. Sizinle sabaha kadar oturup, konuşalım.'

Kardinal, 'Seni içeri alışıma hayırseverliğime değil, mevkiimi düşünmeme borçlusun, Zeno,' dedi. 'Gecenin bu vaktinde soytarılıklarını kapımın önünde yapmandansa, komşuların hatırı için, benim çalışma odamda yapmanı tercih ettim. Yukarıya çık, ama yavaş ol lütfen. Evimin işlerine bakan kadın çok çalışkan bir insandır; azıcık uyur, o uykusunu bozmamalı.'

'Soylu bir yüreğiniz var, amcacığım. Fare gibi sesiz çıkarım.'

İkinci katta, kötü döşenmiş bir ine girdiğimiz sırada, 'Çalışma odam burası,' dedi. 'Eğer canın istiyorsa, sana ikram edebileceğim biricik soğukluk, bir salkım üzümdür. Sanırım, doktorların sana uyarıcılara dokunmağı yasak etmişlerdi.

'Tüh, Allah -!' Amcam parmağını kaldırdı. 'Affeder-siniz: küfür etmekle kusur işledim. Ama doktorları sırfen unutmuştum. Akşam yemeğinde bir şişe Graves içtim.'

'Hıh! Seni yalnız başına bir yere bırakmamak gerekir zaten. Annen, Bushy'nin de seninle geleceğine söz vermişti bana.'

'Pöh! Bushy duygulu bir adam değil ki. Üstelik korkaktır. Bir tabanca satın aldım diye benimle gelmek istemedi.'

'Tabancayı elinden alıp, yine de görevini yerine getirmesi gerekirdi.'

'Niye bana çocukmuşum gibi davdanmakta ısrar ediyorsunuz, amca? Çok etki altında kalan biriyimdir, kabul; ama bütün dünyayı tek başıma dolaştıktan sonra, şimdi İrlanda'da dadiya ihtiyacım yok doğrusu.'

'Burada kaldığın sürece ne yapmak niyetindesin?'

Hiç bir plânım yoktu; cevap vereceğime, omuzlarımı silkip, odaya göz gezdirdim. Amcamın çalışma masasının üstünde Meryem'in bir büstü vardı. Amcamın çalışırken sık sık yaptığı gibi, Meryem'in yüzüne baktım. Orada sonsuz huzuru gördüm. Hava, gül rengi bulutlar içinde üzerimize doğru uçsuz bucaksız bir ağ gibi inen, mücehverlerle süslü Cennet ışınlarıyla nurlandı.

Ömrümde döktüğüm en tatlı gözyaşları gözlerimden boşanarak, 'Amca,' dedim, 'artık serseriliğim bitti. Eğer bana yardım ederseniz, Kilise'ye girmek istiyorum. Sizinle birlikte Faust'un üçüncü bölümünü okuyalım; zira nihayet anladım orasını.'

Amcam, korkmuş bir tavırla hafifçe yerinden doğrularak. 'Sus, sus be adam,' dedi. 'Kendine gel!'

'Gözyaşlarım sizi yanıltmasın. Sakinim, gücüm kuvvetim yerinde. Hadi, hemen Goethe'yi okuyalım:

Das Unbeschreibliche,

Hier ist gethan;

Das Ewing-Weibliche,

Zieht uns hinan.'

'Hadi, hadi. Sil gözlerinin yaşını da, sâkin ol. Benim kitaplığım yok burada.'

Ayağa kalkarak, "Bende var- otelde, valizimde," dedim. 'Gidip alayım; on beş dakikada dönerim.'

'Senin içinde şeytan var, muhakkak. Anla'

Şiddetli bir kahkaha atarak onun lâfını ağzına tıkadım. 'Kardinal,' dedim yüksek sesle, 'siz de ağzınızı bozdunuz; ahbablığın en iyisi de ağzı bozuk bir papazla edilir.

Hadi biraz şarap çekelim sizinle; ben de size bir Alman meyhane şarkısı söylerim.'

'Sana karşı bir haksızlık etmiş oluyorsam, Cenabı Hak kusurumu bağışlasın, ama bana öyle geliyor ki, Tanrı işlediğin günahların cezasını senin zavallı kafana çetiriyor. Dikkatini bir lahzacık lütfen bana verir misin? Sana söyleyeceklerim var, ayrıca sabah kalkma vaktim gelmeden de bir parça uyumalıyım, zira beş buçukta kalkarım ben.'

'Bense o saatte yatmağa giderim - tabii, o da yatarsam. Fakat siz sözünüze devam edin. Kusurum dikkatsizlikten değil, aşırı alınganlığımdan ileri geliyor.'

'Pekâlâ, öyleyse senin Wicklow'a gitmeni istiyorum. Sebebine ge...'

Ben tekrar ayağa kalkarak, 'Sebep ne olursa olsun,' dedim. 'Gitmemi istemeniz yeter. Derhal yola çıkacağım.'

'Zeno! Lütfen şuraya oturup dinler misin beni?'

İstemiye istemiye iskemleme oturdum. 'Heves göstermek, hattâ bu sizin ayınlarınız sırasında bile gösterilse, gözünüzde ağır bir suç oluyor,' dedim. 'Işığı kısabilir miyim?'

'Niye?'

'Üstüme kasvet çöksün diye; üstüme kasvet çöktü mü, hiç usanmadan sabırla dinleyebilirim.,

'Ben kıсарım. Böyle iyi mi?'

Kendisine teşekkür ettim ve onu karanlıkta dinlemeye hazırlandım. Gözlerimin parıldadığını hissediyordum. Poe'nun kuzgununa benziyordum.

'Şimdi seni Winclow'a yollamak isteğişimin sebeplerine gelelim: Birincisi, senin iyiliğin için istiyorum. Şehirde, ya da her hangi bir şekilde heyecanlanma imkânını bulabileceğin bir yerde kalırsan, bir haftada Swift Hastanesinin yolunu tutarsın. Köyde, güvenebileceğim birinin gö-

zÜ önünde oturmalısın. Ayrıca, her hangi bir yaramazlık yapmaman ve Sir John Richards'ın bana yazdığına göre, şu hastalıklı durumunda sana hiç de iyi gelmiyen müzik, resim ve şiirden uzak durman için bir şeyle uğraşmalısın. İkincisi ise, aklı başında birine verdiğim takdirde Kilise'yi küçük düşürebilecek olan bir işi, sana verebilirim. Kıscası, bir mucizeyle ilgili araştırma ve soruşturmada bulunmanı istiyorum.'

Amcam bana dikkatle bakıyordu. Bense bir büst gibi oturuyordum.

'Ne dediğimi anladın mı?' diye sordu.

Boğuk bir sesle, 'Asla!' diye cevap verdim. Hayal gücümün bana oynadığı oyun hoşuma gitmişti. (*) 'Affedersiniz,' diye ekledim. 'Çok iyi anladım. Devam edin.'

'İnşallah anlamışsındır. Evet. Wicklow kasabasından dört mil uzakta, Dört Suyu denilen bir köy vardır. O köyün papazı, Peder Hickey'dir. Knock Kilisesindeki mucizelerden haberin var mı?'

Amcama göz kırptım.

'Sana bu mucizeler hakkındaki fikrini değil, bunlardan haberin olup olmadığını sordum. Anlıyorum ki, haberin var. Kilisenin güçlü ve kıskanç düşmanlarının ağızları, yine onların bu küfürlerine katılanların tanıklığıyla kapatılacak kadar tam bir şekilde ispatlanmadıkça bir mucizenin bile bu memlekette Kilise'ye iyiliğinden çok kötülüğünün dokunacağını sana anlatmağa hacet yok. İşte bu yüzden, geçen hafta Wexford gazetelerinden birinde, Dört Mil Suyu'nda yer aldığı söylenen, Tanrısal Gücün tuhaf birşekilde kendini gösterişiyle ilgili tasviri okuyunca içime dert oldu. Peder Hickey'ye bir mektup yazıp, eğer sahidin böyle bir şey varsa, bana neyin

(*) Poe'nun "Kuzgun" adlı şiirinde, kuzgun şairin sorularına 'Asla!' diye cevap verir bazı dizilerde.

nesi olduğunu anlatmasını; eğer yoksa, bu haberi veren muhabiri mihraptan halka teşhir etmesini ve hemen haberi gazetede yalanlamasını rica ettim. İşte cevabı: Diyor ki neyse, baş tarafı Kiliseyle ilgili bir mesele, bununla başını ağrıtmıyayım. Daha ilerde diyor ki-

'Bir dakika. Bu onun el yazısı mı? Hiç de bir erkek yazısına benzemiyor.'

'Sağ elinin parmaklarında romatizma var; anası babası olmadığı için onun yanında oturan, kardeşinin kızı kendisine yazıcılık ediyor. Evet.'

'Durun. Kızın adı ne?'

'Kızın adı mı? Kate Hickey.'

'Kaç yaşında?'

'Sus be, sen de, daha küçücük bir kız. İlgini çekebilecek bir yaşta olsaydı, zaten seni oraya yollardım. Onun hakkında soracağın başka soru kaldı mı?'

'Kalmadı. Onu, günah çıkarma sırasında, yüzünde beyaz bir tülle mümin, masum bir tip olarak gözümün önüne getirebiliyorum. Ondan söz ettiğimiz yeter. Muhterem Hickey hayaletler hakkında ne diyor bakalım?'

'Hayalet mayalet değil. Ne dediğini okuyayım sana. Ehem! "Bu ruhanî daire içersinde, yakın zamanda yer alan mucizevî olayla ilgili sorularınıza cevap olarak size, olayın doğruluğuna yemin edebileceğimi ve beni, hepsi de Katolik olan bura halkından başka, her yıl bu civarda altı hafta oturan Baltinglas Protestan Başpiskoposu da içinde olarak, adı geçen mezarlığın eski durumunu yakından bilen herkesin de doğrulayacağını bildirmek zorundayım. Gazete haberi eksik ve yanlış. Olgular şunlardır: Dört yıl kadar önce, Wolfe Tone Fitzgerald adında biri nalbantlık etmek üzere gelip buraya yerleşti. Kimin nesi olduğu anlaşılamadı; a i l e s i de yoktu. Bir başına yaşıyordu; kendine pek dikkat et-

mez, kafayı çektiği zaman da, (ki sık sık kafayı çekkerdi) ne, Tanrı'ya saygı gösterirdi, ne insana. Hani, ölüleri iyilikle anmak gerekmeseydi, kendisinin pis, ay-yaş, rezil, edepsiz biri olduğu söylenebilir. Hepsinden beteri de, maalesef tanrısızdı, sanırım; zira Aşai Rabbanî Ayinlerine hiç katılmaz, Papa Hazretleri hakkında da, Kraliçe için kullandığından kötü bir dil kullanırdı. Bu arada, kendisinin gözü kara bir isyancı olduğunu ve dedesinin 98 ayaklanmasına katılması ve babasının Smith O'Brien'la beraber olmasıyla övündüğünü söylemem gerekir. En sonunda ona Cehennem Billy adı takıldı ve köyde her türlü kötülüğün timsali oldu.

“ Suyun kuzey tarafında bulunan mezarlığımızın, St Ursula Manastırı rahibelerinin, Dört Mil Suyu tarik-i dünyasının ve daha bir çok kutsal kişinin gömülü buldukları yer olarak bütün ülkeye ün saldığından haberiniz vardır. Benim hatırladığım kadariyle, ruhanî dairemiz içinde iki Protestan ölmüşse de, ş i m d i y e kadar hiç bir Protestan meşru hakkını kullanarak oraya gömülmesini sağlamak teşebbüsünde bulunmağa cüret etmemiştir. Üç hafta önce bu Fitzgerald, aşırı içki yüzünden ansızın ölüverdi; mezarlığa gömüleceği öğrenilince, köyde kıyamet koptu. Cesedi çalıp, yol kavşağına gömmesinler diye başında nöbetçi bekletmek zorunda kaldık. Gömme sırasında her hangi bir dua okumayı reddettiğimi bildikleri için, adamın gömülmesini durdurmanın benim elimde olmadığını söylediğim zaman, tabii bir çok kimse hayal kırıklığına uğradı. Bununla birlikte, onlardan hiç bir şeye karışmamalarını rica ettim; böylece, gömme işi Temmuzun 14'ünde, akşam geç vakitte ve caiz olan saatten çok sonra yerine getirildi. Ertesi sabah mezarlığın, olduğu gibi suyun güney tarafına taşınmış, kuzey tarafında ise sadece yeni doldurulan mezarın kalmış olduğu görüldü; her ikisi de halen bu durum-

dadır. Vefat eden azizler, melunla aynı yerde yatmak istemediler. Bir Hristiyan papaz olarak, yeminle tanıklık ederim buna; Kilise dışındakileri benim yeminim tatmin etmezse, daha önce de söylediğim gibi, mezarlığın iki ay önceki yerini hatırlayan herkes, sözümü doğrulayabilir.

“Mucizenin doğruluğunun araştırılması işinin, Protestan beylerden kurulu bir heyete teklif edilmesini saygılarımla salık veririm. Kendilerinden, cemaatimden duydukları, söylentiye dayanan hiç bir olguyu kabul etmeleri istenmiyecektir. Kadostro Müdürlüğündeki çaplar da mezarlığın eskiden nerede olduğu gösterilmektedir: gözü olan herkes şimdi nerede bulunduğunu da görebilir. Knock Kilisesi’nde son zamanlarda yer alan mucizelere inanmıyarak kutsal Kilisemize leke sürmek isteyen düşmanların kulağına bunun nasıl küpe olacağını Kardinal hazretlerine anlatmama hacet yok. Dört Mil Suyu’na geldikleri zaman kimseyi sorguya çekmeleri gerekmiyecektir. Kendilerinden sadece kendi duyularına inanmaları istenecektir.

“Bu hususta, Kardinal hazretlerinin, tavsiyeleriyle bana yol göstermelerini beklerv.s.....v.s.....

Amcam, ‘E Zeno,’ dedi: ‘Peder Hickey hakkında ne düşünüyorsun bakalım şimdi?’

’Amca: bunu bana sormayın. Bu çatının altında içimden her şeye inanmak geliyor. Efsanelere zaten meraklıyım, Peder Hickey benim bu merakımı adamakıllı kabarttı. Biz şimdi Peder Hickey’in hikâyesindeki şiirseliği alkışlayalım da, bir Hristiyan papazının yemin ederek yalan söylemesinin mi, yoksa bir mezarın gece yarısı yüzerek bir ırmağın öbür yanına geçip, geri dönmeyi unutmmasının mı daha akla yakın olduğunu bir kenara bırakalım.’

’Tom Hickey yalan söylemiyor, efendim. Bu hususta sana ben senet veririm. Ama yanılmış olabilir.’

'Böylesine bir yanılma, delilik demektir. Gerçi benim de, gecenin kör karanlığında birden uyanıp karyolanın yer değiştirdiği inancına kapıldığım olmuştur. Ama gözlerimi açınca kuruntu kaybolmuştur. Korkarım, Mr Hickey delinin biri. Tutacağınız en doğru yol şudur: Dört Mill Suyu'na aklı başında bir müfettiş yollayın; gözlem yeteneği kuvvetli, görme yetkileri hem sağlıklı, hem keskin olan ve bu yetkileri dinsel önyargılara bozulmamış biri... Bir kelimeyle, beni yollayın yani. Bir iki gün içinde size gerçek durumu bildiririm; ondan sonra siz de, Hickey'i mihraptan tımarhaneye nakletme hazırlıklarına girişirsiniz.'

'Evet, seni yollamayı düşünüyordum. Çok açıkgozsün; kafanı bir nokta üzerinde toplayabilsen, birinci sınıf dekdetik olabilirdin. Ama bu işe elverişli, belli başlı asıl üstün niteliğin, gözleyeceğin kimselerin şüphesini uyandırmayacak kadar deli oluşundur. Şüphe uyandırmamak gerekir; zira bu işte bir oyun olabilir. Eğer varsa, inşallah bu oyunda Hickey'nin parmağı yoktur. Ama yine de, her türlü tedbiri almak benim görevim.'

'Kardinal: ailemizde hiç delilik belirtileri görülüp görülmediğini sorabilir miyim?'

'Seni ve ninemi saymazsak, hiç görülmedi. Ninem Polonyalıydı: sen de görünüşünle ona çok benziyorsun. Niye sordun?'

'Çünkü bir çok seferler, sizin azıcık kaçık olabileceğiniz aklıma gelmişti de... Açık sözlülüğümü bağışlayın; ama bütün hayatını kardinal olabilmek için harcamış bir adam; kendinden başka herkesi deli sayan bir adam; gezgin bir mezarlık hakkında anlatılan masalı ciddî ciddî dinlemek eğiliminde olan bir adam aklı başında olamaz. İnanın bana amcacığım, sizin dinlenmeğe ve değişikliğe ihtiyacınız var. Polonyalı ninenizin kanı sizin damarlarınızda.'

Amcam, ateşli bir tavırla, 'Kilise'nin işleri için bir küfürbazı yollamakla inşallah günah işlemiş olmuyorumdur,' diye cevap verdi. 'Ne yapalım ki, elimizin altında ne varsa onu kullanmak zorundayız. Gitmeyi kabul ettin mi?'

'Yerinde de pekâlâ öğrenebileceğim bu hikâyeyi okuyarak beni geciktirmeseydiniz, şimdiye kadar oraya varmıştım bile.'

'Sabırsızlığın lüzumu yok, Zeno. Sana bir yer bulması için önce Hickey'e haber vermem gerek. Ona, sağlığını düzeltmek için oraya gittiğini söyleyeceğim - hoş, aslında da onun için gidiyorsun ya. Zeno, bak, Allah rızası için akıllı uslu davran. Aklı başında bir insan gibi davranmağa gayret et. Hickey'le dinsel konularda tartışmaya girme. Benim yeğenimsin, senin yüzünden itibarım sarsılmasın, dikkat et.

'Ateşli bir Katolik olup, itibarınızı sonsuz arttıracam, amca.'

'Keşke olabilsen; ama senin gibisinin Kilise için bir kazanç sayılacağını da sanmam. Hadi, artık seni kapı dışarı etmem gerekiyor. Saat üçe geliyor; bir parça uyumak istiyorum. Otelin yolunu biliyor musun?'

'Yerimden kıvıldamak istemiyorum. Bu iskemlede uyuylabilirim. Siz yatın, bana aldırmayın.'

'Sen kazasız belâsız bu evden çıkmadıkça gözlerimi kapıyamam ben. Hadi, uykunu aç da, iyi geceler dile.'

Kardinal'e yazdığım ilk raporun suretidir

Dört Mil Suyu, Wicklow Vilayeti 10 Ağustos

Sevgili Amcacığım,

Mucize sahiciymiş. Hickeyler'le köy halkının bana karşı ihtiyatı elden bırakmalarını sağlamak için mükemmel bir saf numarası yaptım, Şüpheli yabancıları nasıl bir usulle inandırdıklarına kulak verdim. Kadastro Mü-

dürlüğündeki çapları inceledim; civardaki Protestan eşrafı sorguya çektim. Suyun her iki yakasında, toprak üstünde bütün bir gün geçirdim ve oraya gece yarısı da gittim. Taşralı *bilginlerin* ileri sürdükleri toprak yükselmesi, toprak çökmesi ihtimallerini volkanik hareket kuramlarını, gelgit olayı kuramlarını hep göz önünde bulundurdum. Hiç biri akla yakın değil. Bu bölgede olayı alaya alan bir tek kişi, bağınaz bir Protestan İrlandalı var; o da mezarlığın yer değiştirdiğini kabul ediyor; yalnız mezarlığın geceleyin, Peder Hickey'in emrindeki bir grup adam tarafından yerinden kaldırılıp, öbür tarafa taşındığını söylüyor. Böyle bir şey de söz konusu olamaz, tabii. Dört yıldan beri gömülen ilk adam Cehennem Billy olmuş; yakın zamanlarda toprağının kazıldığına dair belirtiler taşıyan biricik mezar da onunkisi. Cehennem Biliy'nin mezarı kuzey tarafında yalnız başına kalmış; halk geceleri o taraftan geçmeğe korkuyor. Gelip geçen mezarına bir taş attığından, Cehennem Billy'nin mezarı yakında kocaman bir kurgan halinde anıtlaşacak, Mezarlık, tam ortasındaki yıkık taştan kilise de yerli yerinde olmak üzere, suyun güney yakasında. Canınız istediği anda bir teftiş heyeti yollayabilirsiniz. Mucizenin, Hickey tarafından rapor edildiği şekilde yer almış olduğuna hiç şüphe yok. Bana gelince, ben artık bu mucizeye o kadar alıştım ki, hani Wicklow ili olduğu gibi ayaklanıp, benimle vals yapa yapa Middlesex'e gidecek olsa da, Londra'lı dostlarım bunu hayretle karşılarsalar, doğrusu kızardım onlara.

Yukarıdaki ifademde bir iş havası var, değil mi? Boşverin öyleyse şu kokmuş mucizeye! Hiç bir zaman bayatlıyamıyacak bir mucizeyi, ebediyen çiçeklerle süslü kalacak bir gençlik ve sağlık hayalini, kendi gözlerinizle görmek isterseniz, buraya gelin de, küçük bir kız sandığınız Kate Hickey'i görün. Hüsnü kuruntu, Kardinal hazret-

leri, hüsnü kuruntu!! O İrlandalı şivesi ve al al yanaklarıyla sizin pehrizkârlığınızı bir çırpıda yakıp kül ediverecek, on yedi yaşında bir taze. Kate Hickey için ben bir hayret konusu, kötü şehirlerde yetişmiş yabancı bir erkeğim. Cenabı Hakkın boy verdiği, kaba insanlık içinden budayıp tarla sürsün diye Wicklow'a koyverdiği üç arşınlık bir tarım gerci, Kate Hickey'e kur yapıyor. Adı Phil Langan; benden nefret ediyor. Gençliğinizde Salamanca'da yaptığınız çılgınlıkları anlatarak son derece eğlendirdiğim Peder Hickey'in hatırı için, onunla arkadaşlık ediyorum. Belgeye dayanan bütün hikâyelerimi daha birinci günde tükettiğimden, şimdi, başrollerini bozuk ah-lâklı bir genç olarak sizin oynadığınız, İspanyol donnalarıyla ilgili çapkınlık hikâyeleri uyduruyorum. Peder Hickey bunlara bayılıyor. Kate'in hayal evinden eskiden sizi temsil eden o soğuk ve soyut papazlık kılığı üzerine canlandırıcı bir tutku ışığı serpmekle, size bir hizmette bulunmuş olduğumun farkındayım.

Ah, ne memleket burası! Hera'nın altın elmalarının bulunduğu bahçe: o ne göktür! Adieu, amcacığım.

Zeno Legge.

Dört Mil Suyun'da, sevdaya tutulmuş olarak gözünüzün önüne getirin beni. Ben çok sevdalanmışımdır, ama beni Kate Hickey kadar ciddî etkileyen bir kadına, yılda, bir kereden fazla raslamamışımdır. Kate hem çok şirret, hem de aklına geleni çekinmeden söyleyen çok küstah bir kızdı. Sanattan söz ettiğim zaman esnerdi. Dünyanın pis olduğuna üzüldüğümü söylediğim zaman güler, bana 'zavallıcık!' derdi. Kendisine nasıl bir güzellik ve tazelik hazinesi olduğunu söylediğim vakit, benimle dalga geçerdi. Gaddarlığından ötürü kendisine sitem ettiğim zaman, kızar, ona göre beyefendi olmamla alay ederdi. Güneşli bir öğleden sonra, amcasının evinin bahçe kapısı önünde duruyorduk onunla; Kate, tozlu yolun alt başına doğru

bakıyor, o iğrenç Langan'ın yolunu gözlüyordu. Ben de lekesiz, masmavi gökyüzünü seyrediyordum. O sırada, Kate sordu bana:

'Yakında mı dönüyorsunuz, Londra'ya?'

'Londra'ya dönmüyorum, Miss Hickey. Daha Dört Mil Suyu'ndan bıkmadım.'

'Bu kadar beğendiğiniz için, Dört Mil Suyu gurur duyuyordur muhakkak.'

'Dört Mil Suyu'nu beğenişim hoşunuza gitmedi, demek? Yoksa, burada bulduğum mutluluğu bana çok mu görüyorsunuz? Galiba İrlandalı hanımlar bir erkeğe, bir anlık huzuru bile çok görüyorlar.'

'İrlandalı hanımlar sizden çok aşağı olduklarına göre, onlarla her hangi bir ilişkide bulunmak alçalışını göstermiş olabileceğinizi hiç sanmıyorum.'

'Ben onların aşağı olduklarını söyledim mi, Miss Hickey? Üzerinizde derin bir etki yaratmış olduğumu hissediyorum.'

'Sahi ya! Evet, çok haklısınız. Emin olun Mr Legge, sizi düşünmekten geceleri gözüme uyku girmiyor. Kendinizi bu kadar küçümsediğinizi gören bir Hristiyan'ın elinden de bundan fazlası gelemez.'

'Üç yönden haksızsınız, Miss Hickey: birincisi, beni alaya almakta haksızsınız; ikincisi, ara sıra beni düşündüğünüzü sanmamda akla uygun olmıyan bir yön varmış gibi davranmakta haksızsınız; üçüncüsü, sürekli olarak kendimi düşündüğümü her zaman açıkça itiraf etmekle gösterdiğim açık yürekliliği baltalamakta haksızsınız.'

'Madem ben terbiyesizim, o halde siz de benimle konuşmayın.'

'Bakın yine! Ben size terbiyesizsiniz dedim mi? Dudaklarımdan çıkan en candan iltifat sözleri, sizin kullaklarınıza adeta birer hakaret olarak ulaşıyor. Şurada Hazreti Meryem'in Tanrıya'ya yakarışını tekrarlayacak

olsam, sizi azarlamış gibi karşılık vereceksiniz bana. Benden nefret ediyorsunuz da, ondan bu. Aşık olduğunuz Langan'ın lâflarını hiç ters anlamıyorsunuz.'

'Londra'da usul nasıldır bilmiyorum, ama Mr. Legge, İrlanda'da kibar erkeklerden beklenen, başkalarının işine burunlarını sokmamalarıdır. Mr Langan'a âşık olduğumu söylemek cüretini nerden buluyorsunuz?'

'Öyleyse âşık değilsiniz ona?'

'Ona âşık olup, olmadığım sizi hiç ilgilendirmez.'

'Benden nefret edip, başkasına âşık olmanız beni ilgilendirmez mi?'

'Sizden nefret ettiğimi söylemedim ki. Lâflarınızı ters anlıyorlar diye başkalarına atıp tutuyorsunuz, ama siz, kendiniz de kafanızı çalıştırıp başkalarının sözlerini pek anlamıyorsunuz. 'Sözünün burasında, yola doğru tekrar baktığında, Kate'in yüzüne bir memnunluk ifadesi geldi.

'Aha!, dedim.

'Bu "Aha!" ne demek oluyor?'

'Önemi yok. Halden anlayan bir erkeğin ne demek olduğunu şimdi size göstereceğim. Sizin de demin gördüğünüz gibi, Langan -aklıma gelmişken, yaşına göre fazla uzun olduğunu da ekliyeyim - ziyaretinize geliyor. Kıskanç bir kadın gibi yanınızda durmayıp çekileceğim.'

'İster gidin, ister kalın hiç umurumda değil doğrusu. Mr Langan gibi ince bir erkek olabilmek için kimbilir neler verirdiniz!'

'Varımı yoğumu: yemin ederim! Ama sırf, siz uzun boylu erkekleri genişliğine manzaralardan daha çok seviyorsunuz diye. Mr Langan geometrik bakımdan, ensiz uzunluk; mevkii bulunmayan yükseklik; yer üstünde bir nokta değil de, bir çizgi olarak tarif edilebilir.'

'Ne kadar da zekisiniz!'

'Görüyorum ki, demek istediğimi anlamadınız. İşte

âşığınız, deve gibi duvarın üstünden aşarak geliyor; ve işte ben, bir Hristiyan gibi, bahçe kapısından çıkarak gidiyorum. İyi akşamlar, Mr Langan. Miss Hickey size benim hakkımda bir şey söyleyecek; ben varken söylemek istemiyor da, onun için gidiyorum. Beni mazur görür müsünüz?’

Langan, kaba bir tavırla, ‘Ha, mazur görürüm seni,’ dedi. Gülümsedim, kapıdan çıktım. Daha ben işitemeyecek kadar uzaklaşmadan, Kate’in ona hiddetli hiddetli, ‘Nefret ediyorum şu adamdan,’ diye fısıldadığını duydum.

Yine gülümsedim, ama daha gülümserken neşem kaçtı. Kulaklarımda, uzatılan pes notalarıyla Der Freisehütz’deki koruluğu karartan klarinetlerinkine benzer kaba bir tehdit sesiyle acele acele oradan uzaklaştım. Birden kendimi mezarlıkta buldum. Mezarlık, cenaze alaylarının girip çıkmasına yarayan bir kapısıyla, kasaba pazarına gidip gelirken ‘kesedir, diye oradan geçen köylülerin girip çıkmalarına yarıyan bir sürü gedikleri bulunan kerpiçten bir duvarla çevrili, kıraç bir yerdi. Mezarlar, ot bürümüş birer tümsekten ibaretti; bekçisi filân olmadığı gibi, ne çiçekler, ne parmaklıklar, ne de İngiliz mezarlıklarını tiksindirici yapan o alışlagelmiş şeylerden her hangi biri vardı. Rahibelerin mezarı denilen şeyin yanbaşındaki kocaman bir akdiken çalısının üstü, mezarın önünde dua eden köylü kadınlarının ilıştirdikleri kumaş ve bez parçalarıyla örtülmüştü. Ben girdiğimde, diz çökmüş üç köylü kadını vardı orada; zira mezarlığın ünü son zamanlarda, mucize dolayısıyla yeniden canlanmış ve ziyaretçileri, mezarlığın yer değiştirirken izlediği rota üzerinden geçirmek için, az ilerde bir feribot servisi kurulmuştu. Bulduğum yerden, Cehennem Billy’nin karşı yakadaki terk edilmiş mezarını belli eden ve son ziyaretimden beri farkedilecek kadar büyüyen taş yığınına görebiliyordum. Gözlerimi, derin düşüncelere dalmış gibi kısarak bir kaç

dakika oraya diktim; sonra ırmağın kıyısına inerek kayığa bindim.

Kayıkcı, 'İyi akşamlar, asaletli efendim,' dedi ve ırmağın bir kıyısından öbür kıyısına gerilmiş ipe asıla asıla kayığı götürmeğe koyuldu.

'İyi akşamlar. İşler nasıl, kesat mı?'

'Vallahi, şimdiye kadar hiç benim istediğim gibi olmadı zaten. Güney yakasından gelen millet Billy'nin Rabbim günahlarını affetsin! - mezarını suyun o yanından seyrediyor, bir taş atmak için bir peni vermeğe kıyamıyorlar. Kayık yolculuğunu, Dublin tarafında oturanlar yapıyor. Bu mübarek gün, güneyden kuzeye geçirdiğim üçüncü kişi siz oluyorsunuz, asaletlim.'

'En çok hangi saatte geliyorlar? Herhalde akşam üstü, değil mi?'

'Her vakit, efendim, yalnız karanlık bastırdıktan sonra gelmezler. Mezara, onu görecektik kadar yaklaşmış da, güneşin batmasını seyretmek isteyecek bir kul çıkmaz köyden.'

'Ya sen; sen bütün gece yalnız başına burada mı kalıyorsun?'

'Tanrı esirgesin!' Ben mi kalacağım burada bütün gece? Yok, asaletlim, yedi dedi mi kayığı bağlar, sabaha kadar -Tanrı günah yazmasın!- Cehennem Billy'ye emanet ederim.'

'Korkarım, bir gece çalarlar kayığınızı.'

'Oho, kim çıkacak da kayığın yanına yamacına varmağa cesaret edecek, nerde kalmış ki, çalsın? Vallahi, karanlık çöktükten sonra ben bile başımı çevirip kolay kolay o yana bakmam. Tanrı asaletlimi bağışlasın, uzun ömürler ihsan etsin!'

Kayıcuya altı peni vermiştim. Melunun mezarına gittim, ayak ucunda durup, batmakta olan güneşin muhteşem renklerine bürünmüş gökyüzünü seyrettim. Dev gi-

bi ağaçlara, geniş çimenliklere, azametli yapılara alışmış İngiliz gözlerime manzara vahşi ve düşman görünüyordu. Kayıkçı ipe asıla asıla dönüş seferine çıkmıştı bile (o yoldan dönmek istemediğimi ona söylemiştim); o sırada onun, kayığın puruva ipini güney kıyısına bağladığını, paltosunu giyip zahmetli adımlarla evinin yolunu tuttuğunu gördüm. Yüzümü, ayaklarımın dibindeki mezara döndüm. Cehennem Billy'yi gömenler, gömme işi için caiz olmıyan bir saatte ve başkalarının işe karışmasından korkarak acele acele çalıştıkları için, doğru dürüst bir mezar kazmamışlardı. Toprağı şöylece, ancak yüklerini saklayacak kadar eşmişlerdi, o kadar. Oralarda dolaşan bir keçi, tümseğin bir köşesindeki toprağı ayaklarıyla kaydırmış, tabutu meydana çıkarmıştı. Kurgandan bir kaç taş alıp, gediği kapatacak biçimde yığarken, aklıma bir şey geldi; eğer mucize bir grup adamın işi olsaydı, bunlar bir sürü mezarı taşıyacaklarına, bir tek bu mezarı taşırlardı. Doğaüstü bir olay gözüyle baktığımız zaman bile, seçkin ölümler, sayıca üstünlükleri sayesinde, günahkârı kolayca sürebilecekleri halde, günahkârın onları sürmüş olması tuhaf görünüyordu.

Oradan ayrıldığımda karanlık iyiden iyiye çökmüştü, yarım mil yürüdükten sonra bir köprüden ırmağın öbür yanına geçtim ve bir odasında misafir kaldığım çiftlik evine döndüm. Yalnızlık canıma tak ettiğinden, burada ancak bir fincan çay içecek kadar kaldım. Sonra çıktım, Peder Hickey'nin evine gittim.

İçeri girdiğimde Kate'i yalnız buldum. Ben kapıyı açınca hemen gözlerini kaldırıp baktı, ama beni görünce hayal kırıklığına uğrayarak başını çevirdi.

'Bir kerecik cömert olun! dedim. 'Sırf, varlığımla güzel günümüzün tadını kaçırmıyayım diye, saatlerce amaçsız dolaştım durdum. Güneş parlarken, gölgemi yolu-

nuzun üstünden çekmiştim. Şimdi karanlık çöktü, siz bana biraz ışık serpin. Yarım saat kalabilir miyim ?

'Tabii, istediğiniz kadar kalabilirsiniz. Amcam neredeyse gelir. O sizinle konuşacak kadar akıllıdır.'

'Nasıl! Yine kinaye... Hadi, Miss Hickey, tatlı bir akşam geçirmeme yardım edin. Bu size sadece bir gülümsemeye mal olacak. Nedense neşem kaçtı. Dört Mil Suyu bir cennet; ama siz olmasanız biraz sıkıcı kalırdı.'

'Sizin için çok sıkıcı olmalı. Buraya niye geldiğinizi anlamıyorum.'

'Bura kadınlarının hepsinin, sizin gibi birer Zerlina, erkeklerinin hepsinin de, Mr Phil gibi birer Masetto olduklarını duydum da - nereye gidiyorsunuz?'

'Bırakın geçeyim, Mr Legge! Bugün Mr Langan yüzünden öyle kıyamet kopardınız ki, bir daha sizinle hiç konuşmamağa karar vermiştim; konuşmayacaktım da, ...Ama amcam size aldırış etmiyeyim diye söz verdirdi bana; zira siz şeymişsiniz - neyse, önemi yok; ama bir daha bu konuda ağzınızı açarsanız sizi hiç dinlemem.'

'Gitmeyin. Yemin ediyorum, bir daha onun adını ağzıma almam. Söylediklerim için affınızı dilerim: bir daha benden şikâyet etmenize hiç bir sebep olmayacak. Beni affedecek misiniz?'

Kate oturdu; uysallıkla boyun eğişimden hayal kırıklığına uğradığı belliydi. Bir iskemle çekip, yakınına oturdum. Sinirli sinirli ayağını yere vuruyordu. Her davranışının, her bakışımın, sesimin her tonunun ona battığını anladım.

'Diyordunuz ki,' dedim, 'amcanız bana aldırış etmenizi söylemiş, çünkü ben-'

Dudaklarını sımsıkı kapadı, cevap vermedi.

'Korkarım, merakımla sizi yine incittim. Ama sahi söylüyorum. Sebebini söylemeği amcanızın size yasak ettiğinden haberim yoktu.'

'O yasak etmedi. Madem bu kadar öğrenmek istiyorsunuz-'

'Hayır: affedin beni. Bilmek istemiyorum; serduğuma üzüldüm.'

'Sahi mi! Öğrenirseniz belki daha çok üzülersünüz. Ben sırf sizi düşündüğüm için sakladım.'

'O halde amcanız arkandan kötü konuşmuş olacak. Eğer öyleyse, «İrlanda'da dürüst adam kalmadı» demektir. Yeryüzünde sizden başka hangi kadın söylese, inanmazdım buna.'

'Ben amcamın arkadan insan çekiştiren biri olduğunu söylemedim. Amcamın, hakkınızda ne düşündüğünü size göstermek için, öğrenmek istesiniz de, istemeseniz de size şunu söyleyeceğim: amcam size aldırmamamı rica etti; çünkü siz, kimseye zararınız dokunmasın diye ailenizin buraya yolladığı zavallı delinin biriymişsiniz.'

'Ah, Miss Hickey!'

'Bak şimdi! ağzımdan aldınız işte; keşke dilim tutulsaydı da, söylemeseydim. Bazen sizin içinizde -Tanrı günah yazmasın!- kötülük meleği bulunduğunu düşünüyorum.'

Nezaketle, 'Bunu bana söylediğimize memnun oldum,' dedim. 'Rica ederim, söylediğiniz için kendinize kızmayın! Hepsi de az çok deli olan ailem hakkında duydukları amcanızı yanıltmış. Deli olmak şöyle dursun, üç krallık dönemi içinde, Legge adını taşıyan biricik akli başında insan benim. Size söylememem gereken öyle bir şey söyleyeceğim ki, hem akıllı olduğumu ispat edeceğim, hem de sizin boşboğazlığınız solda sıfır kalacak. Mesele şu: Ben burada ne bir sakat, ne de rasgele bir turist olarak bulunuyorum. Mucizenin sahici olup olmadığını araştırmaya geldim buraya. Peder Hickey'in hikâyesinin aslını astarını öğrenmek üzere buraya yollamak için, bir parça acaipliği bulunmakla beraber zeki bir insan olan Kardinal, eli altında-

ki bir sürü akıllı arasından beni seçti. Böyle bir işi, bir deliye emanet eder miydi, sanıyorsunuz?’

‘Aslını astarını ha -kimmiş amcamın sözünden şüphe eden, bakayım? Demek sen de bir casussun, gammazın birisin.’

İrkildim. Kate’in kullandığı sıfat, İrlanda’da belki en sıradan bir hakaret ifadesiydi; ama bir İngiliz için iğrençti.

‘Miss Hickey,’ dedim: ‘dediğiniz gibi, gerçekten de benim içimde kötü bir melek var. Sakın ola -zevk sahibi biri olan- iyi meleğimi tiksindirip yüreğimden kaçırmayasınız; yoksa öbürü yüreğimin mutlak hükümdarı kesilir. Dinleyin! Kilisenin çanı angelus’u (*) çalıyor. Bu ses, köy üzerine çöken gece karanlığını yumuşatırken, siz, size hayran olan birisine kin besliyebilir misiniz?’

İsterik bir tavırla, ‘Dualarımı ettirmedin bana,’ dedi ve hıçkırmağa başladı. O hıçkırmağa başladığı anda da dışardan sesler duydum. Arkasından, Langan’la papaz içeri girdiler.

Kate, Langan’a doğru koşarak, ‘Ah, Phil,’ dedi, ‘kurtar beni ondan: tahammül edemiyorum-’ Langan’a doğru dönerek, sahte bir gülümsemeyle ona köpek dişimi gösterdim. Kavak ağacını devirebilecek yumruğuyla, bir vuruşta beni yere devirdi Langan.

‘Cinayet!’ diye bağırdı papaz. ‘Ne yapıyorsun, Phil?’

‘Gammazın biri o,’ diye hıçkırdı Kate. ‘Buraya, sizin hakkınızda casusluk edip, mucizenin düzmece olduğunu ispat etmeğe gelmiş. Kendisi daha bana söylemeden çok önce, onun aşağılayıcı tavırlarından anlamıştım ben zaten. Bana sarkıntılık etmek istedi.’

(*) Katoliklerin sabah, öğle ve akşam okudukları bir duadır; çan sesi işitilince okunur.

Bir dakika kadar kıpırdamadan yattığım masanın altından zorlukla kalktım.

'Beyefendi,' dedim, 'bir daha sefere çırpıcı dibeği kesilecek olursa, güç ve kuvvet bakımından kendisine benden daha denk birine karşı kesilmesini rica edeceğim Mr. Langan'ın şu son davranışı yüzünden, başım azıcık sersemledi. Yeğeninizin size söyledikleri kısmen doğrudur. Ben gerçekten de Kardinal'in casusuyum; kendisine mucizenin sahici olduğunu bir raporla bildirmiş bulunuyorum. Benim tavsiyem üzerine yarın gelecek bir heyet, sizden, mucizenin gerçek olduğunu doğrulamanızı isteyecek. Sizin haberiniz olmadan geldikleri takdirde, göstereceğiniz kanıtları daha tam sayacaklarını düşünmüştüm. Miss Hickey, sizde hayran olunacak bir taraf varsa, bu yanınıza hayran oluşum, sadece benim güzellikten azıcık anlıyan bir insan olduğum anlamına gelir, o kadar. Sizi sevdiğimi söylemek, bayağılıktan başka bir şey olmazdı. Mr. Langan, Sırf, İngilizlerin sizin yurttaşlarınıza karşı sahip oldukları saçma bir önyargı dolayısıyla yanımda taşıdığım dolu bir tabanca var cebimde. Eğer ben sizin yerinizde olsaydım da, siz de benim yerimde olsaydınız, şimdi ben ölmüştüm. Kızarmayın canım: benden yana emniyettesiniz.'

Gereksiz yere kızmışa benzeyen Peder Hickey, 'Bir daha ayak basmamak üzere evimi terketmeden önce sana şunu söylüyeyim ki,' dedi, 'eğer bir casus olduğunu önceden bilseydim, evimin eşikinden içeri adımını asla atmazdın: asla; hem de, amcan, Papa Hazretlerinin kendisi bile olsa.'

Bu sırada bana korkunç bir şey oldu. Başım döndü, elimi alnıma götürdüm. Üç ılık damla elime düştü. Bir anda canı ruhlu kesiliverdim. Ağzımın içini kan doldurdu, gözlerimi kan bürüdü; âdeta kan içinde boğuluyor gibiydim. Gayri ihtiyarî elim tabancama gitti. İçtepilerime hemen itaat etmek huyum vardır. Allahtan ki, bu budala-

ları bana saldırtan çılgın gururlarını, mucizevî bir yoldan kırabileceğim aklıma geldi de, öldürme içtepisinden kurtuldum. Kan kulaklarımdan çekildi; yeniden doğru dürüst işitmeğe, görmeğe başladım.

Bu sırada Langan,' Bak sana söyliyeyim,' diyordu, 'yağlı kurşunla vuruşmak, yumruklarınla vuruşmaktan daha işine geliyorsa, seninle tabanca çekişirim, hem de istediğin zaman. Peder Hickey'in şerefi, benim kendi şerefim demektir; onun şerefine karşı laf edersen, geberirsin.'

'Onun şerefi benim elimde,' dedim. 'Ben Kardinalin tanığıyım. Bana meydan mı okuyorsun?'

Papaz, kapıyı açarak, 'İşte kapı,' dedi bana. 'Sen Tanrı'nın gözle görülür eserini bozamadıktan sonra, tanıklığının bana zararı dokunmaz.'

'Peder Hickey,' diye cevap verdim, 'güneş Dört Mil Suyu üzerinde tekrar doğmadan önce Tanrı'nın gözle görülür eserini bozup, hakaret parmağını senin mihrabına çevirteceğim.'

Kate'i eğilerek selâmladım ve çıktım. O kadar karanlıktı ki, önce bahçe kapısını göremedim. Onu ararken, pencereden Peder Hickey'in, 'Senin yerinde olsam, bin lira verseler yapmazdım bunu, Phil. Adam zirdelinin biriymiş. Kardinal söyledi bana,' dediğini duydum.

Kaldığım eve döndüm, boynumdaki ve omuzumdaki kanları temizlemek için soğuk bir banyo yaptım. Yediğim darbenin etkisi o kadar şiddetli olmuştu ki, banyodan ve hafif bir yemekten sonra bile bir baş dönmesi ve bitkinlik duyuyordum. Şömine setinin üstünde bir çalar saat vardı: saati kurdum.zilini yarıma ayarladım, bitişik odadakileri uyandırmasın diye de sesi fazla çıkmıyacak şekilde üstünü örttüm. Yatağıma yattım, bir saat bir çeyrek kadar deliksiz bir uyku çektim. Çalar saatin sesiyle uyanıp uykumun iyice açılmasını beklemeden yataktan fırladım. Eğer yatakta oyalanacak olsaydım, tekrar mışıl mışıl

uyuma isteğime yenilebilirdim. Boyun kaslarımın ağrımına, tutulmuş olmasına, uykumu alamadan kalktığım için sinirden ellerimin titremesine rağmen azimle giyindim; bir yudum soğuk su içtikten sonra usulca evden çıktım. Ortalık zifiri karanlıktı. İnek ahırını zorlukla buldum ve oradan bir kürekle patates çuvallarını taşımakta kullanılan bir el arabası aldım. Evden işitilmeyecek bir uzaklığa kadar bunları elimde taşıdım, sonra küreği el arabasının içine koyup arabayı yürüterek mezarlığın yolunu tuttum. Suya yaklaşınca, bu saatte oralara kimsenin gelmeğe cesaret edemeyeceğini bildiğim için, tekerlek gürültüsüne aldırış etmeden hızlandım. Karşı yakaya bakınca, Cehennem Billy'nin bir başına kalmış mezarının yerini belli eden fosforlu bir parıltı gördüm. Bu parıltı, kayığın bağlı durduğu iskele yi bulabilmeme yardım etti. Orada biraz dolaşıp bir çok sefer tökezledikten sonra kayığı buldum; araçlarımla birlikte bindim. İpin yardımıyla, güçlük çekmeden karşı kıyıya vardım; el arabasını kıyıya çıkardım; dinlenmek için, mezardaki kurganın üstüne oturdum. Bir çeyrek saat kadar, oturduğum yerden, parça parça görülen fosforlu pırlıtları seyrederek beni bekliyen iş için kuvvet topladım. Derken, kilisenin çanı uzaktan uzağa biri vurdu. Kalktım, küreği aldım ve on dakika içinde tabutu meydana çıkardım; tabuttan feci bir koku geliyordu. Burnumu rüzgâra doğru verip küreği bir kaldıraç gibi kullanarak büyük bir çaba harcadıktan sonra tabutu el arabasına yerleştirebildim. Tabutu, kazasız belâsız kayığın yanına kadar el arabasıyla taşıdım, el arabasının kollarını kayığın kış üstüne yerleştirdim; tabutun ayak ucunu var gücümle kaldırıp, on dakikalık bir uğraşmadan sonra -bu on dakika içinde üstüm başım çamura bulandı, ter içinde kaldım ve bir kaç sefer kayığın alabora olmasına ramak kaldı- yükümü kayığa yerleştirebildim. Güney kıyısında el arabasıyla tabutu indirip, mezarlığa götürmem daha kolay oldu.

Saat şimdi ikiyi geçiyordu, şafak sökmeğe başlamıştı; bu yüzden artık ışıktan yana da bir sıkıntı olmıyacaktı. Tabutu el arabasıyla, o gün öğleden sonra kutsal rahibelerin mezarı yanında gözüme ilişen kumlu, yumuşak bir toprak parçasının bulunduğu yere taşıdım. Çalışmak beni kızıştırmıştı; artık boynum ağrıyordu. Büyük bir şevkle kazmağa başladım ve kısa zamanda, üstüne tümseğin de gelmesiyle tabutu saklamağa yetecek derinlikte bir hendek açtım. Bu arada, donuk sedef rengi sabah, karanlığı iyice dağıtmış bulunuyordu. Bir kaç mil çapında bir daire içinde çevremi görebiliyordum; bu bir kaç mil uzaklıktan beni de görebilirlerdi. Bu yüzden içime bir korku düştü; işimi bir an önce bitirmek için sabırsızlanmağa başladım.

Buna rağmen, tabutu hendeğin içine yerleştirmeden, bir kaç dakika dinlenmek zorunda kaldım. Alnımı, bileklerimi sildim; tekrar çevreme göz gezdirdim. Kutsal kadınların, taştan dört küre üzerinde duran yekpare kabri çığden ıslanmış, kurşunî bir renk almıştı. Kabrin yanbaşında paçavralarla örtülü akdiken çalısı duruyor, paçavraların en yenisini, doğudan, deniz kıyısından beriye doğru yayılmakta olan aydınlıkta gittikçe cicili bicili bir görünüş alıyordu. İşimi bitirme zamanı gelmişti. El arabasına yapıştım, mezarın kenarına boylu boyunca yatırdım ve küreği kaldıraç gibi kullanıp, tabutu el arabasının içinden azar azar iterek hendeğe yuvarladım; tabut, âdeta içinde uyuyandan gelmişe benzeyen ve bir sarhoşun öfkeli homurtusunu andıran boğuk bir ses çıkararak düştü hendeğe. Elimden geldiği kadar hızlı çalışarak, hendeğin çevresindeki toprağı tabutun üzerine yığdım. Bir çeyrek saate kalmadan tabut gömülmüş bulunuyordu. Tümseği düzleyip, simetrik hale koymak ve bitişikteki çimenliğin üzerinden çalışmamın izlerini kaldırmak için de on dakika yetti. Ondan sonra küreği elimden attım, kollarımı havaya kaldırdım ve gönül

rahatlığıyla, sevinçli bir soluk koyverdim. Ama katır tırnaklarıyla örtülü bomboş bir alanda durmakta olduğumu görerek irkildim. Yanımda yöremde el arabamla, küreğimden ve yine eskisi gibi bir başına duran Cehennem Billy'nin mezarından başka, insan elinden çıkmış bir tek şey yoktu. Yüzümü suya doğru döndüm. Mezarlık; kutsal kadınların kabriyle, paçavraları sabah melteminde kıpırdayan akdiken çalısıyla, yer yer yıkık kerpiç duvarıyla olduğu gibi karşı yakadaydı. Kilise yıkıntısı da oradaydı; harap duvarlarının tek taşı bile oynamamıştı; ezelden beri yerlerinde duran tepeler gibi, mezarlığın da, mezarlığın sınırları içindekilerin de yerlerinden oynatılmış olduğuna dair en ufak bir iz yoktu.

Başımı eğdim; kutsal kişilerin kendisiyle yan yana, huzur içinde yatamadıkları, bahtsız Wolfe Tone Fitzgerald'ın mezarına acıyarak, yüreğim sızlayarak baktım. Sırf bu iş için çalışmış olduğum halde, buna ben bile şaştım. Ne var ki, kuşlar uyanmış, horozlar ötmeğe başlamıştı. Ev sahibim erken kalkan bir adamdı. Küreği el arabasına koydum; acele çiftliğe dönüp el arabasıyla küreği inek ahırına, yerlerine bıraktım. Sonra usulca eve girdim; bir çift temiz potin, bir pardesü ve silindir şapka aldım. Bir giyim çamaşırıla birlikte bunlar bana doğru dürüst bir kılık sağlamağa yeterdi. Tekrar evden çıktım. Dört Mil Suyunda yıkandım; mezarlığa son bir defa daha baktım; yürüyerek Wicklow'a, oradan da ilk trenle Dublin'e gittim.

x x x

Bir kaç ay sonra, Kahire'de, bir paket çeşitli İrlanda gazetesi ve 'The Times'dan kesilmiş, mucize hakkında bir başyazı aldım. Peder Hickey, bana karşı gösterdiği o konukseverliğe sığmaz davranışının cezasını çekmişti. Benim ayrıldığımın ertesi günü Dört Mil Suyu'na gelen heyet, mezarlığı yerli yerinde, eskiden beri durduğu yerde

bulmuştu. Gafil avlanan Peder Hickey, karışık bir ifade vererek kendini savunmağa çalışmış ve heyet en sonunda mucizenin iğrenç bir sahtecilik olduğunu bildirmişti. 'The Times', papazların marifetlerinden bir kaç örnek getirdikten sonra, bu konuda şu yorumu yapmıştı: Ruhanî amirinin Sayın Mr. Hickey'e Dört Mil Suyu'ndaki köy papazlığı görevinden süresiz olarak el çektirdiğini öğrenmekle mutluyuz. Heyete sunulan ve Mr. Hickey'in dürüstlüğüne tartışmasız güven ifade eden saçma bir savunmayı içine alan bir muhtıranın altına iki yüz imza konulabilmiş olmasını ise, bizim için hoş olmasa da, kaydetmek zorundayız.

GELECEĞİN TIYATROSU

Gerald Bridges, Buenos Aires'ten, yirmi iki yıl ayrı kaldığı İngiltere'ye döndüğünde, Londra'daki ilk sabahı ona sonsuz bir zevk verdi. Londra'nın en tadına doyum olmıyan zamanı ilkbahardır; Bridges'in Londra'daki ilk sabahı da 1910 yılı Nisan ayının 15'ine raslıyordu.

Bridges milyonerdi. Hayata, kilise korolarında yer alarak başlamış; bir bankaya girmiş, çok saygı gören bir efendi olmuş; ciğerlerinin zayıf olduğunu, eğer bir deniz yolculuğu yapmazsa yakında öleceğini söyliyken imgelemi' güçlü bir doktorun sözlerine inanarak dehşete düşmüş; bankadan ayrılıp bir şilebe (şilep amcasının malıydı) binerek Valparaiso'ya gitmiş; amcasının, 'bir acente filân açması gerektiği' şeklinde baştan savma birtakım öğütlerle kendisini Buenos Aires'e sepetlemesine göz yummuş; bir doktorun müşteri ya da bir m a n d ı r a c ı n ı n inek satın alış gibi, bir acente satın almıştı. Acente, bir tabelâ ile ödenmemiş kirası ardıcı olarak kendisine kalan bir bürodan ibaretti. Acenteyi Gerald'a satan, bu satıştan aldığı parayı (ilk bir kaç günlük nafakası olan elli dolar dışında, Gerald'ın bütün parası) üç günde içkide eritmiş ondan sonra da en şüpheli cinsten bir otel simsarı olmuştu. Gerald'ın yaptığı bu alışveriş, açıkgozlükten nasibi en az bir delikanlının bile yapmıyacağı kadar zararına bir alışveriş olduğundan, amcası hemen bunu fırsat bilip,

Gerald'ı reddetti; kazığı yiyen zavallı da, yakında üzerine çökecek yoksulluğa karşı çıkıp, kaderini değiştirebilecek becerikliliğe sahip olmadığından, oturduğu yerde umutsuzluk içinde, Tanrı'nın yazdığını beklemeğe başladı. Acentesini başka birine satmağa bile çalışmadı: onun gözünde böyle bir şey namussuzluktu.

Gerald Bridges tam üç dakika bekledi. Üç dakikanın sonunda bir Yankee büroya girdi ve Gerald'a, kendisine biraz selenyum pikrat bulup bulamayacağını sordu. Her zaman ve her koşul altında kendisinden beklenildiği şekilde konuşmak üzere yetiştirilmiş olan Gerald, kapıdaki tabelanın kendisini bir pikrat acentesi diye gösterdiğini hatırlayarak, elinden geleni yapacağını söyleyip adamdan ertesi gün uğramasını rica etti. Yankee gittikten sonraki bir saat içinde üç tane Alman gelerek aynı şeyi sordular; Gerald da aynı cevabı verdi. Almanlar gittikten sonra Gerald ellerini cebine sokup boş gözlerle sokaklara bakarak, selenyum pikratı nerede bulacağını, bunun ne biçim bir ilâç olduğunun -meselâ kendi ciğerlerine iyi gelip gelmeyeceğinin- cevabını aramağa başladı. Gerald her nedense, selenyum pikratı, çocuklara içirilen beyaz tozlar gibi, küçük kâğıt parçalarına sarılı bir çeşit ilâç olarak düşünüyordu. Ne var ki, sokaklar ona yardımcı olmadı; çok utangaç bir delikanlı olan Gerald da, ertesi gün adamlar geldiğinde büroda hiç bulunmamanın en iyisi olacağına karar verdi.

Daha sonra bir başkası, ötekiler gibi ticaretle uğraşan bir bey değil de, Gerald'a, memleketinde ayda bir, altı peniye aldığı Dorè Don Quixote'daki İspanyol çiftçilerinin resimlerini hatırlatan bir adam geldi. Gerald'ı belki de namuslu ve saf bir delikanlıya benzeten bu adam onun yanına oturdu ve tombul, esmer işaret parmağıyla neredeyse bir çukur açacak gibi Gerald'ın dizini dürte dürte (Allahtan, Gerald dizinden gıdıklanmazdı) giriştiği upu-

zun açıklamayla ona, çiftliğinde, bir gazetede okuduğuna göre, birisi tarafından, basbayağı havagazı ışığını elektrik ışığından daha parlak yapmağa yarıyacağı keşfedilen bir şey ihtiva eden bir çeşit taş bulunduğunu anlattı. Doré'den çıkma çiftçi, Gerald'a, çiftliğinin, başka işe yaramıyan taştan temizlenmesinin çok pahalıya olduğunu ve eğer Gerald bu taşı onun hesabına taşıtıp girişilen sıkıntıyı karşılayacak bir fiata satabilirse, şükranını esaslı bir şekilde göstereceğini söyledi. Çiftçi, iyi niyetini tanıtlamak için gazeteyi çıkardı; Gerald bu gazetede, o kadar aranan nesnenin selenyum pikrat olduğunu, hiç heyecan duymadan (zira Gerald felâketin eşiğine ne kadar yaklaştığını sezemiyebilecek kadar toydu) okudu.

Mesele, taşın çiftlikten nasıl kaldırılıp götürüleceğindediydi. Gerald bir an, bir yol çantası ile bu işi kendi başına yapmağı düşündü; ama çiftçiyi kandırıp, daha önceki ziyaretçilerine gönderilmek üzere, taşı çiftçinin gemiye yüklettirmesini sağlamanın daha elverişli olacağını görmemek elinden gelmedi. Bunun üzerine çiftçiye, taşı, kilosunu kaç paradan (Gerald daha sonra, dilinin sürçtüğü, tonu kaç paradan diyeceğine yanlışlıkla kilosunu kaç paradan diye sormuş bulunduğu şeklinde numara yapmak zorunda kaldı) taşıyacağını sordu ve iş, adama çekici görünsün diye de, o nesne gerçekten değerli çıktığı takdirde, kendisinin bundan iyi bir kazanç sağlayabileceğini ekledi. Namuslu bir adam bulduğuna sevinen çiftçi, bir fiyat verdi ve ötekiler gibi o da ertesi gün buluşmak üzere randevu alarak ayrıldı.

İşte Gerald'ın milyonlarının bütün hikâyesi bundan ibaret; zira çiftçinin verdiği fiyat alıcıların öne sürdükleri fiyatın o kadar altındaydı ki, Gerald bu bir tek iş anlaşmasıyla, bankada iki yılda kazanabileceğinden fazlasını kazandı. Böylece, iki fiyat arasındaki farktan doğan kazancı dediğine göre, sırf kendi iş yeteneği sayesinde 'yaratan' Ge

rald, kendine başka bir gözle bakmağa başladı. Bu işin pazarı, henüz başka acenteler onunla rekabete başlayacak kadar gelişmeden, Gerald bu konuda öğrenilmesi gerekli her şeyi öğrenmiş, hattâ önemli cevher yataklarını satın-alacak kadar işi ileriye vardırılmış bulunuyordu. Kısacası, bir havagazı ustabışısı tarafından, selenyum pikratın (bu usulü ortaya atan Alman kimyacısının en sevdiği tuz olma sına rağmen) havagazı ışığını parlaklaştırma işleminde hiç de gerekli olmadığının, bayağı tebeşir ile sabun ve cam yapımından çıkan bazı artık maddelerin kullanılması yoluyla bu işlemin çok daha kolaylıkla yapılabileceğinin bulunması sonucunda işi, yaz günü istimi kesilen bir lokomotifin saldığı buğudan çelenkler gibi, birden bire sönüverdiğinde, Gerald, başlangıçta aldığı hızla ilerliyen bir milyonerdi. Gerald'ın, işini kendi yeteneği sayesinde, 'yaratmış' bulunduğu inandığı halde, işinin kayboluşuna başka bir gözle, iş yeteneği yönünden kendi itibarını asla zedelemiyen doğal bir felâket gözüyle bakışı da dikkati çekici bir noktadır.

Gerald, işinin geldiği gibi gidişini de yine heyecansız seyretti. Ne selenyum pikrata bir ilgi duydu, ne hayatının sonuna kadar bunun ne olduğunu öğrendi, ne eline bir numune aldı, ne selenyumun bir metal olduğunu hayalinden geçirdi, ne de pikrik asit diye bir şeyin adını duydu. Paraya da, rahat bir hayatın gerektirdiği öteki şeylerden fazla önem verdiği yoktu. Hiç bir kadını evlenecek kadar sevmemişti. Amcası onu oraya sepetlediğinden beri, bir ay için bile Buenos Aires'ten ayrılıp da İngiltere'ye veya başka bir yere gitmeği canı çekmemişti. Selenyum pikratın çok kazançlı bir şekilde kullanılma yolunun bulunduğu (sonradan bu buluşun bir yanlışlık sonucu olduğu ortaya çıktı) yere bir yanlışlık sonucu düşmemiş ve bu buluş onun boş ceplerini altınlarla doldurmamış olsaydı, Gerald hayatının sonuna kadar tutkunsuz ve oldukça be-

ceriksiz bir müstahdem olarak kalırdı. Gerald bir hayalpe-rest, anadan doğma bir amatördü. Bundan ötürü de bir me-rakı vardı. Shakespeare'in bütün eserlerini toplar, Charles Lamb ve Mr. Swinburne'le aynı ruhtaki Elizabeth dönemi dram yazarlarını okurdu. Buenos Aires'te hiç tiyatroya git mişliği yoktu. Oyunları anlayışla da okumaz, hatta bayığı lâf salatalarını, en derin, en sağlam karakter çözümleme-lerinden ayıramazdı bile, meğer ki, gerek bu lâf salatala-rı, gerek derin çözümlenmeler kafiyesiz şiirle yazılmış ola. Tumturaklı boş laflara bayılırdı; bunlar ona, başka hiç bir şeyin veremediği bir büyüklük izlenimi verirdi. Modern natüralizme, ya da realizme tahammülü yoktu; hatta Go-ethe'nin eserlerinin çoğunun çevirilerini beğenmez, her ikisini de kötü bulmakla birlikte, Schiller'i Goethe'ye ter-cih ederdi. Ama Bailey'in, Festus adlı eserinde hafifletip sulandırarak rahatça okunur hale getirdiği değiştirilmiş Goethe'yi az çok severdi. Taylor'un 'Philip van Artvelde'-sini bu ölçü içinde okuyabildiği gibi, Colman'ın, Cumber-land'ın, Tobin'in ve Mrs Centlivre'in eserleri hakkında çok bilgisi vardı. Othway'a gerçekten de çok büyük bir yer ve-rir, Webster'in muazzam bir imgeleme sahip bulunduğuna, Chapman'ın yüce olduğuna gerçekten inanırdı. Gerald gibi pek çok insan vardır. Gerald, Buenos Aires'teyken, Londra tiyatrolarını gözünde idealleştiriyor, bir kaç mil-yonunu bu tiyatroları ziyaret etme yolunda harcamaya hevesleniyordu. Bankada çalıştığı zamanlardaki gibi bal-kon altından değil, en öndeki koltuklardan seyredebilirdi şimdi oyunları. Londrada, Marlowe'un, Webster'in dev eserlerinin oynanması için kurulmuş dernekler yok muy-du? Mermaid Dernekleri, Elizabeth Sahne Dernekleri ve daha neler neler, yok muydu?

Böylece, 1910 yılı Nisan ayının bu pırıl pırıl güneşli on beşinde, önce Adliye'ye gidip Temple Barosu'nun gerçek-

ten de kaldırıldığını gözleriyle gördükten ve Belediye Meclisi'nin Strand'de yaptığı yenilikleri inceledikten sonra, gezintisinin asıl amacına yönelen Gerald, tiyatroları görüp akşama ziyaret etmek üzere birini seçmek için, batıya doğru yürümeğe başladı.

Eski tiyatrolardan çoğunun yerinde yeller esiyordu: Olympic gitmişti; Globe gitmişti; Gaiety gitmişti; Toole'un Tiyatrosu, Kraliçe'nin Tiyatrosu hep gitmişti. Kraliçenin kendisinin bile gitmiş olması; Kraliçenin danışmanlarının, şimdi Kralın danışmanları olması; posta pullarının üzerinde bütün Avrupa hükümdarlarına uyacak gibi duran bir erkek profilinin bulunması, Gerald'a biraz tuhaf göründü. Ama Gerald'ın hatırlayabildiği her eski tiyatronun yerine, şimdi üç tane yenisi vardı ve bunlar öyle aşırı iddialı bir mimarî biçime sahiptiler ki, Strand Tiyatrosu bunların yanında duyduğu utançtan yıkılıp, insanda Adliye Binası'nın eklentisiymiş izlenimini yaratacak şekilde yeniden yapılmıştı; öte yandan, Terry'nin Tiyatrosu, her ne kadar tutumlu davranıp eski girişini koruyabilmişse de, şimdi onun da tepesinde yıktırılan bir kilisenin elden düşme alınmış kulesi bulunuyordu. Yeni tiyatrolar, kiliselerle müzelerden ancak, yağmurlu gecelerde kuyruğa giren müşterilerin ıslanmaması için yapılan ve genellikle yapılar kurulup bittikten sonra bir yapı firması tarafından eklenen demirden sundurmalarla ayırd edilebiliyordu; bu sundurmaların yapılara böylece yapı müteahhitlerince eklenmesinden ötürü şimdiye kadar iki mimar kendini, daha enerjik ve daha becerikli bir üçüncüsü ise başkasını öldürmüştü.

St. Martin Kilisesi yakınlarındaki en yeni tiyatronun kendinden bir kemeraltı sayvanı bulunuşu, belki de bu trajedinin bir sonucuydu; tiyatro ise yapının üst katındaydı ve her şey yukarıya hidrolik vinçlerle çıkarılıyordu.

du. St. Clement Danes'den (şimdi Acropoleum diye ün yapan, arenanın sabit kalıp da -dikkate değer bir yenilik-salonun arena etrafında dönerek seyircileri deniz tutmuşsa çevirdiği, sirkle müzikhol karışımı bir yer) gelirken, bir düzine başka tiyatronun eşliğinde durakladıktan sonra, Gerald, işte bu kuruluşun gişesi önünde boy gösterdi.

Birinci kattaki salon, Gerald'ın ancak çarşı diye niteleyebileceği bir şeydi. Orada gazete, eldiven, boyunbağı, çiçek, ayakkabı, kol düğmesi ve kartpostal satın alabilir-diniz; orada, fıçı içine dikilmiş ağaçların altında, heybe kadar koltuklar, üstlerinde kül tablaları bulunan küçücük masalar da vardı. Gişe, sol taraftaki kulübedeydi ve eski gişe kulübelerinin oldukça gelişmiş, ama pahalısı olan bu kulübenin kapısı üstünde mine kaplı kocaman bir bakır levha, bu levhanın üstünde de şu yazılar vardı: Mr Scroop Dabernoon, En Birinci Tiyatro Sorumlusu; Mr. Mozart Denbigh, Birinci Tiyatro Sorumlusu; Mr Lorimer Mavrocordato, Tiyatro Sorumlusu; ve Mr Roy de Bois Guilbert, Tiyatro Sorumlusu Yardımcısı.

Gerald gişe penceresine yaklaşırken, kulübenin kapısı açıldı; uzun boylu, sarışın, elli yaşlarında, gelirleri görünüşlerine bağlı erkekler arasında âdet olduğu üzere eldivenli, getrli, rugan iskarpinli, redigontlu bir adam, sesinin olanca gücüyle konuşarak öfkeli bir tavırla, hızla salona çıktı.

'Biliyorsun, benimle bu şekilde konuşmanın bir yararı yok, Denbigh. Pis bir oyun, pis bir kalabalık, üstelik de ön sıralarda bir sürü dışarıklı: işte bu. Scroop'a söyle, eğer ücretsiz girenler listesinde ben de varım diye böbürlenip, öbür yandan da bana böyle davranarak yüklü bir maaş alabileceğini sanıyorsa, yanılıyor. Anladın mı?'

Daha gençten bir adam olan Mr. Mozart Denbigh, kızgın patronuna oranla kılık kıyafet bakımından daha etkileyici bir görünüşte olmasına rağmen, öbürünün çıkışını

boynu eğik sineye çekti. Mr. Mozart Denbigh sadece rugan iskarpin giyip getr takmakla kalmamıştı; en son modaya uygun bir şekilde, el bileklerine getrler, ayak bileklerinden getrlerin üstüne de kol manşetleri geçirmişti. Kravatında da, mineli bir halkaya zincirle tutturulmuş iki tane mücevherli iğne vardı.

'Sizi temin ederim ki,' diye yalvaran bir sesle konuştu; 'sizi temin ederim ki, bunda hiç kimsenin suçu olmadığı gibi, Scroop'un da bir günahı yok. Sahnedeki o yamuk tahta iskemleler, yerel rengi sağlamak amacıyla konuldu. Yazar, ille de böyle olacak, dedi.'

'Yerin dibine batsın yerel renk! Efendiden bir yazar bulamaz mısınız siz?'

Denbigh içini çekerek, 'Vallahi, yazarların hangi sınıftan geldiklerini bilirsiniz,' dedi. 'Elimizden ne gelir? Sizi temin ederim ki, yeni oyunumuzda kullanılacak möble, en ufak çöpüne kadar, Prens Duvallio -Schulzheim için ısmarlanmıştır. O möbleyi alabilmek için, Prens'in verdiği fiatın üstüne iki yüz İngiliz lirası daha ekledik; şimdi Prese yeni bir takım yapıyorlar. Son perdedeki sigara salonu ise bir transatlantik için yapılmıştı. Kadının ardında saklandığı perdeye gelince, o, dekor çerçevesinin tümünden pahalıya patladı. Her şeyin en iyisini çıkarıyoruz size, elimizden geldiği kadar Mr. Glossop. Ne olur, yeni oyunumuza gelmemelik etmeyin. İsteklerinizi mümkün merete karşılayacağız.'

'Hayır: gelirim kahrolayım!' dedi Mr. Glossop. 'Geçen sefer beni sokak elbiseli bir serserinin yanına tıkmıştınız. Nezih bir Londra tiyatrosunda hayatımda böyle bir şey görmüş değilim. Nerdeyse kalkıp, çıkacaktım. Aynı duruma ikinci defa düşürmem ben kendimi.'

'Sokak elbisesi!' diye bağırdı Denbigh. 'İmkânsız!' Pencereye dönüp, içeriye seslendi: 'Dün gece Mr Glossop'un yanında kim oturuyordu, Lorry?'

Mr. Glossop, acı acı, 'Daha yanıma kimi oturttuğunu bile bilmiyor!' diye söylendi. 'Bir de burada buna yöneticilik diyorsunuz!'

Mr Lorimer Mavrocordato, kulübenin içersinden cevap verdi: 'Westminster Dükü. Suç bende değil. Tiyatroları dolaşıp, yürüyüş ve konuşma öğretecek bir mürebbiye aradığını söyledi. Balkondaymış, ama oradan iyi işitememiş. Koltuk aslında Barones Mercedes de Dion'a aitti; ama Barones, Dük'ten bir tavsiye mektubu karşılığında yerini ona verdi. Dük almak istemediyse de, Mr Dabernoon, Barones'in isteğini yerine getirmek için elinden geleni yaptı.'

Denbigh, Glossop'a, 'Bakın, sırf sizi bir Dükün yanına oturttuğumuz için bize ne kadar ağır davrandınız!' dedi. 'Ücretsiz girenler listemizde Londra'nın her hangi başka bir tiyatrosuna oranla daha çok sayıda ünvan bulunduğunu söyleyecek değilim, zira, doğruya yakın olmakla birlikte, pek de doğru olmaz böyle bir iddia: bununla birlikte, bizden ilerde sadece bir tiyatro var; o tiyatronun duhuliyesiz girenler listesindeki ünvanlar da bizimkileri sadece bir Fransız Vikontu farkıyla geçiyor. Yalnız size gerçeğin bir ifadesi olarak şunu söylemek isterim ki, tam tamına dört yıl, yedi ay, üç hafta ve iki geceden beri seyircileri arasında gerçek bir İngiliz asilzadesi oturmuş biricik tiyatro bizimkidir. Bakın, tiyatro müdürlüğü yeteneğini o kadar beğendiğiniz Talbot Durberville ne yaptı: Tiyatrosuna sırf gece elbisesiyle gelenleri alacağını, bunu beğenmeyecek her hangi dışarıklı bir aristokratın evinde oturabileceğini söyledi.'

Dük meselesi dolayısıyla bir parça bozulan Mr. Glossop, asık bir suratla, 'Yerden göğe kadar hakkı var,' dedi. 'Evet; ama durun, bakın sonu nasıl geldi! Aristokratlar, Talbot'un duhuliyesiz girenler listesinde yer alanlarla karıştırılmağa tahammül edemeyeceklerini söyleyip, gece

elbisesini toptan kaldırdılar -John Burns tarzı giyim var ya hani, işte o tarzı tuttular- eh, onları da ayıplamamak gerek. Doğrusu ben de olsam, Talbot'un güruhuna karışmak istemezdim. Ne var ki, Talbot kararında dayattı; nasıl giyineceklerini Tommy Dobbs'un tayin etmesindeki ve öyle giyinmedikleri takdirde kendilerine halk içinde hakaret edecek olmasındaki maksadı kavrayamıyan sayın soyularımız da tiyatroya gitmekten vazgeçtiler. Akşam yemeğinde giyilen ceketle gelmelerine izin vererek kendilerini tiyatroya döndürmeğe çalıştık; ama olan olmuştu bir ke-re. Siz Dabernoon'un, Dükün sokak elbiseyle içeri girmesine göz yumuşunu aşırılık sayıyorsunuz; halbuki ben kendim onu spor elbiseyle içeri almıştım, yalanım yok. Eğer yabancı bir Dük olsaydı, almazdım, tabii; ama Mosey Dickson'un gerçek bir İngiliz Dükünü de kolundan tutup kapı dışarı etmesini bekleyemezsiniz!

Bozum olduğu anlaşılan Mr Glossop, 'Buna bir şey dediğim yok,' dedi.

Sağladığı üstünlükten yararlanarak daha beter bindiren Mr. Denbigh, 'Tabii, yoktur,' dedi. 'Şu halde gelecek Cuma için size iki koltuk bileti yollayabiliriz, değil mi?'

Suratı asılan Mr Glossop hemen cevap vermedi. Teklifi düşünüyordu; bunu elverişli bir teklif olarak düşünüyora da hiç benzemiyordu. Birden bire, 'Buraya baksana,' dedi, 'ya masraflarım ne olacak?'

Böyle bir konunun orada açılabileceğini hiç tahmin etmediği için fena halde bozulan Mr Denbigh, 'Tabii, her zamanki gibi,' dedi. 'Bizim küçücük temsilimize gelersiniz diye meteliksiz kalmanızı isteyecek değiliz.'

'Yani, bu ne demek oluyor şimdi? Herhalde bir altın, öyle mi?'

Denbigh irkildi. 'Bir altın!' diye yüzünü ekşiterek tekrarladı.

'Bir altın ya. Bir batı yakası tiyatrosuna gelmek bana

kaçı patlar sanıyorsun?. Yanımda nasıl bir kadın getireceğimi biliyorsun. Geçen gece Mrs Jack Jimmet'in taktığı mücevherleri gördün mü? Evet, herhalde görmüşsündür. Öyle şık bir hanım, canı bir şeyi çektiği zaman, paraların savrulduğunu görmeğe alıştıktır. Çiçek ister, dondurma ister, kahve ister, akşam yemeği ister, bahşiş verilsin ister, taksi ister.'

Denbigh, 'Tabii biz size bir otomobil yollarız,' diye atıldı. 'Akşam beşten istediğiniz saate kadar emrinizde kalabilir.'

Bir türlü uyuşmak bilmeyen Glossop, daha da alınmış bir tavırla, 'Bu da seninle konuşmak istediğim ayrı bir konu,' dedi. 'Eğer siz bir beyefendiye, 1904 modeli, altı silindirli köhne bir otomobilden daha modern bir şey yollayamazsanız, bunu yapabilecek başka tiyatrolar vardır. Royal Tiyatrosu'ndan koca Dodd'u hatırlıyor musun?'

'Hay Allah, hiç hatırlamaz olur muyum! «Gişe Mr. Dodd»: o adı takmışlardı ona.'

'Ha, işte bu Dodd bana, oradaki araba simsarlarından kiraladığı tek atlı bir kupa arabası yolladığı için işinden kovulmuştu. Zamana ayak uydurmak için giriştiği ilk ve son teşebbüsü oldu bu onun. Bunu sakın unutma, Denbigh. Otomobilim eskidir diye şık hanımlar tarafından azarlanmak istemem.'

'Bunun için hiç merak etmeyin siz; her şey istediğiniz gibi olacak. Söz! Üç tane yeni otomobilimiz var: benzin kullanmaz: motora ilk hareket veren patlama işini dinamit görür: en yeni model. Birini size yollarım. Hanımefendi için otomobilin içinde çiçek de bulacaksınız. Şekerlemesi, sigarası filân da caba. Elimizden geleni yapacağız. Kendi cebinizden yapacağınız masrafları on iki şilin altı peni, ya da meselâ on beş şilinde tutacak olursanız.'

Mr Glossop sertlendi. 'Bana bak, Denbigh,' dedi: 'sen beni profesyonel bir beleşçi mi sandın yoksa?'

Bu korkunç düşünce karşısında Denbigh, dili tutulmuş gibi, gözleriyle ellerini yukarı kaldırarak itirazda bulundu.

Denbigh'in el ve göz hareketini umursamayan Glosop devam etti: 'Sizin gibilerin aklımdan geçeni çok iyi bilirim ben. Tiyatronuzun şıklığını sağlamak suretiyle para kazandığımızı düşünürsünüz sizler. Evet, evet, sen de öyle düşünüyorsun: camdan bakar gibi, içini görüyorum senin. Bak, sana bir şey söyleyeyim: Ben senden yaşlıyım; sen kendini kurnaz sanıyorsun, ama daha sen giderken, ben geliyordum. Londra tiyatrolarının -hem de dikkat et bak, batı yakası tiyatrolarının koltuklarını çoğu kere sadece para ödeyerek girenlerin doldurduğu zamanları hatırlıyorum ben. Onlar tavsiye mektubu olmadan girerlerdi; istedikleri gibi de giyinirlerdi. Kartvizitlerini bile göstermek zorunda değillerdi; parayı bastırdılar mı, girerlerdi içeri, o yüzden de bir bakardın, evinin bacasını temizliyen amelenin, bir bakardın, evindeki aşçının, doktorunun yanında oturuyorsun - bunlar bildiklerin; daha bilmediğin kimbilir kimlerin yanında da otururdun. Öyle zamanlar hatırlarım ki, hani şu başarılı dedikleri cinsten bir oyuna rasladığım vakit, iki kişilik koltuk biletimi vermek için beni ta perde açılana kadar oyalayıp, beklettikleri olmuştur; bilet satmağa öylesine hevesliydi işte. Hatta, canına yandığım! biletlerimi verirken bir de lütufta bulunuyormuş gibi poz takınırlardı. O zamanki tiyatroların süfliliği akıl alır gibi değildi. Sırf bir kaç şilin kazanmak için, iyi soydan gelme aktörlerin, elin yabancıları önünde oynadıklarını -üstelik karılarını da sahneye çıkardıklarını bilirim. Şimdi bu işi taşrada yapıyorlar. Kraliçe Victoria'nın şövalyelik payesi verdiği adamlar yapardı bu işi. Bir aktörün, kendi tiyatrosuna giren seyircilerin kimliği üzerinde, evine giren kişilerin bir beyefendi olması için göstereceği titizlikle durması gerektiğinden haberleri yoktu on-

ların; ha tiyatro işletiyorlarmış, ha tünel, hepsi birdi onlar için. Ama benim asıl anlatmak istediğim o değil. Ben şunu söylemek istiyorum - ve şimdi sana öyle bir şey söyleyeceğim ki, inanmayacaksın; ama doğrudur. Bilet paramı cebimden ödeyerek, yol paramı kendim çekerek ve bir de üstelik, sanki bana bir lütufta bulunuyorlarmış gibi, koltuklar için tiyatro müdürüne teşekkür ederek tiyatroya gittiğim o devirlerde, bir tiyatroya gidiş bana bugünkünden **ÇOK UCUZA** maloluyordu.'

Mr Denbigh inanmış gibi görünmeğe gayret etti, ama inanmadığı suratından belliydi.

'Evet, evet, daha ucuza maloluyordu: bunu böylece billesin. Evvelâ, birinci sınıf tiyatrolarda bahşisi kaldırmışlardı: yok vestiyerdi, yok programdı, hepsini kaldırmışlardı. Burada ise adım başında soyuluyorum: bir şilin şapkama, bir şilin paltoma, iki programın her birine birer şilin, hanımın vestiyerde aynanın karşısında yüzünü pudralaması için bir şilin, *hanımefendinin* üstünden çıkarıp vestiyere bıraktığı giyim eşyası için parça başına bir şilin, bir fincan kahveye bir şilin, bir dondurmaya beş şilin. Yarım altına kurtulursan ne mutlu!'

'Bunlarla bizim hiç ilgimiz yok,' dedi Denbigh. 'Bu gibi işleri biz başımızdan atıp, her birini kiracı işletmecilere bırakmışızdır.'

'Bana ne?' dedi Glossop. 'Üstelik şimdi ölçü her bakımdan yüksek bir düzeye çıktı. Old Liceum tiyatro iken, Shakespeare'i oynayan, Irving adında uzun boylu biri vardı. Birinci sınıf, bahşissiz bir tiyatroydu orası işte. Oyun bitti mi, Charing Cross istasyonuna kadar yürür - o vakitler, dumandan göz gözü görmeyen bir buharlı tren istasyonuydu orası West Kensington'daki evine, cebinden bir, bilemedin iki şilin ödeyerek ve güzel bir akşam

geçirdiğini düşünerek giderdin. O vakitler herkesin gücü yetiyordu tiyatroya gitmeğe. Ama şimdiki zamanda bir tiyatroya gitmek, arkasından şarabıyla, bilmem nesiyle bir akşam yemeği ve Cumartesi'den Pazartesi'ye kadar Brighton'a gitmek üzere randevu vermek zorunda kalmak demektir ki, Brighton'a gittin mi de daha bir o kadar masraftan çıkarsın. Şu sizin tiyatrolarınızın, o büyük otellerinize müşteri sağlıyan birer tav yeri olduğunu, ve burada bana sözde verir gibi yaptığınız her meteliğin yüzde yüz kârla otelinize döneceğini bal gibi bilirsin. İşin iç yüzünü sen benden iyi bilirsin. Bu oyun daha batı yakasına gelmeden çok önce, doğu yakasında revaçtaydı: Hoxton'da bir tiyatro ile on kârhaneye sahip olanlar-perdenin önündeki ve arkasındaki meyhaneleri saymıyorum-, Savoy oteline gidenlerin, Savoy Operası'na gidenlerden daha çok para bıraktığı batı yakasında kazara keşfedilinceye kadar, muazzam servet yaptılar.

Şimdiki zamanda tiyatroyu, akşam ziyafeti çekebilecek güçte olanlara hemen hemen bedavaya getiriyorlar. Ama a k ş a m ziyafeti çekecek güçte kaç kişi var, ha? sana b u n u sormak i s t e r i m b e n. Jim Capel niye tiyatroya gitmez oldu? Otomobillerini niye bıraktıysa, aynı sebepten. Yükü kaldıramıyor da ondan. Şu pis oyunlarımızı seyretmeğe buraya geldiğim zaman, beş kerede bir kere bile, cebimdeki üç İngiliz lirasından geriye bir tek bozukluk kalmış olarak imkânı yok çıkamıyorum. Buna rağmen yüzün tutup da bana masraflarım için on iki şilin altı peni teklif edebiliyorsun! Sırf çalım satıp, bizleri merdiven başında karşılamak için o muazzam maşî alan Dabernoon bu akşam geldiği zaman da, herhalde ona tutup, benim buraya gelerek dilendiğimi söyleyeceksindir; ondan sonra da başbaşa verip, biz beleşçilerin daha ne isteyeceğimizi soracaksınızdır birbirini-

nize. Ah, ne şekersiniz siz ikiniz! Ama beni yaş tahtaya bastıramazsınız.'

Glossop'un kibirli ağız kalabalığı karşısında pes eden Denbigh, 'Sizi temin ederim ki, otelle filân bir ilişkimiz yok bizim,' dedi.

Glossop amansızca gürlledi: 'Bu sizin daha aptal olduğunuzu gösterir! Ama yine de bir otel açmağa yetecek parayı benden sızdırıyorsunuz; bir otelde hisse sahibi, ya da kendinizin oteli olmadan bu oyuna başlayacak kadar ahmaksınız, yazıklar olsun size! Dışarda sizin ilânları gezdiren adamlara bakıyordum, içlerinden üç tanesini tanıdım; vaktiyle batı yakasında, oyunun püf noktalarını bilmeden tiyatro işletirdi bunlar. Tabii, onlar da öbür tiyatrolar gibi, seyircilerinin masraflarını çekmek zorundaydılar. Üçü de bu işi, bir hanımı minnettar bırakmak için bile değil de, sırf tiyatroya tutkunluklarından yapıyorlardı. Bu tiyatro, burada batırılan paralar bir hesaplansa, altın tuğlalardan yapılmak gerekirdi; öteki tiyatrolarda batırılan paraların yarısı ise bunu elmaslarla donatmağa yetirdi. Tiyatrolara peruka satan imalâtçılarla, Matbaacılar Sendikası ise yeni bir otel ve o oteli besliyecek üç tiyatro daha yapmak için bir kaç gün önce iki milyonu takır takır sayıp, Adelphi Terrace'ı satınaldı.'

'Pekalâ, yirmi beş şiline çıkarıyorum: oldu mu? Yalnız sizden rica ediyorum, bu aramızda kalsın, kimseye söylemeyin. Piyasa yirmi beş şiline çıkacak olursa, bu kadar büyük masrafla mevsimin sonunu getiremeyiz; bense şu işin Haziran'ı çıkarmasını istiyorum. Hadi! Beni minnettar bırakacaksınız! Zaten tiyatroya gitmesini seven bir insansınız siz de.

'Yoksa buraya tiyatroyu sevdiğim için mi geldiğimi sanıyorsun? Sizin o fersude oyunlarınızın hangisini istesem, banliyö tiyatrolarında bir kaç şiline seyredebilirim.

Canım ne zaman istese o zaman dalarım içeriye, biliyorsun. Ne kılık kıyafet zorunluğu, ne de ille peşimde bir kadın sürüklemek zorunluğu. Ne seni kimse tanır, ne de sen kimseyi tanırsın: oyunu seyredersin, o kadar.'

'Evet, ama dışarıklı güruhtur, değil mi ya?'

'Oho, iş oraya varırsa, oyunculuk da dışardan gelme. O dışarılıkların çoğu, akşamı, sizin burada geçirtebileceğinizden daha çabuk geçirtebilir insana. On dokuzuncu yüzyılda onların bir çoğunun batıda ve daha uzaklarda kendi tiyatroları vardı. Sanki önemli kişilermiş gibi adlarının bütün Camden Town'da, Camberwell'de birer yıldız olarak ilân edildiğini görürsün. Bazen kendimi alamayıp, gülüyorum bu işe. Ne de modası geçmiş adlar üstelik! Kendal ile Hare, İrving ile Wyndham, Terry ile Campbell, Brough ile Rehan, Tree ile Bouchier, Weedon Grossmith ile Maude, Alexander ile Waller ve daha bilmem ne!'

Denbigh, sahici bir öfkeyle, 'Bizim çağırıcının bile halkın önüne böyle adlarla çıkmıyacak kadar izzeti nefsi vardır,' dedi. 'Bizim çağırıcı kendisine Roy de Bois Guilbert adını takmıştır: bakın, işte orada, plâkada yazılı! Adı bulan da yine kendisi.'

Glossop, ilgi çekici bir gerçek üzerinde bir parça düşündükten sonra, 'Biliyor musun,' dedi, 'öyle bir oyun oynayış tarzları var ki, insan çoğunlukla kendini oyuna kaptırıyor, akşam ziyafetini filan düşünmez oluyor.'

Denbigh, şikâyetçi bir edayla, 'Ama ne de olsa size gala gecelerinde ziyafet veriyoruz, işte,' dedi.

'A, tabii: eğer, bir yanında dirseği kaburgalarına gömülen bir gazeteci, öbür yanında da suratındaki badanayı senin koluna silen bir aktrisin arasına sıkışmış vaziyette azıcık mayonezle bir bardak şampanya için didişmeğe akşam ziyafeti dersen! Niye vazgeçmiyorsunuz bu ziyafetlerden sanki? Gazeteler size bağlı değilken ziyafet veriyor-

dunuz, buna bir şey dediğim yok. Ama otel de sizinken, tiyatro da sizinken, gazete, gazeteci, hatta eleştirmeci de sizin malınızken bunları piliçle, şampanyayla beslemenize ne lüzum var? Yemin ederim, günün birinde sırf size bu işin nasıl yapılacağını göstermek için ben bir tiyatro açacağım.' Mr. Glossop'un ses tonunda nerdeyse huysuzluğa varan bir sıkıntı ifadesi vardı: konuşmaktan usanmıştı; tiyatro ilişkileri onu sıkıyor, sinirlendiriyordu. Birden bire, 'Bana bak!' dedi. 'Bütün günümü burada seninle çene çalarak geçirecek değilim. Bay bay Mosey. Otomobili 6.15'de yolla; çiçekleri de unutma sakın.'

Vücudu hafif tertip sarsılarak arkasını döndü, alt duğunu âdice bir sırtıyla çarpıttı ve tamamiyle keyfi kaçmış olarak uçar gibi indi merdivenlerden. Denbigh, bayağı insanlara yakışır bir sevinçle, onun ardından kurnaz kurnaz baktı, sonra gişe penceresinden, içerdeki meslekdaşıyla kulis dedikodusu yapmağa başladı.

'Lorry.'

'Evet?'

'Glossop'u yirmi beş şiline tavladım.'

'Hadi be!!!'

'Vallahi de, billahi de.'

'Peki, Tommy Dobs'un batı yakasında bu hafta fiatları otuza çıkardığını duyunca ne diyecek?'

'Hiç umurumda değil, ne derse desin. Kazıkladım, aç gözlü keratayı! Bu bana yeter. Bahse girerim, Dabernoon bu kadarını yapamazdı.'

Çocuk gibi sevinen Denbigh, meslekdaşının tebriklerini daha samimî bir tarzda kabul etmek üzere kulübeye girdi.

O akşamki temsilin çerçeve içindeki afişini inceler gibi görünerek, deminden beri bu konuşmaya kulak kabartan Gerald Bridges, içindeki amatörce tiyatro sevgisinin,

bu iki adama karşı isyan ettiğini hissetti, bunu hissedince de ilk defa olarak, tiyatronun, gönlünde ne kuvvetli bir yeri bulunduğunu anladı. O eski alışkanlığı -yani iki ya da beş şiline tiyatroya, balkon altına girip, sahnedekileri 'önden seyretmek' âdeti dışında, tiyatro konusunda her bakımdan tam bir acemi olduğu için, hayretler içinde kalmıştı. Gişe ardında dönenler hakkında bir parçacık bilgisi olsaydı, artık modası geçen o eski günlerde bile, Denbigh'le Glossop'un tiyatro anlayışlarını yadırgamıyacaktı. Denbigh'le Glossop'un tartıştıkları uygulamalarda, kendi burnunun dibinde serpilmiş bir sistemin sadece daha gelişmiş bir halini -hem de öyle pek uzak ve pek aşırı olmıyan bir gelişme- tanıyacak kadar bilgi edinmiş olurdu.

Gerald için tiyatro öteden beri bir masal ülkesiydi: can sıkıcı şeyler üzerinde kafa yormadığı gibi, tiyatro üzerinde de hiç kafa yormamıştı. Dükkânı her zaman müşterilerle dolup taşan bir bakkalın iflâsı onu hayrete düşürebilirdi; ama tabelâlarda, bir oyunun temsili süresince hiç eksik olmıyan, 'Koltuk Dolu,' "Kıyafet Zorunluğu Olan Ön Koltuklar Dolu,, v.b bildirileri varken bir oyunun başarısızlığa uğraması, ya da idarecilerin iflâs bayrağını çekmeleri onun hiç üzerinde durmadığı şeylerdendi. Bir keresinde, İrlandalı görüşlerini yansıtan bir kitapta, kendi çağdaşı olan ve öldüğü zaman büyük bir servet bırakan ünlü bir Shakespeare oyuncusunun etkileyici heykelinin fotoğrafını görmüştü. Bu, Gerald'a inanılmaz bir şey gelmişti, zira Londra'da ne bu aktörün adını işitmiş, ne de onu görmüştü. Bir seferinde, de, Mrs Siddons hakkında yazılmış biyografik bir yazıyı okurken, eskiden büyük aktisler taşrada çalışıp, yeteneklerini geliştirdikten sonra Londra'da ön safa geçtikleri halde neden şimdi bunlar mesleklerini Londra'da -görünüşe göre- öğrenip, ün kazandıktan sonra para yapmak için taşraya gidiyorlar diye

merak etmişti. Ama bu konuyu tartışabileceği kimsesi olmadığından, bir daha bunun üzerinde durmamış ve bütün bu aşk, serüven kahramanlarının da, kendisi gibi kira ödemek, yiyecek satın almak, başlarını sokacak bir yer bulmak zorunda oldukları ve yaşlanıp ölecekleri düşüncesini içgüdüsel bir şekilde kafasından uzak tutarak, tiyatronun sanat, şiir ve büyüleyicilik yönünden başka hiç bir yönünü umursamamıştı.

Gerald Bridges, afişi hemen on dakika, bir kelimesini bile anlamaksızın seyretmekte devam etti. Aslında da anlaşılabilir pek az şey vardı; zira afiş, bir telefon rehberi kadar çok isimle doluydu. Afişi her kim hazırlamışsa, besbelli adamda isim hastalığı vardı, çünkü adlarını, oyuncuların adları kadar iri ve göze batır şekilde yazmadığı bir tek tiyatro müstahdemi bırakmamıştı. Bütün adların da beceriksizce uydurulmuş adlar oldukları besbelliydi. Bütün bando, *chef d'orchestre*'inden, 'birinci timpanist'ine ve 'birinci davulcusuna' kadar oradaydı. Baş marangoz, 'teknik ekip başı' olarak (adı da: Lesseps İsambar) yer almıştı; donatımcı, *premier magasinier* olmuştu, ışık yönetmenleri ışık operatörleri, baş elektrik mühendisleri, tesisat şefleri, azaltıcı uzmanları, bir baş mümeyyiz' (sekreteriyle), (giyim kuşamla, müzikle, dramla ve genel iş konularıyla ilgili kitaplara bakan) dört adet kitaplık memuru, baskı arşiv memuru, aktrislerin hizmetinde otuz yedi adet *habilleuses*, bir iki taneyi geçmiyen aktörlerin emrinde beş adet oda uşağı, iki edebiyat danışmanı, (her biri bir perde için olmak üzere) üç prodüktör, esrarlı bir takım işlevleri olan bir sürü *collaborateurs de l'Auteur*, Kral Locası'na bakan bir memur, bir lirik şair ve hiç bir imgelemin icat edemeyeceği, hiç bir hafızanın da saklayamayacağı, bunlara benzer daha elli tane münasebetsiz şey vardı.

Bütün bu şiirsel listeden sonra da, sıkıcı bir düzyazı

gibi, Şehir Belediye Meclisi talimatı geliyordu. Gelecek hafta üç doğum günün kutlanacağı bildiriliyordu. Kutlanacak doğum günlerinden biri, Kral ailesi üyelerinden birinin, ikincisi Shakespeare'in annesinin yeğeninin çocuğunun (yakın zamanlarda Mr Sidney Lee tarafından keşfedilen) rençperinin doğum günü, üçüncüsü de *premier Suisse de couliss*'indi; kutlama, tiyatrodaki, erkeklere bir kutu püro, kadınlara da kuştüyü yelpaze olmak üzere, herkese zengin birer hediye takdim edilmesi şeklinde olacaktır. Nihayet, bir organizmadaki, aşınmadan kalmış bir adevle ya da kullanılmaktan vazgeçilmiş bir kemik çıkıntısı gibi, eski fiatlar canını kurtarabilmişti; ne var ki, şimdi kol-tuk bir İngiliz lirası, balkon ise on beş şilindi. Ayrıca, on yedişer sayfalık ilânlar da vardı.

Piyasa fiyatı olan bir şiline doğrusu çok ucuza, büyüleyici bir vesikaydı bu. Bridges, nihayet buna öyle boş gözlemlerle bakmaktan vazgeçti, ta başından sonuna kadar, git-tikçe artan bir öfkeyle okudu - zira şurasını unutmamak gerekir ki, Gerald bununla birden bire karşılaşmış, Londra-lılar gibi öyle mevsimden mevsime, oyundan oyuna azar azar, alıştırla alıştırla öğrenmemişti. On yıldır bir tek Londra tiyatrosu ilânı görmeyişi bir yana o zaman-lar bile, tiyatroculuk işinde yalanın gerçeğe oranla çok daha büyük bir yer tuttuğundan hiç şüphelenmezdi. Tiyatroculuk işi birden bire Gerald'ın gözüne, büyük bir toplumsal reformu gerektiren, bir ömür vermeyi gerektiren, bir servetin bu uğurda harcanmasını gerektiren, halkı ayaklandırmayı, söylevler vermeyi; meclise önerge verilmesini, vaız verilmesini; basında bir kampanya açılmasını, her kimden getirilecekse -kimden olacağını bilmiyordu- birbirlerinden örnek getirilmesini gerektiren rezilce bir iş gibi göründü.

Ne iyi ki,- Gerald hesabına ne iyi ki - Gerald halkı

ayaklandırma sanatından hiç anlamazdı. Ama onda da, her milyonerde görülen bir kuruntu vardı. Milyonlarını kendi kazandığını sanıyordu. Başkaları milyoner olmamış değiller miydi? Altınlarını çekmeğe çalışan bütün merkezkaç kuvvetlere ve onu bir kenara itmek için birbirleriyle itişen onca insana rağmen torbasını altın şelalesinin altında tutmağa çalıştığı o yıllarda, başkaları içki içer, tembellik eder, palavra sıkarken, o bütün gücüyle çalışmak, ağzına hiç içki koymamak, akli başında hareket etmek zorunda kalmamış mıydı. Gerald, her şeyi yapabileceğine inanır hale gelmişti. Girmek niyetiyle geldiği şu tiyatroya bir bilet almak ona nasıl basit bir şey gibi görünüyorsa, aynı şekilde, tiyatrodaki kökünden bir reform yapmak da ona o kadar mümkün görünüyordu.

İlânın yanından ayrıldı, kararlı bir tavırla gişenin penceresine yanaştı; pencerenin önüne iki İngiliz altınıyla iki şilin koydu ve otoriter bir tonla, 'Bu akşam için iki koltuk istiyorum, lütfen,' dedi.

O ana kadar kulübenin içinden kımıltılar, konuşmalar duyulurken, birden bire bir ölüm sessizliği çöktü. Eğer içerde insan varsa - ki var olduğunu biliyordu - kalpleri durmuştu: artık soluk alamıyorlardı.

Nihayet, pencereden, dehşet ve hayretten kısılmış bir tek boğuk hece süzüldü dışarıya
'Ne?!!!'

Gerald tatlı ve işitilir bir sesle tekrarladı:

'Bu akşam için iki koltuk, lütfen.' Parayı ileri doğru iterek ekledi: 'İki İngiliz lirasıdır, zannederim.'

Bunu izleyen otuz saniye içinde kulübeye öylesine mutlak bir sessizlik çöktü ki, Gerald gişede bulunanların tümünün ölmüş olmasından ciddi ciddi korkmaya başladı. Sonra kulübenin kapısı ağır ağır açıldı ve Mozart Denbigh tekrar dışarı çıktı. Beklenmedik bir durumla karşılaştığı ve işin içinden nasıl çıkacağını bilemediği her ha-

linden anlaşılıyordu; bununla birlikte, rengi uçmuş olmasına rağmen yüzünde en ufak bir korku belirtisi yoktu. Bridges'i baştan ayağa, ayaktan başa, avcı botlarının geniş piyantalarından Panama şapkasına kadar süzdü. Tereddüt etti. Elbise fiatları konusunda bir uzmandı Denbigh: modası geçmiş kılıklı yabancının üstündeki giyim eşyasının her bir parçasının kendininkinden pahalı olduğunu biliyordu. Para kokusu aldı. Yabancı, tiyatroya bilet almak isteyecek kadar inanılmaz bir toylukta bulunmamış olsaydı, onu pekâlâ bir Amerikan tiyatro sendikasının patronu sanmak mümkündü. Mozart, yanına varılır, soran bir ifade takınarak bekledi. Gerald, beklemek konusunda ondan baskın çıktı. Mozart nerdeyse yine kulübeye sıvışacaktı. Ama şimdi gişenin penceresi ardından büyülenmiş gibi bakan Lorimer Mavrocordato'nun gözleri önünde böyle bir tabansızlık gösterisinde bulunmağa, yiğitlik duygusu isyan etti. Şöyle bir kendini kastı; kendi kartvizitini çıkardı, elinde evirdi çevirdi ve nihayet, konuştu: 'Acaba kiminle tanışmak -'

'Tanışmak filân istediğim yok,' dedi Bridges. 'İki koltuk istiyorum ben; iki İngiliz lirası uzattım. Anlaşılmıyan bir yanı var mı?'

Bu bir saldırıydı ve bu saldırıyla, Denbigh'in çözülmeğe başlıyan dizlerinin bağı, striknin yutmuş gibi kaskatı kesiliverdi. Böyle bir saldırıyı, kimden gelirse gelsin, yutmazdı o. 'Buraya baksanıza!' dedi: 'Cebinizde iki İngiliz lirası var diye, birinci sınıf bir batı yakası Londra tiyatrosuna tavsiye mektubu olmadan elinizi kolunuzu sallaya sallaya girebileceğinizi mi sanıyorsunuz siz?'

'Bu sabah tavsiye mektubu olmadan Westminster Kilisesi'ne girdim. Turnikenin başında duran adama tavsiye mektubu göstermeden Kraliyet Akademisi'ne girerim. Tavsiye mektubu olmadan British Museum'a girerim.

Beni davet edebilmek şerefine nail olabilmeleri için kendileri bana tavsiye mektubu göstermek zorunda olan kişilerin evleri hariç, her yere tavsiye mektubu göstermeden girerim. Tiyatrolara da her vakit, tavsiye mektubu olmadan girerim; eğer bir zorluk çıkaracak olurlarsa, o zaman da onları Belediye Meclisine ve Baş Mabeyinciye şikâyet ederim.'

Fena halde rezil olan Denbigh, 'Kahrolacağım şimdi!' diye bağırdı.

Gerald umursamadan, 'Korkarım ki, öyle; ama olmamanı temenni ederim,' dedi. 'Biletleri bana satacak mısın, satmıyacak mısın sen?'

'Hayır, satmam,' diye cevap verdi Denbigh. 'İngilizce konuşmuyor muyum?'

'Hayır, konuşmuyorsun,' dedi Gerald. '«Satmıyacağım,» demen gerekirdi.'

'Aferin sana,' dedi Denbigh, 'ama her ikisinin anlamı arasında büyük bir fark olmadığını göreceksin. Buradan bilet satın alamazsın; benden özür dilemedikçe de, batı yakasında hiç bir tiyatroya sokturmayacağım seni. Git Baş Mabeyinciye, ya da Belediye Meclisindeki Radikal dostlarına şikâyet et. Canının istediği gibi hareket edeceğin bir tiyatro istiyorsan, kendine bir tiyatro aç.'

'Teşekkür ederim; açacağım,' diyen Gerald, parasını cebine atıp, sükûnetle ayrıldı oradan.

Daha o merdivenin başına ulaşmadan, Denbigh, başı açık, dayanılmıyacak kadar tatlı, güleç bir yüzle, Gerald'ın yanına gitti.

Şefkatle Gerald'ın omuzuna vurarak, 'Hadi gel de büromda bir püro tütür, koca ahbap,' dedi. 'Huysuzluğum

için kusuruma bakmazsın, değil mi? Tabii, bakmazsın. Sen bana nasıl bir yer istiyorsan onu söyle, yeter ki; ister burada, ister başka tiyatrodaki; ne yapar, eder yaratırım senin için. Seninle bir parça konuşmak istiyorum. Bir mahzuru yok ya? Artık bir on dakika ayırabilirsin - şahsen bir lütuf olarak rica ediyorum bunu. Harika bir piyes: baştan sona kadar seyretmeni tavsiye ederim.'

Gerald, İngiliz orta sınıf insanının soğukluğuyla, Mozart'a burun kıvrması gerektiğini düşündü; ama imkânsızdı bu. Paranın kokusunu alıp, zevkten kendinden geçen Mozart bambaşka bir adam olmuştu: az önceki tavrını hiç zorluk çekmeden üstünden atmıştı; on saniye sonra ise Gerald, kulübenin arka tarafındaki bir büroda Mozart'ın yanında oturuyordu.

Aralarında geçen konuşmayı burada uzun uzun anlatmağa lüzum yok. Mr Denbigh, Gerald'a bütün hayat hikâyesini, pek de özet sayılmıyacak bir şekilde anlatarak başladı. Onun bu hayat hikâyesinden adının Mozart Denbigh, ya da Moses Dickson filân olmayıp, kendi dediğine göre, ne kendi hoşlandığı, ne de programda görülmesinden hoşlanılan Henry Wilkinson olduğu anlaşıldı. Safkan İngilizmiş, ama yurttaşlarının mali konularla sanat konularındaki ön yargılarına karşı Yahudi rolü oynamak zorunda kalmış. Dünyanın en iyi adamı olan Lorimer Mavrocordato onun kayınbiraderiymiş ve asıl adı Luke Mears imiş, ama desenini kendi çizdiği markasını kullanabilmek için Lorimer Mavrocordato adını seçmiş. Denbigh, Lorimer'in, karısının kardeşi olduğunu söyledikten sonra Mrs Wilkinson'un lâfı açıldı ve daha karısının adını ağzına alır almaz zaman, uzay ve oran kavramını unutan Denbigh karısından öyle bir düşkünlükle söz etti ki, sonunda Bridges iyice duygulandı. Ütülü pantolon, şık şapka, yırtmaçlı ceket, getr, rugan iskarpin giyen, kolları yüksek yaka ta-

kan mabut, Finchley'deki mini mini bir villanın alçakgönlü geçim vasıtası ve kendisine geçen Mozart ruhu sayesinde onun insanlığını taze tutmayı beceren ufak tefek kadının putlaştırıcısı oldu.

Ama en sonunda Bridges'in hayranlığını asıl kazanan şey, bir punduna getirip araya sıkıştırdığı iki üç kelimeyle Denbigh'i, hevesini almak için bu işe ayırabileceği yüz bin İngiliz lirasının bulunduğu inandırdıktan sonra, ona, başka bazı yenilikleri de olacak, parayı verenin gireceği bir tiyatro kurmayı teklif ettiği zaman, Denbigh'in, bu yeni dostluk ilişkisinde şeref ve namus duyguları samimî olarak galeyana gelmiş gibi bir tavır takınması oldu.

Denbigh, yiğitçe, 'Hayır,' dedi: 'kötüye çekme, ama koca ahbap; umarım ki; kötüye çekmiyeceksindir, ama ben her ne kadar bir melek değilsem de, her zaman namuslu iş yapmış bir insanımdır, her zaman da öyle kalacağım.'

Ancak Gerald ona tekrar yerine oturmasını söyleyip de işin ne olduğunu - şimdiye kadar Denbigh'in hiç aklına gelmemiş bir şeydi bu - iyice anlattıktan sonradır ki, Mozart Denbigh'in bir kaya gibi hep sırtında hissettiği vicdanı su haline dönüştürerek onu uçuruma - dibinde, alacak hanesinde yüz bin İngiliz lirası bulunan bir banka hesabının, «parayı veren girer» tiyatrosunun utancını altın yıldızla kapladığı uçuruma - sürükledi.

Buna rağmen Gerald dağarcığında delil diye nesi var, nesi yoksa hepsini ortaya döktü, yalvardı, yakardı da, Glossop'a bir yandan dalkavukluk edip, öbür yandan onu kandırmanın erkekçe bir iş olmadığını, bunun ne kendisine, ne Glossop'a hayrı dokunacağını; dışarılıklardan ('dışarılıklılar' ile suç ortağı olmıyanları kastediyordu) başka herkes bunun böyle olduğunu bildiğine

göre bu sahteciliğin de sahtecilik sayılmaktan kurtulmıyacağını; Denbigh'in şimdiki sistemiyle başarı için, toplumsal itibar sağlamak için, hatta yapma bir kibarlık havası yaratmak için bunca para dökülmesine rağmen aslında bunların hiçbirinin gerçekleşmediğini - Denbigh, 'duruma bu gözle bakacak olduktan sonra' bunların hepsinin doğru olduğunu kabul ediyordu - Denbigh'e ancak bu şekilde itiraf ettirdi, ama öbürü, duygularında haklı olduğunu delillerle ispatlamadığını açık yüreklilikle kabul etmekle birlikte, yine de, Dabernon'un yaptığından, Duberville'in yaptığından, kısaca, âdi bir dışarıklı olmıyan herkesin yaptığından başka bir şey yaparsa, kendini rezil sayacağını, kepaze sayacağını ve daha bu gibi, gerçek niteliği belirsiz, alçaklık sınıfından bir sürü şey sayacağını ileri sürdü.

Bununla birlikte Denbigh en sonunda razı oldu: Gerald onun razı oluşu sebebini hiç bir zaman iyice öğrenemedi. Denbigh'in, batı yakasında zenginleri sızdırmak için kurulmuş moda makinasında bir çeşit memur olacağına, tiyatro müdürü olmasına yol açan tiyatro sevgisi herhalde, ona, gerçek aktörlerinin de, gerçek yazarlarının da, gişe hileciliğinin yalancı bir canlılıkla kapladığı kalp seyirciler yerine gerçek seyircilerinin de aynı tutkuyla yürüteceği gerçek tiyatroyu özleten bir sanat tutkusunun mucize yaratmakta başarıya ulaşamamış oluşundan doğmuş olsa gerekti. Ama yine de Denbigh, hiç bir sanat eserinin bu cins hilecilikler olmadan edemeyeceğini akli almıyacak kadar cahildi: Denbigh'e bütün bunlar, gerçekten kaçmamızı sağlıyan bir takım uydurmalar olarak görünüyordu; öyle ki, onun için gişedeki aldatmacayla, sahnedeki komedi sadece aynı çatı altında barınan iki arkadaş değil, aynı zamanda aynı babanın - Yalanların Babasının - çocuklarıydılar da. Dram sanatının, «günlük fenomenlerin delice kargaşası içinde gerçeğin keşfedilmesi» demek olduğu an-

laşılmadan yaşanılanı anlaşılır hale getirmek demek olduğu ise onun havsalası dışında idi. Eğer Bridges ona böyle bir teklifi iyice açıklayacak kadar kafalı olmasaydı, Denbigh onun ne söylediğini bile anlayamayacaktı.

Denbigh'in sahte utancını en sonunda yenen şey, şu yüz bin İngiliz lirası ile, Bridges'in, bu yüz bin İngiliz lirasının Dabernoon üzerinde yapacağı etkiyi bir denemek hususunda ileri sürdüğü teklif olmuştu belki de, Ondan sonra yavaş yavaş anlaşılmağa başladı ki, tiyatroculuk serüvenlerinde giden aşırı masraflara rağmen, bir çok durumlarda onların paraları da, sağladıklarını iddia ettikleri diğer her şey gibi sadece bir kuruntudan ibarettir. Denbigh sondan bir önceki oyuna yatırdığı sermayesinin başlangıçta (kendisine ait olmıyan möbelerin satış bordrosu üzerinden sağlanan) 250 İngiliz lirasından ibaret olduğunu, ama bir aktrisle bir aktörü, elinde bulunan bir oyunun onların canlarını kurtaracak bir fırsat olduğuna, oyunun yazarını da, bu oyunun, sahneye konduğu takdirde bütün İngiliz İmparatorluk camiasıyla bütün Amerika Birleşik Devletlerini ayağa kaldıracığına ikna etmek suretiyle, üç rakamlık sermayesini dört rakama kadar çıkarabildiğini söyleyerek övünüyordu. Denbigh, başlangıçtaki bu ufacık sermayeyle bir hafta içinde büyük bir başarı havası yarattığını, bu sayede 'yeni yeni sermayedarları oltaya düşürebildiğini,' sözde başarısıyla taşra kasabalarını, Amerika pazarlarını ve koloni pazarlarını sömürdüğünü, bunun sonucunda da idareyi bütün sezon boyunca parlak bir başarıyla ayakta tutabildiğini övünerek anlatıyordu. Şimdi Denbigh'e acı gelen şey, öteden beri hayatını kurduğu en büyük fırsatın bir sermayedar kişiliğinde yokluk içinde gözü kararmış bir kumarbaz olmıyan, masası oynanması imkânsız piyeslerle dolu zengin bir amatör oyun yazarı olmıyan, sırtını zengin bir koruyucuya dayamış bir sözde Hamlet, ya da sahneye vurgun cici bir hanım olmıyan, babadan kalma servetini kolaylıkla kaptı-

ran, dolayısıyla kendisini kazıklamanın yankesicilikten bile âdi sayılacağı ağzı süt kokan bir acemi çaylak olmayan; tam tersine, aşırı masraflara yıllarca dayanabilecek, akli başında bir para babası kişiliğinde - nihayet tam karşısına çıktığı zaman, tanrının yolladığı bu adamın, parasını, Dabernoon'un, Denbigh için, hem de daha fiyakalı bir biçimde kaybedebileceği kadar kolaylıkla kaybedecek biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda parasıyla rezaletten, alaya uğramaktan ve itibarsızlıktan başka bir şey satın almamak eğilimi gösteren, en âlâ cinsinden bir deli de olduğunu anlamasıydı.

Ama yine de, Gerald'ın tiyatrosuna müdür olmayı kabul etti. Razi olur olmaz da, zaten bir an bile reddetmeyi aklından geçirmemiş olduğunu birden bire farketti.

2

Hikâyenin gerisini uzun uzadıya anlatmak sıkıcı kaçacak. Bir iki yorum ve zamanın tiyatro ilânlarından seçme iki üç örnekle özetleyebiliriz hikâyeyi.

«Parayı Veren Girer» Tiyatrosunun açılacağı haberine önce herkes, batı yakasını aldatmak için uydurulmuş bir yalan gözüyle bakıp, güldü; ama Durberville ile Dabernoon bunun bir zevksizlik olduğunu söyleyince, kahkahalar dindi; âdi bir dışarıklığın etiketi bozuşu karşısında öfkeli nefret ifadeleri D'Orsay'de (en önde gelen gişe kulübü) göklere yükseldi ve içerden olanlar, dışarıklılıarı boğazlamağa karar verdiler. Ama dışarıklılılar, içerden olanların ne rızasına ihtiyaç duydıklarından, ne de onları umursadıklarından - zira gerçekten de dışarıklılılar, bütün ticaret ve sanayi dünyasını saymasak bile, bütün Kraliyet Ailesi, soylular sınıfı, Avam Kamarası, çiftlik sahipleri takımı, Kilise, Kara Ordusu, Deniz Ordusu, Devlet Memurları, Baro, Üniversite, Sahnenin yüzde doksan doku-

zu ve şehrin binde dokuzyüz doksan dokuzu hep onlara dahil olduğu için sayıca i ç e r d e n olanlara çok üstündüler - Dabernoon'un hoşnutsuzluğunun etkisi o kadar az oldu ki Dabernoon şaşırды, şevki kırıldı, hatta bunun, insanı İbsen'e inandırmaya yeteceğini bile söyledi. Ertesi gün Dabernoon bir raslantı eseri, tiyatro müdürü Mr. Wilkinson'un âdi bir dışarıklı olmak şöyle dursun, Mozart Denbigh'in ta kendisi olduğunu öğrendi ve ondan sonra bilmiş bilmiş gülerek, dostlarının, onun başından beri bu yeni dalavereden haberi olduğu sonucuna varmalarına ses çıkarmadı.

Ama Dabernoon, P.V.G.'nin ilânlarındaki zevksizliğe yine üzmekten geri kalmadı. İlânlardan biri meselâ şöyleydi

'Bu tiyatro gece elbiseleri defilesine çıkmağa elverişli değildir. Şapkaların çıkarılması gereklidir; ama bunun dışında, meclise ya da kiliseye giderken giyilen elbiselerle P.V.G. tiyatrosuna pekâlâ gelinebilir.'

Ömründe kiliseye adımını atmamış olan, meclisin ne olduğunu da pek bilmeyen Dabernoon, bunun ne demek olduğunu anlayamadı.

'Tiyatroda bütün yerler beş şilindir. Çarşamba ve Cumartesi günleri bir şilin.'

Bu parayı kibarlardan başkası veremeyeceği için yakında onların beş şilinden vazgeçecekleri kehanetinde bulunan cehennemlik Roy de Bois Guilbert, Dabernoon tarafından kaba kuvvet kullanılmak suretiyle işinden atıldı.

Bunu, oyun yazarları arasında heyecan yaratan bir bildiri izledi; heyecan yaratan bildiri şuydu

'P.V.G. Tiyatrosu müdürü, evleninceye kadar temiz

kalmış, kocasına âşık bir evli kadını anlatan yeni bir oyun yazdırmak konusundaki bütün teşebbüslerinin tamamıyla başarısızlığa uğradığını üzülererek bildirir. Önde gelen oyun yazarlarımıza böyle bir oyun yazdırmak için yaptığımız bütün müracaatlar, sapık zevklere eğlence sağlamak için anormal bir durumu işleyerek meslekî ünlerini tehlikeye düşüremeyeceklerini ileri süren yazarların hepsi tarafından reddedildi. Bundan ötürü, P.V.G. Tiyatrosu müdürlüğü, perdesini Shakespeare'e tiyatro yolunu açan ve Elizabeth dönemi tiyatrosunu başlatan, İngiliz edebiyatının en ünlü oyunu ile (Mr William Peel'inki değil, aynı adla ama daha eskiye, xvi-xvii. yüzyıllara ait bir yazarınki) açmağa kararlıdır.

'Kararda bir değişiklik olmadığı takdirde, açılış gecelerini izleyen gecelerde tiyatromuzda VI. Henry'nin Birinci ve İkinci Bölümleri oynanacaktır. İlerde bunların yerini Üçüncü Bölüm ile III. Richard Tragedyası alacaktır. P.V.G. tiyatrosu, bu gibi konulardaki yargıları Shakespeare'in yargılarına kuşkusuz daha üstün kabul edilebilecek bir sahneye koyucu bulmayı maalesef başaramadığından, yukarıda sözünü ettiğimiz oyunlar hiç değiştirilmeden, metinler üzerinde kalem oynatılmadan sahneye konulacaktır. Bununla birlikte, Shakespeare'e duyduğu taparcasına saygı herkesçe bilinen Mr Algernon Charles Swinburne, Jan Dark sahnelerini, -Shakespeare'in eserini yazarken hiç şüphesiz gözönünde bulundurmuş olması gereken noktalardan başka- ayrıca, memleketimizle Fransa arasındaki *entente cordiale*'i de düşünerek yeniden yazmağı üzerine almış bulunuyor.

Bütün bunlar, tiyatronun açılışından üç gün sonraki ilân yanında çocuk oyuncağı gibi kalır. İlânda şöyle yazılıdır:

YIRMİ YER BİR ŞİLİNE

P.V.G. Tiyatrosu, Londra Basını'nın bir ağızdan alaya alması ve lânetlemesi sonucunda, Londra'nın en ucuz ve en rahat tiyatrosu haline gelmiş bulunuyor. Her yirmi yerden sadece bir tanesi doludur; böylelikle her seyirci, şapkasını, paltosunu, oyun programını, opera dürbününü v.s. koyabileceği, kendi sandalyesinden başka daha on dokuz sandalyeye sahip olabilmektedir. Ayrıca her seyirciye, metre küp hesabıyla, Yapı Nizamnamesinden yirmi misli fazla hava düşmektedir ki, bu boğucu sıcaklarda bu, sağlığa son derece elverişli bir rahatlıktır. Tiyatronun her hangi bir yerinde dostlarını görenler, kimseyi rahatsız etmeden, büyük bir rahatlıkla dostlarının yanına gidebilir, (isterlerse) onların yanına oturabilirler. Yangın çıktığı takdirde ezilerek ölmek korkusu olmayacaktır. Duhuliyesiz tiyatroların kalabalık, havasının bozuk olması yüzünden tiyatroya gidemez hale gelenler, P.V.G. Tiyatrosunun havasını görünce şaşırmakta ve son derece hoşnut kalmaktadırlar. Ertesi sabah ne baş ağrısı, ne de nezle.. VI. Henry'nin fazla heyecanlı olmıyan sahnelerinde uyumak isteyenler, koltukları birbirinden ayıran kol dayama yerlerini çıkararak, bitişikteki koltuklar üzerine rahatça uzanabilirler. Horlamamaları için ağızlarını sıkı sıkı kapamaları kendilerinden rica olunur.

Mavrocordato, eniştesine, 'Buna yüzsüzlük denir,' dedi. 'Halk buna asla tahammül etmez.'

Duhuliyesiz tiyatroları aşağı görmekte şimdi Grald'dan da baskın çıkan Wilkinson, 'Halk, Dabernoon'a katlandıktan sonra, her şeye katlanır,' dedi.

Dört gün sonra şu ilân çıktı

'P.V.G. Tiyatrosu müdürü, son bildirisinden sonra tiyatroyu kalabalık görerek hayal kırıklığına uğrayan halktan özür diler. Şimdi adam başına kesin olarak ancak bir koltuk verebilmekteyiz; tiyatronun havalandırma durumu ise, her ne kadar üzerinde dikkatle duruluyorsa da, Müdürün istediği gibi olmaktan çok uzaktır. Seyirci akını bu şekilde devam ettiği takdirde, Müdür bu akını, yeni moda bir komedi sahneye koymak suretiyle durdurmak zorunda kalacaktır; bununla birlikte Müdür, bu gibi sert tedbirlere başvurmasına meydan verilmeyeceğine inanmaktadır. Müdür, özellikle, VI. Henry'yi beş kere ve beş kereden fazla seyretmiş olanlardan, halkın geri kalan kısmı da oyunu seyretmek fırsatını bulabilene kadar, ziyaretlerini durdurmalarını rica eder. Tiyatromuza her gece gelenler (ki sayıları bir kaç yüzü bulmaktadır) bu bencilliklerini haklı gösterecek bir mazerete sahip değildirler.

'Müdür, geçen gece, VI. Henry'nin İkinci Bölümünde, Lancaster ordusunun, York ordusu karşısında bozguna uğrayıp kaçması gerekirken, o anın heyecanı içinde York ordusunu yenerek gösterdiği sanatçılığa sığmaz davranışı sonucunda, İkinci Bölümün gülünç bir hale sokulmasından büyük bir üzüntü duyduğunu belirtir. İlerde böyle üzücü bir olayın tekrarlanmasını önlemek için, bundan böyle çarpışan orduların asker sayıları gerekli şekilde ayarlanacaktır. Eskrim değnekleri yerine kılıç kullanılması, sözü geçen sahnenin gerçekliğini fazlasiyle arttırmıştır. Bu sahnede erbaş olarak rol almak isteyenler adlarını tiyatronun sahne kapıcısına yazdırmalıdır. Herkesin sırayla rol alması her ne kadar sağlanacaksa da, sahnenin yeniden genişletilmiş olmasına rağmen, listeler daha şimdiden fazla kabardığından, müracaatların derhal yapılması gerekmektedir. Jack Cade sahneleri için bun

dan böyle Radikal Kulüplerden müracaat kabul edilmiyeceği gibi, üyeleri, Blacheath savaşında yumruk kullanmakla suçlu olan kulüpler de hiç bir surette eski yerlerine konulamazlar.

'Ayın on beşinde Buckingham Sarayında bir resmi kabul verilecek olması dolayısıyla, Saray sahnelerinde bir kaç rol açık kalacaktır.

'Hamış. — Charing Cross Hastanesindeki yaralılar iyileşmektedir.'

Bu bildirinın çıktığı gün, gazeteler 'Nerde Ne Oynuyor' sayfalarına 'P.V.G. Tiyatrosu'nun En son İlânları'nı koydular. Hamle, bütün ülkeyi heyecana verdi.

Bundan bir, bir buçuk ay kadar sonra tiyatro müdürü ile patronu bir gece tiyatrodaki karşılaştılar. Son koltuğa kadar dolu olan salona bir göz atmak için ikisi de aynı kapağa yanaşmışlardı. Bridges, mavi bir serj elbise giymişti. Denbingh'in ayaklarında burnu dört köşe iskarpinler, üstünde siyah-beyaz benekli bir pantolon, çift göğüslü beyaz bir yelek, redingot vardı; bu kılığı ve pirzola biçimi favorileriyle taşra kasabalarından gelme bir kilise mütevellisi ya da müzayede tellalına benziyordu.

'Son havadisi duydun mu?' diye sordu. Bridges duymamıştı. 'VI. Henry'nin Üçüncü Bölümünü Hipodrom' da sahneye koyacaklar. Ama bu bir şey değil. Dabernoon, P.V.G.'sinin perdesini cici bir komediyle açacakmış. Her gece iki oyun oynayacaklar biri altıdan sekize kadar ve adam başına altı peni, ikincisi de dokuz buçuktan on bir buçuğa kadar ve adam başına bir İngiliz lirası; duhuliyesiz giriş de yok. Esaslı fikir, ha?'

Artık şakaklarına hafifçe kır düşmüş olan Bridges, 'Şansı bol olsun!' dedi. 'Hepsinin şansı bol olsun! Onlara bu yolu ben açtım; yalnız ben eskiden çalışmanın ne demek olduğunu bilmiyormuşum meğer. Büyüleyici bir çalışma gerçi, ama aynı zamanda öldürücü!'

'Evet,' dedi Denbigh. 'Artık bundan yakasını kurtarmazsın. Bir kere kendini kaptırmayagör, bir daha kurtuluş yok.'

'Üçüncü sıradaki şu adam kim; şu, soldan beşinci? Yüzünü bir yerden gözüm ısırıyor gibi.'

'Hani şu Glossop işte,' diye cevap verdi Denbigh. 'Yanıdaki tavşan kılıklı ufak tefek kadın bozuntusu da karısı; yanlarındaki üç çocuk ise ya Glossop'un ya da arkadaşlarından birinin; buraya bir sürü çocuk getiriyor. İlk gece geldi, bedava yer istedi. Ben reddedip beş şilini almağa çalışınca, batı yakasında şimdiye karar tiyatroya hiç para vermediğini, bundan sonra da vermiyeceğini söyledi. Ama onu kandırdım, yazı-tura oynamağa razı ettim; bilet parasını kaybeden çekecekti. O kaybetti; ben de böylece ne yapıp edip beş şilini aldım onun. O günden beri buraya yirmi kere geldi. Her seferinde, beş şilini verir, kendi kostüm ve kılıcını da kendi getirir, girer içeri, Blacheath savaşında herkesle birlikte o da eğlenir.' Lâfının burasında Wilkinson, Glossop'un bulunduğu yöne düşünceli düşünceli baktı, sonra tıklım tıklım dolu salonu, eskisi kadar büyük olmıyan bir hayretle süzdü. 'Biliyor musun,' dedi, 'daha hâlâ kolay kolay inanamıyorum. Her gece burada duruyor, bütün bunların bir rüya olduğunu - birden bire uyanıp, kendimi yine o eski işimde, o eski güruh arasında çalışır bulacağımı; yine o tuhaf yemek, pudra, briyantın, kola, viski, samur, kokarca, kızgın ütü altına girmiş pantolon kokusu karışımını burnumda duyacağımı düşünüyorum. Burada ise insan şemsiye kokusuyla, tereyağlı tost kokusundan daha heyecan verici hiç bir koku duymuyor; ahlâka uygun, saygıdeğer bir koku. Şunlara bak bir kere! Şunların hepsinin para olduğunu düşün bir! Yerden tavana kadar para! Bir de sahneye bak! Şu gerçek, şu sapına kadar namuslu oyuna bak! Durber-

ville'in karısının Kraliçe Margaret rolüne çıktığını ve listeye adını Mrs Dobbs diye yazdığını düşün hele! Bu kadın geçen Paskalyada bana ne dedi biliyor musun? 'Mosey,' dedi, 'oyun yeteneğim olmadığını biliyorum, ama kişiliğim var benim; eh, sizin de sahnede istediğiniz kişiliktir.' Şimdi ona kalkıp da, oyunculuğunun sıfır olduğunu, kişiliğini de kaybettiğini söylesen, suratının alacağı hali görmek isterdim, Bana kalırsa bal gibi oyun çıkarabilirdi, ama ne zaman kendi oyununu göstermeğe kalkacak olsa Duberville hemen onun üstüne oturur, oyuncu taklidi yapmamasını söylerdi, Harika bir şey.'

'Aslında çok basit,' dedi Gerald. 'Senin niye aklına gelmedi bu?'

'Yapıldıktan sonra kolay görünüyor bu da tabii, her şey gibi; ama bizler bunu düşünecek şekilde yetiştirilmedik. Senden daha aptal değildik, tabii, ama senin dışarılıklı olmak gibi bir üstünlüğün vardı. Sakın yanlış anlama: Dabernoon'un işini yapmak, bizim işi yapmaktan çok daha büyük zekâ ve hayat tecrübesi ister. O, samansız kerpiç yapmak zorunda: durmadan aldatacak, aldatacak, aldatacak. Bizse ne yapıyoruz burada? Hiç; sadece oturup, paraları topluyoruz. Geri kalan her şeyi halk yapıyor, çünkü halk bizi istiyor. Şimdi yaptığım işin beş şilinlik bile değeri yok: benim yaptığım işi bir komisyoncu, bir turnike, bir polis memuru da bal gibi görür. Bunu başarılı yapan biz değiliz: kendisi başarı bu işin. Halbuki Yeni Olimpik Tiyatrosu başarılı değil; Durberville halkın gözünü boyayıp, onlara işini başarılı gibi gösteriyor; ne lâzım, bu işi de çok güzel yapıyor doğrusu. Oyunun Amerika'da oynanma hakkını daha yeni, dört bin İngiliz lirasına sattı.'

'Herhalde bu dalavereden haberi olmıyan birine satmıştır, değil mi?'

'Hayır, aynı dalavereyi iki yıl önce kendisine yutturan, berbat bir oyunu ona bir gümüş madeni fiatına satan bir adama sattı. İşin tuhaf tarafı da bu ya zaten: işin içine girdin mi, buna kendin de öyle bir inanıyorsun ki, sahtecilik çarkından geçmemiş hiç bir oyuna elini bile sürmez oluyorsun. İşte sen bir dışarılıklı olarak tam böyle bir sırada ortaya çıktın. Böyle konuşmama kızmazsın, değil değil mi? Bir parça bile değişmedin sen. Hâlâ bir çocuktan farksızsın; burada gözünü açacak o kadar şey olduğu halde, hâlâ tiyatroculuk hakkında hiç bir şey bilmiyorsun.'

'E, burası bir oyun evi; oyun da çocuklara yakışır bir şeydir. Hep aklıma şu pasaj gelir: 'Sizler küçük çocuklar gibi olmadıkça,' ve saire - ha?'

'Evet, ha evet - çok doğru. Hiç şüphesiz' dedi Wilkinson. 'Hey gidi koca Shakespeare! hep can alıcı noktalara parmak basar.'

Perde kalkarken, seyircilerden, 'Şişş-ş-şt' ihtarı geldi ve sahneden, aktörün nesir derekesine indirmek için hiç bir çaba harcamadığı ilk mısralar duyuldu

Gökler siyaha bürünsün! Gün, boyun eğsin geceye!

Kuyruklu yıldızlar, durmadan ve Devletlerin değiştiğini göstermek için,

Billurdan örgülerinizi savurun gökte -

GIYINME ODASINDAKİ SİR

Prova günüydü; kıyafet balosu kostümleri satan mağazada, Shakespeare Balosu'na gideceklerin kostümleri üzerinde, ayna karşısında son düzeltmeler yapılıyordu.

Iago, beğenmeyen bir tavırla, 'Nafile,' dedi. 'İyi benzemiyorum; kendimi rahat hissetmiyorum.'

Kostümcü, 'Sizi temin ederim, efendim,' dedi, 'bir tabloya benzediniz.'

Iago, 'Tabloya benzeyebilirim, ama karaktere benzemiyorum,' dedi.

'Hangi karaktere?' dedi kostümcü.

'Iago karakterine, tabii. *Benim* karakterime'

'Beyefendi,' dedi kostümcü: 'açıkladığım öğrenilecek olursa beni mahvedecek bir sır vereyim mi size?'

'Bu sırrın bu elbiseyle bir ilişkisi var mı?'

'İlişkisi de var, her şeyi de var, efendim.'

'Anlat öyleyse.'

'Efendim, gerçek şu ki, Iago'yu bir karakter olarak giydirmemiz imkânsız, çünkü Iago bir karakter değildir.'

'Karakter değil mi? Iago karakter değil, ha? Deli misin sen? Sarhoş filan mısın? Kara cahil misin? Budala mısın? Yoksa sadece saygısızın biri misin?'

'Biliyorum: Iago üzerine, en büyük dram şairimizin

yarattığı o derin, karmaşık, anlaşılması güç karakter üzerine bir sürü büyük eleştirmeci uzun uzun yazılar yazdıktan, karakter çözümlmeleri yaptıktan sonra, benimkisi küstahlık gibi görünüyor, efendim. Ama eğer dikkat buyuracak olursanız, şimdiye kadar hiç kimse benim karakterim üzerine uzun uzun yazılar yazmak zorunda kalmış değildir.'

'Senin karakterin üzerine ne diye yazsınlar?'

'Tabii ki, yazmazlar efendim! Benim anlaşılmayan bir yanım yok ki. Hiç derinliğim yok. Eğer benim karakterim üzerinde uzun boylu yazılıp çizilmiş olsaydı, karakterim olmadığından ilk siz şüphe ederdiniz.'

Iago sert bir tavırla, 'Eğerı Shakespeare'in şu büstü konuşabilseydi,' dedi, burada kalıp hakaret görmektense, Shakespeare Memorial National Theatre'ın cephesinde, kendine lâıyk bir niş'e kaldırılmayı isterdi.'

Shakespeare'in büstü, 'Hiç de değil,' dedi. 'Aslında ben konuşabilirim. Bir büst öyle kolay kolay konuşmaz; ama namuslu bir adamın, akıllıca bir lâf etti diye azarlandığını duyunca, taş olsa dile gelir. Bense taş değil, alçığım.'

Şairin verdiği ürküntünün etkisinden kurtulmağa çalışan Iago, soluğu kesilerek, 'Saçma bir oyun bu,' dedi. 'Bu büstün içine bir fonograf yerleştirmişsin. Bari kafiyesiz şiirle konuşursaydın fonografı.'

Kireç kesilen kostümcü, aklı başından gitmiş bir halde, 'Size yemin ederim ki, efendim' dedi, 'şu ana kadar bu büstle - şey, affedersiniz, Mr Shakespeare'le - aramda tek kelime bile geçmiş değildir.

'Kostüm ve makyajı oturtamayışının sebebi gayet basit' dedi büst. 'Iago'yu karmakarışık ettim, zira hainler öylesine vurdumduymaz, öylesine tatsız kişilerdir ki, hiç bir zaman onlarla haşır neşir olamadım. Şeydeki -neydi adı, bakayım?- hani şu gişe oyunundaki Don John gibi bir ha-

ine beş dakika dayanabilirim. Ama ne zaman bir haini büyük bir rolde, uzun uzadıya işleyecek olduysam, her seferinde de, elimde olmaksızın, sonunda onu sevimli bir kişi haline getirdim. Bu da bana büyük bir üzüntü olurdu. Yaptıkları hoş şeyler akıl çerçevesi içinde kalsa mesele yoktu; ama iş, onlara her türlü cinayeti işletmeğe, her türlü yalanı söyletmeğe gelince, utanç duyuyordum. Buna hakkım yoktu.'

Iago, 'Herhalde, Iago'ya sevimli bir kişi demiyorsunuzdur!' dedi.

'Sahnenin en sevilen karakterlerinden biridir,' dedi büst.

'Ben mi!' dedi Iago şaşırarak.

Büst, evet anlamında başını eğdi, ama heykeltraş onun dengesini ayarlarken başını eğeceğini hesaba katmadığından, dengesi bozulup burun üstü yere düştü.

Kostümcü fırladı, uzun uzadıya af dileyerek, yatıştırıcı sözler söyleyerek Ozanın üstünü başını silkeledi ve onu tekrar tabanlığının üstüne yerleştirdi; ne iyi ki, Ozanın bir tarafı kırılmamıştı.

Büst, geçirdiği kazadan ötürü hiç bir rahatsızlık duymadan, 'Senin rol aldığın oyunu hatırlıyorum,' dedi. 'Şiiri yazarken bütün anlam kayıtlarına boş verdim: gümbür gümbür laflardan ibaretti: mısraların sesinde insanların çığlıklarını duyabiliyordum. Anlamına hiç bakmadım, akılma gelen bütün mükemmel lâfları sıraladım. Ah, soylu bir şiirdi, vallahi: davullar, borazanlar; Marmaralılar, Çanakkaleliler; Halep'teki o kötü niyetli, sarıklı Türk; ilâç yerine kullanılan sakızını sızdıran Arap ağaçları gibi gözyaşı döken gözler: en akla uzak, en imkânsız bir saçmalık; ama ne musikiye sahip! Ya, işte o oyuna, biri erkek, biri dişi iki hainle başladım.'

'Dişi mi!' dedi Iago. 'Unutmuşsun. Otello'da dişi hain yoktur.'

Ölümsüz Villiam, 'Hiç hain olmadığını söyledim ya sana,' dedi. 'Ama bir dişi hainle başlamıştım.'

'Kim?' diye sordu kostümcü.

'Desdemona, tabii,' diye cevap verdi Ozan. 'Aklıma müthiş bir fikir gelmişti: Otello'ya ihanet ederek onu umutsuzluğa sürükleyecek son derece kurnaz, son derece kötü ruhlu bir Venedikli hanımefendi. Birinci perdede tamamıyla böyledir. Ne var ki, üzerinde işledikçe şevkim kırıldı. Bütün arzuma rağmen, Desdemona ellerimde sevimli hale geldi. Ayrıca, onu sevimsiz yapmağı gereksiz de gördüm - onu tamamıyla masum yapmak suretiyle çok daha çarpıcı bir etki elde edebileceğimi anladım. Bu ayartıcı düşünceye yenildim. Etki sağlama arzusuna hiç bir zaman karşı koyamamışımdır. Bu, insan tabiatına karşı işlenmiş bir günahdır; eh, ben de günahımın cezasını kat be kat çektim; zira yaptığım değişikliklerle, oyun bir gülmece haline geldi.'

Kulaklarına inanamıyan Iago ile kostümcü bir ağızdan, 'Gülmece mi?' diye bağırıyorlar. 'Otello bir gülmece!'

Büst, dediğim dedik bir tavırla, 'Başka hiç bir şey değil,' dedi. 'Siz, gülmeceyi, içindeki birtakım kaba komikliklerin halkı güldürdüğü bir oyun sanıyorsunuz. Cahilsiniz de ondan. Benim gülmece dediğim oyun, içindeki anlaşmazlıkların doğal değil, mekanik olduğu oyundur. Desdemona'yı namuslu, temiz, zavallı bir kadın şeytan, Otello'yu da gerçekten üstün bir erkek yaparak, Otello'nun kıskançlık duyması için gerekli bütün doğal sebepleri ortadan kaldırmış oldum. Durumu doğal kılmak için ya başlangıçta niyet ettiğim gibi Desdemona'yı kötü bir kadın ya da Otello'yu, 'The Winter's Tale'deki Leontes gibi kıskanç, hileci, bencil bir erkek yapmam gerekirdi. Ama Otello'yu o şekilde küçültemedim; bir budalalık ettim, onu öbür türlü, seyircilerin beş dakika bile tahammül edemeyeceği bir gülmece hilesinin kurbanı budala haline ge-

tirerek küçülttüm. İşte bu yüzden de bu oyun, düşünceli seyirciler için değersizdir. Önü arkası düşünülmeden işlenilmiş bir kötülük ve cinayetden başka bir şey değildir bu oyun. Sizin modern ahbaplar onun yarısı kadar iyi bir oyun yazsalar razıyım vallahi! ama yine de ben o oyun için sizlerden özür dilerim.'

Kostümcü, 'Ben zaten hep asıl baş kadın karakterinin Emilia rolü olduğunu söyledim,' dedi.

Iago, sorar gibi, 'Ama benim hakkımda fikrini değiştirmedin,' dedi.

'Değiştirdim,' dedi Shakespeare. 'Bildiğim en iğrenç bir erkek karakterini çizmeyi düşünerek başladım sana: içi dışı bir, samimî, yapmacıksız, ikinci derecede, üslûp sahibi olup da gölgede kalmayı tercih eder gibi görünen, ama aslında iğrenç denecek kadar kaba ve insanın oynadığı pis oyunların getireceği kötülükleri anlamasını, ya da bu kötülüklerden en ufak, en değersiz bir çıkar gördüğü takdirde onları yapmaktan vazgeçmesini imkânsız kılan budalaca bir bencilliğe sahip bir erkek olacaktın. Ama böylesine bir yaratıktan duyduğum nefret, iğrenme -en fenası da, dayanılmaz sıkıntı- daha ikinci perdeye başlamadan beni yendi. Bu yaratığın söylediği en doğal, en gerçek sözler öylesine kaba, öylesine iğrençti ki, oyunumu bu lâflarla kirletmeğe devam edemedim. Arzuma rağmen, tip, zeki ve nüktedan olmağa başladı. Ondan sonra da ipin ucu iyice kaçtı. Yine bir III. Richard çıktı ortaya. Onu, her şeye iyi gözle bakan bir köpek haline getirdim. Daha da ileri gittim: ona, insanın tanrısallığını, delice kıskanma duygusunu vermem daha uygun düşeceği halde, tuttum kendi tanrısız duygumu verdim - insanların ve kendisinin deliliklerini hor görme duygusunu. Öteden beri hep böyle olurdu bana. Bu, bazı oyunlarımı daha değerli kılardı; ama Otello'yu beş para etmez hale getirdi. Bir kadının yanlışlıkla boğulup öldürülmesini görmek, gerçekten

sağduyu sahibi insanların hoşuna gitmez. Tabii, ister yanlışlıkla olsun, ister olmasın, sırf bir kadının boğularak öldürüldüğünü görmek için her yere gidebilecek insanlar da vardır; gerçi onların parası da paradır, ama böyle ayak takımı bana yaramaz.'

Vaktinin azlığı dolayısıyla sıkışık durumda olduğu için büstün çenebazlığından korkmağa başlıyan kostümcü tam işine koyulacağı sırada kapı ardına kadar açıldı ve Leydi Macbeth yıldırım gibi içeri girdi. Leydi Macbeth, Iago'nun karısıydı; bu bakımdan kostümcü, kendisine burasının erkeklerin giyinme odası olduğunu hatırlatmak gereğini duymadı. Ayrıca, Leydi Macbeth, toplumsal durumu bakımından çok yüksek bir kişiydi; kostümcü de ondan öylesine korkardı ki, kapıyı açık bıraktığını kafasına kaktığını zannedip de hareketinden alınmasın diye, onun açık bıraktığı kapıyı kapamağa bile cüret edemedi.

Leydi Macbeth, 'Bu elbisenin baştan aşağı yanlış olduğuna eminim.' dedi. 'Durmadan bana bir tablo gibi olduğumu söylüyorlar, ama ben hiç de kendimi Leydi Macbeth gibi hissetmiyorum.'

'Aman hissetmeyin; Allah saklasın, madam!' dedi kostümcü. 'Görüşünüzü değiştirebiliriz, ama tabiatınızı değiştiremeyiz.'

'Saçma!' dedi hanımefendi. 'Her giydiğim yeni elbiseyle değişir benim tabiatım.' Büst, onaylar yollu kıkır kıkır gülünce, hanımefendinin ağzından bir hayret nidası çıktı: 'Üstüme iyilik sağlık, bu da nesi?'

'Büst işte,' dedi Iago. 'Makinalı tüfek gibi konuşuyor. Bence koca Shakespeare'in ta kendisi o; bundan hiç şüphem yok.'

'Safsata' dedi hanımefendi. 'Büst konuşamaz.'

'Konuşabilir, konuşabilir,' dedi Shakespeare. 'Ben konuşuyorum işte: ben de bir büstüm.'

'Ben de konuşamazsınız diyorum, işte,' dedi hanımefendi; 'saçma bir şey bu.'

'Madem öyle, sıkıysa sustur bakalım,' dedi Shakespeare. 'Bessin'in zamanında hiç kimse susturamadı beni.'

'Dünyada inanmam,' dedi hanımefendi. 'Orta çağdan kalma kör inançlardan farkı yok. Ama bir de size sorayım bari - bu elbisenin içinde cinayet işleyebilecek birine benziyor muyum ben?'

'Hiç tasalanma,' dedi Ozan. 'Başarısız eserlerimden biri de sensin. Leydi Macbeht'e gerçekten de korkunç bir şey yaptıрмаğı tasarlıyordum, ama sonunda, hayatında hiç cinayet işlememiş - hiç değilse çabuk tarafından cinayet işlememiş - karım gibi birisi oldu çaktı.'

'Karınız mı? Ann Hathaway!! Leydi Macbeth'e mi benziyordu o?'

Shakespeare, büyük bir inançla, 'Çok,' dedi. 'Dikkat ederseniz, Leydi Macbeth'in hiç değişmeden kalan biricik belirgin özelliği, kocasının her yaptığıının yanlış olduğunu, kendisinin ise ondan daha iyisini yapabileceğini sanmasıdır. Eğer bir adam öldürecek olsaydım, doğru dürüst beceremedim diye mutlaka bana çıkışır, daha iyisini yapmış olmak için kendini asardı. Ne zaman birilerini davet edecek olsak, davranışından ötürü konuklardan özür dilerdi. Leydi Macbeth'de de bundan başka bir anlam bulabilirsiniz bulun bakalım, hodri meydan. Adamı öyle öldürüverecek birini tasavvur edemedim ben. Benim elimden gelen biricik şey, iş o kerteye dayanınca Leydi Macbeth'in bunu yapabilmiş olmasını pişkinlikle karşılayıp, halk Leydi Macbeth'in sahiciliğine inansın diye ona bir iki doğal - Anna'dan alınma - nitelik katmak oldu.'

Hanımefendi, 'Hayal kırıklığına uğradım, soğudum, iğrendim,' dedi. 'Hiç değilse Balo'nun sonuna kadar dilinizi tutsaydınız da sonra söyleseydiniz bunu bana.'

'Böyle yaptığım için bana aferin demeniz gerekirdi.'

dedi büst. 'Ben gerçekten de çok iyi yürekli bir insandım. Her hangi bir kimseden on misli zekî olarak dünyaya gelmek - insanları sevmek, ama aynı zamanda onların gururlarını, kuruntularını hor görmeden de edememek o kadar zordu ki. İnsanlar, hatta en sevimlileri bile öyle kafasız, öyle beyinsiz budalalar ki. Ben, kendi üstünlüğümün tadına varacak kadar bile zalim değildim.'

Hanımefendi burun kıvrarak, 'Aman ne kibir, kibir!' dedi.

'Ne yapayım yani?' dedi Ozan. 'Herkes gibi olduğum numarasını mı yapayım?'

'Sizin vicdansız olduğunuz inancındayım,' dedi hanımefendi. 'Bu başka birçoklarının da dikkatini çekmiştir.'

'Vicdanmış!' diye bağırdı büst. 'Hıh, vicdan benim en iyi karakterimin canına okudu. V. Henry hakkında bir oyun yazmağa başlamıştım. Onu, bozuk ahlâklı olduğu gençlik döneminde göstermek istiyordum; çok dikkate değer bir karakter de plânlamıştım - bu, kurtlarını döken, haylazlık, çapkınlık eden Prens'in yanından hiç ayrılmayan, doğru yolu gösteren ve hikâyeyi süsleyen bir çeşit Hamlet olacaktı - anakronizmin kusuruna bakmayın: zannederim Dr. Johnson: benim hakkımda akıllıca bir yazı yazan biricik adam. Bu fazilet timsalinin adı Poins idi. Bilmem bana inanacak mısınız, daha oyunun havasına şöyle doğru dürüst giremeden, birtakım tüccarları soyup, sonra da Prens'le Poins tarafından soyulmak üzere bir iki sahnede korkak bir yol kesici olarak ortaya çıkarmağı düşündüğüm bir kadro fazlası — hiç, ama hiç önemi olmıyan bir yaratık — anıtsal bir komik rol olan muhteşem Silenus haline geliverdi birden. Bu Silenus, Poins'i öldürdü; oyunun bütün plânını öldürdü. Silenus'la coştum; Silenus'ta ağladım; aralarında gezindikçe parlasın diye, onu rezillerden bir çevre içine soktum. Yarattığım öbür karakterler

bana ne kadar kızarlarsa kızsınlar, onun kızmayacağını düşünüyordum. Ama vicdanımı hesaba katmamıştım. Bir akşam genç bir arkadaşım (önünde bütün bir hayat olan bir genç) Eastcheap'ten geçerken, gençliğini çoktan geride bırakmış bir kadına şehvet dolu bakışlarla bakan yarı sarhoş, şişman bir ihtiyar adama rasladım. O anda vicdanım kulağıma şöyle fısıldadı: «Villiam: komik mi bu şimdi?» Genç arkadaşım öyle uzun uzadıya bir ahlâk dersi vermeğe giriştim ki, sonunda bir randevusu olduğu bahanesiyle beni bırakıp gitti. Ondan sonra ben de eve gidip, oyunumun sonunu berbat ettim. Berbat etme işini pek beceremedim. Doğru dürüst berbat etmek elimde değildi. Ama o ihtiyar adamı sefilce öldürmek zorundaydım; onun sırtından geçinen sefil asalakları da ya darağacına, ya köprüaltına, ya da düşkünler evine yollamak zorundaydım. İnsan bu gibi şeylere başlamadan önce iyice düşünmeli. Şey, şu kapıyı kapar mısınız? Nezle olacağım.'

'Çok özür dilerim,' dedi hanımefendi. 'Benim kabahattim.' Hanımefendi kostümcüden önce atılıp kapıyı kapadı.

İş işten geçmişti.

'Hapşıracağım,' dedi büst, 'ama hapşırabilecek miyim, onu bilmiyorum.'

Bir gayret edip, burun kanatlarını içeri çekmeği ve gözlerini kısımağı başardı. Bunu korkunç bir patlama izledi. Bir an sonra büst, yerde paramparça yatıyordu.

Bir daha hiç konuşmadı.

**DON
GIOVANNI
AÇIKLIYOR**

Küçük hikâyemin tadına iyice varabilmeniz için, önce size çok güzel bir kadın olduğumu söylemeliyim. Böyle söylüyorum diye beni ayıplayacaksınız, kadınların alçak gönüllülükleri hakkındaki düşünceleri sizinkine uyan kişiler tarafından yazılmış başka hikâyeler okuyabilirsiniz. Erkeklerin, ben beğeneyim diye kendilerini maskara etmek için bir sürü para ve zaman harcamaları, güzelliğimin delilidir. Bu bakımdan, her ne kadar bir taşra güzeliysem de, aşk oyunlarından, flörtten benim yaşımdaki bütün öteki kadınlar kadar anlarım ve eğer beni çekici bulan tipte erkeklerden biriyseniz, birinci, ikinci ya da istediğiniz görüşmemizde bana ne diyeceğinizi harfi harfine şimdiden size söyleyebilirim. Pek çok kereler nişanlandım ve nişanlarımı bazen, nişanlığımın nişanı bozmamı istediğini düşünerek ben bozdum, bazen de nişanı bozmak istediğimi nişanlıma belli ederek ona bozdurdum. Nişanı ben bozduğum zamanlar üzülen ben oluyordum; nişanlığım bozduğu zaman da o; bununla birlikte üzülmemize rağmen serbest kalmanın verdiği ferahlık duygusu her iki taraf için de genellikle eşit oluyordu.

Öyle sanıyorum ki, şimdi siz -her kim iseniz- karakterimi oldukça anlamışsınızdır, yahut da anladığınızı sanı-

yorsunuzdur. Eh, bana göre hava hoş, istediğiniz gibi böbürlenebilirsiniz. Yalnız size şunu söyleyeyim ki, hiç bir zaman aramak zorunda kalmadığım ve öğrenmekte hiç güçlük çekmediğim bir eğlence varsa, o da flörttür. Tam tahmin ettiğiniz gibi, dansa, giyime kuşama, tenise bayılırım. Hiç tahmin etmediğiniz gibi iyi müziğe, iyi kitaplara, botaniğe, çiftçiliğe, çocuk yetiştirmeğe de bayılırım. Bizim orada bir botanikçi ya da öğretmenden çok, bir güzel, bir yosma diye tanınıyorsam bu, benim dünyada iyi bir evlenme yapmağı düşünmekten başka işim de olabileceğini kimsenin kabul etmemesindedir. Erkekler, hatta en güç beğenirleri bile, kafalarını kullanmaksızın sırf yüzümü ve vücudumu açgözlü bakışlarla seyretmek için benimle arkadaşlık etmek isterler. Onlara işkence edebilmemin bana verdiği iktidar duygusundan hoşlanırdım; ama sonunda onların işkence çekmekten, çocukların gıdıklanmaktan hoşlanmaları gibi zevk duyduklarını, hükümdarlık asamı kullanmamın, onları daha da çok eğlendirmek demek olduğunu anladım. Beni yiyecek gibi süzmeyip de gerçekten bana hayranlık duyan o budala oğlanlar, o zavallılar ve kırlarda bitki toplamağa ya da Haydn'ın senfonilerinden piyano için yapılmış düet aranjmanlarında baso bölümleri çalmağa her an hazır, dört başı mamur bir kaç züppe de olmasa, erkeklerin yanında geçirdiğim saatlerimi hayatımın en sıkıcı saatleri sayardım.

Ekim ayında bir akşam, trenle kırk kilometre uzaktaki taşra merkezimizde oturan bazı arkadaşlardan aldığım bir telgraf haberinden, operaya loca biletleri olduğunu ve locada benim için de bir boş yerleri bulunduğunu öğrendim. (Eğer bir cockney (*) iseniz size hemen şunu söyleyeyim ki, opera kumpanyaları da öteki tiyatro kumpanyaları gibi taşrada turneye çıkarlar ve taşrada, Lond-

(*) **Londranın yerlileri için, genellikle aşağılayıcı anlamda kullanılan bir deyimdir.**

radakinden çok daha iyi takdir edilirler.) Vaktim çok dardı; koşa koşa üst kata çıktım, şöylece süslendim, bir yudum çay içebildim ve yediye on kala trenine ancak yetiştim. Yalnız başıma gidiyordum: yalnız başıma gidebilecek durumda olmasaydım, ömrü billah evde oturmak zorunda kalırdım. Erkek kardeşlerimin, bana uşaklık etmekten başka yapacak işleri de vardır; annemle babam, zevkleri itibariyle, bir kızın eğlenceleri ardından oradan oraya sürüklenemeyecek, ya da onunla geç vakitlere kadar oturamayacak derecede ağırbaşlıdırlar; hizmetçiye gelince, kendi işlerimi kendim görmem zaten bana yetip de arttığı için, bir de başka bir yetişkin kadınla uğraşacak halim yok. Ayrıca, bizim orada ha trende imişsiniz, ha kendi evinizde, hiç farketmez: hat boyunca bütün gardıfrenler bizi kendi aileleri gibi bilirler. Onun için, hep yalnız başıma, muhafızsız, trenle yolculuk etmem, tiyatroya arabayla gitmem, orada arkadaşlarımın locasını bulmam, istasyona tekrar arabayla dönmem, ve - edepsizliğin daniskası! eve geceleyin on bir buçuk treniyle dönmem hoppeliktir diye hemen itiraza kalkışmayın.

Opera Don Giovanni'ydi; temsil de, tabii, en âdice aldatmacalardan biri. Aslında opera temsillerinin çoğu - başkalarının Shakespeare'i okudukları gibi operaları kendi başlarına okuyabilecek kadar müzik bilgisi olanlar için âdice birer aldatmacadır. Don Giovanni rolündeki sanatçı renksiz, kapalı bir geniz sesi olan, kendini beğenmiş bir Fransızdı ve sesini öyle bir titretiyordu ki, hiç bir nota üzerinde yeteri kadar durmadığından, notalarının akortlu olup olmadığını bir türlü anlayamıyorduk. Leporello, şarkı söyliyeyeği yerde ciyak ciyak bağırarak kaba saba, bodur bir İtalyan buffo idi. Düdük sesli bir yaratık olan tenor, sonunu getirebileceğine güvenemediğinden, 'Dall sua pace' aryasını olduğu gibi atladi. Masetto ile Kuman-

dan rollerini dublör -zannederim çağırıcı- (**) oynadı. Kadınlara gelince, Donna Anna, elli yaşında bir şişko; Elvira, fa diyezden daha tiz notlara her çıkışında sesi yarı yerde kesiliverecek diye korktuğum, kulak tırmalayıcı, tıknefes bir 'dramatik' soprano; Zerlina ise deneme turnesine çıkmış bir acemi idi. Bu acemi Zerlina, 'Batti, batti' il Vedrai carrino'yu 'Lucia di Lammermoor'un Delirme Sahnesi'ndeki kadenzalarla bitirdiğinden, sonunda gerek 'Batti, batti', gerek 'Vedrai carrino' bravo sesleri arasında kendisine tekrarlattırıldı. Piriñ nefesli sazlar için yazılmış partiyonları 10. Süvari Alayı bandosundan ödünç aldıkları sazlarla icra eden orkestra yerel amatörlerle takviye edilmişti. Herkes memnundu; ben memnun kalmadığımı söyleyince, 'Aman! ne kadar da eleştirmecisin, ne kadar da müşkülpesentsin,' dediler; 'bu kadar üzerinde durmasan, daha çok eğlenirsin.' Mozart'mki gibi bir müzikten göz göre göre vazgeç te sen, budalaları seyret -akla bakın siz!'

Çağırıcı ile Fransız, 10. Süvari Alayının direk direk çıkan boru sesleriyle, masanın altındaki bodur yaratığın ciyaklaması eşliğinde, ateş dolu bir çukura gömülürlerken ben hayal kırıklığı içinde, iğrenerek ve operaların, her hangi bir modern komedide ya da Cox and Box'ta (*) kimsenin tahammül edemeyeceği bir şekilde katledilmesini, rezil edilmesini dinlemek için niye para verdiklerine şaşarak gitmek üzere kalktım. Dışarı çıktığımızda öyle bir yağmur yağıyordu ki, o kadar olur; bana bir taksi bulununcaya kadar on dakika beklemek zorunda da

(**) Oyuncuları sırasına göre sahneye çağırmakla görevli kişi.

(*) 'Box and Cox': J. Maddison Morton'ın ilk defa 1847'de Londra'da temsil edilen ve ondan sonra devamlı olarak, yeni yeni tarzlarda sahneye konan bir perdelik gülmececi (farce). Bu eser, (Cox and Box) adıyla opera-komik haline sokulup (güftesi: F.C Burnand; Bestesi: A. Sullivan) ilk defa 1867'de oynanmıştır.

kaldık. Gecikmeden ötürü tasalanmağa başladım, zira son treni kaçırmaktan korkuyordum; trene topu topu üç dakika kala yetiştiğim zaman gerçi biraz ferahladım, ama gardıfren beni birinci mevki kompartımanlardan birine bir başıma kilitlediği sırada neşem hiç de yerine gelmiş değildi.

Önce kompartımanın bir köşesinde arkama yaslanıp uyumağa çalıştım. Ne var ki, tren istasyondan biraz ayrıldıktan sonra bir sis çanının çan çanı duyuldu; durduk. Uykum tamamiyle açılarak, sınırlı bir halde, trenin yeniden hareket etmesini beklerken, korkunç bir yağmur sağanağının camı kamçılamaşı üzerine pencereye döndüm; gece zifirî karanlık olduğundan, camda, tabii kendim de içinde olmak üzere kompartımanın aksinden başka bir şey göremedim. Kendimi hayatımda hiç bu kadar güzel görmemiştim. Tek kelimeyle harikulâdeydim. İlk duyduğum his, tatmin olunan bir gururun verdiği haz oldu. Arkasından, kompartımanda yüzüme bakacak kimse bulunmadığı için bütün güzelliğimin boşa gitmiş olmasının doğurduğu öfkeye kapıldım. Üstün okurum, eğer siz güzellik konusunu incelemek için ayıracağınız vakte acıyacak kadar çirkin biriyseniz, size hemen şunu hatırlatayım ki, güzel kimseler bile ancak ara sıra gerçekten alımlı ve ilgi çekici görünürler. İnsanın yüzünün az çok bakılmağa değmez olduğu hayal kırıcı günler de vardır, yüzüne bakmağa kıyılmadığı, yüzüne heyecan duymadan bakılmadığı, hayatın en sevinçli günleri de vardır. Ama insan her gün böyle değildir: ne sabun, ne su, ne boya, ne pudra, ne de saçlara, giyime gösterilen aşırı özen bu güzelliği sağlayabilir. Bu güzellik geldimi de, hayat yaşanmağa değer olur; yalnız bu, kompartımanda benim başıma geldiği gibi, hiç yeri değilken, ya da yalnız başınıza iken, yahut da sizin görünüşünüzü tabii hiç umursamıyan ailenizin yanındayken olur da, bütün güzelliğiniz boşa giderse, o za-

man hayat yaşanmağa değer değildir işte. Bununla birlikte, o anda kendimi güzel görüşüm, hiç değilse nezle olmamı önlemesi bakımından beni mutlu kıldı, zira ben gece geç vakit eve neşesiz döndüğüm zamanlar çoğunlukla nezle olurum.

Nihayet bağlantı zincirlerinin, çarpışan tamponların çıkardığı şakırtılar duyuldu: bu, yolumuzun üstünden bir marşandizin geçtiğini anlatıyordu. Bir sarsıntıyla hareket ettik; ben de yüzüm pencereye dönük olarak köşeme yerleştim, kendimi seyre daldım. Dikkat buyurun: Bir an bile gözlerimi kapamadım: şimdi nasıl uyanıksam, o zaman da o kadar uyanıktım. Çeşitli şeyler düşünüyordum; bu arada aklım durmadan operaya gidiyordu. Bana, Don Giovanni'yle karşılaşsam sanki onu öteki kadından daha iyi anlarmışım ve onunla çok iyi uyuşurmuşuz gibi geldiğini hatırlıyorum. Öyle olsa da, olmasa da, onun beni -hele o titrek sesli Fransız gibi biriyse- ötekiler kadar kolaylıkla kandıramıyacağından tamamiyle emindim. Ama yine de, gerçek Don Giovanni bambaşka bir tip olabilirdi; zira tecrübelerim bana, çok beğenilen insanların yaltaklanmalara ya da sıkboğaz edilmeğe dayanamıyarak ellerinde olsa hiç yanıma uğramıyacakları kimselerle aşk serüvenlerine zoraki giriştiklerini öğretmişti.

Düşüncelerimin bu noktasına geldiğim sırada başımı çevirip baktım. Neden baktığımı bilmiyorum; zira bakılacak birisi, ya da bir şey bulunduğu aklımın köşesinden bile geçmemişti. Bir de ne göreyim: orada, tam karşımda, pelerine bürünmüş bir bey oturuyor! Son derece nefis dokuması olan, üstün kaliteli, dökülen bir kumaştan yapılmış, hareli tuğla kırmızısı pelerini, ömür boyunca giyilse bile yine de yepyeni kalacak gibi görünüyordu. Beyin başında, nefis bir siyah fotrden, gayet biçimli, geniş kenarlı bir şapka vardı. Dizlerine kadar çıkan, oğlak derisinden çizmeleri, olmağa yüz tutmuş çakal eriği rengindeydi: bir

seferinde Paris'te kırk franka aldığım, yüzleri meşinden çok bebek cildine benzeyen bir çift iskarpin dışında, hayatımda böyle bir şey görmemiştim. Som altından siperliği bakmağa doyulamıyacak kadar değerli ve biçimli bir kılıç, beyin kıyafetini tamamlıyordu.

Bu beyin oraya nasıl geldiğini düşünmeden, niye bütün bunlara dikkat etmek gerektiğini duyduğumu bilemiyorum; ama öyleydi işte. Herhalde tren istasyonunun dışında bir ara durduğu sırada binmiş olacaktı ve büyük bir ihtimalle bir balodan filân dönüyor olmalıydı. Ama yüzüne bakmak cüretini -tecrübeli bir genç kadının, bir tren kompartımanında kendini bir erkekle yalnız kalmış bulunca ilk iş o erkeğin doğrudan doğruya yüzüne bakmıyacağını ben de biliyorum- gösterdiğim zaman, bir maskeleyen balo ile onu bağdaştırmak gibi saçma düşünce kafamdan tamamiyle uzaklaştı. Bu, sâkin, huzur ifadesi taşıyan, benim üzerimden ötelere, uzaya bakan değişmez bir yüzüdü. Her ne kadar büyük bir şükran duygusuyla en güzel günümde olduğumu hatırladıysam da, bu yüz karşısında kendimi anlatılmıyacak kadar küçük hissettim. Sonra, birden kendimi küçük hissedişimi çok saçma buldum; alt tarafı bir erkekti o da işte. Böyle düşünmekle yaratılışımın daha âdice tarafını henüz yeni uyandırmıştım ki, ani bir paniğe kapıldım; öyle sanıyorum ki, tam imdat koluna doğru çılgın gibi atılacağım sırada, sanki kendisini rahatsız etmişim gibi kaşlarını hafifçe çatışı, beni farketmiş olduğunu ilk defa belli etti.

Yüzüne çok uyan sâkin, güzel bir sesle, ve sanki ben on, on iki yaşlarında bir yaramaz kızdan başka bir şey değilmişim gibi, çekiciliğimin hiç farkında değilmişçesine - o anda bile buna dikkat edebildim - konuşarak, 'Allah aşkına sesini çıkarma,' dedi. 'Yalnız başmasın. Ben sadece sizin hayalet dediğiniz şeyim ve sana ilişmeğe de hiç niyetim yok.'

Cesaretimi toplamağa ve hayalete inanmazmış gibi görünmeğe çalışarak, 'Bir hayalet!' diye kekeledim.

Dirseğini bana doğru uzatıp, gözlerini çivi gibi üzerime dikerek, soğuk bir sesle, 'Yelpazeni kolumdan geçir, o zaman inanırsın sözüme,' dedi.

Ödüm patladı. Bu dehşet anını geçiştirecek bir şeyler yapmazsam, saçlarım bir anda bembeyaz kesilecekmiş gibi geldi bana; benim için, saçlarımın bembeyaz kesilmesinden daha büyük bir felâket de olamazdı. Kapalı yelpazemi onun kolunun üstüne koydum. Sanki kolu yokmuş gibi, yelpaze kolunun üstünden altına geçti; ben de, yelpazem bir bıçakmış da, kendi etimi doğruyormuş gibi çılgılığı bastım. Hayaletin fena halde neşesi kaçtı; kahredici bir ifadeyle konuştu:

'Madem seni rahatsız ediyorum, bari başka bir kompartımana geçeyim.' Elle tutulur maddesi olmıyan pelelinini tutmağa çalışarak, nerdeyse ağlamaklı bir sesle, 'Yo, yo; hayır, lütfen gitmeyin. Sizi gördükten sonra artık burada tek başıma oturmağa *korkarım*,' demeseydim, eminim o anda kalkıp gidecekti de.

Pek gülümsedi denemez; yalnız daha insanca bir tavır geldi üzerine ve bana acımayla, ilgi arası bir bakışla bakarak, 'Korkunu dağıtmağa yarıyacaksa, kalırım yanında,' dedi. 'Ama sen de akıllı uslu bir hanımefendi gibi davranıp, öyle çılgılık filân atmamalısın.'

Kendimi o anda o kadar küçülmüş hissettim ki, benim kendimi hissettiğim kadar minik bir yaratığı gösterebilecek bir mikroskop henüz icat edilmiş değildir. Perişan bir halde, 'Affınızı dilerim, efendim,' dedim: 'Alışık değilim de.' Sonra konuyu değiştirmek için - zira benim özür dilememe zerre kadar dikkat etmemişti - ekledim: 'Peki ama daha çabuk uçamaz mıydınız, yani, uçarak daha çabuk gidemez miydiniz?'

'Uçarak!' diye ciddî bir ifadeyle tekrarladı. 'Kuş muyum ben?'

'Hayır, efendim; yalnız ben öyle sanıyordum ki, bir hayalet - şey, yani uçmak değil de, kendilerini, kendisini yani, kendinizi demek istedim - uzayda bir yerden bir yere götürebilirsiniz; tabii, yani zaman ve uzay bakımından şartlanmışsanız. 'Bu kelimeler ağzımdan çıkar çıkmaz, üzerime korkunç bir kibirlilik geldi.

Ama anlaşılan kibirlilik onun hoşuna gidiyordu. Tatlı tatlı cevap verdi bana: 'Öyle şartlandım ben. Bir yerden bir yere, dediğin gibi götürebilirim kendimi. Ama tren beni bu zahmetten kurtarıyor.'

'Evet, ama tren yavaş gitmiyor mu?'

'Edebiyat emrimde olduktan sonra, hiç acelem yok.'

Bunu akıl edemeyişimin aptallık olduğunu düşündüm. 'Sahi,' dedim, 'aptallığımı bağışlayın.'

Yine kaşlarını ve omuzunu silkerek pelerinini biraz geriye attı. Sonra sert bir dille, 'Sorularına cevap vermeğe ve imkânlarım, bilgim yettiği kadar sana yardım etmeğe hazırım. Yalnız sana şunu söylüyeyim ki, af dilemeler, özür dilemeler, üzüntü ve pişmanlık ileri sürmeler, gereksiz açıklamalar benim canımı sıkar. Beni hiç bir şeyin incitmeyeceğini, alındırmayacağını, hayal kırıklığına uğratmayacağını aklında tut, yeter. Eğer sen aptal ya da samimiyetsizsen, o zaman seninle konuşmamda bir fayda yok: işte o kadar.'

Bu azarlamanın etkisinden azıcık kurtulunca, cesaretimi toplayıp, 'Durmadan size soru sormam gerekiyor mu? Söylentiye göre, öbür dünyadan gelen haya - şey, insanlar beyefendiler ve hanımlarla konuşurken, durmadan soru sormak gerekirmiş.'

'Öbür dünya mı?' dedi hayretle. 'Ne öbür dünyası?'

Yüzümün kızardığını hissettim, ama özür dilemeğe cesaret edemedim.

'Hayaletlere soru sormak genellikle şu sebepten ötürü gereklidir,' dedi. 'Hayaletler seninle konuşmağa istekli değillerdir; istekli olsalar bile, hayaletlerle senin aranda neyle ilgilendiğini tahmin etmelerine yetecek kadar bir duygudaşlık yoktur. Aynı zamanda, bilgiye herkesin aynı derecede hakkı bulunduğundan, yaratılış itibariyle bir hırsız ya da cimri olmıyan hiç bir hayalet, sorandan bilgisini esirgemez. Ama bizim öyle kendiliğimizden, lâf ola konuşmaya girişeceğimizi de beklememelisin?

Onun o soğuk üstünlüğü karşısında yavaş yavaş sabrım taşmağa başlayarak, 'Niye?' diye sordum.

'Kendimi sana hoş göstermekte en ufak bir çıkarım yok da onun için.'

'Çok üzgünüm, ama, dedim 'aklıma size soracak hiç bir şey gelmiyor. Bir sürü şey var, ama bir hatırlayabilsem. Gerçi bir iki şey aklıma geliyor, ama onlar da o kadar kişisel ve hatır kırıcı şeyler ki.'

Sanki bir doktormuş da bana derdimin ne olduğunu söylüyormuş gibi sâkin, şefkatle cevap vererek, 'Benim bedenimden ayrılmış bulunduğumu göz önünde bulunduktan sonra da o aklına gelenler sana öyle görünüyorsa, herhalde aptalın biri olmalısın sen,' dedi.

Öfkem kabarmağa başlayarak, 'Hiç şüphesiz öyleyim,' dedim. 'Ancak, eğer medenice konuşmak niyetinde değilseniz, bilginizi kendinize saklayabilirsiniz.'

Zerre kadar gocunmadan, 'Eğer seni kıracak olursam haber ver; kırmamağa gayret ederim,' dedi. 'Bir kaç yüzyıl yaşında bir hayaletle, yirmi yaşında bir kız arasında görgü kurallarına uyma diye bir mesele olamayacağını aklında tutarak sorularını sorarsan iyi edersin.'

Beni hor görüşünde öyle tatlı bir sabırlılık vardı ki, yelkenleri suya indiriverdim. Ayrıca, onun tahmin ettiğinden dört yaş da büyüktüm. 'Öğrenmek istediğim bazı şeyler var, lütfen söyler misiniz bana siz kimsiniz, yani kim-

diniz; sonra ölmek çok acı veriyor mu? Bu konunun sizin için üzücü olmadığını umarım. Eğer öyle ise-'

Özür dileme yollu saçmalarımın sonunu getirmemi beklemedi bile. 'Benim geçirdiğim ölüm tecrübesi o kadar tuhaf ki,' dedi, 'bu konuda ben gerçek bir otorite sayılamam. Kinci, kör inançlı, gaddar, obur, kendi toplumsal sınıflarının gelenekleri dolayısıyla aşırı derecede ön yargılı, aşkın etkisinde kaldıkları zaman zalim ve akıl almıyacak kadar aptal, düşünce namusundan yoksun ve korkak olan çağdaşlarıma oranla çok gelişmiş bir İspanyol asilzadesiydim. Onlar beni zıpır, ciddiyet ve ahlâktan yoksun bulurlardı.'

Akıcı konuşması karşısında hayretler içinde kalarak, soluğumun kesildiğini hissettim.

'Fertleri kuşaklar boyunca sarayda memurluk görevlerinde bulunmuş olan Tenario ailesinin son erkeği olduğum halde, vaktimi ünvan sahibi bir dalkavuk gibi harca- mağı reddettim; bunu reddedişim çağımın ve sınıfımın anlayışına göre aşırı bir edepsizlik olduğundan, kendimi alçaltmış sayıldım. Bunu fazla umursamadım. Param vardı, sağlığım yerindeydi, her bakımdan kendi kendimin efendisiydim. En sevdiğim şeyler, okumak, seyahat etmek ve serüven peşinde koşmaktı. Gençliğimde ve olgunluk çağımın başlarında alışılmış görüşlere iltifat etmeyişim, aynı zamanda da konuşmalarında alaycılığa kaçmam, kusur bulmakta usta kişilerin bana tanrısız ve aşırı serbest fikirli sıfatlarını kondurmalarına sebep oldu; aslında hevesli ve biraz fazlaca romantik bir serbest düşünür olmaktan başka kötülüğüm yoktu. Zaman zaman, ama çok ender, genç yüreğimi bir kadına kaptırdığım olurdu; o zaman, asla onunla dostluk kurmağa çalışmaksızın, ona uzaktan uzağa tapardım. Kazara onun meclisine girecek olsam bile, başkalarının rahatlıkla apaçık bir kuyruk sallama diye niteliyecekleri her hangi bir davranışı ben böy-

le değerlendirmeye cüret edemeyecek kadar utangaç, toy ve bir şövalye gibi saygılıydım; sonunda başka bir şövalye çıkar, benim en ufak bir itirazımla karşılaşmadan ganimeti kaldırır götürürdü. Nihayet, ara sıra evinde ziyaret ettiğim ve bana bazı duygular beslediğini aklımın köşesinden bile geçirmediğim bir dul hanım, aptallığım karşısında sabrı taşıp, gözü karararak bir akşam kendini kollarımın arasına attı, bana olan tutkusunu itiraf etti. Şaşkınlığıma, gururumun okşanmış olmasına, toyluğuma ve onun sevimli ıstırabına yenildim. Hanımı reddetmek gaddarlığını gösterebilmek benim harcım değildi; nitekim, aşağı yukarı bir ay kadar tam bir vicdan huzuru içinde, dul hanımın bana verdiği zevki tattım, yapacak daha iyi bir şey bulamadığım zamanlar onun arkadaşlığını aradım. Tamamlanmış ilk aşk serüvenim buydu; iki yıl kadar, dul hanımın, sadakatimden şüphelenmesi için hiç bir sebep olmadığı halde, onu asla bıktırmayacak gibi görünen ilişkimizin romantik yanını ben sıkıcı, mantıksız ve hatta -aşk gücünün onu bedence de ruhça da güzelleştirdiği ender anlar dışında - zoraki ve samimiyetsiz buluyordum. Kadınları karşı konulmaz bir güçle çekmeğe başlayışım ne yazık ki, onlarla ilgili hayallerimi, onların yanındaki utangaçlığımı ve onlar hakkındaki çocuksu merakımı kaybettğim sıraya rasladı. Bu iş çok geçmeden benim için bir zevk olmaktan çıktı, bir dert halini aldı. Şiddetli kıskançlıklara hedef olmağa başladım: azamî dikkat ve ihtiyatla hareket etmeme rağmen bir tek evli arkadaşım yoktu ki, kendisiyle er geç, sebepsiz yere düelloya tutuşmamıza ramak kalmamış olsun. Kalplerini çaldığım kadınlardan yararlanmağa kalkışmadığımı, hele, evlenmemiş hayranlarımı tercih ediş sebebimin, bu hayranlarımın masumluk ve utangaçlıklarının beni ileri gitmekten alıkoyması olduğunu - halbuki tanıdığım bir çok anaç kadın, benim ileri gitmediğimi görünce, vicdanları zerre kadar ra-

hatsız olmadan kendileri ileri giderlerdi - hayalinden bile geçirmeyen ve bu konuda cüret edebildiği kadar benimle şakalaşan uşağım, fetihlerimin listesini tutmayı kendine eğlence edinmişti. Tatsız durumlardan kendimi kurtarmek için, sık sık yer değiştirmek zorunda kalıyordum; seyahati zaten sevdiğim için böyle sık sık yer değiştirmek, zor gelmemekle birlikte, korkarım ki, serseri olarak kötü bir ün de kazandırdı bana. Zamanla, uşağımın benim hakkımdaki budalaca fikirleri yayılmağa başladı; en sonunda, yola gelmez bir ahlâksız olarak ün saldım, bana bağlanan bu karakter ise, kendilerinden en çok çekindiğim kadınların gözündeki çekiciliğimi biraz daha arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Böylesine bir ün, oradan oraya yayıldıkça, bir çığ gibi büyür. Hakkımda uydurulan saçma sapan hikâyeler günlük dedikoduların bir bölümünü meydana getiriyordu. Ailem beni reddetti; bende ise, barışma yolunda atılacak her hangi bir adımı kibirle reddedecek kadar bir İspanyol kendini beğenmişliği kalmıştı ne de olsa. Çok geçmeden, kanunla da karşı karşıya geldim. Sevil Kumandanı'nın kızı olan son derece sofu bir genç hanım, arkadaşlarımdan biriyle nişanlıydı. Aleyhimde işittikleriyle kulağı adamakıllı dolmuş olan bu hanım, beni dehşet verici bir yaratık sayıyor, ama arkadaşım, incinmiyeyim diye bunu benden saklıyordu. Bir gün aklıma, arkadaşımın müstakbel karısıyla tanışmak düşüncesi geldi; keşke gelmez olsaydı! Bunun üzerine, Kumandanın ailesiyle benim ailem arasındaki bir kan bağlantısına güvenerek, bir ziyarette bulunmak cüretini gösterdim. Beni genç hanımın huzuruna çıkardıklarında akşamın geç saatleriydi; hanım, alacakaranlıkta beni nişanlısı zannederek kucakladı. İtirazım üzerine hatasını anladı; ama yaptığı yanlışlıktan ötürü benden özür dileyeceği yerde, sebebini ancak neden sonra anlıyabildiğim bir davranışta bulunarak ortalığı ayağa kaldırdı ve babası yalın kılıç ge-

lince, beni, kendisine hakaret etmekle suçladı. Kumandan ağzımı açmama fırsat vermeden, öldürmek kastiyle üzerime saldırdı; kendimi korumak için ondan önce davranıp ben onun gövdesini kılıcımla bir yandan öbür yana delmeseydim, niyetinde başarıya ulaşacaktı da. Kumandan sonradan kendisinin kabahatli olduğunu itiraf etti; şimdi kendisiyle çok iyi dostuz; dostluğumuzun belli başlı nedeni ise, yaptığımız çarpışmada kılıç kullanma ustalığı yönünden benim ona karşı hiç bir üstünlük iddiasında bulunmayıp, karanlıkta rasgele yaptığım hamlenin şans eseri yerini bulduğunu itiraf etmiş olmamdır. Bununla birlikte, fazla beklemeden, ben vurduktan sonra beş dakika içinde öldü; uşağımla ben de, ev halkı tarafından öldürülmemek için tabanları yağlamak zorunda kaldık.

'Talihsizliğime bak ki, Kumandan'ın kızı, dışı bir İspanyol Katolik için bile aşırı sayılacak kadar faziletli ve kinciydi. Sevil belediyesi, babasının anısına güzel bir atlı heykel diktiği zaman, arkadaşımın nişanlısı, makbule geçen hediyeler dağıtmak suretiyle heykelin tabanlığındaki plaketlerden birine, Kumandanın cennette kendisini öldüren den öcünün alınmasını beklediği mealinde bir yazı kazdırılması amacıyla bir kampanya açılması için belediye meclisi üyelerinin çoğunu kendi tarafına çekti. Ayrıca, ele geçirilmem için ortalığı öyle bir velveleye verdi, oradan oraya beni öylesine kovalamağa başladı ki, kanun adamları, Kumandanın kızının ve kamuoyunun baskısı karşısında toplumsal mevkiime rağmen görevlerini yaparak beni tutuklamak zorunda kalmamak için, yargı daireleri içinden kaçayım diye bana yalvarır oldular. Kumandanın kızı aynı zamanda, kendi deyimiyle ben suçumun cezasını çekmedikçe, arkadaşımın evlenmeyeceğini de bildirdi. Yumuşak makul bir insan olan ve sert tabiatlı, akılsız bir kayın pederden kurtulduğuna hiç de üzülmeyen zavallı Otavio, benim kadar nişanlısının da kabahatli olduğunu bi-

liyordu. Onun için, nişanlısının yanındayken, kılıcını yüreğimin kanına bulamadıkça asla kınına sokmayacağına bütün inandığı azizler üzerine yemin ettiği halde, bir yandan da gizlice bana nişanlısının attığı her adımı bildiriyor ve bir köpek gibi nişanlısını her gittiği yerde izlemekle birlikte - zira ona delice vurgundu - yollarımızın karşılaşmaması için çaba harcıyordu.

'Sonunda bu saçma ünüm, dişi hayranlarım ve Sevil'li baş belâlarım beni iyice bıktırdı; evlenip, saygıdeğer bir kişi olarak bir yere yerleşmek suretiyle bir darbeye hepsinden yakamı kurtarmağa karar verdim. Eski Kastil kadınlarının, Endülüs'lü kadınlardan daha az alıngan oldukları umuduyla Burgos'a gittim ve orada, bir manastırda eğitimini tamamlamakta olan genç bir hanımla tanıştım. Ne bana, ne başkasına özel bir bağlılığı bulunmayan, idaresi kolay bir kız olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra onunla evlendim. İstedğim sükûnet ve rahatsız edilmeden incelemelerimi yapabilmekti, mutluluk aradığım yoktu. Ama karım kendisiyle aşk yüzünden evlenmediğimi, zekâsına da bayılmadığımı -herhalde içgüdüleriyle- keşfedince, deli gibi kıskanmağa başladı. Bunun ne katlanılmaz bir casusluk olduğunu ancak kıskanç bir eş tarafından göz altında bulundurulananlar bilir. Bense gık bile demeden katlandım; o da, tabii hiç bir şey bulamadı. Ondan sonra, Sevil'deki dostlarına mektup yazıp, soruşturmalarda bulunarak kendi kendine işkence etmeğe başladı; onlardan aldığı raporlar, kıskançlığını öyle bir arttırdı ki, benim yüzümden öleceğini söyleyecek durumlara geldi. Benim yanımda bir dereceye kadar kendini tutuyordu, ama bir gün dayanamayıp patladı, ya ihanetlerimi itiraf, ya da kendisini sevdiğimi ispat etmemi, yoksa öleceğini söyledi. İtiraf edecek hiç bir şey yapmış değildim; onu sevip sevmemeğe gelince, o güne kadar bana verdiği usancı saklayabilmemi ancak, her hangi bir kimseyi küçük düşürmekten son de-

rece nefret eden bir insan oluşuma borçluydum. Bana yine yol görünmüştü; oradan çekip gitmekten başka çare olmadığı açıktı. Karımın gönlü hoş olsun diye, bir kaç zaman evvel uşağımı uzaklaştırmıştım, zira karım, uşağımın benimle, hayal ürünü metresim arasında postacılık yaptığından kuşkulandı; bununla birlikte uşağım hâlâ maş alıyordu ve kendisi de bir entrikaya budalaca kurban gidip evlenmekten yakasını zor sıyırdığı için, yeniden benimle diyar diyar dolaşmağa can atıyordu. Benden haber alır almaz evimize geldi; o akşam katedralde birisiyle buluşacakmışım süsünü vererek karımın eski kuşkularını depreştirdi ve karım katedralde beklerken, o da benim tabancalarımla bir kat çamaşır alarak, şafak sökmeden Sevil yolunda beni buldu. Burgos'la Sevil'in arası kuş uçuşu yüz İspanyol fersahıdır; o zamanlarda demiryolu da olmadığından, gittiğim yeri tahmin edebilse bile karımın o kadar uzak bir yere kadar beni izleyebileceğini hiç sanmıyordum.

'Atımın başını güneye çevirdiğim zaman Burgos bana demir parmaklıklarla çevrili, örümcek kafalı insanlarla dolu kasvetli bir mağara - ki, aslında da öyleydi - ; Sevil ise bir peri ülkesi gibi geldi. Sevil'e sağ salım vardık; ama arası çok geçmeden, şansımın beni terketmiş olduğunu gördüm. Yolculuğumuzdan kısa bir süre sonra sokakta, görünüşünden bir derdi olduğu anlaşılan bir hanım gördüm. Kendisine yardım etmek için yanına gittiğim zaman bu hanımın karım olduğunu anladım. Bana kaçışımın sebebini sorunca, apaçık gerçeği söylemenin ona ne kadar acı geleceğini, bunun ne korkunç bir gaddarlık olacağını düşündüm de, aklımı oynatacak gibi oldum. Umutsuzluk içinde, ona uşağımı işaret ettim ve o uşağıma bakarken, ben hemen sıvışiverdim. Belki karımla barışırım da, o da benimle Burgos'a dönmek zorunda kalır korkusuyla, rezil herif, daha ben sırtımı döner dönmez hemen, eskiden tut-

tuğu ve yalnız İspanya'ya ait 1003 taneden başka, ömrümde ayak basmadığım ülkelere ait daha bir sürü hayali fetihleri de içine alan listeyi çıkarıp, karıma göstermiş. Hakkımda gerçeğe dayanan hiç bir söze inanmayan Elvira, imkânsızlığı apaçık olan bin üç adet fethi büyük bir hevesle doğru diye kabul etmiş. Liste, bana âşık olduklarına şüpheli bulunmayan altı kadınla, kendilerine bir iki kere iltifat ettiğim on beş kadar kadının adlarını da içine alıyordu. Geri kalanlar tamamiyle hayal ürünüydü ve adların çoğu, uşağımın meyhaneci babasının hikâye kitaplarından o listeye aktarılmıştı.

'Leporello karımla arama yeteri kadar nifak soktuktan sonra, kaçmak suretiyle yakasını ondan kurtarmış. Bu arada ben bir köyde, kendi evime çekilmiş, köylüler arasına karışarak zamanımı hoşça geçirmeğe çalışıyordum. Köylülerin basitliği başlangıçta ilgimi çekti, ama çok geçmeden içime dert oldu. Şanssızlığım da yakamı bırakmıyordu. Bir gün köy meydanına giderken, kendisine hiç yakışmayan yasını hâlâ bitirmemiş Kumandanın kızıyla, kuyruğundan ayrılmayan zavallı Ottavio'ya rasgeldim. Allahtan, Kumandanın kızı gündüz aydınlığında beni tanıyamadı; onunla bir iki nazik lâf edip, Ottavio'yla da kendi aramızda işaretleştikten sonra rahatça yakamı sıyırabilecektim, ama âdeta yerden bitercesine, karım ortaya çıkıverdi ve deli gibi bana atıp tutmağa başladı. Karım eğer bir parça soğukkanlı davransaydı, daha ilk kelimedede beni ele verebilir, Ottavio'nun nişanlısı Dona Ana hemen kim olduğumu anlardı. Ne var ki, karımın o anda aklı başında değildi; nitekim, kendisine de aynı şeyi söyledim ve bu kadarcığı yetti: çılgınlar gibi saçını başını yolarak, feryat ede ede kaçmağa başladı, ben de arkasından. Ana'nın yanından iyice uzaklaştıktan sonra, Elvira'ya da hiç bir yardımım dokunamayacağını bildiğimden, elimden geldiği kadar çabuk evime döndüm. O gece köylü dostla-

rımı dansa davet etmiştim; bu daveti, halılarımı, möbelerimi berbat etmek ve şarap mahzenimin dibine darı ekmek pahasına tatlı tatlı eğlenen uşaklarımdan bir çiftin evlenmesi vesilesiyle vermiştim. Davet olmasa oradan hemen ayrılacaktım. Ertesi sabah mutlaka oradan gitmeğe karar verdim. Bu arada benim için, elbisemi değiştirip, konuklarımı elden geldiği kadar güler yüzle karşılamaktan başka yapılacak şey yoktu. Konuklar, ilk yabancılığı üstlerinden atar atmaz, kabalığı ele aldılar; ama çok geçmeden dikkatimi onlardan ayırıp, içeri giren maskeli üç yabancıya çevirmek zorunda kaldım; bu üç maskeliyi tanıdım: biri karım, biri Dona Ana, öbürü de Ottavio idi. Tabii ben, tanıdığımı belli etmeden, üçünü de buyur ettim ve danstan geri kalmadım. Az sonra bir fırsatını bulup bana bir not yollayan Ottavio, Dona Ana'nın birden bire sesi mi hatırladığını, araştırdığını, Elvira ile dertleştiğini haber verdi. Dona Ana'yla Elvira can ciğer kuzu sarması olmuşlar ve beni konukların önünde rezil etmek için, verdiğim davete maskeyle gelmekte ısrar etmişler. Ottavio onları kararlarından caydıramamış; tavsiye edebileceği biricik şey de şuymuş bir punduna getirip ben kaçmağa davranacakmışım, o da Dona Ana'nın gözleri önünde hasmım olarak önüme çıkacak, ama aslında benim kaçmamı kolaylaştıracakmış.

'Bu arada benim de sabrım tükenmiş bulunuyordu. Leporello'dan, tabancalarımı alıp, cebinde hazır tutmasını rica ettim. Ondan sonra eş olarak köylünün gelinini alarak - güvey biraz kıskanca benzediği, gelin de, istemediğim halde kadınlar üzerinde hâlâ etki uyandıran büyüleyici çekiciliğine kapılma belirtileri gösterdiği için, o zamana kadar gelinden hep uzak durmuştum - dans edenlerin arasına katıldım. Gelinle bir menuet yapmayı denedim; dansı rezil ettik. Başka bir gruba katılarak vals yapmayı denedik; bu dans da onun köylü becerikliliğinin

üstündeydi. Ama köy dansına katıldığımız zaman önceki beceriksizliklerinin acısını çıkarmak için öyle canla başla çalıştı ki, çok geçmeden onu küçük odalardan birine götürüp, bir yere oturtmak zorunda kaldım. İki maskeli güzelin, bizim odaya çekilişimizi büyük bir heyecanla gözlediklerine dikkat ettim. Bunun üzerine kıza döndüm, kendisine ilk kez efendisi olarak hitap edip, ona söyleyeceğim şeyi derhal yerine getirmesini istedim. Sonra kapının yanına gittim; kapadım; bekledim. Az sonra Leporello telâşla içeri girdi, Allah rızası için yaptığım şeye dikkat etmemi, zira davranışlarım üzerine dışarda mırıldanmalar başladığını söyledi. Kendisine sert bir tavırla emirlerime itaat edişinin karşılığı olarak kıza bir miktar para vermesini söyledim. Leporello parayı verdikten sonra, kıza emreden bir dille, 'Çığlık at, bir deli gibi çığlık at,' dedim. Kız tereddüt etti; ama benim hiç de şakaya gelir olmadığımı gören Leporello, kızın koluna bir çimdik attı, kız da bunun üzerine çığlığı bastı hem de ne çığlık! bir deli gibi değil, bin deli gibi. Bir an sonra güvey ile arkadaşları kapıyı kırarak içeriye doluştular; birbirimize girerek, büyük bir gürültü, patırtı içinde salona çıktık. Kılıcını sıyırarak önderliği ele alıp, bana haddimi bildiren Ottavio olmasaydı, ötekiler cesaretlerini toplayıp üzerime saldırabilirlerdi. Ottavio'ya, eğer kızın canı yandıysa, bunun kabahatinin Leporello'da olduğunu söyledim. Bunun üzerine tehdit ve ayıplama fırtınası öyle tiz perdeye çıktı ki, aklımı kaçırarak gibi oldum. Kendimi topladığım zaman, tepem iyiden iyiye atmıştı; üzerlerine yürüdüm. Ottavio önüme geçmekte direnmeseydi, elimden bir kaza çıkacaktı. Nihayet Leporello tabancaları çıkardı; birlikte kapıya kadar geldik ve Leporello selâmeti kaçmakta buldu. Bir an düşündükten sonra ben de onun gibi yaptım; en yakın handan birer at alıp, sağ salim Sevil'e vardık.

'Bu olaydan sonra bir süre sâkin bir hayat yaşadım.

Bir akşam, karım bir pencereden beni görüp tanıdı; ama tatlı bir iki söz söyledikten sonra Leporello'ya kendi pe-lerinimi giydirip, karıma benim yerime onu yutturarak yakamı kurtardım. Çoğu kıskanç kadınlar gibi aşırı derecede kendini beğenmiş olduğu için, kendisinden sırf onu beğenmediğim için kaçtığımı aklına getirmeyen karım, onun yokluğundan yararlanıp hizmetçisiyle kırıştırabilirim diye kendisini Leporello'yla yanımdan uzaklaştırdığım söylentisini yaydı. Aslı astarı olmayan bu söylentiye de herkes inandı.

'Şimdi, ölümüne yol açan tuhaf olaya geliyorum. Aynı akşam, karımın yanından kaçan Leporello, benimle meydanda, plakete kazılacak yazı ve Belediye Meclisi münasebetiyle daha önce sözünü ettiğim Kumandanın heykeli yanında buluştu. Leporello'yla konuşurken, beni bir gülme tuttu. Aynı anda, beni hayretler içinde bırakan bir şey oldu: Kumandan, daha doğrusu Kumandanın heykeli, yakışık almıyacak şekilde kendisini rahatsız ettiğimden şikâyet etti. Heykelin konuştuğunu açık seçik duyan Leporello'nun ödü patladı; onun bu tabansızlığından iğrenerek, tıpkı ürkek bir atı mahsus ürktüğü şeyin üzerine sürdüğüm gibi, Leporello'yu da heykele yaklaşıp, plaketteki yazıyı okumağa zorladım. Ne var ki, yazıyı okumak zavallı Leporello'ya güven veremedi; işi şakaya vurarak, heykeli o gece bize yemeğe davet etmesi için Leporello'yu zorladım. Uşağım bana, taştan adamın daveti kabul ettiğini anlatmak üzere başını eğdiğini söyledi. Bunun üzerine benim de adamakıllı merakım kabardı. Heykeli dikkatle süzdüm ve yemeğe gelip gelmiyeceğini kendi ağzımla sordum. Taş hançereden çıkma tuhaf bir geniz sesiyle bana, 'Evet,' dedi, ama teşekkür etmedi. Kumandan, görgü kurallarına uymakta son derece titiz, eski terbiyeyle yetişmiş bir adam olduğundan, teşekkür etmeyişi beni daha da çok hayrette bıraktı. Sağlığımdan endişe etmeğe baş-

ladım; zira ya ben aklımı oynatıyordum, ya da, Leporello da heykelin sesini duyduğuna göre, rüya görüyordum. Bence akla yakın gelebilecek ancak iki açıklama vardı. Sabahtan beri her ikimiz de ağzımıza bir lokma yiyecek koymadığımızdan belki de açlık başımıza vurmuştu da, hayal görüyor ve kuruntularımızı birbirimize geçiriyorduk. Yahut da, birisi bize bir oyun oynamıştı. İkinci ihtimal üzerinde durarak, gönlümün iyice rahat etmesi için ertesi sabah gelip orasını araştırmaya karar verdim. Leporello'yla acele evin yolunu tuttuk ve aç kurtlar gibi yemeğe oturduk. Tam o sırada karımın hışımla içeri girdiğini görerek, beynimden vurulmuşa döndüm; ama karım her zamanki gibi bağırıp çağıracağı yerde, yaşayış tarzımı değiştirmem için ipe sapa gelmez birtakım lâflarla yalvarmaya başladı. Önce onunla tatlı tatlı konuştum, sonra haline gülerek, o histerik telâşını bıraktırmağa çalıştım. Gülmeme daha beter kızdı; sonunda, koşarak evden çıktı, ama bir an sonra çığlık çığlığa geri dönerek, mutfağa doğru kaçtı. Karımı dışarda bir şey mi korkuttu diye bakmağa çıkan Leporello, dehşet içinde geri döndü. Korkudan dili tutulmuş bir halde ağzından çıkarabildiği bir kaç kelimeden, heykelden söz ettiğini anladım; sonra kapıyı kilitlemeğe kalkıştı Leporello. Biraz sonra kapıya güm güm vuruldu. Ev tutuştu da, bekçi haber vermeğe geldi zannettim; zira gerçekten de, yeryüzünde bekçiden başka kimse kapıyı bu kadar kuvvetli çalamazdı. Kapıyı açtım, karşımda dimdik heykeli gördüm. Dizlerimin bağı çözüldü, dilim tutuldu. Ben geri geri çekilirken, heykel de bir iki adım ilerleyip, odaya girdi. Uzun zamandır at sırtında kaldığı için, biraz paytak yürüyordu; ayağını bastıkça evi öyle bir sarsıyordu ki, her adım atışında döşeme ha çöktü, ha çökecek, heykel de bodrumu boylayacak diye bekliyordum - gözümün önünden bir kaybolup gitse, döşemeyi tamir ettirmek için ödeyeceğim yüklü faturaya hiç acımıya-

caktım hani. Oturması için ona yer göstermemin hiç anlamı yoktu: evdeki sandalyelerden hiç biri onun ağırlığını çekemezdi. Heykel vakit kaybetmeden, beni baştan ayağa kadar ürperten bir sesle konuşmağa başladı. Onu akşam yemeğine davet etmişim, o da gelmiş işte. Memnun olduğumu söylemekten başka diyecek şey bulamadım ve kendisini beklemeden yemeğe oturduğumuz için özür dileyerek, Leporello'ya sofrayı yeniden kurmasını emrettim; bir yandan da, som taştan bir heykelin ne yiyebileceğini düşünüyordum. Bunun üzerine heykel, rahatsız olmamamızı, kendisiyle gelmek cesaretini gösterebilirim, bizi yemekte eğlendireceğini söyledi. Korkmasam, nezaketle reddederdim, ama korktuğum için meydan okurcasına ne isterse yapmağa, nereye isterse gitmeğe hazır olduğumu söyledim.

Leporello ortadan kaybolmuştu; ama masanın altından dişlerinin takırtısı duyuluyordu. O vakit heykel, elimi vermemi söyledi, ben de hâlâ kahraman pozunu bırakmadan elimi verdim ona. Onun taştan eli benim elimi yakalar yakalamaz, başıma müthiş bir sancı girdi, başım dönmeğe, dizlerimin bağı çözülmeğe başladı. Şırıl şırıl terliyordum ve hareketlerimi düzenleme yeteneğimi kaybetmiş, çift görmeğe başlamıştım; denge duyusunu kaybetmiş biri gibi başım dönüyor, sendeliyordum. Gözüme korkunç şeyler görünüyor, kulaklarıma korkunç sesler geliyordu. Heykelin saçma bir tarzda, 'Evet, Evet,' diye bağırdığını duyar gibi oluyor, bir vakitler ziyaret ettiğim İngiliz Parlamento Binasında olduğumuz kuruntusuna kapılarak ben de aynı şekilde saçmalayıp, 'Hayır, hayır' diye bütün gücümle bağıırıyordum. Birden, heykel çürük bir tahtaya bastı ve nihayet döşeme çöktü. Bedenimin âdeta benden ayrılıp evrenin merkezine doğru fırladığını hissettiğim sırada, on metrelik bir yükseklikten düşmüş bulunuyordum. Bedenim uzaklaşırken, korkunç bir soluk koyverdim ve ken-

dimi ölü olarak cehennemde buldum.'

Hayalet, sözünün burasına gelince, ilk defa sustu. Sonbeş dakikadır tüylerim diken dikendi. Çılgılık atabilecek ya da kendimi kompartımandan dışarı fırlatabilecek cesaretim olması için varımı yoğumu verirdim. Ama ancak kekeliyerek, sözünü ettiği yerin neye benzediğini sorabildim.

Hayalet, 'Eğer oradan bir yer diye bahsediyorsam, bu sırf hikâyemi anlayabilmen içindir,' diye cevap verdi. 'Aynı şekilde kendimi de sana görüngü yoluyla, şapkalı, çizmeli, pelerinli bir bey olarak anlattım, halbuki benim ait olduğum kategoride bu gibi şeylerin yeri yoktur. Belki ne demek istediğimi anlıyorsunuz.'

'Ah, çok iyi anlıyorum,' dedim. 'Metafizik okumağa meraklıyım.'

'O halde kendi sorunun cevabını, birtakım soyutlamalarla vermeyi sana bırakıyorum; bu soyutlamaların seni ulaştıracağı sonucun doğru olup olmadığını ilerde kendi tecrübelerinizle anlamak fırsatını bulacaksınız. Sana yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, oradaki topluluğu, hepsi de kötü niyetli olan ve buldukları yerin ününü, birbirlerini ellerinden geldiği kadar mutsuz kılmakla sürdüren kaba saba, histerik, zalim, zayıf, ciğeri beş para etmez kişilerden meydana gelmiş buldum. Beni sıktılar, iğrendirdiler, ben de onların ağzının tadını adamakıllı kaçırdım. Karanlıklar Prensi, iyi aileden gelme bir erkek değil. Bilgisi ve anlayışı oraya göre iyi, ama kendine uydurduklarının düzeyi üstüne çıkamıyor. Benimle arkadaşlık etmekten, konuşmaktan hoşlanıyormuş gibi sahte bir tavır takındı; ben de ona terbiyeli davranır, benden aşağı olduğunu kendisine hissettirmemek için elimden geleni yapardım. Bununla birlikte, ilişkilerimizdeki samimiliğin her ikimize de sıkıcı geldiğini hissedirdim. Bir gün onun arkadaşlarından biri yanıma geldi, bana büyük saygısı olduğunu,

dolayısıyla beni arkamdan çekiştirmelerine gönlünün razı olmadığını ifade ederek, oraya tamamiyle bir yanlışlık eseri geldiğimi, cennete gidip kutsanmamı istediğini söyledi. Bunu bir hakaret saydım; doğru Prens'in yanına varıp, duyduklarımı söyledim. Öteden beri hoşuma gitmeyen kaba bir konuşma üslûbuyla, bana lâf taşıyanın yalancı olduğunu söyledi; ama ben bu açıklamasını kabul etmeyince, asık bir suratla özür diledi ve önce, cennette daha rahat edeceğime gerçekten de inandığı için - bunlarla birlikte, zevkimi beğenmediğini de itiraf etmekten geri kalmadı - cennete gitmemi istediğini; ikinci olarak da, onun takımına katılımının tamamiyle bir yanlışlık eseri olduğunu, bu yanlışlığa da kendilerini - 'bunak askerin piçi' diye tarif ettiği - Kumandanın benim karakterim hakkında yalan bilgi vermiş olmasının sürüklediğini, kesin bir dille anlattı; beni işte bu yüzden yanlış tarafa kabul ettiklerini söyledi. Kendisine, öyleyse hangi hakla beni orada alıkoyduğunu sordum. Beni hiç de alıkoymadığı cevabını vererek, neyin veya kimin beni istediğim yere gitmekten alıkoyabileceğini sordu. Şaşırdım ve biraz daha kurcalayarak, cehennem böyle bir özgürlük diyarı ise neden bütün şeytanların cennete gitmediklerini sordum. Verdiği cevabı sana ancak şu şekilde anlatabilirim: müşterek bahis oynayan senin şu İngilizler, parasız olduğu halde, neden Pazar Halk Konserlerine gitmiyorlarsa, şeytanlar da işte aynı sebepten cennete gitmiyorlarmış. Bununla birlikte Baş Şeytan, cennetin belki de bana daha uygun geleceğini söylemek inceliğini gösterdi. Cennetliklerin duygusuz, kibirli, konuşma ve eğlencelerinin korkunç derecede yavan olduğu konusunda beni uyardı. Bunun birlikte, bir de onları deneyebilirmişim; memnun kalmazsam geri dönebilirmişim. Her ne kadar Kumandanın söylediği gibi çıkmamışsam da, Prens Hazretleri beni görmekten her zaman için memnurluk duyarmış. Bu gibi maskaralıklar yüzünden ce-

maati durmadan kalabalıklaştığı için o heykel numarasına daha başından beri kendisinin karşı olduğunu ekledi; ayrıca, günün bu vaktinde dünyada bu gibi işlere devam etmek, cehennemi kepaze etmekten başka bir şey değilmiş. Kendisiyle aynı fikirde olduğumu söyleyip, 'adieu' dedim. Gideceğimi anlayınca içi rahat etti, ama haklarında iyi düşünmemi bütün yüreğiyle istediği için kendilerini cennetliklerle karşılaştığım zaman eleştirici olmamamı rica etmekten de geri kalmadı. Gerçi kusurları varmış, ama duygulu, dürüst, candan yürekten, şen şakrak, zararsız muzipliklerden koşlanan kimseler isteyecek olursam, onların yanına dönmek zorunda kalacaktım. Ona samimî olarak, bir daha geri dönmek niyetinde olmadığını, kendisinin de, doğru söylediğimi anlayacak kadar zeki olduğunu söyledim. Gururlanır gibi oldu; böylece, onunla dostça ayrıldık. Gerçi kabalığı son derece sinirime dokunuyordu, ama hiç değilse kabalığında samimiydi ve o kadar sevilen bir kişi olmayı da bütün bütün haketmemiş sayılmazdı.

'O zamandan beri, benim durumumdakiler için alışılmış olandan çok daha fazla seyahat ettim. Bizlerde, yaratılışımıza uygun bir çevre bulur bulmaz yerleşmek için karşı konulmaz bir istek vardır. Bununla birlikte bir kaçımız, kendilerine uygun bir çevrenin henüz yaratılmamış olduğu görüşündedir. Babalarımız meselâ ben yeryüzüne hâlâ az çok ilgi duyduğumuz için, ara sıra orasını ziyaret ederiz. Bu yüzden bizi biraz fazlaca zıdır bulurlar: aslında da hayaletler, senin az önce öbür dünya diye sözünü ettiğin yerin delileridirler. Bense delilik olsun diye değil, seyahat etmek benim merakım olduğu için yapıyorum bunu ; ama o kadar da sık değil. İşte, kim olduğum, ölümün canımı yakıp yakmadığı soruna cevap vermiş oldum şimdi. Memnun musun?'

Birden bire, bütün bunları bana sırf ben sorduğum için, bir görev duygusuyla anlattığı aklıma gelerek, 'Bu

kadar zahmete girmeniz büyük bir incelik doğrusu,' dedim. 'Dona Ana ile ötekilere ne olduğunu da öğrenmek isterdim.'

'Hafif bir rahatsızlık geçirmekte olan Ottavio'ya Dona Ana öyle bir gayretle baktı ki, adamcağız bu bakım yüzünden öldü ve öldükten sonra da öldüğüne zerre kadar üzülmedi. Dona Ana yeniden yaslara büründü, kırk yaşını geçene kadar da yas ifadesini yüzünden hiç atmadı; kırkıktan sonra bir İskoç papazıyla evlenip, İspanya'dan gitti. Benimle olan ilişkisinden sonra toplum içine çıkamayan Elvira, bir süre manastırına döndü. Daha sonra yeniden evlenmek için elinden geleni yaptıysa da. her nedense başaramadı: sebebini anlayamadım, zira güzel bir kadındı. Sonunda, şan dersleri vererek hayatını kazanmak zorunda kaldı. Adını unuttuğum, köylü kızı, çamaşırcılık-taki ustalığı ile kendi çapında bir ün kazandı.'

'Adı Zerlina'ydı, değil mi?'

'Galiba öyleydi; peki,ama sen nerden biliyorsun Al-lahaşkına?'

'Kuşaktan kuşağa zamanımıza kadar kalan rivayetten. Don Giovanni di Tenario'yu hâlâ hemen hemen herkes hatırlar. Sırf sizin için yazılmış çok büyük bir oyunla, çok büyük bir opera var.'

'Beni şaşırtıyorsun. Bu eserleri oynanırken görmek isterdim. Karakterimi doğru dürüst yansıtıyorlar mı bari?'

'Bütün kadınların vurulduğu bir tip olarak gösteriyorlar sizi.'

'Şüphesiz; ama benim kadınlara hiç vurulmadığımı, onlara ciddi bir şekilde görevlerini hatırlatmağa çalıştığımı, ileri gitmelerine kesinlikle karşı koyduğumu önemle belirtiyorlar mı?'

'Hayır, efendim; sanmıyorum. Bana kalırsa, tam tersini yapıyorlar.'

'Tuhaf şey! İnsanın ününe leke bir kere sürüldükten sonra, nasıl da hiç çıkmak bilmiyor. Ve böylece, dünyada başka erkek yokmuş gibi, ben ahlâksız diye tanınıp, lânetleniyorum.'

'Yo, emin olun lânetlenmiyorsunuz. Çok seviliyorsunuz siz. İnsanlar gerçeği öğrenecek olurlarsa büyük bir hayal kırıklığına uğrarlar.'

'Olabilir. Arkadaşlarımla karıları, kendilerini kaçırmayı reddettiğim, hatta yakamı bırakmadıkları takdirde kocalarına haber vermekle gözlerini korkuttuğum zaman, bana ne kokan ne de bulaşan bir şey olduğumu söylerlerdi. Belki sen de onlar gibi düşünüyorsundur.'

'Hayır,' dedim. Sonra -bana ne oldu bilmiyorum; ama onun sıradan erkeklerden başka olduğu muhakkaktı -elimi uzatarak, 'Siz haklıydınız,' dedim: 'onlar gerçek birer kadın değillerdi. Kendilerine düşenin ne olduğunu bilselerdi, asla bir erkeğe sulanmağa kalkışmazlardı; ama ben -ben- ben severim-' Hayret dolu gözlerine yayılan ışığı görünce, dilim tutularak sustum.

'Hayaletimi bile mi!' diye bağırdı. 'Genç İngiliz hanımlarının gece yarısı bir tren kompartımanında, kendilerine sorulmadan yabancı beylere ilânatta bulunmalarının yakışık almaz bir şey olduğunu bilmiyor musunuz, senorita?'

'Biliyorum, ama aldırıldığım yok,' dedim. 'Hayalet olmasaydınız söylemezdim, tabii. Ne yapayım, elimde değil. Eğer sahici olsaydınız, size ancak yirmi kilometre uzaktan bakar ve bütün soğukluğunuza rağmen kendimi size sevdirdim.'

'Bana evvelce de söylenenlerin tıpa tıp aynı. Kelimesi kelimesine, yalnız onlar İspanyolca söylerlerdi! Dur hele: utangaç utangaç kollarını boynuma dolayacaksın; başını göğsüme yaslayıp, hafif hafif ağlayacaksın ve seni azıcık sevip, sevmediğimi soracaksın. Hepsi boşuna: boynum

da, göğsüm de çoktan Sevil'in toprağına karıştı benim. Eğer böyle bir şeyi kendi çağdaşlarından birine yapacak olursan, şurasını unutma ki, uzun boylu bir erkeğin boyuna asıldığı zaman ağırlığın onu yorar, sabrını taşırır.'

'Teşekkür ederim: benim öyle bir niyetim yoktu. Tren durmadan bir soru daha soracağım. Sağlığınızda da büyüleyiciliğinizden şimdiki kadar emin miydiniz?'

'Buna kibir derlerdi eskiden. Hayır, doğuştan değilim: ben doğuştan utangaç bir erkektim. Ne var ki, üst üste aynı şey telkin edile edile, ben de büyüleyici olduğuma inanmağa başladım; yalnız, bunun hayatımın tadını kaçırdığını hatırlamanı rica ederim.'

Tren durdu; hayalet kalktı ve kapının tahtasının, camının içinden geçip, gitti. Ben, gardıfrenin kilidi açmasını beklemek zorunda kaldım. Pencereyi indirip, bana son bir söz söylemesi, son olarak bir kere daha bana bakması için çanak tuttum:

'Adieu, Don Giovanni!' dedim.

'Hayat dolu genç İngiliz hanımı, adieu. Yine karşılaşacağız, ebediyette.'

Acaba karşılaşır mıyız, bir gün? İnşallah.

GÜZELLİĞİN GÖREVİ

Bir avukat yazıhanesi. Bir müşteri ayağını yere vura vura gezinmektedir. İkisi de genç erkektir.

MÜŞTERİ. Hayır, Arthur: ayrılmak istiyorum. Daha fazla katlanamam buna.

AVUKAT. Dinle beni, Horace.

MÜŞTERİ. Dinlemem seni. Kimseyi dinlemem. Karımla yollarımız ayrılıyor artık.

AVUKAT. Ama Horace'cığım, karına karşı hiç bir iddian yok ki.

MÜŞTERİ. Hiç bir iddiam yokmuş. Hiç bir iddiam.-

AVUKAT. Yok, tabii. Huysuzluğundan şikâyet etmiyorsun: ev kadınlığından şikâyet etmiyorsun: seni kıskandırmamasından başka hiç bir şeyinden şikâyetin yok.

MÜŞTERİ. Kıskanç değilim ben. Ama kıskanmak tenezzülünde bulunacak olsaydım, kıskanmak için yeteri kadar sebep bulurdum.

AVUKAT. Bak, Horace. Bu gerekçeyle ayrılmak için bir sebep varsa ortada, boşanma için de sebep var demektir.

MÜŞTERİ. Ben boşanmağa -yani, onu boşamağa, dünden razıyım. Ama sen habire bana boşanamıyacağımı söylüyorsun.

AVUKAT. Boşanamazsın da. Delil olarak kötü bir davranış ileri sürmüyorsun, sadece lâfta kalan sözleri ileri sürüyorsun. Söz yetişmez.

MÜŞTERİ. Yani yeteri kadar kötü değildir, demek istiyorsun. Bu da senin bundan hiç anlamadığını gösteriyor.

AVUKAT. (*Sabrı taşarak*) Of, pekâlâ öyleyse, senin dediğin gibi olsun. Şikâyetin nedir?.

MÜŞTERİ. Sana ne?

AVUKAT. Bana mı ne? Be Allahın kulu, hemen bu sabah karını bu odaya alıp, kendisine senin ondan ayrılmağa karar verdiğini açıklamak zorundayım. Yani ona hiç bir sebep göstermeden mi yapacağım sanıyorsun bunu?

MÜŞTERİ. Sana şu kadarını söyleyebilirim. Hiç bir erkek katlanamaz ona.

AVUKAT. Yetmez bu. Senin katlandığın nedir? Sıkılganlığın lüzumu yok. Benim işim bu, anlat. Avukata parayı, sırf ona en mahrem işlerini açabilmek hakkını kazanmak için ödüyorsun. Seninle eski arkadaş olduğumuzu unut, sadece avukatın olduğumu düşün. Hem, bana söyleyeceğin şey, şu iskemlede oturmuş kocaların bana en aşağı elli kere anlattıklarından daha başka bir şey olmayacaktır. Dünyada karısıyla geçinemeyen biricik erkek sen değilsin, bunu bil.

MÜŞTERİ. Şimdiye kadar benimki gibi bir davayla karşılaşmamış olduğuna, nesine istersen bahse girerim seninle.

AVUKAT. Hele sen bana bir anlat da bakalım, o zaman karar verebilirim buna ancak.

MÜŞTERİ. Dinle öyleyse. Sen hiç ömründe bir kadının kocasına gelip de, tabiatın kendisine, erkekleri âşık etmek için olağanüstü bir yetenek verdiğini, bu yeteneğini kullanmamasının günah olacağını söylediğini duydun mu?

AVUKAT. Peki, ama sen varsın ya; seni âşık etsin.

MÜŞTERİ. Evet; ama bunu daha önceden yaptı; bunun çok hoşuna gittiğini, bu suretle bende büyük bir gelişme meydana getirdiğini, onun için aynı şeyi tekrar yapıp, bir başkasında da gelişme meydana getirmek istediğini söylüyor. Bu işin, bir dahinin çocuk yetiştirmesine benzediğini söylüyor. Dediğine göre, böyle yetenekleri olan kadınlar okul açarlarmış. Bu çeşit kadınlarda bu yetenek o kadar güçlüymüş ki, kendi çocuklarını ihmal edip, başkalarının çocukları ardından koşmak zorunda kalırlarmış. Aynı şekilde, aşkla erkekleri islah etme yeteneğine sahip kadınların da, bir tek erkeği değil, düzinelerle erkeği islah etmesi gerektiğini ileri sürüyor. Ne dersin buna?.

AVUKAT. (Bu görüşten yana çıkar gibi) Hani haklı bir yanı da yok değil.

MÜŞTERİ. Ne!

AVUKAT. Canım, mantık bakımından demek istiyorum, tabii. Gerçi yakışsız, ama akla yakın görünüyor. Buna verilecek uygun cevap ne olabilir acaba?.

MÜŞTERİ. O da aynı şeyi söylüyor zaten.

AVUKAT. Oh. Peki sen ne diyorsun ona?.

MÜŞTERİ. Buna verilecek uygun cevabın, kendisinden utanması gerektiği olduğunu söylüyorum ona.

AVUKAT. Bir faydası oluyor mu bari?

MÜŞTERİ. Hayır.

AVUKAT. Sana olan sevgisi bitti mi?

MÜŞTERİ. Bitmedi. Uсталığını kaybetmemek için benim üzerimde idman yapacağını, ama benden bıkmaya başladığını, hayatta ilgisini çekecek yeni bir şey bulması gerektiğini söylüyor. Senin şu fazilet timsaline şimdi ne diyorsun, bakalım?.

AVUKAT. Benim fazilet timsalim mi? Ben ondan yana tek kelime ettim mi?

MÜŞTERİ. Benden yana ettin mi ki?

AVUKAT. Ama ayrılırsan, sonuçlarının ne olacağını

görmüyor musun? Onu kontrol edebilme imkânın tamamıyla ortadan kalkacak, bu da boşanmaya yol açacak.

MÜŞTERİ. Şu anda da kontrol edemiyorum onu zaten.

Kâtip yardımcısı içeri girer.

KATİP YARDIMCISI. Bir hanım sizi görmek istiyor efendim. (*Heyecanla*) Çok güzel bir hanım. Ah, eğer başı dertteyse, ne olur yardım edin ona, efendim. Eğer kendisini dava etmişlerse, aleyhinde söylenenlere sakın inanmayın, efendim. Onun suçsuz olduğunu ispat edebilmek için canımı verirdim.

AVUKAT. (*Şaşkınlıktan dili tutulmuş bir halde*) Şey-Sahi mi, Mr Guppy? (Kendini azıcık toplayarak) Adı nedir?

KATİP YARDIMCISI. Adını almayı unuttum, efendim.

AVUKAT. Bu noksanı gidermek lûtfunda bulunursunuz, herhalde.

KATİP YARDIMCISI. Kendisine sormak cüretinde bu lunamam, efendim. Bu ona hakaret olur. Ama zannederim -inşallah- beni affeder. (*Çıkar*).

MÜŞTERİ. Karımdır. Bu genç çılgın üzerinde denemiş yeteneğini.

**YINE
BEBEK
EVI
IÇIN**

*Sir Walter Besant'ın, İbsen'in oyununa yazdığı
Zeyl'e bir zeyl
(Şubat 1890 tarihli TIME'dan)*

YAZARIN İTİZARI

Bu hikâyeyi okuyanların, İbsen'in, 1889'da Londra'da oynanan ve Victoria çağı aile ahlâkı anlayışına ölüm darbesini indiren çığır açıcı oyunu Bir Bebek Evi'ni bildiklerini varsaymakla bir ukalâlıkta bulunmuş olmadığımı, dolayısıyla özür dilemem gerekmiyeceğini umarım.

Müteveffa Sir Walter Besant'ın, o ahlâk anlayışını, yoldan çıkmış Norveçli bir kâfire karşı başarıyla savunduğu samimî inancı içinde kaleme aldığı zeylin, İbsen'in oyunu kadar tanınmış bir eser olduğunu maalesef iddia edemiyeceğim. Eserin telif hakları benim elimde bulunmadığı için, o zeyli aynen buraya da alamam. Bu zeylin bir kelimesini bile hatırlamadığımı, ondaki olayları ancak kendi yazdığım zeyldeki ifadelerden çıkarabileceğimi üzülerek belirtirim.

Bu bakımdan, ben de en aşağı okurlarım kadar karanlıktayım: zayıf bir mazeret, ama ne yapayım ki, sizlere sunabileceğimin en iyisi bu.

G.B. Shaw

YİNE BEBEK EVİ İÇİN

Nora istasyona gitmedi. İçgüdüğü onu, kızının ölümünden ve Christine'in dilinden kaçmaktan alıkoydu. Arabacıya, az önce ayrıldığı evine dönmesini söyledi; ondan sonra da, Krogstadların kendi korkulu ve karanlık havalarını yapayalnız, duygulu bir kıza, bu korkulu ve karanlık havadan kurtulmak için kendini öldürmesine sebep olacak kadar nasıl bulaştırdıklarını yavaş yavaş anlayınca içinde kabarmağa, derinleşmeğe, yayılmağa, kaynamağa başlayan öfkeye kaptırdı kendini. Nora bu insanların ellerinde olmaksızın böyle davrandıklarını, kendi ökesinin onları da kendini de sadece daha kötü yapacağını biliyordu. Zaten öfkesi de, öfkenin verdiği cesareti de kalmamıştı artık: öfkenin acı ve zehirli olduğunu kendi kendine, vaz eder yollu hatırlatmasına lüzum yoktu: Nora öfkenin o acı ve zehirli tadını tatmıştı ve bu tattan iğrenmişti. Bununla birlikte Nora ateşli yaratılışlı bir kadındı ve kalp kırıcı bir adaletsizliğin sarsıntısıyla onun bu ateşli tarafının harekete geldiği; edindiği bilgelige rağmen, Nora'nın öfkeye kapıldığı zamanlar olmuştu. Nora arabadan indiği sırada, bir bey onun evinin kapısından istemiye istemiye dönüyordu. Bankada olsa, onu biçimsiz pelerini ve geniş kenarlı şapkasıyla tanıyamazlardı; ama Nora tanıdı: bu bey her zaman kılık değiştirerek ziyaretine gelirdi.

Nora, kızgın bir tavırla, 'Krogstad!' dedi. Sonra nazik konuşmak için çaba harcıyarak, 'Ne yapıyorsun burada?' diye sordu.

Krogstad, merakla, 'Biraz önce gittiğini söylediler bana' dedi. 'Şehirden gittiğini söylediler.' Kendini topladı ve şüpheli bir edayla ekledi: 'Bir daha seni rahatsız etmiyeyim diye belki de sen öyle demelerini söylemişsindir.'

'Ben söylemiş olsam bile, senin böyle bir şeyden şüphelenemeyecek kadar kendine güvenin olması gerekirdi,'

dedi Nora. 'Gitmeğe niyetlendim; ama trene giderken yolda kararımı değiştirdim, döndüm. Bir şey oldu. Sen yukarı çık; ben Fru Krogh'a dairemi bırakmıyacağımı söyleyeceğim.'

Kapı açılır açılmaz, Krogstad, Nora'nın dediğini yaptı. Arabacının, uşağın, dışarı çıkan Fru Krogh'un hayret ve sorgu dolu bakışları altında rahatsız olmuştu. Bir hizmetçi havagazı lambasını yakmak için onunla birlikte üst kata çıktı; hizmetçi perdeleri çekip, sobadaki sönmeğe yüz tutmuş ateşi canlandırırken, Krogstad kitap raflarını inceler gibi görünerek ona arkası dönük vaziyette durdu. Hizmetçi gidince, pelerinini çıkardı ve pardesüsü yönünden yine o eski saygıdeğer banker oldu. Ama suçluluktan ileri geliyormuş gibi, boyun eğen bir tavrı vardı: odada bir ke-di gibi yumuşak adımlarla dolaşıyor, başparmağını dudaklarının üstünde, bıyık olmadığı halde sanki bıyık varmış da onu düzeltiyormuş gibi gezdiriyordu.

Nora içeri girince, Krogstad'ın yüzü aydınlandı ve Nora'nın uzun yol pelerinini çıkarmasına yardım etti. Nora onun bu yardımından sinirlenir gibi oldu ve bunu hissedenden Krogstad bir milimetre kadar büzüldü.

'Krogstad,' dedi Nora, 'eğer kalbinin kırılmasını, hakarete uğramayı istemiyorsan çık git. Bu akşam öfkem tepemde, ne sana, ne de senin gibilerine tahammülüm var.' Zavallı Krogstad mahzun mahzun elini şapkasına uzattı. 'Bununla birlikte, benim hatırım için ıstırap çekmeğe katlanabilirsen, kalmanı isterdim. Birisiyle konuşmak ihtiyacını duyuyorum.'

Krogstad'ın yüzü güldü. 'Beni gördüğüne sevindin aslında!' dedi. 'Senin canını sıkmış olmaktan her zaman korkarım. Bana ağzına geleni söyleyebilirsin: biliyorsun bunu. Keşke ben de sana aynı şeyi yapabilsem.'

'Ben senin için o kadar da kötü düşünmüyorum Krogstad. Yalnız bir konuyu açmayacaksın: karının lafını; hem

onu aşağılamanın sana hiç bir faydası olmadığını da pekâlâ bilirsin. Karını savunmaktan gına gelinceye kadar, onu çekiştirmene izin vermişim ve onu savunurken de pek samimî değildim doğrusu, zira bilirsin, sevmem onu. Otur-sana.' Ellisine merdiven dayamış kadınların çoğu eski kıvraklıklarını kaybettikleri halde, Nora yine o eski kıvraklığıyla kendini, sobanın yanındaki bir sallanır iskemleye attı. Krogstad da bir iskemle aldı, dirsekleri dizlerine dayalı, parmaklarını birbirine geçirdiği elleri baldırlarının arasında, öne eğik vaziyette, Nora'ya bakarak oturdu.

'Karımı senden başka kimseye çekiştirmedim ben,' dedi. 'Ona neler borçlu olduğumu biliyorum. Beni saygıdeğer bir insan yapan, saygıdeğer bir insan olarak kalmamı sağlayan odur.' Nora'nın bakışında, kendisinin pişmanlık havası taşıyan bu sözlerini alayla karşıladığını gösteren bir pırıltı farkederek, 'Ah evet,' dedi, 'saygıdeğer olmanın senin gözünde fazla bir değer taşımadığını biliyorum; ama senin de bildiğin üzere benim gibi hayata yanlış adım atarak başlayan bir adam için çok değer taşır. Saygıdeğerlik senin gibi bir dahi için düşünüş demektir; ama ben saygıdeğer bir insan olmasaydım, daha iyi bir şey olacağıma, Helmer gibi, daha kötü bir şey olurdu. Bunu ise karıma borçluyum. Hem, oğlanlara da baksana. Daha bu sabah dediğim gibi-' Sözünün burasında tekrar Nora'yla gözgöze gelen Krogstad, farkedilir derecede irkildi: 'Dört oğlum var. En büyüğü bir üniversitede çok itibarlı bir profesör; ikincisi, işleri yolunda bir avukat; üçüncüsü herkesçe şerefli bilinen bir subay; dördüncüsü de bankada, benim izimde-'.

Krogstad daha fazla konuşmadı, sustu; zira Nora acı bir sitemle başını sallıyordu ona.

Uzun bir sessizlikten sonra, Nora, 'En büyük oğlum Nils' dedi, 'bir felsefe profesörüdür ve felsefedeki inançları bakımından da aşırı sol dedikleri cinsten bir He-

gelcidir-şimdi buna ne ad verildiğini bilmiyorum. Aşırı sol Hegelciler, İncile tapan ortodoks inançlılara, onların Afrikalı fetişizmine baktıkları gözle bakarlar. Eğer senin oğlun Hegelci olduğunu açıkça söyleyecek, ya da bu inançta olduklarını açıklamak cesaretini gösterenlere yüz verecek olsaydı, kürsüsünü de, gelirini de, mevkiini de, senin o kadar böbürlendiğin 'itibarı' ile birlikte kaybederdi. İtibarı büyüktür oğlunun; büyüktür, çünkü o bir riyakârdır da ondan; üniversitede okuyan gençlere bir riyakârlık örneği vermektedir de ondan. Avukat olan ikinci oğlunun işlerinin yolunda olduğunu söyledin: yolundadır, çünkü yoksullara yardım ederek mahkemelerde adaletsizliklerle savaşağına, zengin ailelerin kirli işleriyle uğraşıyor, onlardan yana çıkıp, onları pohpohlayarak toplumsal soygundan onlarla birlikte pay alıyor. Senin subay oğlun, sağ eliyle makineli tüfeği işletirken, sol eliyle de Barış İncilini göstermeği ihmal etmiyor da ondan şerefli sayılıyor. İkinci Nils'e gelince, eğer babasının izinde gidecek olursa, bu izlerin, kendisini sofuca bir dehşet içinde ele-güne teşhir ettiği kadının kapısına getirdiğini görecektir.'

'Herzaman elimden geldiği kadar senden az bahsetmeğe çalışırım,' diye zayıf bir itirazda bulundu Krogstad. 'Geçen gün Yönetim Kurulu toplantısında, genç Robert'in gidişatı dolayısıyla senin sözün açıldığı vakit ben seni savundum.'

'Evet, aziz dostum Nils: saygıdeğer bir insan olduğum günlerde en iyi analardan, en iyi aile kadınlarından biri olduğumu; nasıl olup da o türlü hareket ettiğimi bir türlü anlıyamadığını söyledin. Ama Heyerdahl sana dobra dobra, genç Nils'in benim Perşembe akşamları verdiğim toplantılardan birine gelmesine izin verip vermiyeceğini sorduğu zaman, başını 'tövbe' der gibi iki yana sallayıp, asla izin vermiyeceğini söyledin.'

Krogstad, rengi uçan dudaklarını ısırıldı. 'Başka ne yap-

bilirdim. Benden beklenen dışında bir laf edip de, hem kendime hem oğlana kötülük getirmemin sana ne faydası olurdu ki? Hem, benim buraya geldiğimi bilseler, bunu anlamazlardı; zannederlerdi ki-'

'Buraya gelişlerinden sen kendin utanç duyduğuna göre, öyle zannetmeleri de pek tabii olurdu. Ama eğer sen adi insanların yanlış yorumlayabilecekleri hiç bir şey yapmamak istiyorsan, kendi hayatını da onların adilikleri düzeyine indirmen gerekir. Sırası gelmişken, buraya geldiğini bilmediklerine sahiden inanıyor musun?'

Krogstad, oturduğu yerde doğruldu. 'Ne demek istiyorsun?' dedi. 'Nasıl bilirler! Bilselerdi mahvolurdum. Umarım sen ağzından-'

Krogstad yine kendini topladı ve Nora'ya gittikçe artan bir şüpheyle baktı. 'Heyerdahl'a söylediğim şeyleri nerden öğrendin sen?'

'Ah, benim her yerde dostlarım vardır-bunlar sinsi kimselerdir, ama yine de dostturlar. Senin ise her yerde kıskanç düşmanların var.'

Bir zarara uğramış olmanın verdiği üzüntüyle, Krogstad'ın kaşları çatıldı. 'Sen de benim düşmanlarımı kışkırtıyor, onları benim aleyhimde konuşturuyorsun,' dedi.

'Dedikodu belâsından kimsenin bağışık olmadığını daha hâlâ öğrenemedin mi? Senin hakkında söylenenleri dinlemek hoşuma gidiyor: dost kulağı, düşman ağzının panzehiridir. Hadi şimdi bana Yönetim Kurulu toplantısında gerçekten neler konuşulduğunu anlat, Nils. Avukat Herr Heyerdahl'in, servetini son altı yıllık tesis faaliyeti sırasında, birtakım simsarlarla anlaşıp yağmalardan pay koparmak suretiyle yaptığını biliyorsun; çevirdiği dolapları birisi ispata kalkışacak olsa, Heyerdahl yerinden olurdu. Sen onunla konuşurken bunu hiç ima ettin mi kendisine?'

'Tanrı saklasın; tabii ki etmedim.'

'Sonra Arnoldson var ya, onun da ikinci oğlu düzel-

mez bir ayyaş. Bu konuda bir şeyler bildiğini ima etmek suretiyle, çocukların günahı yüzünden ana babayı cezalandırmağa kalkmıyorsun, değil mi?’

‘Arnoldson’un yanındayken yapmıyorum; zavallı adamcağız. Onun kabahati yok. Eğer tanısan, Arnoldson’u severdin, Nora. Hiç de kötü kalpli bir insan değildir, emin ol.’

Nora üstünde durduğu konuyu bırakıp da, Arnoldson’un sevimliliğini tartışmak niyetinde değildi. ‘Ya Sverdrup?’ diye devam etti. ‘Babası berberdi onun; uşaklarına yaptığı zulüm, akrabalarına karşı küstahlığı dillere destan olmuştur. Johansen karısından dayak yer. Falk’ın da karısından dayak yemesi gerekirdi; onun kendi adalet anlayışına göre öyle olması gerekirdi, zira Falk’m bir evi daha var; kimsenin ağzını açıp da ona hakkında tek kelime etmediği bir evi daha. Hiç Sverdrup’a sitem ettin mi, ya da Johansen’e üzüntülerini bildirdin mi? Ahlâka aykırı davranışından ötürü Falk’la dostluğu kesmek niyetinde misin?’

‘Katiyen,’ dedi Krogstad. ‘Onların özel hayatları beni ilgilendirmez. İnsanlar birbirlerinin davranışlarını böylesine eleştirici bir kontrol altında tutmağa kalksalar, kimse birbiriyle geçinemezdi. Johansen’den kaçınmamız gerekiyor, zira karısı yanında değilken insan onu davet edemiyor; eh, insan, karısının da ne düşündüğünü, ne yapacağını kestiremiyor.’

‘Christine, bana yaptığı gibi onlara da ahlâk dersleri veriyor mu?’

Krogstad yine kaşlarını çatarak, ‘Hele bir vermeğe kalksın!’ dedi. ‘Hemen kapıyı gösterirler ona.’

Nora ona bir an ihtiyar gözlerinde nerdeyse yaramazca bir ışık parlıyarak baktı. Krogstad yine öne doğru eğildi, asık suratla gözlerini Nora’nın ayaklarına -Christine’in yakışksız denecek kadar iri bulduğu ayaklara- dikti.

Nora, nihayet, 'Nils,' dedi, 'sen büyük bir budalasın.' Nils, ancak kararsız bir solucanın elinden gelebilecek kadar, kafa tutan bir ifadeyle sesini yükselterek 'nedenmiş?' dedi.

'Benimle olan dostluğunun, beni ziyarete geldiğinin, yönetim kurulunca, en az Heyerdahl'in suistimalleri kadar, Arnoldson'un oğlunun ayyaşlığı kadar, Sverdrup'un utanç verici aile hayatı kadar bilindiğini anlamadığın için budalasın. Onlar sana hiç benim lâfımı etmiyorlar; tıpkı senin, herkesten gizledikleri utanç verici sırlarını onların yüzlerine vurmayışın gibi. Sen zannediyorsun ki, yalnız sen onların içyüzlerini biliyorsun da, onlar senin içyüzünü bilmiyorlar. Hepiniz aynı şekilde düşündüğünüz için, gayet güzel geçinip gidiyorsunuz. Ama sana bir şey söyleyeyim mi, Nils: ne zaman Lumbago ağrıların tutsa, bunu ben, bana senin nasıl olduğunu soranlardan öğrenirim.'

Yıldırımın vurulmuşa dönen Krogstad, 'Peki sen!' diye bağırdı. 'Sen haberin olduğu izlenimini mi bırakırsın onlarda?'

'Genellikle haberim olmamış olur. Onlara senin bana on beş gündür, bir aydır, ya da şu kadar zamandır uğramadığını söylemek zorunda kalırım.'

Krogstad ayağa kalktı, ağır ağır perdesüsünü iliklemeğe başladı. 'Nora,' dedi: 'buna ihanet derler: bunun altından kolay kolay kalkamayacağım. Bu ziyaretlerin beni ne kadar ferahlattığını, ara sıra görünüşü kurtarmama ne kadar yardımcı olduğunu bir bilseydin, öyle sanıyorum ki, daha düşünceli davranırdın. Allahısmarladık.'

'Ben de zaten bundan şüphe ediyordum, Nils,' dedi Nora kılı bile kıpırdamadan. 'Ara sıra günahları birinin kulağına fısıldamak, itirafta bulunmak insanın vicdanını rahatlatır, günahları daha kolay katlanılır hale getirir ve günahların yazıldığı yaz boz tahtasını, yeni günahlara açık bulundurmak üzere temizler. Dikkat ettim, bir süre-

den beri, ne zaman fazlasıyla adice bir şey yaparsan o zaman ziyaretine geliyorsun. Günahlarını itiraf ettiğin insanın, sırlarını saklayacağına dair sana söz vermediğini unutuyorsun. Bu sefer de niye geldiğini sezinliyor gibiyim. Ah, Heyerdahl'a söylediklerinden ötürü değil: saçma, Krogstad: bunu aklımdan geçirmeyeceğimi bilmen gerekir. Kızım Emmy dolayısıyla geldiğini söylemek istiyorum ben. Hadi, otur şuraya da, hepsini itiraf et, içini boşalt. Nasıl oldu bu iş?’

Krogstad oturmadı. Suçsuzluğunu göstermek amacıyla ellerini iki yana açıp, omuzlarını sarsışı ve bedenini hafif hafif sallaması dışında dimdik duruyordu. 'Ona sadece, Nils'le evlenmesinin düşünülemediğini açıkladım. Madem doğruyu söylememde ısrar ediyorsun, söyleyeyim: Robert sahtekârlık yaptı, imza taklit etti.' Bir sessizlik oldu, sonra Krogstad kızardı ve 'Senin gibi' diye ekliyerek, birdenbire Noraya karşı saldırıya geçti.

'Benim gibi! Öyleyse onu suçlu bulmuyorum. Kimi kurtarmak için imza taklit etti?'

'Kimseyi kurtarmak için değil. Herhalde kendisine lâzım olan bir parayı elde etmek için.'

Nora, 'Ah, Nils, Nils, Nils!' dedi; ama bunu söyleyişinde şefkatten başka bir ifade yoktu. 'Bir de, «benim gibi» olduğunu söylüyorsun.

Krogstad, asık suratla, 'Affını dilerim,' dedi. «Kendi yaptığım gibi» demem gerekirdi. Ama sen sinirlerimi bozdun: buraya geldiğimden kimseye bahsetmemen gerekirdi. Tabii, bu senin hakkın, biliyorum.'

'Yirmi yıl önce önce bana yaptığın şeyi aynen Emmy'ye de yaptın mı? O sahte imzalı senedi eline alıp, Emmy'ye saygıdeğerliğini kurtarmak için, bu bir ölüm dirim meselesiymiş gibi savaşaacağını, Emmy'nin, senin saygıdeğerliğini kurtarmakla, sevdiği adamın şerefini bir paralık etmek, onun mahvına sebep olmak arasında bir seçme yapması

gereğini mi söyledin?' Krogstad itiraza yeltenecek gibi oldu; ama Krogstad'ın gözlerinde öyle bir suçluluk ifadesi vardı ki, bu ifade, Nora'nın gözlerinde bir alevin tutuşmasına sebep oldu. Nora, hırsla, 'Eğer öyle yaptıysan,' dedi, 'Christine'in seni islah etmek için harcadığı çabalar hep boşa gitmiş demektir. Alçak doğmuşsun, alçak kalacaksın!'

Krogstad'ın yanakları, bir delikanlınıninkiler gibi al al oldu. Acı dolu bir sesle, 'Nils'in şerefini yerlere düşürmesine göz yumamazdım,' dedi. 'Yemin ederim ki, kendimi değil, Nils'i ve öteki oğlanları düşünüyorum ben. Sen benim ne durumda olduğumu bilemezsin. Hem, Emmy'yi tehdit etmedim; asla öyle bir edayla konuşmadım. Ona yalvardım. Kendi razı oldu: tamamiyle serbest olarak karar verdi-tamamiyle serbest'

'Umarım, başını okşayıp, iyi ve cesur bir kız olduğun, Cennette mükâfatlandırılacağını söylemeyi de ihmal etmemişsindir.'

'Sen benim sözlerimi tekrarlıyorsun,' diye bağırdı Krogstad. 'Gelip sana anlatmış konuştuklarımızı. Demek yolculuğa çıkmaktan seni vazgeçiren o.'

Nora, hayretle, 'Ne!' diye bağırdı. 'Duymadın mı sen?'

'Neyi duymadın mı?'

'Emmy kendini suya atarak öldürdü.'

Krogstad bembeyaz kesildi; sonra yüzü ağır ağır, beyazdan yeşile döndü. Bitkin bir halde, bir iskemlenin yanına gitti, yığılırcasına oturdu, kollarıyla başını masaya dayadı. Nora ona şefkatle bakarak bekliyordu. Krogstad bir an - sadece evde sert bir içki bulunup, bulunmadığını soracak kadar kısa bir an - başını kaldırdı. İçki yoktu; ama Nora aşağı kata inip, Fru Krogh'dan bir kadeh içki ödünç aldı. Döndüğünde, Krogstad doğrulmuş, oturduğu yerde gözlerini çivi gibi masaya dikmişti. İçkiye dönüp bakmadı bile; Nora da alması için ısrar etmedi.

Krogstad nihayet, titrek bir sesle, 'Böyle bir şeyin olabileceği aklımdan - hayalimin köşesinden bile geçmezdi,' dedi. Nora cevap vermek istedi; ama Krogstad, merhamet dilenen bir bakışla, onun ağzını açmasına engel oldu. 'Bir şey söyleme: söyleyeceklerin artık hiç bir şeyi düzeltmez ki.' Ama Nora onun sözünü dinleyip, konuşmamağa razı olunca, bu sefer de Krogstad'ın merakı kabardı, onun ne diyeceğini öğrenmek isteğiyle, 'Başka nasıl hareket edebilirdim?' diye ekledi.

Nora elinden geldiği kadar yumuşak konuşmağa gayret ederek, 'Eğer benim kızım olduğu için Emmy hakkında kötü düşünüyor idiyse, başka türlü hareket edemezdin, Nils,' dedi. 'Senin söylediklerinin hepsini aynen Christine de söyleyebilirdi ve söylemekte yerden göğe kadar haklı olurdu. Ama sen, kurnaz olduğun için, hakkın olmadığını bile bile söyledin. Sen saygıdeğerliğine son derece önem veriyorsun, ama yüreğin, sadece bu saygıdeğerlikle yetinecek kadar dar değil. Öteden beri bizim daha geniş yaşayışımızın özlemini çekersin; ama yüreğin bize katılmana elverecek kadar geniş değil. Sonunun nasıl geldiğini gördün işte. Emmy eğer, biri, senin ona öğretebileceğin kolay ders öbürü de benim belki öğrenmesine yardım edebileceğim zor ders olmak üzere, iki ders almış olsaydı, intihardan kurtulabilirdi. Biliyorsun ki, Emmy, Christine'in ölçülerine göre saygıdeğer bir kişi olmadıkça, ancak bir hiç olacağını düşünecek şekilde yetiştirildi; o, bu saygıdeğerliğin, babasının, kardeşlerinin, kocasının ve anasının saygıdeğerliğine bağlı olduğunu düşünürdü. Babası yaş, kardeşi sahtekâr olunca, geriye kendisiyle anasından başkası kalmadı onun için. Ne var ki, o kendini hesaba katmayacak kadar toy ve zayıftı; sen ise ona anasının rezil, kötü bir kadın olduğunu söylemiştin. O utanç ve umutsuzluk buhranı sırasında ona benim zor dersimi öğretmeğe kalksaydım da, bağımsız bir insan olarak yaşamağa lâayık

olduğunu söyleseydim, beni anlamıyacaktı. Ama o Saygıdeğerlik, şehrin Belediye Reisi olan büyük bankacının kişiliğinde, tam o sırada ona gelip de kendisinin, onun annesinin dostu olduğunu, annesinin daha birçok dostları bulunduğunu ve o annenin, hiç de kendi karısından daha kötü bir insan olmadığını söyleseydi, kızcağızın yüreği rahat eder, kendine güven duyardı ve o zaman Emmy, o akıbete senin yirmi yıl önce «belki buzun altına girmek. Soğuk, karanlık suya dalmak. Ertesi bahar, saçları dökülmüş, çirkin, tanınmaz bir halde, tekrar suyun üstüne çıkmak,» diye bana gaddarca tarif ettiğin akıbete bırakmazdı kendini. Hatırlıyorsun tarifini, değil mi?

Sanki her biri birer darbeymiş gibi, kendi sözlerinin altında çöken Krogstad, perişan bir halde, 'Ama,' diye bağırды, 'bilseydim, tabii kurtulmasını sağlayacak şekilde konuşurdum. Böylesine -görünüşte- önemsiz bir meselenin bir buhran olduğunu, bir ölüm dirim meselesi olduğunu, büyük bir çaba harcamayı gerektiren bir durumu olduğunu nerden bilebilirdim? Üzüntüsünü hiç belli etmedi ki.'

'Ona vaadettiğin Cennet mükâfatı belki de Emmy'nin yüreğine su serpmiştir, yeryüzündeki yuvasını sağlama alan senin, Krogstad'ın vaadettiği Cennet mükâfatı.' Nora bunları söylerken, sesi bir an için alaycı bir ton aldı. Ciddî bir tavırla, 'Ama korkarım ki,' diye ekledi, 'senin sözlerinin taşıdığı Hristiyanca şefkat niteliği ile, davranışlarının taşıdığı gazez niteliği arasındaki çelişkiyi, onun saf kafası alamadı. Kendini öldürüşü, onun öbür dünyaya olan inancını senin mahvettiğini gösteren bir delildir; hem de, Christine'in bile reddemiyeceği bir delil. Görüyorsun ki, Nils, kendi saygıdeğer çevreni dünyada biricik çevre, o çevrenin dışındakileri aşağılık kimseler ve o kimselerin meselelerini de önemsiz diye kabul etmen, senin gözlerini körleştiriyor, bu aşağılık insanların bulunduğu daha geniş dünyada doğan daha büyük fırsatlara ulaşmana

engel oluyor. Eğer Emmy, Heyerdahl'ın kızı olsaydı, onu asla, geçmez bir senet gibi kenara atmazdın.'

Krogstad, inatçı bir tavırla, 'Devam et,' dedi: 'ne istersen söyle. Sefil bir köpeğim ben: başarısız bir insanım. Öteden beri başarısızdım zaten. Keşke şu Allahın belâsı kırımını hiç tanımasaydım.'

Nora, sert bir tavırla, 'Hadi, hadi, sen de!' dedi: 'Karın senden çok daha iyi. O hiç değilse inandığı gibi hareket etmiştir. Sen de, onun inançlarına uyuyormuşsun numarası yapacağın yerde, kendi inançlarına göre hareket etseydin, burada böyle başarısızlığından ötürü yanıp yakılmana lüzum kalmazdı. Christine'in kafası dar, ülküsü bayağıdır; ama öyle bile olsa, o ülküsünü gerçekleştirmiş bulunuyor. Senin ülkün daha soylu; ama sen ülkünü asla gerçekleştiremedin; hatta ülkünün ne olduğunu bilmedin bile; sadece kendi ellerinle tanrılaştırdığın altın buzağıya karşı zaman zaman içinde uyanan bir isyan olarak duydun bu ülküyü. İşte onun içindir ki, karın başarılı, sen ise başarısız bir insansın; bununla birlikte, yüreğin biraz rahat etsin diye şunu da ekliyeyim ki, senin başarısızlığın kurtuluşa, onun başarısından daha yakındır.'

Krogstad, acı acı, 'Onun başarısı, benim başarısızlığımdır,' dedi. 'Ben olmasam, o ne olurdu? İki para etmiyen bir mürebbiye.'

'Evliliğin en kötü yanı da budur işte, Krogstad: evlilik her zaman ya çiftlerden birini kurban verir, ya da her ikisini birden mahveder. Ben başarısız kaldığım sürece, Torvald başarılıydı. Ama kurban giden her zaman kadın olmaz. Yirmi yıl önce, bebek evini terkedip gittiğim zaman meseleyi yalnız kendi açımdan görüyordum.'

Krogstad, hayal kırıklığına uğramış gibi, tuhaf bir edayla, 'Yoksa, o zaman hata etmiş olduğunu mu kabul edeceksin?' diye sordu.

Nora yumuşak bir tonla, 'Hayır,' dedi; 'kadın gibi,

erkeğin de bebek evinden çıkıp gitmesi gerektiğini anlamadığımı kabul ediyorum. O akşam balodan ve taranteladan sonra gözlerimi sadece beş dakika için açmıştım; ve pek tabii, bu beş dakika içinde, Torvald'ın oyuncağı olduğum ezici gerçeğinden başka bir şey göremedim. Halbuki şimdi, gözlerim yirmi yıldan beri açık olduğu ve bu yirmi yıllık süre içinde bir sürü bebek evinin içini gözetlemiş olduğum için, bebeklerin sadece dişiler olmadığını öğrenmiş bulunuyorum. Meselâ senin evini alalım; Sen de biliyorsun ki, Krogstad, birazcık cesaretin olsa, evden gider, karının kuklası olmaktan kurtulur, bazı İngiliz şairlerinin dediği gibi, kendi ruh geminin kaptanı olurdu. Karın sana, Torvald'ın bana yaptığını yapıyor: tıpkı Torvald'ın beni, kendince doğru ve saygıdeğer banka direktörünün karısına yakışır kabul ettiği yolda davranmağa zorlaması gibi, karın da seni, kendince doğru ve bir banka direktörüne, bir belediye reisine yakışır kabul ettiği yolda davranmağa zorluyor. Ben, kendime bundan daha yüksek bir yol bulabileceğimi hissettim; dışarı çıktım ve bunu buldum.'

Krogstad, 'Bense,' dedi, 'daha yüksek bir şeyin varlığını bilmeme rağmen, o daha yüksek şeyi bulamazdım sanıyorum. Kendi başıma kalsam, daha aşağılara düşerdim: belki Helmer gibi ayyaş olurum ya da bozuk düzen, Bohem bir hayat yaşardım ki, Bohem hayat benim şimdiki hayatımdan daha tembelce olduğu halde, hiç de daha iyi değildir. Hayır: inkâr etmekte bir fayda yok: Christine beni, benim kendi başıma ulaşabileceğimden daha yüksek bir düzeyde tutmuştur.'

'Evet, azizim, evet Nils; ama yine de Emmy'yi öldürdün. Halbuki bozuk düzen Bohem hayatı yaşayan biri olsaydın, belki de bunu yapmazdın.'

Krogstad irkilerek ve Nora'ya sert sert bakarak, 'Doğru,' dedi. 'Bir daha sefere, yine ahlâk dersi verme nöbetine

tutulduğu zaman Christine'in ağzını bununla kapatacağım.'

Nora, kötü niyet taşımaksızın, 'Ne bencil adamsın sen, Nils!' dedi. 'Zavallı kızın ölümünün yarattığı ilk sarsıntıyı atlattın ya, şimdi artık bunu, kredi almak için sana başvuracak darda kalmış tüccarın isteğini reddedeceğin zaman o adamın durumunu ne kadar umursayacaksan, o kadar umursuyorsun ancak.'

'Sen de onun anasisin,' diye karşılık verdi Krogstad; 'ama hiç de fazla üzgün görünmüyorsun.'

'Onun hayatı da benim için ölümü kadar acıklıydı, Nils! Ama ondan ayrılmanın acısı yıllarca öncesinden küllendi; o henüz bebeğin oynucağıyken... Yirmi yıldır ayrı kalmağa katlandığım şeyi özler görünmem için, Christine'deki o riyakârca görev duygusunun bende de bulunması gerekirdi. Hem bu yirmi yıl süresince kalbim boş da kalmadı. Bir kadının sevgi duygularının kan bağlantılarıyla kesin bir orantı içinde değişeceği ve Torvaldı terkettiğimden beri kalbimin kan ağladığı, bomboş kaldığı, hayatımın çocuk sevgisinden, kıskançlığımızı uyandıramıyacak ya da ihtiraslarımıza karşı duramıyacak kadar genç olanların verdiği tatlı umuttan yoksun bulunduğu kuramını ileri süren Christine'le aynı görüşü paylaştığını sanmıyorum. Kendimi kurtardığımdan beri, sen de dahil olmak üzere her yaştan çocuk bana yetip de artacak kadar sevgi göstermiştir, Nils. Christine'den kaçıp, ruhunu bende dindirmiyor musun?. Bu arada, saatine de bakıyor musun?'

Krogstad acele saatine göz attı ve telâşla pelerinini, şapkasını aldı. Şapkasıyla pelerinini giydikten sonra bir tereddüt geçirdi ve kararsız bir tavırla, 'Şehir buna benim kabahatim diye bakmaz, değil mi?' dedi.

'Baksa da ne çıkar, Nils? Şehir halkının beşte dördü seninle, senin gibilerle konuşmayan ve fikirleri senin tarafından hor görülen işçilerdir. Senin çevren ise, seni bir fa-

zilet timsali olarak göstermekte tam bir ittifak halinde: tabii, karşılıklı olmak şartıyla. Bense bu ittifakın dışındayım; ondan ötürü de bir kötülük timsali olarak gösteriyorum. Christine'in en sevdiği vaiz, bir risale kaleme almış; bu risalede, dostlarımın beni, sırf benimle müstehcen konuşmalar yapmak için ziyarete geldiklerini, Torvald'ın ayyaşlığında kabahatin bende olduğunu ifade ediyor. Herhalde ben Torvald'ın bebeğini elinden aldığım zaman, Torvald içki şişesiyle oynamağa başladı diye kabahat bende oluyor. İnsanların adaletsizlikleri Muhterem Peder'in başını döndürmüş, zira telif hakları kanunu uyarınca risaleleri için iki kere, yani hem burada, hem de Amerika'da para vermemişler kendisine. O Muhterem Peder'le Christine seni aralarına alır, gayet güzel korurlar. Emmy'nin akıbetini Christine'den öğrendim: o melodramatik edasıyla bana, «Sefil kadın: kendi eserin olan felâketin şimdi tamamlandı işte,» dedi. Sen güven altındasın, Nils: bunun günahını da bana çektirmek için, onlar çoktan anlaşılabilir bile; yarın sen, tam bir belediye reisine yakışır tarzda, kızımın ölümünden benim sorumlu olduğumu ima etmekte ötekileri geride bırakacaktır.'

Krogstad öfkeyle, 'Öyle bir şey yapmıyacağım, Nora' dedi. 'Benim bu kadar adi olabileceğimi nasıl düşünebilirsin?'

'Eh, eğer yanıyorsam, bunu bana ispat et yarın. Ama eğer ben yanıyorsam-'

Krogstad, övünürcesine onun sözünü keserek, 'Görürsün,' dedi.

Nora, kaldığı yerden devam ederek, 'Eğer yanıyorsam, vicdanın seni rahatsız ettiği zaman, bana günah çıkartmaya gelirsin; ben de seni affederim. Yoksa Christine'den başka herkes bu ziyaretlerini bildiği için, gelmekten korkar mısın?'

Krogstad kısaca, 'İyi geceler,' dedi.

'İyi geceler, benim zavallı ihtiyar Krogstadçığım.'

Krogstad öfkeli bir oğlan çocuğu gibi hızla çıktı: odadan. Nora da günlük çalışmalarını bitirmek için, masasının başına oturdu. Ama bir dakika sonra, Krogstad'ın ayak sesini tekrar kapının eşiginde duydu ve iskemlesinde dönünce, Krogstad'ın kapı aralığından uzattığı kızgın yüzünü gördü.

Krogstad, 'cesaretim olsa senin gibi yapar, evimi ve ailemi terkedermişim - böyle söyledin bana; ama bunu söylemek *senin için* kolay' dedi. 'Bir kadın böyle bir şey yapabilir ve eğer yeteri kadar da güzelse, bir kahraman diye kabul edilir. Ama ben böyle bir şey yapacak olsam, seni kahraman kabul edecek çevreler, beni rezil diye bu şehirden kovmak için benim çevreme katılırlardı; halbuki Christin beni terkedecek olsa, herkes kabahati bana bulur, herhalde ona çok kötü davrandığımı söylerdi. Evlilik kurumunun asıl köleleri bizleriz, siz kadınlar değilsiniz.'

Nora, ona büyük bir şefkatle bakarak, 'Tamamiyle inanıyorum bu dediğine, Nils,' dedi. 'Köleliklerin en kötüsü efendiliktir.'

'Hıh.' diye homurdandı Krogstad: 'kadınlarla da tartışılmaz ki zaten!' Ve kayboldu.

Sonra, cümle kapısının gürültüyle kapandığı duyuldu.

FRANKLYN BARNABAS'IN EV HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

Back to Methuselah'ı (*) okudunuzsa, bütün budaların sandığı gibi insanların daha uzun bir hayat tecrübesinden kazançlı çıkacakları düşüncesiyle değil de, ölüp gitmeden önce tadı çıkarılabilecek olgunluk çağı topu topu otuz kırk yıl olduğundan dünyanın ya da kendilerinin içinde yaşadıkları koşulları değiştirmek için zahmete girmenin değmiyeceği düşüncesiyle, insan ömrünün üç yüz yıla çıkarılması gerektiği konusunda, bir biyoloji bilgini olan huysuz kardeşi Conrad'la aynı sonuca varan sabık rahip Franklyn Barnabas'ı hatırlayacaksınız. Davranış ve karakterimizi belirleyen şeyin hayattan beklediklerimiz değil de, hayat tecrübemiz olduğu tuhaf gerçeğini ilk bulanlar, aslında Barnabas kardeşlerdi. Bu bulguya dayanılarak düşünüldüğünde, insan tabiatının değiştirilemeyece-

(*) Adı, 'Metuselah'a Dönelim', ya da 'Metuselah'a Dönüyoruz' şeklinde Türkçeye çevrilebilecek olan bu eser, B. Shaw'un 1921 de yazdığı bir oyundur.

Hanok'un oğlu ve Lamek'in babası Metuselah (Eski Ahit Tekvin, 5: 21-27) adıyla, sembolik olarak, Âdem zürriyetlerinin kitabında adları geçen ataların dönemi anlatılmaktadır; zira Tekvin Kitabı'na göre 969 yıl yaşayan Metuselah gibi, Âdem'den türeyen bütün sıpt ataları da çok uzun ömürlü olmuşlardır.

ği, dolayısıyla, şimdiki medeniyetimizin de tarih zamanları içindeki bütün eski medeniyetler gibi mahvolmaktan kurtulması için gerekli olduğu kabul edilen ihtilâlcı siyasal ve ekonomik değişikliklerin de yapılamıyacağı kaba önermesi, sadece, insanın yaşama süresinin değiştirilemeyeceği varsayıldığı takdirde geçerlidir. İnsanın yaşama süresini değiştirebilirseniz, o zaman, -veba salgınına uğramış şehrin 'Yiyip, içmemize bakalım biz; zira yarın öleceğiz,' politikasıyla- Moore'un, Morris'in, Welles'in ve bütün öteki Ütopacıların uzak görüşlü, derin politikaları arasında kalan geniş alanın kapsadığı her türlü siyasal davranışı değiştirebilirsiniz.

Back to Methuselah'ı yazdığım zaman benim üzerinde durduğum nokta işte, Barnabaslar'ın bu teziydi; her ne kadar şahsan Franklyn'e ilgi duyup, onun ev hayatını kurcaladıysam da, araştırmalarımı, gerek esas temayla ilişkileri olmayışları, gerek esas tamamı ikinci plânda bırakıp, biyolojik dramını bir ev komedisi haline getirmeleri ihtimalinin muhakkak oluşu yüzünden bir kenara bırakmak zorunda kalmıştım.

Ayrıca, Franklyn Barnabas'ı zamanımızın ünlü bir toplumsal filozofuyla, sırf bu filozofu gülünç göstermek için, karşı karşıya getirip eğlenmişim. Ne var ki, benim o filozofu gülünç gösterme çabam boşa gitti; zira bütün büyük mizahçılar gibi, bu tanınmış toplumsal filozof kendi olanaklarını, kendi kendini gülünç duruma düşürme yolunda öylesine sömürmüştü ki, benim eserim, muhteşem orijinalinin yanında, onun gerçekten de sönük bir kopyası gibi kaldı. Bununla birlikte Hayat Gücü orijinali dağıtıp elemanlarına ayırdığı zaman, uydurmasını yapmak için, kötü bir karikatürün bile yine de bir değeri vardır. Shakespeare'in bir fotoğrafı, hele bir usta tarafından yapılmış bir portresi bulunmadığından, Stratford kilisesindeki türbede duran, sıradan bir küçük adamın, sıradan büstü-

nün aslını ve doğrusunu kafamızda canlandırmak için, Droeshout'un yaptığı insanlık dışı karikatüre sarılıyoruz. İşte bu yüzden ben de, bu küçük skecimin, bütün yetersizliğine ve aslına bir iftira olmasına rağmen, meslek hayatının başlangıcında, başında asma yapraklarıyla, büyük bir gönül şenliği içinde kendi incelikten yoksun görünüşünü alaya alan, ama hayatının ortasında incele incele bir Katolik aziz kıyafetine giren, dolayısıyla de, onun eski halini hafife alanlara, Thomas Aquinas'ın da meslek hayatına komik bir şişko olarak başladığını, ama sonunda azizlik mertebesine yükseldiğini hatırlatma hakkını bana veren Immenso Champernoon'un aslında ne olduğu konusunda, bir biyografi yazarına ilerde bir iki küçük ışık tutabilmesini mümkün görüyorum.

Daha düne kadar, Hampstead yolu dışındaki Barnabaslar'ın evine ait incelemelerimle, Champernoon'a ait karikatürümün, eserlerimden kenara atılmış pek çok sayfaları yutan kâğıt sepetinde mahvolduğuna inanıyordum. Ama eserlerimin bir toplu basısını tamamlayabilmek için malzeme aradığım sırada, ortaya çıkıverdiler; hikâye kırıntılarında meydana getirilecek bu özel cildi şişirmek için ne yapacağımı bilemediğimden, ben de bunlara bir göz gezdirdim ve sadece okunabilir olduklarına değil, aynı zamanda, koca hırsızlarının ağzını sulandıran ilgi çekici kocaları bulunan evli hanımlara belki yararlı da olabilecekleri kanısına vardım. Bu gibi hanımlar, eğer katlanılabilir yanları varsa, bütün kozları ellerinde bulunduyorlar demektir ve bunlar, oyunu anlar, tehlikeye karşı zorunlu nefreti duyarak, zorunlu atakları yaparak oynarlarsa, kaybetmeleri için bir sebep yoktur.

Barnabas kardeşlerin, Birinci Dünya Savaşını izleyen ilk yıllarda siyaset önderlerini, kendi modası geçmiş parti programlarını bir kenara bırakıp, 'Metuselah'a Dönelim' sloganını ortaya atsınlar diye kandırmak için gi-

riştikleri ünlü çabalarının geçtiği banliyö villasında yer alan sahnelerden bir iki parça sunuyorum size şimdi.

Biyoloji bilgini Conrad Barnabas, kütüphanede kardeşi Franklyn'i beklemektedir. Tam o sırada Franklyn tasalı ve sinirli bir halde içeri girer. Aralarında şu konuşma geçer.

CONRAD. Kötü bir şey mi oldu?

FRANKLYN. Her zamanki gibi.

CONRAD. Clara yine bir tatsızlık mı çıkardı?

FRANKLYN. Geçen Cumartesi, artık benimle yaşamıyacağını söyleyip evden gitmişti. şimdi şu değerli kayın biraderim gelmiş, benimle Clara hakkında görüşmek istiyor.

CONRAD, Ne! Immenso Champernoon! Yoksa buraya mı geliyor?

FRANKLYN. Geliyor.

CONRAD. Ah, Tanrım!

FRANKLYN. Onunla bir tartışmaya girişersen belki Clara'dan söz etmeyi unuttur. Sahiden de artık tahammülüm kalmadı. Yirmi yıl ona iyi bir kocalık ettim, iş kocalıktaysa; şimdi bazen, daha ilk kavgamızda niye ayrıldık diye pişmanlık duyuyorum.

CONRAD. Eh, Clara da sana oldukça iyi karılık etmiştir, iş karılıktaysa. Evini çok iyi idare eder.

FRANKLYN. İş ev idare etmekse, iyi idare edilen bir eve diyecek yok. Ama bu benim için hayatın vazgeçilmez bir koşulu değil. Yaratılış bakımından ben dağınık, derbeder bir adamım. Biz bütün Barnabaslar öyleyizdir. Sen de öylesin.

CONRAD. Ama ben evlenmemek akıllılığını gösterdim. Ne yapalım, sen de bile bile evlendin.

FRANKLYN. Evlenen bir insan ne yaptığını pek bilmiyor demektir bana kalırsa.

CONRAD. Dullar ne yaptıklarını bilen insanlardır. Ama yine de evlenirler.

FRANKLYN. Belki de evlilik onlara uygun geliyor. Hem, evli bir erkek birtakım evlilik alışkanlıkları edinir ve tıpkı denizcilerin denize bağlanması gibi, evliliğe bağımlı hale gelir. Ama her şeyin bir sınırı vardır. Bir denizci tanırım; dokuz kere torpillendiği halde yine de denize açılmıştı. Ama onuncu sefer torpillenince pes dedi: doklarda hizmete girdi. İşte, Clara da beni dokuz kere torpilledi. Eğer bunu bir kere daha yapacak olursa, artık fazlaya kaçtığını anlatırım ona.

CONRAD. Sizin niye kavga ettiğinizi bir türlü anlayamıyorum. Nedir onun kusuru, ya da senin kusurun?

FRANKLYN. Eğer benim kusurumu öğrenmek istiyorsan, ona sor. Onun kusuruna gelince, fazla malûmat fûruş.

CONRAD. Aman, sen de! Biraz modası geçmiş bir deyim bu, öyle değil mi? Cambridge'de okuyan kadın öğrencilerin bunun anlamını bile bildiğini sanmam. Bu zamanda bir kadının kafasını eğitmeğe, kültür sahibi olmağa çalışmasına itiraz mı ediyorsun yoksa?

FRANKLYN. Hiç öyle bir itirazım yok. Hiç kimse de etmez: hiç değilse bizim gibiler takımı içinde. Malûmat fûruş kadın, kafası eğitilmiş ya da kültürlü bir kadın demek değildir.

CONRAD. Ya nedir?

FRANKLYN. Malûmat fûruş kadın, zerre kadar zekâsı olmadığı halde, zekâ isteyen konulara delice merakı olan kadındır.

CONRAD. Oho! Bu senin dediğin malûmat fûruş kadın değil: üniversite profesörü. Bir adamın kafası soyut düşünüşe yeterli değilse, o adam metafiziğe merak sarar; sonra da tutarlar o adamı profesör yaparlar. Eğer adam soyut niceliği anlama yeteneğinden yoksunsa matematiğe

merak sarar; tutarlar onu profesör yaparlar. Kurgulu fareyle gerçek fareyi birbirinden ayırdedemiyen biriye, biyolojiye merak sarar; tutarlar onu profesör yaparlar. Böyle çoğaltılabilir örnekler. Aslında bu adamların kendileri birer kurgulu faredir. Eğitmekle, yetiştirmekle, kafalarını ders kitaplarıyla doldurmakla onları kurmuş olursun; ondan sonra bırakırsın, giderler. Onlardan hiç bir zaman korkun olmaz, zira nereye kadar gidebileceklerini bilirsin; nasıl gideceklerini de bilirsin. Ama Clara onlar gibi değil. Onu kuran olmamış. Bir budala değil o.

FRANKLYN. Değil mi, diyorsun?

CONRAD. Yani ötekiler gibi bir budala değil. Bu sözünü ettiğim kişilerde kafa diye bir şey yoktur: Clara'nın ise, yerinde duramıyan demiyelim de, hareketli bir kafası var. Şimdi neye merak sardı?

FRANKLYN. Hint dinlerine. Teosofi'ye. Yoga'ya. Ölümünden sonra dirilişe. Karma'ya. Doğudan çıkmış ne varsa hepsine.

CONRAD. Doğunun canı cehenneme! Yahu dinimizi kendi vatanımızda aramıyacak mıyız biz hiç?

FRANKLYN. Amin. Clara, Yaratıcı Evrim'e Batı Maddeciliği diyor, züppe Londralıların rezilliği diyor, daha neler neler diyor. Yaratıcı Evrim'le aynı çatı altında oturamayacağını söylüyor.

CONRAD. Ama bir kadın böyle bir şey için evini bırakıp gitmez. Sahi, nedir anlaşmazlığın esası?

FRANKLYN. Aman, evlilik hayatında her zaman nedir anlaşmazlıkların esası? Yaratıcı Evrim değil, tabii; Yaratıcı Evrim'i Mrs Etteen'le tartıştım da, Clara'yla tartışmadım, işte onun için. Bana Yaratıcı Evrim'i anlamadığımı, bununla ilgili bütün gerçeklerin Vedanta'larda, Upanişad'larda, yok bilmem Teosofi Jurnalı'nın son sayısında bulunduğunu söyleyen bir kadınla nasıl tartışabilirim ben bunu?

CONRAD. Mrs Etteen mi? Kimdir o?

FRANKLYN. Hiç -şey- bir hanım işte.

CONRAD. Evli olmadığım ve Yaratıcı Evrim'i canının dilediğiyle tartışabildiğim için Tanrıya şükürler olsun.

FRANKLYN. Ben de şimdi burada oturup, Immenso'nun ev hayatının erdemleri üzerine çekeceği saçma sapan nutku dinlerken, serinkanlılığımı korumak zorunda kalacağım.

CONRAD. Ne diye koruyacakmışın serinkanlılığını? Bak sana açık açık söylüyeyim, ben serinkanlılığımı kaybetmeyi şimdiden kafama koydum.

FRANKLYN. Immenso'ya vız gelir.

HİZMETÇİ. (*Haber verir*) Mr Champernoon. (*Hizmetçi çekilir*).

Immenso Champernoon, bir Falstaff gövdesi üzerinde, rahatlıkla ve az çok zerafetle taşıdığı bir küçük melek başı bulunan, dev yapılı bir adamdır. Kırk yaşlarında olduğu halde saçları hâlâ kahverengi ve kıvrıktır. Yumuşak huylu, biraz utangaç bir adamdır ve şakalaşmaktan o kadar hoşlanır ki, her zaman ya bir önceki şakaya güler, ya da bir sonraki şakaya hazırlanır durumdadır. Kâğıtları, kitapları konusunda dağınık olmakla birlikte giyimine, kuşamına ve ellerinin, tırnaklarının bakımına nispeten özenen Franklyn'in tersine, kıyafeti ve kişiliği babayani olan bir adamdır Immenso Champernoon.

FRANKLYN. Conrad burada, Imm. Sence bir mahzur yok, değil mi?

CONRAD. (*Immenso'nun geniş gövdesi ve güler yüz-lülüğü karşısında yumuşamaktan korkarak*) Ben gidebilirim.

IMMENSO. Hiç bir mahzur yok. Seni gördüğüme sevindim, doktor. (*Kanepeye oturur; kanepenin ağırlığı altında iniltili bir ses çıkarır*).

FRANKLYN. E, ne haberler? Clara ayrılmaya karar mı verdi, yeni bir din mi keşfetti, yoksa cebinde benim imzalamam için bir iyi davranış antlaşmasıyla mı geldin?

IMMENSO. Clara'nın ne dediğini unuttum, doğrusu.

CONRAD. Unuttun ha!

IMMENSO. Benim bu konudaki görüşüm şu: Bir erkek balon değildir.

CONRAD. Bazı erkekler tıpkı bir balon gibidir.

IMMENSO. (*Neşeli neşeli sırtarak*) Bütün bilim adamları gibi sen de görünüşe aldanıyorsun. Meselâ, ben görünüş bakımından bir balona benziyorum. Lâfı balonlara getirdiğin zaman, kafandan bunun geçtiğini tahmin ediyorum.

CONRAD. Olabilir. Ancak, balon konusunu açan sensin.

IMMENSO. Size bir deney teklif edeyim. Bir balon alınız ve bu balonu çimenliğin üzerine koyunuz. Aynı zamanda da beni dama koyunuz. Balonu çimenliğe, beni de dama bağlayan bağları aynı anda koyveriniz. Balon derhal gökyüzüne doğru fırlayıp, gözden kaybolacaktır. Bense, tam tersine, ezici bir güçle yere düşecek ve muhtemelen yerde hatırı sayılır bir çukurluk meydana getireceğim. Başka bir deyimle, balonun gittiği yeri bilemiyeceksiniz; halbuki beni nerde bulacağınızı bileceksiniz. İşte aradaki en önemli fark budur.

FRANKLYN. Anladık, anladık; ama bunun Clara'yla ne ilgisi var?

IMMENSO. İlgisi şu. Benim yurdum yeryüzüdür. Eğer yurdum gökyüzü olsaydı, evli bir erkek olamazdım ben. Geliniyle, yengeleriyle, sağdıçlarıyla, avuç açanlarıyla, kim varsa hepsi beni yerde tutmaya çalışırken, benim mihrabın önünde evlenmeye çalıştığımı gözlerinizin önüne getirin hele. Ama er geç, ister istemez beni bırakmak

zorunda kalacaklardı. O zaman ben de gökyüzüne doğru fırlayacaktım. Paltom, samanyolunun samanlarına bula-nacaktı. Karım da dulların en acınacak olanı, bir yonca dudu (*) olacaktı. Bir yonca dulunun doğal işi, güneş par-ladığı sürece yonca biçmektir. Ama benim dulum yonca biçemiyecekti, çünkü koskoca gövdem güneşi kapayacak-tı. Sürekli bir güneş tutulması yaratacaktım

FRANKLYN. Azizim Imm: Konuşacak başka bir ko-numuz olmadığı zaman senin balonlar, yoncalar ve güneş tutulmalarıyla ilgili görüşlerini seve seve dinlerim. Çok eğlenceli olacağına eminim. Ama şu anda, Clara'nın ne yapmak istediğini ya da benim ne yapmamı istediğini me-rak ediyorum.

IMMENSO. Peki, ama benim de lâfı buraya getirmek istediğimi anlamıyor musun?

CONRAD. Anladım sa arab olayım.

IMMENSO. Bana sorarsanız .

CONRAD. Sormam. Bir polise sormak daha kestirme olur.

IMMENSO. En doğru şeyi yapmış olursun. Polis me-muru sana hemen, bütün polis sisteminin, dış görünüşü-yle istikrarlı bütün öteki sistemler gibi, gezici polislerle değil, sabit nokta polislerine dayandığını söylerdi. İnsan-dan bir çığ gibi yuvarlanan, yuvarlandığı için de hiç yo-sun tutmayan, taştan bir polise değil, nerede bulunacağını her zaman bileceğiniz anıtsal bir polise.

FRANKLYN. Sana tekrar soruyorum Imm: Clara'dan getirdiğin haber nedir?

IMMENSO. Ben de sana tekrar söylüyorum, Frank: beni balonların ve Putney yolunu Conrad'ın ancak kendile-rinden öğrenebileceği sabit nokta polislerinin akıbetin-

(*) İngiliz dilinde, kocası evinden uzakta bulunan kadınlara verilen ad: (Grass widow).

den kurtaran yerçekiminin haberini getirdim sana. Bunun önemi büyüktür, zira Putney yolunu bulamazsan, cennetin yolunu bulamazsın.

FRANKLYN. Evet. Diyordun ki, Clara bana söylemeni istemiş- neyi söylemeni istemişti, bakayım?

IMMENSO. Aslına bakılırsa, sana söylemememi istedi. Bana söylediğine göre sen asla tek başına yaşyamamışsın, zira demir attığı yerde kalanlardan değilmişsin.

FRANKLYN. Bu lâfla demeye getirdiği haksız suçlamaya karşı savundun mu beni?

IMMENSO. Ona, senin demirinin o olduğunu ve bir erkeğin demiri kendi mahiyetini inkar edip de yüzmeğe, sabit tutması gereken erkekten uzaklaşmağa başlarsa, o demirin, erkeği sulara kapılıp sürüklenmekle suçlamağa hakkı bulunmayacağını söyledim.

FRANKLYN. Peki o ne dedi buna karşı?

IMMENSO. Benimle konuşmanın boşuna olduğunu, o üzüntü içindeyken, benim onun sözlerinden kelime oyunu çıkararak eğlendiğimi söyledi.

FRANKLYN. Hepsi bu kadar mı?

IMMENSO. Hayır, Sen kendin de rikkat etmişsin; bir kadın, bir erkeğe onunla konuşmasının boşuna olduğunu söylediği zaman, o erkek yarım saat kadar, kadının dırdırından fırsat bulup da bir kelime edemez kolay kolay.

CONRAD. Eğer seni susturduysa, binde bir raslanan bir kadın demektir.

IMMENSO. Bu, modern bilimsel tarifin hemen hemen mükemmel bir örneği oldu. Bu tarifte de ancak matematiğin verebileceği bir kesinlik havası var. Bununla birlikte, nüfus dokuz yüz doksan dokuzu aştığı andan itibaren, her kadın binde bir raslanan bir kadın olur, asla daha başka bir şey olamaz.

FRANKLYN. Seni modern bilimin armağanı diye ka-

bul ediyoruz, Imm: modern bilime burada senin kadar tapan yok - (*Conrad itiraz edecek olur*) - yo, Con: hiç sesini çıkarmadan otur oturduğun yerde. Ben de sesimi çıkarmadan oturacağım. Imm, kendi kafasıyla oynamaktan bıkınca, belki insanlık damarı kabarıyor da, Clara'nın ne yapmak istediği konusundaki merakımdan kurtarır beni.

IMMENSO. (*Üstü kapalı sitem karşısında yüzü kızarak*) İzansızlık etmiş olmadığımı umarım. Ettimse de, muhakkak ki, bilerek etmedim. Ancak, Clara'nın ne yapmak niyetinde olduğu, onun kendi bileceği bir iştir. Senin ne yapmak niyetinde olduğun da senin bileceğin iş. Ben sadece, muhtemelen her ikinizin de niyet ettiğinizi yapmayacağınız yorumunda bulunacağım. Öbür yandan bir Hristiyan ve bir arkadaş olarak diyelim - kayın birader olarak dersem, belki fazla ileri gitmiş sayılırım - her ikinizin de yapmanız gereken şey beni son derece ilgilendiriyor.

FRANKLYN. Peki neymiş yapmamız gereken şey?

IMMENSO. Demirinizi aile ocağınıza atın. Aile ocağınızı sabit noktanız yapın. Hayatta sabit noktaların bulunması gerektir, yoksa balonlardan meydana gelmiş bir topluluk oluruz. Balonlar için bile sabit gaz imalathaneleri bulunması gereklidir ki, bu ihtiyacı da Avam Kamarası tuhaf, hoş bir şekilde karşılamaktadır. Dönülmez mukaveleler bulunmalıdır. Bir adama sorduğumuz ilk şey nedir? Adı. İkinci olarak sorduğumuz şey? Adresi. Adresi olmayan bir adam, serseridir. İki adresi olan bir adam sefihtir. İki avukatı, iki bankeri olan bir adam, dolandırıcıdır. Evlilik nedir? Bir ada, bir adrese sahip iki kişi. Değiştirilebilir bir ad değil, kökünü tarihe salan, kilise kayıt defterine gömülü, her kuşakta haşmetle yeniden dirilen, değiştirilmez bir ad; değiştirilebilir bir adres değil, asırlık bir kaya gibi anayurdun sağlam toprağına gömülmüş bir aile ocağı, bütün kesinsizlikler içinde biricik kesinlik, bütün ge-

zegenler ve meteorlar arasında biricik yıldız, geçmişte de, şimdi de, gelecekte de hep aynı olan, sarsılmaz, değıştirilmez şey. Kök salmalısınız; bu kök meselesi, aynı zamanda meselenin de köküdür.

FRANKLYN. Evlilik kesinliğı olan şeylerden değildir. Kesinlik diye bir şey var mı zaten? Her şey göçüp gider; her şey kırılır; her şeyden bıkarız. Evlilikler de buna dahildir.

IMMENSO. Hayır, Bir şey, bir şeyden geçmedikçe asla göçüp gitmez. Bir otobüs Piccadilly Meydanı'nı geçer, ama Piccadilly Meydanı kalır.

Ben Clara'dan bıktım; ama kalıyorum. Söz aramızda, Clara da öyle. Her şey kırılabilirse de, en ince camdan yapılmış bir kadehi bile sabit bir şeye çarpmadan kıramazsın. O kadehi bir kelebeğıe çarparak kırmana imkân yoktur. Acaba şurada oturan Con dostumuz, böcekler bahsinde meraklı bir nokta olarak, bir kelebeğın asla kırılmıyacağını hiç düşündü mü? Budalalar onun bir tekerlek üstünde kırılabileceğini söylerler; halbuki bunu yapabilen çıkmamıştır daha. En sert düşmanlarının soyu tükendiğı halde, yağmur kuşu hâlâ yaşıyor.

CONRAD. Dayanıklılık timsali olarak aile ocağından kalktık, kelebeklere vardık bu sefer de.

IMMENSO. Sen bir bekârsın; Con, senin alın yazın, hercai gönlün bir yerde kısıtırılana kadar her çiçekten bal almak ve her saatini bozuk para gibi harcamaktır. Şimdiye kadar kısıtırabildin mi gönlünü? Hayır: gönlün, çeşitli dillerde yazılmış İncil hariç her şeyde, her biçimde senden kaçıyor. İncil'de ise SUPER HANC PETRAM kelimelerini buluyorsun. Bu, şu demektir: Kilisemi bu kayanın üstüne kuracağım. Hangi kayadır bu? Aile ocağının temel taşı. Aile ocağına dön, Frank,

FRANKLYN. Geçmez akçenin sahibine döndüğü gibi mi?

IMMENSO. Hiç de değil. Geçmez akçeyi tezgâha çivilerler. Halbuki ocak taşının şanı ve kendine özgü niteliği, ona hiç bir şey çivilenemeyişindedir. Ayrıca, yanında durabildiğin halde, başını ızgaranın altına sokmadıkça, ona takılıp düşmeyişi de onun nitelikleri arasındadır. Onun yanında durabilirsin, oturabilirsin; hatta, Clara'nın meraklılığı düşüncesizlik derecesine vardığı zaman, yatabilirsin bile; ama ne ona çivilenebilirsin, ne ona takılıp düşebilirsin, ne de her hangi bir şekilde ondan bir zarar görürsün.

FRANKLYN. Ne yapacağız biz bu adamla, Con?

CONRAD. Patalojik bir vaka. Ecolalia denilen bir hastalık vardır. Bu hastalığa aptallar tutulursa, durmadan kafiye tekrarlarlar; daha doğrusu, birbirinin yankısı olan kelimeleri tekrarlarlar; ama bu kelimeler fikir diye bir şey taşımaz. Halbuki bizim Imm zeki bir adam olduğundan, yankı yapan fikirler tekrarlıyor. Kendisini bir bilge zannediyor, ama aslında kelime hokkabazından başka bir şey değil.

IMMENSO. Öyle olsun. Aynı şeyi Eflâtun için de, Shakespeare için de söyleyebilirsiniz. Ne var ki, ben her seferinde dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyorum yuvaya.

FRANKLYN. Noktamız Clara'dır.

IMMENSO. Clara, sen ondan ayrılmak eğiliminde olduğun sürece noktadır. Halbuki bir noktanın tarifi, «yüksekliği olmayan mevki»dir. Clara'nın ise hem mevki var, hem de yüksekliği; onun mevkiini ortadan kaldırmağa ne kadar uğraşırsan, yüksekliğinin senin için o derece sıkıcı olmağa başlayacağını göreceksin.

FRANKLYN. Imm, hiç karşındakinin sözlerine cevap vermez, kendi fikirlerini ortaya çıkarmadan gevezelik yoluyla onun fikirlerini açığa vurdurursun; bu senin numarandır, bilirim. Ne var ki, tutup da bana dönülmez mukavelelere dayanan hayalî bir dünyanın erdemlerini

sayıp dökmen boşunadır. Kutsal geleneklerin, bozulmaz yasaların, dönülmez mukavelelerin zorbalığından yakamızı kurtarıp, içinde her şeyi ispatlayabileceğimiz ve iyi olan her şeye sımsıkı sarılabileceğimiz bir özgürlüğe kavuşmağa çalışıyoruz biz. Clara'yla evlilik hayatını çekilmez bulursam, evliliğe de boş veririm, Claraya da; işte o kadar.

IMMENSO. Bir çok erkek başlangıçta sevdiği kadına boş verir gibi yapar. 'Her erkek sevdiği şeyi öldürür,' diyen atalar sözü, 'her erkek sevdiği şeye boş verir,' şeklinde olsa, gerçeğe daha uygun düşerdi; ne var ki, aslında bu boş vermek değil, boşluk vermektir. Her erkek de bu boşluğu verir; senin de Clara'ya bundan başka bir şey yapabileceğini sanmıyorum.

CONRAD. Söyle bakayım sen bana. Diyelim ki, Frank'la Clara'nın daha yirmi beş yıl yerine, iki yüz elli yıl ömürleri olsun! Diyelim ki, aileleri kendiliğinden dağılacak noktaya geldi: gençler ayrılıp, kendi ailelerini kurdular. Frank'la Clara için de iki yüz yıl oturup birbirlerinin suratını seyretmekten ya da yeni baştan birer aile kurmaktan başka yapacak şey kalmadı. Sen bu durumda bu mukaveleye bir sınır tanımaz mısın? Bu koşullar altında evliliklerin üç yüz yıl sürmesi sana akılsızlık olarak görünmez mi, rezilce bir şey, hatta gayri meşru bir şey olarak görünmez mi?

IMMENSO. (*Düşünceli*) Anlıyorum. Demek istiyorsun ki, bir bağ meselâ elli yıl sürdü mü, öyle bir yakınlık, öyle bir kutsallık kazanır ki, gerçek kan akrabalığından bile daha büyük bir yakınlık doğurur, bundan dolayı da bu gibi evliliklerin, evliliği yasaklıyan durumlar kategorisine girmesi gerekir: yani, iki ayrı beden birleşmesi öyle tam olur ki, bu iki beden birbirine yakınlığı yanında biri erkek biri kız iki kardeş bile birbirine daha uzak sayılır: dolayısıyla, böyle bir evlilik, o evlili-

ğın mükemmelliği yüzünden, düşünülemediği bir birleşme haline gelir. Doğrusu, böylesine bir fikre ancak saygı duyarım ben. Seni bilgin yaptıkları zaman, bir şairi öldürmüşler meğer, Con; ne kadar yazık olmuş!

CONRAD. Benim söylemek istediğim şeyin bu deli saçmasıyla hiç bir ilgisi yok. Ben sadece, hiç ayrılmadan aynı iz üzerinde yalnız budalaların yürüdüklerini, değişim kanununun biyolojik bir kanun olduğunu söylemek istedim.

IMMENSO. Ha, sen işi oraya vardırırsan, o zaman ben de sana -biyolojiye ve doxology dışındaki bütün olojilere karşı sınırsız ve değişmez nefretim, tiksintim, hor görüşüm baki kalmak şartıyla - şunu söylemek isterim ki, Frank'la Clara'nın sadece bir hayatları olacağı, ancak bir aile meydana getirebilecekleri ve bu aileyi ellerinden geldiği kadar iyi meydana getirmeğe bakmaları gerektiği de bir biyoloji kanunudur.

CONRAD. Bunun bir biyoloji kanunu olduğunu reddederim. Kötü bir alışkanlıktan başka bir şey değildir bu. İstedikimiz kadar yaşayabiliriz. İnsanların aslında neden öldüklerini bilir misin sen?

IMMENSO. Akıllılıktan. Ebediyen yaşamak istemiyorlar.

CONRAD. Tembellikten, inanç yoksunluğundan ve hayatlarını yaşanmağa değer yapmamalarından. Asıl sebep bu işte. İşte sana demir gibi, bilimsel biyoloji. Ben, bizlerden daha uzun ömürlü olacak bir kuşağın eşliğinde bulunduğumuz inancındayım. Aksi takdirde, mahvolmanın eşliğindeyiz demektir.

IMMENSO. Öldürülen şair intikamını alıyor. Öldükten sonra, bir deli bilgin olarak hortluyor.

CONRAD. Gaz torbası, sen de!

IMMENSO. Ah, yani şu kaskatı beden çözülecek, eriyecek de gaz haline gelecek! Sen bana Kaynana Dili de-

sen daha iyi; mideme oturur, ama hiç değilse laboratuvar kokmaz.

FRANKLYN. Özür dilerim, ama yine konu dışına çıkmak zorundayım. Clara na yapmamı istiyor? Bir daha bu evin eşliğinden adımını atmamaya kesin karar verdiğine ve bu konuda seninle görüşmem gerektiğine dair haber yollamış. İşte gördüm seni; aklım da eskisi kadar başımda. Clara'nın bana bir mesaj yollayıp yollamadığını sana sormakta bir fayda olmadığını biliyorum, zira hemen bana tüm evrenin mesajını bildirmeğe girişeceksin. Mektup filân verdi mi sana?

IMMENSO. *(Bir anahtar çıkarır)* Bana bunu verdi. Bunu kendi anahtarı sanıyor; halbuki bununla sizin kapıyı açmayı denedim, uymadığını gördüm; o yüzden, herkes gibi ben de kapıyı çalmak zorunda kaldım. Ama öyle sanıyorum ki, Clara bana bunu verirken herhalde kendi evinin anahtarı sandı. Şimdi bu, sembolik olarak senin evinin anahtarıdır. Aslında ise, şimdi bakınca anlıyorum ki, benim anahtarımış. O yüzden izinle anahtarımı alı-koyacağım *(anahtarı tekrar cebine yerleştirir)*.

FRANKLYN. Demek Clara bir daha bu eşikten adımını atmama kararında ciddî, öyle mi?

Mrs Franklyn Barnabas (Clara) pencereden içeri atlar. Elli yaş civarında, ama ellinin üstünden çok altında, hareketli canlı bir kadındır; üstünde ağır bir elbise vardır, ama aceleyle ve özenmeden giyindiği belli olmaktadır.

CLARA. Bir yabancıнын yapması gerektiği şekilde, geldiğimi hizmetçiyle bildirerek ön kapıdan gireceğime, bu yoldan geldiğim için özür dilerim. Ama Frank herhalde, mutsuz anlaşmazlığımızı hizmetçilere göstermek ister gibi önlerinde resmi geçit yapmamı beklemez benden.

FRANKLYN. Öyle bir şey yapacağına dair en ufak bir imada bile bulunmuş değilim.

CLARA. Üstelik Imm de yanlış anahtarı almış: ne kadar dikkatsiz olduğunu bilirsiniz. Ver bakayım onu bana.

IMMENSO. İki yanlıştan bir doğru çıkmaz. Bende kalsa daha iyi olur.

CLARA. Görüyorum ki, Con beni çekiştirmek için buraya gelmiş. Sen kendi işine baksan daha iyi edersin, Con.

CONRAD. Senin işinin canı cehenneme! Ben buraya ciddî bir şey konuşmak için geldim.

CLARA. (*Gülümseyerek*) Münasebetsizleşme, Con. Ama tabii, seni o kadar şımartmanın cezasını çekeceğim şimdi. Buraya gelirken gözüme ilk çarpan şey de, Savvy'nin şu genç papazla tenis oynaması oldu. Buna iki yüzlülük derim ben, Savvy Otuz Dokuz Madde'ye (*) inanmaz ki. O genci kandırmağa ne hakkı var? Hani insan, bu evde birbirinden ayrı dinde iki kişinin evliliğinin nasıl bir trajedi olduğunu yeteri kadar görmediğini zanneder bu kızın.

FRANKLYN. Seninle tamamiyle aynı fikirdeyim.

CLARA. (*kıpkırmızı kesilerek*) Sahi mi? Öyle bile olsa, bunu söylemen çok çirkin bir şey. Con'la birlikte arkandan beni çekiştirdiğin zamanlar, hep daha kötüleşirsin zaten. Imm de, her zamanki gibi bir yaramazlık yapmıştır muhakkak.

IMMENSO. (*yerinden sıçrayarak*) Ben mi yaramazlık yapmışım?!!

CONRAD. (*öfkeyle yerinden kalkarak*) Sen onun hayatını cehenneme çevirdikten sonra seni bana nasıl çekiştirmez Frank?

(*) Otuz Dokuz Madde: İngiltere Kilisesi'nin ileri sürdüğü, İskoç, İrlanda, Kanada, Avustralya ve A.B.D. piskoposluklarınca kabul edilen otuz dokuz doktrin maddesi.

FRANKLYN. *(o da ayağa kalkmıştır)* Kendi ağzından çıkan sözlerden kendin alınıyorsun. Çoktan geçti o günler; artık sözlerimi çirkin bulup, bulmaman bana vız geliyor.

CLARA. Çay içtiniz mi siz?.

Bu basit soru karşısında üç erkek de yelkenleri suya indirirler.

CONRAD. Pöh! *(öfkeyle tekrar yerine oturur).*

FRANKLYN. *(gevşek bir hareketle oturur)* çay içmiş miydin, Imm? Sormayı unuttum sana.

IMMENSO. *(düşünceli bir tavırla yerine oturarak)* Şekere perhiz yapıyorum. Akşam çaylarını kaldırdım.

CLARA. *(Şapkasını dikkatsiz bir hareketle çıkarıp, gelişigüzel bir kenara atarak)* Ben yokken kimler geldi buraya? Neler yaptın? Cumartesi günkü bahçe hesabı ne kadar tuttu? Yarım kilosu altı şilin altı peniden üzüm gördüm; bizimkilerin yanında solda sıfır kalır. Ahçının defterlerini gözden geçirdin mi?

FRANKLYN. Benim hiç bir şeyden haberim yok. Bahçe hesabını Campbell anlatır sana. Beni rahatsız etmemesini söyledim ona. İstedığı para tutarı karşılığı ahçıya bir çek verdim, defterlerini de kontrol etmesi için avukatıma yolladım.

CLARA. Avukatına!

FRANKLYN. Ev idaresinden o kadar şikâyet ediyordun ki, ben de başka bir usul denemeğe karar verdim.

CLARA. *(kalkarak)* Bak sen şu işe hele! Sana bu saçmalığı yaptırmasının hesabını sorarım ben o ahçıya ne hakla senden çek istermiş? Burası benim evim, iş de benim işim. *(Bahçe kapısına doğru yürüyerek)* Campbell nerde? *(çıkarak).*

FRANKLYN. *(Alçak sesle)* Uşaklar da ne diye kalırlar?

CONRAD. Sen ne diye kalıyorsun?

IMMENSO. (*kalkarak*) Böylece, ortaya, benim niye kaldığım sorusu çıkmış oluyor. Görünüşe göre, benim işim bitmiş bulunuyor.

CONRAD. Kaçyorsun, ha?

IMMENSO. Ahlâki zaferlerin hepsinde bir kaçış görünüşü vardır.

FRANKLYN. Haydi, çek arabanı. Kardeşi olduğun için imtiyazlısın sen nasıl olsa. Clara'dan kaçabilirsin.

Clara, çok daha neşeli bir havayla döner.

CLARA. Imm: akşam yemeğine kalıyor musun?

IMMENSO. Teklif eden olmadı ki.

FRANKLYN. Sen kalmak istedikten sonra; aramızda teklif, tekellüf yok ki, Imm.

CLARA. Olmadığı çok daha iyi. (*Immenso tekrar yerine oturur*). Frank: düşün bir! bizim ahçı kadın Teosofist olmuş.

FRANKLYN. Sahi mi? Benden çek aldığı için sen ona çıkışmadan önce mi söyledi bunu sana?

CLARA. (*yaltaklanırcasına*) Ama Frankcığım, ne yap-sındı kadıncağız? Evi çekip çevirmek için paraya ihtiyacı vardı. Onu ayıplamamalısın.

FRANKLYN. Ayıpladığım yok.

CLARA. Eh, öyleyse neden bahsediyorsun sen? Hadi canım: suratını asma öyle. Sen ev için üzülme. Ahçı hadın geri döndüğümü görünce çok sevindi; buna da şaşmamak lâzım: canı burnundan gelmiştir kadıncağızın herhalde. Gelişime senden çok mutfaktakilerin sevindiği hissini uyardırma bende. Öpmeyecek misin beni?

FRANKLYN. Evet, evet. (*Clara'yı öper*) Tamam işte, tamam, tamam. Hoş geldin, sefalar getirdin.

CLARA. Con pek keyifsiz sürünüyor. Sana biraz nişadırılı kinin vereyim mi, Con? Tıpkı geçen yıl on iki ay zatürreeden yattığın zamanki gibi bir halin var.

CONRAD. Gayet iyiyim.

CLARA. Sen hep öyle söylersin. Evden bir hafta ayrılacak olsam herkes hastalanıyor; çekilir şey değil.

CONRAD. Sana hasta değilim dedim ya.

CLARA. Eh, hasta değilsen, o zaman bana karşı bir soğukluğun var demektir. Seni her görüşümde ne kadar sevindiğimi bilirsin. Senin de beni gördüğüne sevindiğini bana göstermen gerekirdi sanırım.

CONRAD. Seni öpmemi mi istiyorsun?

CLARA. İstiyorsan öpebilirsin. Kimse benim kinci olduğumu iddia edemez. *(yanağını Conrad'a uzatır).*

CONRAD. *(umutsuz)* Eh, pekâlâ. *(kalkar ve Clara'yı öper).*

CLARA. Hah, şöyle. Bak şimdi rengin de daha bir yerine geldi. *(gerçekten de Conrad'ın yüzü hafifçe kızarmıştır).*

Franklyn'in kızı Savvy kapıdan başını uzatır. Pırıl pırıl, modern ve çok şeker bir genç kızdır, ama kılık kıyafetine özenmeyişi, uçarılığı, babasının sinirine dokunmaktadır. Savvy, ne Allahtan ne kuldan korkan bir tiptir.

SAVVY. Anne: Campbell burada.

CLARA. Ne istiyor?

SAVVY. Onun bir şey istediği yok. Sen onu istediğini söylemiştin ya. Hani üzümler hakkında.

CLARA. *(yerinden fırlayarak)* Ah, tabii ya. Covent Garden'da altı şilin altı peniden satılıyor üzüm. Kusura bakmayın, bir dakika kadar yanınızdan ayrılacağım. Söz veriyorum, göz açayıp kapayana kadar dönerim. *(telâşla çıkar).*

SAVVY. Bayla bayanın mücadelesi nasıl geçti?

CONRAD. Bayan, baruttu; Bay, ateş, Savvy.

SAVVY. Yani, annem eve dönmüş olmuyor mu şimdi?

FRANKLYN. Döndü, şekerim. Döndü.

SAVVY. Doğrusu buna sevindim. Zira evin altı üstüne gelmeğe başlamıştı yavaş yavaş. (çıkarak).

IMMENSO. Bana kalırsa, durumu iki kelimeyle en doğru şekilde sen özetledin, Con.

CONRAD. Öyle mi? Hangi iki kelimeyle?

IMMENSO. «Bayat eş» kelimeleriyle. Frank'ın durumunu tam olarak anlatıyor bu kelimeler.

FRANKLYN. Ne demek istiyorsun?

IMMENSO. Ne demek istediğim açık. Sen Clara'nın eşisin; tekdüze bir ev hayatı içinde de bayatladın.

FRANKLYN. Ya Clara? Onu daha mı taze buluyorsun?

IMMENSO. Clara, dehaya varan bir içgüdüyle, durumunu anlamış. Kendini bayat bulduğu zaman çekip gidiyor, ondan sonra taptaze dönüp sana cilve yapıyor. Az önce tanıklık ettiğimiz şeye, tazelenmiş bir balayı diyebiliriz.

CONRAD. Pöh!

IMMENSO. Clara bayat bir eş olarak gitti, bir gelin gibi döndü. Niye sen de aynı şeyi yapmıyorsun, Frank? Niye ille burada kalıp, tramvay gibi hep aynı hat üzerinde gitmekte direniyorsun? Bir İngiliz'in evi onun şatosudur, ama ben bu şatoyu çok sık ziyaret edersem, o şato, Filli Şato (*) olur. Peki, ama Filli Şato nedir? Tramvayların durduğu yer değildir o: sürekli olarak ayrılınıp, sürekli olarak dönülen yerdir. O, Nuh'un gemisi gibi, her dakika güvercinlerin salıverildiği ve güvercinlerin, sular çekildikten sonra döndükleri bir sığınaktır. Her ay karısını bırakıp giden; döndükten sonraysa karısına tazele-

(*) **Filli Şato:** 'Elephant and Castle', İngiliz dilinde argo olarak 'Cehennem' demektir. Fil anlamına gelen 'elephant' kelimesi de askerî argoda 'sığınak' demektir. Deyimin bu anlamlarından yararlanılarak kelime oyunu yapılıyor.

nen bir aşkla kur yapan, böylelikle de kendini tazeliği hiç kaybolmayan bir damat, karısını tazeliği hiç kaybolmayan bir gelin, hayatını da tazeliği hiç kaybolmayan bir balayı kılan bir erkeğin serüvenlerini anlatan bir kitap yazacağım. Değişim kanunuyla dönülmez mukaveleyi böylece uzlaştırabiliriz. Böylece, John Bull (**) — ki sen ona John Doin (***) de diyebilirsin — günlük işleri arasında aynı zamanda Don Juan da olabilir.

FRANKLYN. Tanrı aşkına Imm, eğer kelime oyunları yapacaksan, bari doğru dürüst yap da, ben-.

Clara döner; yüzünde ciddî bir ifade vardır.

CLARA. Ne yapacağız şimdi, Frank? Campbell Katolik olmayı düşünüyor. Bu konuda bana akıl danışmak istiyor.

FRANKLYN. Üzüm işi ne oldu?

CLARA. Sence üzümler bir insanın ruhundan daha mı önemli? Onu katiyen teşvik etmiyeceğim. Sen de teşvik edeyim deme sakın, Imm. Çünkü sen öteden beri Katolik Kilisesi'ni savunursun; şakacıktan Katolik olacaksın diye her gün korku içinde yaşıyorum.

IMMENSO. Sana şunu hatırlatayım ki, Clara, Campbell'in dâvası öyle üzüm dâvası kadar basit bir dâva değil, üzümü tilkiye kaptırmama dâvasıdır. En tanınmış tilki, quaker (****) George Fox'du. Bu bakımdan Kato-

(**) John Bull, kişi ya da ulus olarak İngilizlere verilen addır.

(***) John Doin, İngiliz argosunda, kafasını işinden kaldırmayanlara verilen addır. Kelimelerin yeri değiştirilirse (Doin John) Don Juan'a benzer bir isim çıkıyor ortaya.

(****) Quaker: 1650 yılında George Fox tarafından kurulan Protestan mezhebi üyesi. Bu mezhebe Dostlar Cemiyeti denir. Mezhebin kurucusu George Fox'un soyadı olan 'Fox' İngilizcede 'tilki' anlamına geldiği için, bundan da bir kelime oyunu yapılmaktadır.

lik bir tilki çok saçma kaçar. Campbell quaker olsun daha iyi.

CLARA. Ciddî mi konuşuyorsun, şaka mı yapıyorsun, anlamıyorum, Imm; hiç kimse anlamıyor zaten; ne var ki, Campbell, Dostlar Cemiyeti'ne girmez: çok aksi bir adamdır. Beni çok düşündürüyor Campbell. Bir Kelt muhayyilesi var onda: akıl almayacak bir yalancıdır. Ayrıca, İskoçlara özgü öyle keskin bir felsefî zekâsı da var ki, nerdeyse Doğululara yaklaşıyor. Birkaç Hint şiiri okumasını salık verdim ona. Stupendranath Begorr'un (*) şiirlerini ödünç vereceğim, okusun.

IMMENSO. Stupendranath bana amcasına dair ilgi çekici bir şey anlattı. Amcası borsada oynayıp, bütün malını mülkünü kaybetmiş, geçimini yılda iki yüz hesabı üzerinden evlenerek sağlamak zorunda kalmış.

CLARA. Yılda iki yüz lira gelire hiç bir erkeğin evlenmeğe hakkı yoktur.

IMMENSO. Yılda iki yüz İngiliz lirası geliri olduğunu söylemek istemedim ben: yılda iki yüz kadınla evleniyormuş demek istedim. Bizim hoş görülme idaremiz altında, Hindistan'da poligami sınır tanımıyor. Bu bey, Hintli züppelerin kızlarıyla evlenerek, asilzadelikliğini onlara geçirmiş oluyor. Onlar da, her evlenişinde kendisine güzel güzel hediyeler veriyor ve bu hediyeler bu beye hatırı sayılır bir gelir sağlıyor.

CLARA. Peki binlerce karıya nasıl bakabiliyormuş?

IMMENSO. Karılarını yanına almıyormuş ki. Karılarını analarının, babalarının yanında bırakıyormuş.

CLARA. Sen de bunu onaylıyorsun! Savunuyorsun! Destekliyorsun!

IMMENSO. Aslâ. Sadece sözünü ediyorum.

(*) Bu uydurma adla, aşağılayıcı bir anlamda Rabindranath Tagore'a telmihte bulunduğu apaçaktır.

CLARA. Öyleyse niye sözünü ediyorsun? Hiç sözünü etmemen gerekirdi. Eğer hoşuna gitmeseydi sözünü etmezdin zaten.

CONRAD. Eğer buna İngiliz İmparatorluğu'nun bir itirazı yoksa, senin de bir itirazın olamaz. İngiliz İmparatorluğunu desteklersin, değil mi?

CLARA. Tabii desteklerim İngiliz İmparatorluğunu. Ben bir İngilizim ve İngiliz düşünüşünü, İngiliz duyuşunu, İngiliz kurumlarını bütün dünyaya yaymanın bizim için kutsal bir görev olduğuna inandığımı söylemekten de gurur duyarım, zira bizim düşünüş, duyuş ve kurumlarımızdan daha temizi, daha sağlamı, daha özgürü yoktur. Buna bir an için bile itiraza yeltenecek bir insanı evimden içeri sokmazdım. Ama senin anlattığın şu saçma masal eğer doğruysa, o zaman Stupendranath'ın o pis, o iblis, o kumarbaz, o çok karılı amcası, iğrenç alışkanlıklarını ve göreneklerini İngiliz Hükûmetine zorla kabul ettiriyor demektir. Hemen Dışişleri Bakanlığı Hindistan Sekreterliğine yazıp, bu adam hakkında kovuşturma açtıracam.

FRANKLYN. Şekerim: evimizde, çeyrek yüzyıl içinde hayatlarını şu ya da bu cins İngiliz kurumlarını islah ederek daha akla yakın hale getirmek için çalışmakta harcamış pek çok insan ağırlamışsındır. Eğer eskiye bağlı birer yurtsever olsalardı, onları sıkıcı bulur, evine davet bile etmezdin. Şimdi böyle insanları evine almayacağını söylemen boşuna.

CLARA. Sen söyle bakayım bana. Ben hiç -iddianın zayıflığını kapatmak için o kadar üstüne basarak söylediğin o çeyrek yüzyıl içinde - bir kere bile Stupendranath'ın amcasını ya da onun o utanmaz karılarından birini davet ettim de, ağırladım mı?.

FRANKLYN. Ben davet ettiğini söylemedim ki.

CLARA. Neden bahsediyorsun öyleyse?

FRANKLYN. Bilmem. Imm'e sor: bu bahtsız konuyu açan o.

IMMENSO. İngiliz düşünüşünün geleceğinin Clara gibi tamamıyla mantıksız insanlara dayanacağını düşünmekten kendimi alamıyorum.

CLARA. Mantıksız! Niye imiş -

IMMENSO. (onu susturarak) Yok, Clara: Sen kocanın ağzını kapatabilirsin, zira gelecek haftalarda onun ev hayatının huzur içinde ve rahat geçip geçmemesi, sana boyun eğmesine bağlıdır. Ama kardeşinin ağzını kapatamazsın. Kendimi kendi karıma ezdirmemeğe dikkat etmek şartıyla, buradan çıktığım zaman rahat bir eve kavuşabileceğim için, ben, senin beni cezalandırmandan zerre kadar korkmadan seni ezebilirim. Senin tamamıyla mantıksız bir kadın olduğunu ısrarla söylüyorum, bu sözümün hoşuna gidip gitmemesine de zerre kadar aldırımıyorum. Aslına bakılırsa, ben seni savunuyorum ve -

CLARA. Sen koca bir şişko budalası, Imm; bana gelince, ben kendimi pekâlâ savunmasını bilirim.

IMMENSO. Romalı fatihin bir kölesi varmış; efendisinin kulağına hep, 'Ölümlü olduğunu hatırla,' diye fısıldarmış. İngiliz aile ilişkilerinin açık yürekli oluşu bana, koca bir şişko budala olduğumu hatırlatan bir kız kardeş kazandırıyor. İngiltere neden İngilteredir? Çünkü içinde Clara gibisi boldur da ondan. Clara İngiliz fikirlerine, İngiliz kültürüne, İngiliz ahlâkına inanır ve bunları bütün dünyaya karşı savunur.

CONRAD. İnanmış olması, bunları başka insanların gırtlaklarına süngüyle sokmak hakkını verir mi ona?

IMMENSO. Evet: bence verir. Madem Almanlar kendi fikirlerini bizim gırtlakımıza müzikle, Fransızlar nükteyle, İtalyanlar da dile gelen tablolarla sokuyor, elleri bu gibi şeylerden çok süngüye yatkın olan biz niye kendi propagandamızı çelikle yapmıyalım? Böyle yapmakla, bütün

hayatımızı, bütün varlığımızı fikirlerimize bağlamış oluruz. Böylesi, hayatımızı operalara, fıkralara, tablolarla bağlamaktan daha kahramanca olmaz mı? Stupendranath'ın amcasını, çok karılı olduğu için zindana atmayacaksak, Hindistan'da işimiz ne? Dulların yakılmasını yasaklayıp, Jugernaut'ın (*) arabasını hurdaya çıkardığımız zaman Hindistan'a öyle bir hizmette bulunmuş olduk ki, ancak bu hizmetimiz, Hindistan'ın iç işlerine karışmamızı haklı gösterir. Stupendranath'ın amcasını hoşgörmeğe razı olursak, bayrağı indirip, doğuluya teslim oluyoruz demektir. Hindistan da en aşağı kendini bizim kadar idare edebileceği için, Hindistan'ı idare etmeğe hakkımız olmadığını kabul ederim. Ama Hindistan'a ceza vermek bizim kutsal hakkımızdır. Haçlıların sahip olduğu haktan gayri hiç bir hakkımız yok bizim Doğu'da. Hindulara İngiliz adaletini, İngiliz dinini, İngiliz kurumlarını zorla kabul ettiren Katolik İngiliz, Tanrı'nın havarisidir. Doğu'daki poligamiyi, puta tapıcılığı düzene sokmağı iş edinen Liberal İngiliz ise herkesin işine burnunu sokan bir işgüzar, bir dönme ve Clara'nın dediği gibi, şişko bir budaladır.

CLARA. Saçma! Niye yoksul ulusların da kendi dinleri, kendi kurumları olmayacakmış? Onların din ve kurumlarının da en aşağı bizimkiler kadar saygıdeğer olduğuna eminim. Martha Teyze şiddetli sinir ağrılarından, morfinden harap düşmüşken Halâs Ordusu (**) gelip, onun penceresi altında serenat yapmıştı da, kadıncağızın

(*) **Juggernaut:** İnsanların eskiden, kendilerini tekerlekleri altına atarak ezdirdikleri bir Hint mabudu; körü körüne tutulan bir doktrin ya da bağınazlık anlamında kullanılır.

(**) **Halâs Ordusu:** (Salvation Army) Toplumsal dayanışma v.b. ile halkın din duygularını güçlendirmeği amaç edinmiş, 1865'de William Booth tarafından İngiltere'de kurulan, askeri düzene sahip bir cemiyet.

ölümüne sebep olmuştu. Sen de şimdi buna benzer bir şeyi haklı görüyorsun!

FRANKLYN. Onun tarafını tutar mısın, Imm! Al işte bakalım, kaşındın. Clara'yı gerçek bir İngiliz olarak kabul edip, işi orada kesseydin daha iyi olurdu. Onun hiç görüşü bulunmadığını bildiğin halde, ne diye ısrar edersin onun görüşlerini ifade etmekte?

CLARA. Kabalaşma, Frank. Bundan şu anlam çıkıyor tabii: siz erkeklerin ağzından çıkanlar görüş oluyor; ama ben bir şey söyleyecek oldum mu, sırf benim dediğimi çürütmek ve erkek aklınızın üstünlüğünü göstermek için hemen o anda dilinizin ucuna geleni yumurtlayıveriyorsunuz. Ben Halâs Ordusu'nun gürültücü olduğunu söylüyorum. Sen ise bir kilise faresi kadar sessiz olduğunu söylüyorsun; ondan sonra da buna görüş diyorsun. Görüş olabilir; ama yalandır aynı zamanda. Bu yalana inanır göründüğün için de kendinden utanmalısın. Ben diyorum ki, bizim bütün kurumlarımız birer yüz karasıdır: meclisteki budala hilekârlardan tut da, lâzım oldukları zaman hiç ortalıkta görünmeyen, göründükleri zaman ise, sonradan bizi yarım gün temizlik yapmak zorunda bırakan çöpçülere varana kadar, baştan aşağı yüz karası. Ben derim ki, yeryüzünde bizden daha aptal, bizden daha önyargılı, daha cahil, daha ayyaş, daha iddiacı, daha ahlâksız, daha tembel, aylak, savruk, işe yaramaz bir millet yoktur; burada oturup da gek gek geçireceğine evi sen çekip çevirseydin, her gün onlarla sen karşı karşıya gelseydin, kendin de bilirdin bunu. Ve ben derim ki, Hintliler, Çinliler, Burmalılar, ruhları olan insanlardır, hikmetlerle dolu en harikulâde eski kitaplar onlardadır; onlar kadar güzel bakır işi yapan da yoktur. Bütün bu dediklerim görüş olmayabilir; ama hepsi de birer gerçektir. Şu bizim Imm, kendini Konfüçyüs'ten de, Lao-Tse'den de daha bilge sanıyor; ama ben Konfüçyüs'ü ya da Lao-Tse'yi okuduktan sonra, Imm'i

okumağa çalıştığım zaman canımın sıkıntısından gözlerim yaşıyor.

IMMENSO. Lao-Tse sadece bir bilge olduğu için göz yaşartmaz, tabii; gözlerinin yaşarması için, bilgenin yanısıra bir de soğan gerek.

CLARA. Aman ne soğuk espri! Koca bebek, sen de!
Savvy yine kapıdan başını uzatır.

SAVVY. Mrs Etteen'in otomobili şimdi bizim bahçe kapısının önünde durdu. Kendinizi kollayın. (*kaybolur.*)

CLARA. Ben yokken bu kadın muhakkak her gün gelmiştir buraya.

FRANKLYN. (*öfkeyle*) Mrs Etteen'i altı haftadır görmedim. Madem onu görmemi istemiyorsun,- zaten bana da vız gelir onu görüp, görmemek-kendisine evde olmadığımı, işim olduğunu, dilediğini söyle: o gidene kadar sakla nırım ben. (*Franklyn kapıya doğru yürür.*)

CLARA. Hayır, Frank, burada bulunmalısın. Ne (*Franklyn çıkar*). Frank'ın bu yaptığı da hayvanlık şimdi. Kadını bir daha sefere gördüğü zaman ona, kendisini benim uzaklaştırdığımı söyleyecektir.

CONRAD. Frank'ı sen uzaklaştırdın zaten.

CLARA. Ben öyle bir şey yapmadım. Onun kalmasını istedim. Bu kadın yüzünden kendini maskara ediyor; sonra da herkes, onu benim maskara ettiğimi - kıskanç bir karı olduğumu filân söylüyor. Siz asıl şimdi görün bakalım nasıl kıskanç olduğumu.

Hizmetçinin ardı sıra, yüzünde âdeta ıstırap çektiğini akla getirecek kadar hassas bir sabır ifadesi taşıyan, güzel giyimli, ince yapılı bir hanım girer. Menekşe rengi gözlerinde, bu gözlere bir çekicilik veren romantik bir derinlik ve yumuşaklık vardır. Yaşı belli olmamakla birlikte herhalde ellinin ve belki de kırkın altındadır.

HİZMETÇİ. Mrs Etteen. (*hizmetçi çekilir*).

MRS ETTEEN. (*Clara'ya yaklaşıp, sözlerindeki küs-*

tahlığa tuhaf bir etkileyici nitelik veren aşağılayıcı bir çekingenlikle konuşarak) Seni burada görmek beni hayal kırıklığına uğrattı.

CLARA. Neden?

MRS ETTEEN. O şapşal Mrs. Topham bana, senin kocanı terkettiğini söyledi; kocanı yıllardan beri deli gibi sevdiğim için, senin yerine değersiz şahsımı teklif etmek üzere ben de hemen buraya koştum.

CLARA. Ah, buna hiç şüphem yok! Açık yüreklilikten güzel bir şey var mı hiç? Çay içtin mi?

MRS ETTEEN. Teşekkür ederim, içtim. Ünlü kardeşin Mr. Immenso Champernoon bu mu?

Hipnotize edilmiş gibi oturmakta olan ve utancından kimsenin yüzüne bakamayan Immenso, debelenir gibi bir hareketle ayağa kalkar, kolları gevşek gevşek yanına sarkmış, gözleri halıya dikilmiş olarak kendini teftişe arzedir.

CLARA. Evet, Immenso budur. Ondan sana hayır yok; kendisi evlidir ve evliliğinde mutludur.

IMMENSO. (*gök gürlemesini andıran bir sesle homurdanır*) Naaaahııı. Çao, maaaoom. (*Immenso'nun, 'Nasılsınız? Çok memnun oldum,' dediği anlaşılmaktadır. Tokalaşırlar.*)

CLARA. Doktor Conrad Barnabas, Franklyn'in kardeşi. Bekâr. Çöpsüz üzüm; o bakımdan senin için ilginç sayılmaz.

MRS ETTEEN. Çok yaramazsın, Clara. Nasılsınız, Doktor? Kitabınızı okudum (tokalaşırlarken.)

CONRAD. Nasılsınız?.

CLARA. Ben de senin kadar açık yürekli olabilirim, Rosie'ciğim. Çay içtiğine emin misin?

MRS ETTEEN. Eminim. (*Immenso'nun yanına oturup, gözlerini ona çevirir*). Mr Champernoon, zırvalamadığınız zaman, İngiltere'nin en akıllı adamı oluyorsunuz. Bana bir şeyi açıklayabilir misiniz?

IMMENSO. (*Menekşe reengi gözlerin tehlikeli sıcağı karşısında kendine güvenini kazanmağa çalışarak*) Açıklama güç bir sanat değildir. Her budala, her şeyi açıklayabilir bence. Ama bu açıklamadan sonra sizin eskisine oranla daha akıllı olup olamayacağınız ap ayrı bir sorundur.

MRS. ETTEEN. Benim üç kere evlenmiş olduğuma inanır mısınız?

IMMENSO. Bunun bir açıklamaya ihtiyacı var mı? Sizin evinizde «ayna» diye bir şey yok mu?

MRS ETTEEN. Ah, ne iltifat!.. Yüzümü kızartıyorsunuz.

CLARA. Dikkat et, İmm, sözünü ettiğin o Romalı fatih gibi, sen de yalnızca bir ölümlüsün.

MRS ETTEEN. Sizi de fethedebilmekten büyük gurur duyardım. Mr. Champernoon; size sormak istediğim de, bunu engelleyen ne olduğudur.

IMMENSO. (*ağır ağır kalkıp, daha uzaktaki bir iskemleyle giderek*) Ahbaplığımıza sonundan değil de, başından başlamamızı rica edersem beni çok mu kaba bulursunuz?

CLARA. İş yok, Rosie.

MRS ETTEEN. Biliyorum. Ama acaip değil mi? Çirkin bir kadın değilim. Sözü sohbeti yerinde olmıyan bir kadın da değilim o kadar. Aşırı derecede aptal bir kadın olduğumu hiç sanmıyorum. Oldukça çekici bir kadın olduğuma eminim hiç değilse, her zaman için erkeklerin dikkatini çekerim. Hattâ, meftun ettiğim erkekler birden fazladır. Bütün bunların bir sonucu olarak da, üç kocaya vardığım ve onları büyülemek, memnun bırakmak için elimden geleni yaptığım halde, hiç birini elimde tutamadım. Halbuki şu bizim Clara yaptıklarına, söylediklerine hiç dikkat etmediği, elbiselerini gelişgüzel satın aldığı ve giyimine hiç özenmediği, bizi ezmeğe çalıştığı, bizimle hep kavga ettiği halde, hiç bir çaba harcamadan o mükemmel kocasını elin-

de tutabiliyor; hem de hepimizin, kocasını elinden almağa çalışmamıza rağmen.

CLARA. Elbiselerimin nesi varmış? Gelişigüzel satın almıyorum elbiselerimi ben: Valentino'dan satın alıyorum; senin aldığın yerden; istenilen parayı da ödüyorum. Daha ne yapayım yani? Bütün ömrümü, görünüşümü düşünmekle mi geçireyim? Ben profesyonel bir koca hırsızı değilim.

MRS ETTEEN. Senin koca çalmağa ihtiyacın yok ki, şekerim. Kocaların en mükemmelini bedavaya kapatmışsın. Halbuki biz zavallı yosmalar süslenir püsleniriz, sürüp sürüştürürüz, takıp takıştırırız; yine de boşuna, yine de boşuna. Kırk yılınbaşında bir koca elimize geçirebilirsek, bile, uzun zaman kalmazlar yanımızda. İşte bana açıklamanızı istediğim buydu, Mr. Champernoon. Büyük bir haksızlık bu.

IMMENSO. *(konuyu kafasında büyük bir ciddiyetle evirip çevirerek)* Bana kalırsa, evlilik hayatı, sürekli olabilmek için, günlük doğal besinlerden biri haline getirilmelidir. Günlük doğal besinler ise o kadar lezzetli değildir. İnsan yalnız tatlı kek yiyerek yaşayamaz.

MRS ETTEEN. Ama bir fil yaşayabilir.

IMMENSO. Tam gediğine oturtulan bir taş, Mrs Etteen. Ben de siz gelmeden az önce kendimi fille karşılaştırmıştım. Ne tuhaftır ki, ben gerçekten de en çok kekle beslenirim; ama benim yediğim, yalnızca kektir. Oysa ki, yalnız tatlı kekle beslenmeğe kalksam, aşırı tatlılıktan gönlüm bulanırdı. Eğer Clara'yı üzümlü keke benzetirsem.

CLARA. Ben de seni salama benzetirim; al bakalım cevabını!

IMMENSO. Beni olduğum gibi gören kızkardeşim, bana salam dermiş. Siz ise Mrs Etteen, kıssadan hisse çıkarıp kendinizi son derece tatlı göstermekle, sade bir erkeğin büyüleyiciliğinize kısa bir balayı süresinden fazla dayanabilmesini imkânsız kıldığınız sonucuna varabilirsiniz.

MRS ETTEEN. Peki, ama niye aynı şey, çok çekici erkekler için söz konusu olmuyor? Franklyn Barnabas, tanıdığım en çekici erkektir; ama Clara ondan bıkmıyor. Buna cevabınız nedir?

IMMENSO. Buna vereceğim cevap, Clara'nın belki gerçekten de bıktığıdır.

CLARA. Sen dilini tutsana bakayım, Imm. Gidişimin sebebi bu değildi.

MRS ETTEEN. Ah, demek ki, sahiden gittin?

CLARA. Mademki Imm boşboğazlık etti bir kere, bari ben sana esasını söylüyeyim: Frank'la ayrıldık, çünkü o ve kardeşi burada benim asla tahammül edemediğim ve bir daha adını bile duymamağı temenni ettiğim yeni bir din kurdular.

MRS ETTEEN. (üzgün) Ayrılık pek uzun sürmedi, değil mi?

CLARA. Bir hafta kadar. Sen buna az mı diyorsun?

MRS ETTEEN. Ama geri döndü ya kocan.

CLARA. Geri mi döndü? Ne demek istiyorsun? Geri dönen benim. Onun beni bırakabileceğini aklının köşesinden geçiremezsin.

MRS ETTEEN. Ben öyle ummuştum. Peki, kardeşinin dediği doğruysa, niye bıkmıyorsun kocandan? Franklyn'in, keklerin en tatlısı olduğuna şüphe yok.

IMMENSO. Ben olsam, Frank'ı daha çok bir peksimet olarak tarif ederdim. Peksimet tatlı değildir; ama sade ve temizdir.

MRS ETTEEN. Tuhaf şey. Bu durumda ben yalnız başıma kalıyorum; Clara da zafer kazanmış oluyor. Doktor Conrad, bilimin söyleyecek sözü yok mu bu konuda?

CONRAD. Var. Bilim size, bütün derdin, Franklyn'in bir amip olmayışından çıktığını söylüyor.

MRS ETTEEN. Amip nedir?

CONRAD. Hepimizin atası. Canlının en ilkel biçimidir ki, en yakın bir çirkef çukurunda bulabilirsiniz.

MRS ETTEEN. Peki, bunun Franklyn'le ilişkisi nedir?

CONRAD. Amip ortadan bölünür, iki amip olur; o iki amip de tekrar bölünür, dört amip olur, bu böylece sürer. Frank bölünüp bir düzine Frank haline gelebileceğinden, onu isteyen bütün kadınlar için sadece bir tane Frank olacaktır her zaman. Şimdi de bir tane Frank var, ona da Clara sahip çıkmış bulunuyor. Bunu böylece kafanıza yerleştirdiyseniz, sizin için daha iyi olmaz mı?

MRS ETTEEN. Ama Franklyn kendini bölebilir. Amerika'da, Mormonların yaşadığı, Salt Lake City diye bir yer var. Oradaki en mükemmel erkeklerin hepsi de birer amiptir. Kendilerini bir düzine, hatta yirmi kadın arasında bölüştürebiliyor onlar. Franklyn de niye kendini Clara'yla benim aramda bölüştürmesin? Bu hazine gibi erkek, niye yalnız Clara'ya kalsın?

CLARA. Bunu sen Frank'ın kendisine sor, daha iyi. Eğer sana kendinden bir parçacık vermeğe razı olursa, al, hepsi senin olsun.

MRS ETTEEN. Aç gözlü!

CLARA. Benim için ya hep, ya hiç; başka türlü istemem, eksik olsun.

MRS ETTEEN. Franklyn'in ne kadar harikulâde bir erkek olduğunu görüyorsunuz. Clara asla bıkmıyor ondan.

CLARA. Bıkıyorum işte. Ondan da, evimden de, çocuklarımdan da, Conrad'tan da, Imm'den de bıkmıyorum; benim yerimde sen olsan, sen de bıkardın. Ne var ki, onlar buraya aittir; ben de buraya aitim; ama sen değilsin, şekerim; işte fark da burada.

IMMENSO. Bu, meseleyi halleder sanıyorum, Mrs Etteen.

MRS ETTEEN. Ben sanmıyorum. Franklyn'le birbirimize ait olduğumuza dair kesin bir inanç var içimde. Dünyaya daha önceki gelişimizde herhalde evliydik biz onunla. Bütün akli başında kadınlar gibi, Clara'nın sadece bir olguyu kabul ettiğini anlıyorum. Ben de eskiden yalnız olguları kabul ederdim. Ama şimdi, dünyanın ilerlemesinin, olguları kabul etmiyerek kendi içgüdülerini doyurmak isteyen insanlara dayandığına inanıyorum.

CLARA. O içgüdüler de çoğunlukla senin içgüdülerin cinsinden olanlardır, değil mi?

MRS ETTEEN. Ah, eğer aşağılık içgüdülerini doyurur da, yüksek içgüdülerini açlıktan kıvrandırırırsan, hayatta pek yükselmezsin. Hem, Clara, benim Franklyn'e duyduğum hayranlığın aşağılık bir içgüdü olduğunu söyleyemezsin sen. Senin zevkini paylaştığım için suçlayamazsın beni.

CLARA. İstedığın kadar hayran olabilirsin. Kadınların Frank'a böylesine sulanmaları beni iğrendiriyor; Frank da onlara cesaret vermese, yaltaklanmasa, gizliden gizliye göz süzmesse o kadar iğrenç olmayacak. Ama bana kalırsa, ona duydukları hayranlığın, benim elmaslı iğneme duydukları hayranlıktan pek farkı yok. Evde kalmış kızlar ve yaşlı bekârlar çocuklarını sevsinler, okşasınlar, onlara hayran kalsınlar diye anneler didinirler; çocuklarını temiz, sağlıklı ve terbiyeli tutmağa çalışırlar; karıların da aynı şekilde, bekâr hanımlar onlarla flört etsin diye, kocalarını ele güne çıkabilecek durumda bulundurmaları gerek herhalde. Ama her şeyin bir sınırı var.

MRS ETTEEN. Onu besleme işini, bakımının sana zor gelen bütün taraflarını bana bırak; ben, senin istediğin zaman gelip, onu sevmene izin vereyim.

CLARA. Rosie, cüretkârlığını şeytandan almışsın sen-

MRS ETTEEN. Ben mi? Ben dünyanın en korkak yaratığıyım.

CLARA. Ama dikkat et. Başına gelebilecek tehlike sadece, hakettiğin şekilde bu evden kapı dışarı edilmektir sanıyorsun. Halbuki seni bekliyen tehlike hiç de bu değil. İstersen akşam yemeğine kalabilirsin; Imm, Conrad ve papaz efendi yemekte bizdeler. İstersen evin içini dörtnalla dolaşıp Franklyn'i arayabilirsin; bir yere saklandı, senin gitmeni bekliyor. Ama eğer dikkat etmezsen, günün birinde seni ciddiye alırım. Gözümü bile kırpmadan bu evliliği yıkarım senin üstüne, apışıp kalırsın. Evlilik benim için dikensiz gül bahçesi değil, kimse için de değildir.

MRS ETTEEN. (*ayağa kalkar; yaralandığını saklamağa çalışmaksızın*) Madem Franklyn gitmemi bekliyor, ben de gideyim öyleyse. (*Mrs Etteen kapıya doğru gider; kapı yüzüne açılır ve Franklyn içeri girer*).

FRANKLYN. (*Memnun olmuş gibi hayretli bir sevinçle, nazik bir tavırla*) Vay! Siz burada mıydınız! Nasılsınız, Mrs Etteen?

MRS ETTEEN. Burada olduğumu bilmiyor muydunuz? (*döner, Clara'ya bakar*).

CLARA. Senin, onun gitmesini beklediğini söyledim kendisine, Frank. Rosie eğer hanım hanımcık davranmaz, kendini hoş göstermek için yalanlar uydurmaktan vazgeçmezse, gerçek kafasına dank edip canını tahmininden çok yaktığı zaman da gık dememelidir. Kendi ayaklarında nasır olanlar, başkasının ayağına basmamalıdır.

(*Fena halde incinen Mrs Etteen, mendilini çıkarır.*)

CLARA. Otur bakayım. Rosie; hadi, aptallık etme! yemeğe kalabilirsin.

MRS ETTEEN. (*lâfları gözyaşlarına boğularak*) özür dilerim (*devam edemez*).

CLARA. Frank, al onu da, bahçede dolaştır; konuş biraz onunla. Üzüntüsünün sebebi sensin.

MRS ETTEEN. Ah, olmaz.

FRANKLYN. Gelin.

MRS ETTEEN. (*Franklyn'in koluna girerek*) O kadar utanıyorum - o kadar üzgünüm ki- (*Franklyn'in kolunda bahçeye çıkar.*)

CONRAD. Bu işin üstesinden geldin, Clara.

CLARA. Tabii gelirim ya. Her zaman üstesinden gelirim. O hep beni korkutur, üzerdi. Kadınların böyle yetiştilirmeleri ne kötü; bize hiç gerçeği söylemeyi, ya da gerçeğe katlanmayı öğretmezler; biz kadınların bütün bildiğimiz, birbirimize numara yapmaktır; bunun bir sonucu olarak da, tabii, birisi çıkıp gerçeği suratımıza fırlattığı zaman sinirlenir, kendimizi gülünç duruma düşürürüz. Rosie bu oyunu bana az oynamadı; deli edecekti beni az daha. Eğer Frank beni elimden tutup da, bana oyunun hilesini öğretmeseydi, ne yapardım bilmem. Ondan sonra aynı oyunu ben de Rosie'ye oynadım. Bu oyunu oynayarak onu deli edebilirim. Elindeki bir iki kartı masanın üstüne açıp da beni korkutmağa çalıştı mı, ben hemen bütün desteyi —onun kartlarını da, kendiminkileri de— seriveriyorum ortaya; koz ası da bende olduğu için, her zaman oyunu ben kazanıyorum. Vaktiyle buraya, Frank'ı çalmak için bir hırsız gibi gelirdi. Şimdi ise bir dilenci gibi geliyor; ben de ara sıra Frank'tan bir kırıntı atıveriyorum onun önüne. Şimdi bahçede o kırıntıyı alıyor işte, zavallıcık!

CONRAD. Evet, kadın dediğin de budur zaten; en iyi kemiği kapmak için birbirleriyle dalaşan köpekler. Ya biz erkekler neyiz? Sizin kapmağa çalıştığınız, uğrunda dalaştığınız kemikler. Benim evlendiğimi göremiyeceksiniz.

CLARA. Yok canım! Ama hiç bir sorumluluk taşımadan çocukları sevmek, bedavadan kendine baktırmak için buraya gelirsin yine de. Guguk kuşu sen de! (*Clara, sıfatı onun suratına aşağılayıcı bir edayla çarpar ve odadan çıkar*).

CONRAD (*ayağa kalkarak*) İllallah küstahlığından be! Bir daha adımımı atmıyacağım bu eve.

IMMENSO. Bu bir çözüm yolu olamaz. Bekârlık da bir çözüm değildir. Bekâr erkek ya bir keşiş gibi hep kendi evinde yaşar, ya da guguk kuşu gibi, başkasının yuvasına postu serer. Sen evlenmeğe bak, Con. Koca olmak, bir ailede asalak olmaktan iyidir.

CONRAD. Ne olursa olsun, gideceğim bu evden. İyi akşamlar

IMMENSO. Clara'nın seni bırakacağından şüpheliyim. Bununla birlikte bir deneyebilirsin. İyi akşamlar.

CONRAD. Şimdi görürüz bakalım, beni tutabilir mi (odadan çıkar).

Immenso bir gazete alır, okumağa başlar; ayaklarını kaldırıp, kanepeye koyarak, rahat bir poz alır.

CLARA'NIN SESİ. Nereye gidiyorsun, Con?

CONRAD'IN SESİ. Bu evden çıkıp gidiyorum; bir daha evinizi varlığımla karartmamak üzere. Gidiyorum işte!

CLARA'NIN SESİ. Böyle bir şey yapamıyacaksın; çünkü nen varsa hepsini odana kilitledim.

İKİ SES AYNI ANDA KONUŞARAK

Saçmalama şimdi, Con! Rossie'yle benim, bir kemik için dalaşan iki köpek olduğumuzu söyleyerek, sen kendin çanak tuttun. Gidersen, Frank'a ve Savvy'ye ne derim ben? Onlar için söylediğin ağza alınmaz lafları mı anlatayım? Hem, akşama kızarmış piliç var: sırf senin için yaptım; pilici ziyan ettirmeğe de hiç niyetim yok.

Sana gideceğim diyorum. Hemen odamın anahhtarını ver bana. Yüzüme karşı bana sünger, parazit, 1-1-1 guguk denilen evde oturacağımı mı sanıyorsun? Oturursam iki gözüm kör olsun. Evin de senin olsun, çocukların da, o Allahın belâsı kocan da. Oturmam, diyorum sana. Yediğim her lokmada gö-

Onun için aklını başına top-
la, akşam yemeğini yedi bu-
çukta yediğimizi ve yedi bu-
çuğun her zamanki gibi se-
kiz olmayacağını, tam yedi
buçukta sofraya oturulacağı-
nı unutma -

zün kaldıktan sonra, Sav-
vy ile her konuşmamda
kıskançlık çıkardıktan son-
ra, evde kalmamın ne zev-
ki var? O kadar kıskanç-
sın ki-

*Sesler uzaklaşarak, işitilmez olur. Sesleri duyar duy-
maz başını gazetesinden kaldırarak kulak kabartan İm-
menso, geniş geniş sırttır; bacak bacak üstüne atar; papaz
akşam yemeğine gelinceye kadar rahat rahat gazetesini
okur.*

Papazın gelişi, genel konuşmalara bir parlaklık kat-
maksızın aile çekişmelerine bir son verdiği için, yemek fas-
lını geçebiliriz. Back to Methuselah'ı okuyanlar, piskopo-
sun okul arkadaşı olan babası tarafından -kendi deyimiyle-
Kilise hayatına zorla sokulan Papaz William Haslam'm
çok genç bir adam olduğunu hatırlıyacaklardır. Mesleğinin
başlangıcında, biri tenise, öbürü de Savvy Barnabas'a ol-
mak üzere iki tutkusu bulunan, tam bir imansız olan ve
papazlıktaki değersizliğini (kendi deyimiyle, tın tın öten
bir sahtekâr olduğunu) çok iyi bilen Muhterem William
Haslam, Hampstead'lilerden meydana gelmiş sıradan bir
topluluk için bile, pek ilgi çekici bir kişi değildir. Cham-
pernoon'un ve Barnabaslar'ın zekâları yanında, sıfırlar-
dan meydana gelmiş bir gerdanlık gibi kalmaktadır. Ye-
tenekli o kadar insan arasından, yalnız onun üç yüz yıl
yaşayıp üç kere başpiskopos olacağını hiç kimse, hele ken-
disi zerre kadar aklından geçirmez.

Bu bakımdan, onun ilk fırsatta Savvy ile birlikte sıvı-
şıp, kapağı kütüphaneye atmasına, şimdilik, yemekte bulu-
nanların hiç biri dikkat etmez. Şimdi kütüphanede, kanep-
peye yan yana oturmuş, kollarını birbirlerinin kaburgala-

rına dolamış vaziyetlerken onlara bir göz atabiliriz.

HASLAM. Bak sevgilim, evleneceğimizi babana söyleyen daha iyi olmaz mı?

SAVVY. Babam aldırmaz.

HASLAM. Ama biliyorsun ki, babanın öğrenmesi gerek.

SAVVY. İstiyorsan sen söyle. Benim işlerimle ilgilenir gibi görünmek bile istemiyor babam; onun için kendi işlerimle onun başını ağrıtmak istemem. Ama amcama söyleyebiliriz.

HASLAM. Ne zaman söyleyeceğiz? Ona da ne kadar erken söylersek o kadar iyi olur.

SAVVY. Sen ne zaman istersen. Babamla amcam ebediyen yaşama hayaliyle akıllarını kaçıralı beri, bu evdeki hayat çekilmez oldu. Benim üç yüz yıl yaşayacağımı umdukları için, bir elbisenin on yıl dayanmasını istiyorlar. Evlendiğimiz zaman, bir daha asla Yaratıcı Evrim lafını duymak istemiyorum; bana bunu duyurmayacağına söz ver bakayım.

HASLAM. Söz veriyorum. Kilisedeki vaazlarımdan Adem'le Havva'yı çıkaramam, ama Yaratıcı Evrim'i çıkarabilirim. Ha sahi, aklıma gelmişken, Kiliseye gelmek zorunda kalacaksın. Senin için büyük bir mahzuru var mı?

SAVVY. Hiç bir mahzuru yok. Kolejdeyken de giderdim, biliyorsun. Bunun için üzülme sen, Bill.

HASLAM. Ben hep duaları kırparım; vaazlarım da yedi dakikadan fazla sürmez; uzun sürdü mü, yaşlı Leydi Mumford küplere biniyor.

SAVVY. Önemi var mı?

HASLAM. Var tabii. Kilise bütçesinin iki yakası ancak onun ödediği yüklü aidat sayesinde bir araya gelebiliyor. Dolayısıyla, Leydi Mumford benim ruhanî dairemde İngiltere Kilisesi'ni temsil eder.

Franklyn'le Conrad girerler.

HASLAM. (*Franklyn'e*) Hazır sizi görmüşken, bilmeniz gereken bir şeyi haber vereyim, efendim. Savvy ile evlenmemde sizce bir sakınca var mı?

CONRAD. Ne buyurdunuz?

HASLAM. Evet: biliyorum, biraz ani oldu. Ama o kadar acelesi yok. Ne zaman olsa olur.

SAVVY. Hayır, olmaz.

HASLAM. Ben evlenmemizi kastetmedim, sevgilim.

FRANKLYN. Benim rızamı kastettiniz, öyle mi?

HASLAM. Evet, galiba o demeye geliyor. Ha! ha! Harika!

FRANKLYN. E, Savvy, sen kendi işini herkesten iyi bilirsin.

CONRAD. Yaratıcı Evrim'in zorlaması inkâr edilemez.

SAVVY. (*öfkeyle*) Aman, amca, Allah rızası için bir kerecik bırak şu Yaratıcı Evrim'i. (*Haslam'a*) Yarın evlenelim. Töreni sen kendin yapabilirsin, değil mi?

HASLAM. Zannederim, körolasınca piskopostan rica etmem gerekecek. Yüzsüzlük olacak, ama belki de hoşuna gider

Clara, Mrs Etteen ve Immenso girerler.

CLARA. Franklyn, hadi gidin, bیلardo oynayın. Orada oturup Conrad'la konuşarak hazmedemezsin yemeğini.

FRANKLYN. Ah, yarabbim! Sağlıklı olmak için bیلardo masasının çevresinde dolap beygiri gibi dönmekten se, hazımsızlığı ve akıllıca konuşmayı tercih edemiyecek miyim ben yahu?

CLARA. Hazımsızlığın varken çekilmez olursun. Hem Con da tütün içmek istiyor. Hadi bakalım, yallah!..

FRANKLYN. Aman, pekâlâ. (*Suratını asarak çıkar.*)

CONRAD. Sâkin bir hayat için neler vermezdim. (*Giderken bir yandan da piposunu çıkararak, odayı terkeder.*)

CLARA. Savvy, Rosie'yle Imm'i al, salona götür de

biraz müzik dinleyelim. Imm hiç Rosie'nin piyanosunu dinlemedi; hem bir an önce biter de kurtuluruz.

MRS ETTEEN. (*kapıya doğru giderek*) Gerçekten de müzik dinlemek ister miydiniz, Mr Champernoon?

IMMENSO. (*Mrs Etteen'le birlikte giderek*) Savaş ve zafer havası içindeyken gayda dinlemek isterim, Mrs Etteen. Karım piyanonun siyah klavyesinde gayda seslerini taklit eder. Ben de yemek gonguyla davulu taklit ederim. (*Çıkarlar*).

SAVVY. Hadi gel, Bill.

Haslam hevesle kalkar.

CLARA. Hayır, Bill oturup, benimle konuşacak. Sen çek arabanı.

Savvy şaşırarak, neşesi kaçan Haslam'a bakar, sonra sallana sallana odadan çıkar.

CLARA. Oturun.

Haslam oturur.

CLARA. (*Kendi de oturarak*) Ben de size Bill demek imtiyazına sahip olabilir miyim, Mr Haslam?

HASLAM. Siz istedikten sonra, hiç şüphesiz.

CLARA. Mr. Barnabas'ın gözü kör diye, sakın beni de gözü kör sanmayın. Nedir sizin niyetiniz bakalım, delikanlı?

HASLAM. (*Gözlerini kırpıştırarak*) Az önce Mr. Barnabas'a açıklamıştım niyetimi.

CLARA. Ne!...

HASLAM. (*verdiği karşılıktan büyük bir kwanç duyarak*) Harika!...

CLARA. Ben bunda hiç bir harika taraf görmüyorum. Savvy bana bu konuda hiç bir şey söylemeden, sizin gidip Mr. Barnabas'la konuşmanız büyük bir saygısızlık bence. Ne dedi Franklyn?

HASLAM. O daha bir şey demeğe vakit bulamadan

siz girdiniz içeriye. Ama görünüşe göre bir itirazı olmayacak.

CLARA. Ne baba, ne baba!... Size bir tek soru bile sormadı mı?

HASLAM. Siz kendisine fırsat bırakmadınız ki.

CLARA. Geçim imkânlarınız nelerdir?

HASLAM. Ücretim 180 İngiliz lirası; bölge papazlık ödeneği de yılda 300 İngiliz lirası.

CLARA. Asılızade yoksulluğu... Üstelik ilerisi için de bir umut yok. Sizi başpiskopos yapmazlar.

HASLAM. Yapacaklarını hiç sanmam. Ha! ha! Harika!

CLARA. Pekâlâ. Eğer Savvy sizinle evlenecek kadar budalaysa, ben ona engel olmam; bütün diyeceğim budur. Onun için, ben ona engel olurum da, böylece siz de yakanızı sıyırırınız diye düşünüyorsanız, yanılıyorsunuz. Bir kere girdiniz bu işin içine; şimdi doğru dürüst çıkmaya bakın.

HASLAM. Doğrusu korkunç. Yani, tabii, hoş olmıyan tarafı demek istiyorum.

CLARA. Sizinkiler ne diyor bu işe?

HASLAM. Ah, onlar zaten benden bu eşekliği bekliyorlar. Ailenin en enayisi benim. Onlar ağabeyimi zengin bir kızla evlendirmeğe bakıyorlar.

CLARA. Oldukça akıllı bir aileniz olduğu anlaşılıyor; eh, bu da bir tesellidir. Keşke biz de o kadar olabilesek. Con'un zirdeli olduğunu, Franklyn'in de yavaş yavaş ona uyduğunu biliyorsunuz, değil mi? Üç yüz yıl yaşayacaklarını sanıyorlar. Bu gidişle halimiz ne olacak, bilmem. Görünüşü korumağa mecburum; ama - *(nerdeyse ağlayacak gibi olur)*.

HASLAM. *(üzülerek)* Yok canım, öyle düşünmeyin Mrs Barbanas. Bu yüzden üzüldüğünüzü hiç bilmiyordum. Çok üzüldüm doğrusu.

CLARA. Aptal mıyım sanıyordunuz? Yoksa bütün bu Yaratacı Evrim, yok bilmem ne saçmalarına inandığımı mı sanıyordunuz?

HASLAM. Onları sadece heves, canım. İnanın bana, erkekler en delice heveslere kapılırlar bile yine de delirmezler. Hem onlar için daha hayırlıdır bu. Böyle bir şeye merak sarmasalar, ya içkiye verirler kendilerini, ya borsada kumar oynamaya, ya klasiklere, ya da korkunç derecede sıkıcı başka bir şeye.

CLARA. (*biraz avunmuş*) Sahi mi söylüyorsunuz, Bill?

HASLAM. Tabii. Ağabeyim golf delisidir. Annem bahçe delisidir. Biliyorsunuz, onlar entellektüel değildir. Mr Barnabas'la doktor da entellektüel bir konunun delisi olmak zorundalar. Şu üç yüz yıl yaşama işi onlar için mükemmel bir sığınaktır.

CLARA. Ah, beni teselli ettiniz. Tanrı bilir ya, teselliye çok ihtiyacım vardı. Teşekkür ederim. Beni teselli edecek bir damadı, paralı bir damada bin kere tercih ederim. Zaten milyoner bile olsanız, Savvy bütün paranızı harcar bitirirdi. Ah, pabuçlarının nasıl altından girip üstünden çıkıyor! Bir çift pabuç da kırk beş şilin şimdi.

HASLAM. Benden hoşlanmış olmanıza ne kadar sevindim, bilemezsiniz, Mrs Barnabas.

CLARA. Hoşlanabileceğim o kadar az insan var ki, dünyada. (*Haslam'a eleştirici bir gözle bakar*) Hem, yine de bir başpiskopos olabilirsiniz belki. Durham'da babamın öğretmenliğini yapan yaşlı Başpiskopos Chette de sizin gibi maskaranın biriydi.

HASLAM. Beni yakından tanıyanlar maskaralığıma pek aldırılmazlar.

CLARA. Hani, ben de azıcık maskarayımdır. Deliliklerden kolay kolay vazgeçmem. Siz de benim delilikle-

rime aldırış etmez görünüyorsunuz. Bir kaynana olarak bana katlanabilecek misiniz? Çok sık gelmem.

HASLAM. Başımın üstünde yeriniz var. Doğrusu işin bu kadar güzel sonuçlanacağını hiç tahmin etmiyordum-Harika!

CLARA. (*memnun*) Pekâlâ. Hadi şimdi salona koşun da, Rosie'den çalmasını rica edin.

HASLAM. Doğrusunu isterseniz, Savvy'nin çalmasını bin kere tercih ederdim.

CLARA. Savvy çalmak istemiyor. Rosie ise, Saint Nepomuk Akşamı'nı çalmak için bir bahane çıksın diye ölü-yordur; zira bu parça çalındı mı, Franklyn bilardo salonunu hemen bırakır, dinlemeğe gelir daima. Imm'e gelince, Rosie'den piyano çalmasını rica etmek aklından bile geçmez onun; o yalnız dır dır konuşarak aklını başından alıyordur Rosie'nin. Rosie'ye nazik davranın ve Hugo Wolf'tan bir şey çalmasını rica edin.

HASLAM. Imm Dayı Mr Barnabas'a rakip çıksa da, Mrs Etteen'e o tutulsa ne cümbüş olur, değil mi ama?

CLARA. Imm'in müzik kulağı yoktur. Zaten Rosie bu işi piyanoyla beceremez.

Salondaki piyanodan tanınan bir Sol bemol-Re bemol akoru duyulur. Ondan sonra siyah klavyede, Campbeller Geliyor adlı parça çalınmağa başlar.

Yemek gongu üzerinde, bir davul obligato çalınmağa başlar; önce çocuksu bir neşeyle, sonra gittikçe artan bir hızla korkunç bir kreşendoya vararak.

HASLAM. Mrs Etteen piyanoyla beceriyor bu işi! Harika!

CLARA. (*öfkeli*) Ey!...

SAVVY. (*hızla içeri girerek*) Anne, ne olursun içeri gel de Imm Dayıma engel ol. Eğer bir dans etmeğe başlayacak olursa, ev başımıza çöker. Ah, dinleyin şunları. (*Elini kulağına götürür*).

CLARA. (*Dışarı fırlayarak*) Durun, durun diyorum! Imm! Rosie! Kesin şu korkunç gürültüyü.

SAVVY. (*kapıyı çarparak kapatıp*) Sen ömründe hiç böyle bir şey duydun mu? Imm Dayım koca bebeklerin en kocamanı...

Yemek gongununun Imm'in elinden -besbelli Clara tarafından- hızla çekilip alınmasından ve halının üstüne atılmasından çıkan sesle birlikte gürültü kesilir. Piyano da bundan kendine bir pay çıkararak, susar.

SAVVY. Annem seni niçin istiyormuş?

HASLAM. Niyetimin ne olduğunu sormak için. Harika!

SAVVY. Patırtı çıkardı mı?

HASLAM. Hiç. Çok iyi karşıladı. Akıl almayacak kadar iyi huylu bir kadın.

SAVVY. Bill!!

HASLAM. Vallahi öyle. Hiç bilmezdim öyle olduğunu. Onunla çok iyi geçineceğiz.

SAVVY. Öyleyse vazgeçtim ben. Kafeslemiş seni.

HASLAM. Niye? Memnun olmadın mı?

SAVVY. Memnun olacaktım! Ben ondan yakamı kurtarmak için seninle evlenirken!.. Bill, bu evlenme suya düştü. O seni kandırdıktan sonra ha seninle evlenmişim, ha evde oturmuşum, hepsi bir. Nasıl da kafese koyuyor insanları? Niye hiç beni kafese koymağa çalışmaz?

HASLAM. Beni kafese koymadı: bana dürüst davrandı; ben de ondan dürüst davrandım. Ne yapaydım? Kavga çıkardığı takdirde kendimi savunmağa hazırlanıyordum ben. Halbuki o tuttu bana derdini döktü. Benim kabahatim yok ki.

SAVVY. Çok iğrenç. Bütün erkekler aynı; kendinden başka kimsenin fikrini kabul etmeyen bir kadınla mücadeleye dayandı mı iş, bir şey beceremez olurlar.

HASLAM. Benden hoşlanmış görünüyor.

SAVVY. Annem hep bir oğlu olmasını isterdi. Erkekleri seven bütün kadınlar oğul isterler zaten: kız çocuk isteyenler de aslında sahici bebek istiyordur. Ben kız olduğum için hayal kırıklığına uğrattım onu. İşte şimdi kalkmış, seni elimden almağa çalışıyor - tıpkı her şeyi aldığı gibi.

HASLAM. Bilirsin, aynı şeyi ben de babam için düşünürüm. Annemin ona nasıl olup da tahammül edebildiğini bir türlü aklım almıyor.

SAVVY. Annenle o kadar övünme: baksana babama! Bak da, babamın nasıl tahammül ettiğini gör.

HASLAM. Analar, babalar iğrenç birer sahtekâr, bana sorarsan. Ama yine de lüzumlu insanlar, galiba.

SAVVY. Bill, sen insanı sinir edersin. Ben seninle kavga etmek istiyorum; sen istemiyorsun. Tabansızın birisin sen.

HASLAM. Kavganın ne faydası var? Eğer canım kavga etmek isterse, indiririm kafana yumruğu, olur biter.

SAVVY. (kollarını hırsla onun boynuna dolayıp, kullandığı sıfatları ateşli öpücüklerle noktaliyerek) Domuz. Budala. Salak. Şapsal.

HASLAM. Sevgilim.

Dışarda, yemek gongununun bir şeye çarptığı duyulur. Savvy ile Haslam hızla ayrılırlar. Immenso dağlı bir iskoç çete reisi kılığında içeri girer; gongu bir yuvarlak kalın, bir hokey sopasını da iki ağızlı, enli İskoç kılıcı olarak ellerinde tutmaktadır. Omuzlarına ekose bir seyahat battaniyesi atarak, kılığını daha da gerçeğe uydurmuştur. Campbeller Geliyor marşını söyliyerek uygun adım içeri girer. Yüzünde yarı kızgın, yarı eğlenen bir ifadeyle Mrs Etteen onu izler ve kanepeye oturur.

SAVVY. (hâlâ heyecanlı bir halde, Immenso'ya) Şapşaliko, şapşaliko! Şişko patates! (Yazı masasının üstünden bir cetvel kapar. Immenso hemen vuruşma vaziyeti alır.

Savvy bir hamle yapar ve hamlesini çelemiyen Immenso'ya cetveli saplar. Immenso ağır ağır ve ihtiyatla yere düşer). Vuruldu! vuruldu! Son nefesini verirken Mrs Etteen bulunsun yanında. Hadi gel, Bill. (Koşarak çıkar).

HASLAM. Harika! *(Savvy'nin arkasından koşar.)*

IMMENSO. *(zorlukla doğrularak)*

'Korkunç hamleden hiç bir yara almadan;

Ama soluk soluğa, James'in oğludur yerden doğrulan'.

MRS ETTEEN. Mr. Champnoon, lütfen bir dakikacık büyümek ve bana, yetişkin bir insan gibi davranmak lûtfunda bulunur musunuz?

IMMENSO. Madem yapmacıklı davranışları sürdürmemizde ısrar ediyorsunuz; size itaat etmekten başka çarem yok. *(Hokey sopasını, battaniyeyi ve gongu yere atar)* Elveda gerçek şeyler. Sizin yere düşünce çıkardığınız gerçek sesleri duymak ne güzel! İnsan oğlu orada, sizinle uyuyor. Edebî hava-cıva ise saygıyla ayaklarınıza sürünüyor, madam. *(Mrs Etteen'e en uzak düşen iskemleye oturur).*

MRS ETTEEN. Ama ayaklarıma sürünmediniz ki. Odanın ta öbür ucuna kaçtınız.

IMMENSO. Eğer size bir salon adamı gibi davranacaksam aramızda mesafe bulunması gerek. Bunu James'in oğluna tercih ettiğiniz anlaşıyor.

MRS ETTEEN. Salon adamlığıyla, henüz sizi içinde görmediğim oyun alanı arasında mistik bir bölge vardır. Bu, kadınlarla erkeklerin başbaşa, yalnız kaldıkları zaman buldukları bölgedir.

IMMENSO. *(huzursuz ve ciddî)* Açık yüreklilikle şunu hemen söylüyeyim ki, Mrs Etteen, o bölgede ben kapımın üstüne, 'İş Yok,' diye bir levha asmak zorundayım. Ben evliyim ve evliliği bir namus meselesi sayar, ciddiye alırım. Bunu, sizin evliliğe karşı olan tutumunuzu eleştirmek için söylemiyorum. Sadece, tutumlarımızın bir-

birine zıt olduğunu belirtmek için söylüyorum. Bu bakımdan, size bir salon adamı gibi davranmama izin vermenizi rica edebilir miyim?

MRS ETTEEN. Pek tabii, elinizden gelirse.

İkisi de susarlar. Mrs Etteen sessizliğe sükûnetle tahammül eder. Immenso ise tedirgin olur.

IMMENSO. (*nihayet*) Salon adamlığının zor yanı da, konuşma olmayınca başka yapacak şey bulmakta.

MRS ETTEEN. Tabii ya. Hadi, Mr Champernoon, şu saçma utangaçlığınızı bir kenara bırakın da, tabii erkeklerle kadınların başbaşa kaldıkları zaman yaptıkları gibi davranın canım. Hadi, benimle ağız kavgasına girişin, bana kur yapın; insanca bir davranışta bulunun. Beni ısıtacak ve bir kenarda kalmış olmaktan kurtaracak bir söz söylemek için araştırın ruhunuzu.

IMMENSO. Ruhumu dikkatle araştırdıktan sonra, aklıma gelen biricik söz, son on beş gündür havaların çok iyi gittiğidir. Gerçi herkesin bildiği bir gerçek, ama aynı zamanda trajik bir gerçek.

MRS ETTEEN. Dile getirebildiğiniz biricik gerçek bu. Ama sizinle aramızda, dile getiremediğiniz - büyük bir kelime canbazı olan sizin bile dile getiremediğiniz - bir şey var.

IMMENSO. Meselâ ne?

MRS ETTEEN. Meselâ, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunma duygusu.

IMMENSO. (*ağır ağır*) Mrs. Etteen, bir hanımefendiye söyleyemeyeceğim bazı şeyler vardır. Bunlardan biri de, kendimi o hanımefendinin yanında tamamiyle emniyette hissettiğimdir.

MRS ETTEEN. Daha iyi ya işte! Gerçekten de benimle, bir fırıncıyla konuştuğunuz gibi konuşabilir misiniz?

IMMENSO. Zannetmem. Fırıncı, toplumun organik bir parçasıdır. Fırıncı olmasa ya ölür giderim; ya da sal-

yangozla beslenmek zorunda kalırım. Güzel hanımların - bunlara aşk kadınları diyebilir miyim? - Toplumun organik bir parçası olduklarına inanmıyorum. Aşk kadınları olmasa ölmem; Daha da serpilirim.

MRS ETTEEN. Aşk kadınları olmasa, aşk çocukları da olmazdı. Aşk çocuklarının da, aşk kadınları gibi, çok güzel olduklarına dikkat ettiniz mi?

IMMENSO. Gayrı meşru çocuklarla ilgili istatistikler -

MRS ETTEEN (*aceleyle*) Ben gayrı meşru çocuklar demedim, Mrs Champernoon: aşk çocukları dedim. Evlilik bağı içinde doğmuş aşk çocuklarının sayısı, evlilik bağı dışında doğmuş aşk çocuklarının sayısından çok fazladır; hiç değilse, ben öyle umuyorum. Ama ister evlilik bağı içinde, ister dışında olsun, aşk çocukları zaten pek azdır.

IMMENSO. Sizin dediğiniz cinsten çok güzel insanlar tanıdım. Onlara karşı önyargılı olabilirim, zira ben, heyhat! hiç de güzel bir insan değilim; ama o tanıdıklarımın bazıları korkunç birer alçaktı.

MRS ETTEEN. Yani müsriftiler, sefihtiler v.s öyle mi?

IMMENSO. İmkânlarım elverdiği kadar, ben kendim de biraz müsrifimdir. Hayır, eğer parasını ödeyemeyecekleri şeyler ısmarlayanlara hırsız denirse, ben onlara hırsız derim; onlara alçak derim, zira ödeme vaadleriyle kendilerinden yoksul insanlardan insafsızca ödünç para alanlar, benim gözümde alçaktırlar ve hiç şüphesiz, ister kadın olsun, ister erkek sefihtirler.

MRS ETTEEN. Ama yine de sevimli insanlardır. Seçkin bir mutluluğun merkezleridir onlar. Onlar, yaşayan aşk kaynaklarıdır.

IMMENSO. İşte ben de o yüzden nefret ediyorum onlardan. Aşk ve mutluluk gibi çok değerli şeyleri aşağılık hale getiriyorlar. Onlar yaşayan yüz karalarıdır.

MRS ETTEEN. Bu yüzden de siz, çirkin, pasaklı insan-

larla yakınlık kurmak zorunda kalıyor, kendiniz gibi çirkin çocuklar dünyaya getiriyorsunuz. Yalnız paradan, maddiyattan anlayan, bunlar uğruna da tamamiyle bayağılaşabilen çirkin ve becerikli insanların başarı kazandığı, buna karşılık soylu hayaller içinde yaşayarak hiç durmadan bu hayalleri gerçekleştirmeğe çalışan güzel insanların mahvolduğu, aşağılandığı bir dünya nasıl bir dünyadır? Ödünç para verecek kadar saf olanlar yalnız yoksullarken, yoksullardan borç almak onların hoşuna gider mi sanıyorsunuz? Tüccarlar tarafından sıkıştırılmak zevk mi veriyor sanıyorsunuz onlara? Aşk istedikleri zaman, onlara, ya bu aşkı çalmaları, ya da karşılığını bütün varlıklarıyla, özgürlükleriyle, nerdeyse bütün hayatlarıyla ödemeleri gerektiği söyleniyor. Onların kabahati midir bu şimdi? Doğru su bu mudur? Siz zeki bir adamsınız; profesyonel bir ahlâkçısınız. Bunda hiç bir kötülük yok mudur sizce? Bana dürüst bir cevap verin; vaaz vermeyin bana. Kendinizi sadece bir erkek, beni de sadece bir kadın olarak düşünüp, öyle cevap verin. Bunların baştan aşağı yanlış olduğunu hissetmiyor musunuz bazen?

IMMENSO. Profesyonel bir ahlâkçı olarak, buna karşı bir iddia ileri sürebilirim. Aynı kolaylıkla bundan yana bir iddia da ileri sürebilirim. İddialara değer vermem ben. İddiada bulunmak marifetini gösterebilenler için iddiaların bir değeri yoktur. Bir misyonere dinsel risale vermek faydasızdır.

MRS ETTEEN. Evet, bu konuda tartışmaya girmekle hata ettim. İnsan bu konuda tartışmaya girdiği anda haksız duruma düşüyor. Bu, tartışmaya sığmayacak kadar derin bir şey. Siz ne dersiniz deyin; ama bütün güzel insanların haksız, bütün çirkin insanların haklı olduklarını düşünebilir misiniz? Gerçekten buna inansaydınız, insanları güzel ve çirkin diye ayırabilir miydiniz?

IMMENSO. Ben dikkat ettim, sübjektif ve objektif insanlar var; ve-

MRS ETTEEN. Güzel sübjektif insanlar ve çirkin objektif insanlar mı?

IMMENSO. (*Mrs Etteen'in, tartışmada karşısındakini susturabilme yeteneğinin kendisinininkinden güçlü oluşu karşısında huzursuzluk duyarak*) Güzellik, nihayet bir zevk meselesidir. Kiminin yediği et, kimine zehir gelir. Birçok kimseler karımı güzel bulmazlar. Bunlar kuşbeyinlidirler; ama istedikleri gibi düşünmek haklarıdır.

MRS ETTEEN. (*vekarla*) Mr. Champernoön, yoksa sizinle cinsiyet meselesini tartıştığımı mı zannediyorsunuz?

IMMENSO. (*afallıyarak*) Peki - şey - Peki, ama Allah-aşkına! başka ne tartışıyoruz ki?

MRS ETTEEN. Ben güzelliği tartışıyorum; güzellik de bir zevk meselesi değil, kültürlü insanlar arasında hiç kimsenin, üzerinde görüş ayrılığına düşemeyeceği bir olgu meselesidir. Milo Venüsü'nü, ya da Praxiteles'in Hermes'-ini çirkin bulacak kültürlü bir insan gösterebilir misiniz? Bir tek insan gösterebilir misiniz ki -

IMMENSO. Beni güzel bulsun, değil mi? Bir tane bile gösteremem.

MRS ETTEEN. Ben sizden çok daha beterlerini gördüm, Mr Champernoön. (*Immenso teşekkür makamında eğilir*). Siz Balzac'a çok benziyorsunuz; Rodin'in yaptığı Balzac heykeli ise, dünyanın en büyük heykellerinden biridir. Halbuki dünyayı insanla doldurmağa yarayan şu cinsel çekiciliğin güzellikle hiç bir ilişkisi bulunmadığını; gözlerimizi güzelliğe açmamızı sağlaması gerekirken, gözlerimizi çirkinliğe kapamamızı sağladığını göremiyor musunuz? Çirkin manzaralarla, çirkin sesler, çirkin insanlarla dolu bir dünyaya katlanmamızı mümkün kılan budur. Milo Venüsü ha varmış, ha yokmuş, sizin için hepsi bir, zira barda içki sunan hanım size onu unutturabilir. Ben

bu gibi çekiciliklerden söz etmiyorum; bu çekicilikler evlilik tuzakının yeminden ibarettir; görevini bitirdiği anda kaybolur, gider. Siz genç kız olarak, ana olarak, nine olarak, ya da onlara lââyık erkekler olarak gerçekten de güzel insanlar görmediniz mi hiç? Mr Granville - Barker'ın piyesindeki beyefendinin 'cinsiyet tarlası dünya' dediği cinsten bir dünya yerine, böyle güzel insanlarla dolu bir dünya istemez misiniz? Eşrefi mahlûkatın maymunlardan ibaret olduğu zamanki dünya, eşrefi mahlûkatın - çoğu maymun kadar çirkin de olsa - erkeklerden meydana geldiği şimdiki dünyadan daha kötü değil miydi yani; değildi demeye cesaret edebilir misiniz? Karıncalarla arılar çalışkandır diye, cicidir diye hepimizin karıncalara ve arılara benzememizi ister misiniz?

IMMENSO Kendim de bir insan yaban arısı olduğum için, tarafsız bir görüş ileri süremeyeceğim.

MRS ETTTEEN. Yo, işi şakaya getirip kaçamazsınız öyle Mr. Champernoon. Kendinizi savunun bakalım! Benimle flört etmeniz için sizi ayartmağa çalışacağımı sanmıştınız; şimdi görüyorsunuz ki, sizi güzellik dinine getirmeğe çalışıyorum.

IMMENSO. Bu yönünüzü daha da tehlikeli buluyorum. Beni kafaca saptırabilirsiniz; ama öteki hususta, kimse baştan çıkaramaz beni. Ben flört edemem. Zampara dediklerinden değilim ben.

MRS ETTTEEN. Siz mi flört edemezsiniz! Mr Champernoon, siz İngiltere'nin en uslanmaz flörtüsünüz; hem de en kötü cinsinden. Siz dinlerle, geleneklerle, politikayla, en kutsal ve en önemli şeylerle flört ediyorsunuz. Siz Kilitseyle, Orta Çağla, evlilik sorunuyla, hatta pisboğazlık ve ayyaşlık gibi en iğrenç mesleklerle flört ediyorsunuz. Bu sorunlar üzerine yaptığınız her tartışma, değersiz bir kadınla cilveleşmeye benziyor; bu kadına büyük bir ustalıkla en tatlı iltifatlarda bulunuyor, meşru sevgililerinizi

kıskançlıktan deli ediyor, çatlatıyorsunuz; ama bunu yaparken asla ciddi değilsiniz. İltifatlara boğduğunuz o kadının pahalı incilerine, cici süslerine duyduğunuz hayranlığın arkasında, o yaratığın etinin, kanının size verdiği iğrenme duygusu saklı. Siz entellektüeller safi flörtünüz. Hizmetçilerle, sütçü kızlarla, kabare şarkıcılarıyla flört etmeniz, sizleri bağışlardım; ama iğrenç, kart cadalozlarla flört etmeniz ve bu işi, sırf bu cadalozlar vaktiyle kralların, yeryüzündeki bütün zorbalara metresleriydiler diye yapmanız alçaklıktır.

IMMENSO (*Kızarak*) Bu kinayele bana yüklenmek istenen suçu reddederim. Ben liberal eğilimli oldum; Protestan eğilimli oldum; ateist eğilimli oldum; Puritan eğilimli oldum. Kiliseyi ve Orta Çağ savunmakla, Puritanizmi reddedip, Tanrı'nın varlığını kabul etmekle çok şey kaybedebilirdim.

MRS ETTEEN. O halde para ve şövalyelik payesi kazanma isteği diye bir mazeretiniz bile yok demektir. Bu kötü, bu eskimiş, bu fersude şeylerle sırf şeytanlığınızdan; hayranlık uyandırma isteği sizde doğuştan var olduğu için flört ettiniz.

IMMENSO. Bu kurumların kötü ya da köhne olduğunu kabul etmiyorum. Eski olduklarını kabul ederim; ama eskilikleri de onların hiç değilse çürük malzemeye yapılmadıklarını ispatlar.

MRS ETTEEN. Zulüm eskidir. Kölelik eskidir. Ağgözlülük, hırs, salgın hastalık, taun, kıtlık hep eskidir. Onlar da çürük malzemeye yapılmamıştır. Çürük malzemeye yapılmamış olmaları iyi olduklarını mı gösterir? Ben sizin kadar zeki değilim, Mr Champnoon; ama sizin o iskambil kartlarından yapılmış harikulâde evlerinizi hayranlıkla seyredilemek istediğimiz için sizi odada usul usul dolaşmağa zorlamamış olsak, atacağınız ilk sert adımda bu harikulâde evlerinizin çökecek olduğunu görebili-

yorum. İğrenç bir zorbalık karşısında bir yerinize iğne batmış gibi ciddileştiğiniz zaman çok kere sert bir şekilde inen ayak sizin ayağınız olmadığına göre; ve -

IMMENSO. Eh, yeri göğü sarsan böyle bir ağırlığa da hangi yapı dayanır?

MRS ETTEEN. Gövdenize denk alaycılığınız, sizi birçok tartışmada zor durumlardan kurtarmış olsa gerek.

IMMENSO. İtiraz ederim. Alaycılığımı sırf neşeli bir hava yaratmak için kullanmışımdır. Aslında bu alaycılığımdan kendim de memnun değilimdir. (*Mrs Etteen'in yanına oturur*). Bununla birlikte yine de geçmişi savunuyorum ben. Benim köklerim geçmiştir: sizin de öyle...

MRS ETTEEN. Köklerim geçmiştir, umutlarım gelecektedir.

IMMENSO. Geçmiş de gelecek kadar ebediyetin bir parçasıdır. Geçmiş nankörlükten sakının; minnet besleyin. Minnet nedir? Sinikler, minnetin, gelecekteki lütuflara bir yatırım olduğunu söylerler. Birçokları der ki: 'geçmiş minnet duyamayız, çünkü geçmişten bir beklediğimiz yoktur.' Ama geçmişin lütuflarını bize hatırlatacak hafızamız olmasaydı, geleceğin lütuflarına inanç besleyemedik. Ben ki, Kilise'nin cinayetlerini en aşağı sizin kadar bilirim, neden Kilise'yi tutuyorum? Kilise'nin insanlar için yaptıklarından ötürü değil, insanların Kilise için yaptıklarından ötürü. Kilise bize bir ihsanda bulunmadı; bizden ihsanlar aldı. Ben Kilise'yi, Michelangelo onun tapınaklarını boyadığı için seviyorum. Siz ise, Kilise'nin tapınakları Michelangelo'yu boyamadığı için Kilise'yi sevmiyorsunuz. Kilise Michelangelo'yu boyamış olsaydı!... Onu lekelemiş olsaydı!.. Michelangelo'nun boyanışını, John Huss'ün yakılışıyla, Giordano Bruno'nun, Jan d'Arc'ın yakılışıyla birlikte Kilise'nin cinayetleri arasına koymaz mıydınız?

MRS ETTEEN. Doğrusu kelime oyunlarınıza diyecek yok; çok hoş. Ne var ki, Michelangelo'dan söz ederken, yarısı tanrı sayılacak kadar büyük bir adamdan söz ediyorsunuz. Kilise'den söz ederken, kendilerine rahip, papaz adını takan ve çirkin siyah cüppeler giyerek bizleri yarısı tanrı olduklarına inandıрмаğa çalışan bir alay sıradan adamın sözünü ediyorsunuz. Michelangelo onlar için resim yapmadı: benim için, benim ve sizin gibi insanlar için yaptı. Resimlerini bizler seyredelim diye yaptı; onun ihسانlarını alan Kilise bizleriz. Bach, Beethoven bizler için bestelediler; Fidyas, Rodin bizler için yaptılar heykellerini; şairler bizim için söylediler şiirlerini; bizim için peygamber oldu filozoflar. Onlara borçlu bulunduğumuz bağlılığı, Devlet ve Kilise olarak örgütlenip, aktörler gibi, olduklarından başka türlü görünme amacıyla kılık değiştiren küçük avukatlardan, politikacılardan, papazlardan ve serüvencilerden meydana gelmiş pis çetelere göstermekle, nankörlüğü, sadakatsizliği asıl siz ediyorsunuz. O pis çetelerin üyelerinin gözleri camdandır, ama görme numarası yaparlar; kulakları sağırdır, ama evrenin musiksini duyuyormuş gibi görünürler. (*Mrs Etteen susar. Immenso, istiğrak halindeki bir rahibe gibi gözlerini dikmiş, önüne bakmaktadır*). Dinliyor musunuz? (*Immenso cevap vermez*). Biliyorum. Bütün bu konuştuğlarımızı nasıl toparlayıp, bir makale haline koyacağınızı düşünüyorsunuz şimdi.

IMMENSO. (*dalgınlığından birden bire kurtularak*) Tövbeler olsun, bunu düşünüyorum. (*Selâmlar*) Touché

MRS ETTEEN. Plait 'il?

IMMENSO. Bir eskrimci, hasmının kılıcının kendisine dokunduğunu bildirmek için böyle der. Evet: bu kere hamleniz hedefi buldu. Ama niye bunları bir makale haline sokmayayım? Bu benim mesleğim.

MRS ETTEEN. Bir eylem haline soksanız ya. Şakacık-

tan değil de, ciddî olarak adam öldürenler gibi siz de meselâ, birini öldüremez misiniz?

IMMENSO. Ben öldürmeğe hazırım. Belki böbürleniyorum sanacaksınız; ama Hamlet gibi ben de, ecel beni çağırdığı zaman hayatımı hiçe sayarım. Ama kimseyi öldürecek olmadığıma göre - ya da kimseyi öldürecek olmadığıma göre diyeyim - demek ki, ecelimiz bizi çağırıyor.

MRS ETTEEN. Ah evet: ben de sizin kadar korkağım, ben de sizin kadar nafileyim: bunu bilmiyorum sanmayın. Sebebini söylüyeyim mi size?

IMMENSO. Söyleyin de desem, söylemeyin de desem nasıl olsa söyleyeceksiniz.

MRS ETTEEN. Çünkü bizler henüz, elimizi kolumuzu bağliyan şehvet düşkünlüğünden, hamlıktan, bayağılıktan, ve kör inançlardan iyice yakamızı kurtarabilmiş değiliz de ondan. Bunları tüketecek, bunlardan uzun ömürlü olacak ve şimdiki çağda nasıl ekmeğimizi sağlamağa zorlanıyorsak, bütün bunlar içimizde öldükten sonra, yeryüzünde manevî bir gelecek sağlamak için de aynı şekilde zorlanacak kadar zamanımız olmadı bizim. Yeteri kadar uzun değil ömrümüz -

IMMENSO. (*irkilerek*) Nasıl! Siz de mi şu 'Metuşelah'a Dönelim'cilere katıldınız? Bütün konuştuklarınız, kayın biraderlerimden kapma delice fikirlerden mi ibaretti?

MRS ETTEEN. Ah, o kadar erkek kafalı bir erkeksiniz ki, Franklyn Barnabas'ın bunu benden kapmış olabileceği aklınıza bile gelmiyor. Frank benimle tanışmadan önce size bundan hiç bahsetmiş miydi?

IMMENSO. Madem bu konuyu açtınız şimdi, söylüyeyim: hayır; ne var ki, bunu ilk ortaya atan Conrad'dı; sizin ise onun laboratuvarında çalışmadığınız muhakkak.

MRS ETTEEN. Conrad bu fikri Weismann'dan aldı, ama o da Weismann gibi bu fikrin kapsadığı geniş

alanı hiç bir zaman göremedi. O sadece bu fikrin bilimi nasıl etkilediğini gördü: bilimin gerçekte ne olduğunu daha yeni yeni keşfetmeğe başladığı bir sırada öleceğini biliyordu ve yetmişinde ölen insanların tecrübelerinin toyluk damgasını taşıyan bir yığın yanlıştan ibaret olduğunu henüz keşfetmişti. Conrad'ın elinde bu büyük inancın sadece iskeleti vardı; ama o iskeleti etlendiren Franklyn oldu. Onun o iskelete koyduğu eti, kendi etinden çıkararak yapan ise bendim; yani kadın. İşte Franklyn'le olan ilişkim budur. Clara'nın, Franklyn'le benim aramda bulunduğunu söylediği entrika da bu ilişkidir.

IMMENSO. (*büyük bir ciddiyetle*) Ben Clara'nın yerinde olsaydım, buna entrika değil, karısına güvenemeyen erkeğin trajedisi derdim. /

MRS ETTEEN. Franklyn, Clara'nın aklının ereceği her şeyi anlatır ona. Daha fazlasını anlatmağa kalktı mı, Clara bunları bir şamar gibi suratına çarpar onun. Clara beni kıskanıyor; kıskanmakta da yerden göğe kadar haklı.

IMMENSO. Peki ama, Franklyn aranızdaki ilişkinin mahiyetini, daha doğrusu, büyük inanç adını verdiğiniz şeye duyduğunuz ortaklaşa ilginin mahiyetini neden anlatmıyor Clara'ya? Gayet masumca bir şey bu.

MRS ETTEEN. Siz eve gidip de karınıza, beni çok ilgi çekici bulduğunuzu ve başlangıçta odanın ta öbür ucuna kaçtığınız halde, son beş dakikadan beri nerdeyse kucağında oturmakta olduğunuzu anlatacak mısınız?

IMMENSO. (*anlaşılmaz bir nida çıkararak yerinden fırlar. Sonra, büyük bir nezaketle*) Affınızı dilerim, Mrs Etteen. (*Mrs Etteen'den uzağa oturacak olur, sonra hatasını düzelterek yine eskisi gibi Mrs Etteen'in yanına, ama daha tertipli oturur.*)

MRS ETTEEN. İlginizi dürüst bir yoldan çektim, de-

ğil mi? Bir tane bile aşağılık oyuna baş vurdum mu; bir tanecik kadın hilesi yaptım mı?

IMMENSO. Siz bir tanecik kadın değilsiniz, Mrs.

MRS ETTEEN. Tıt! tıt! tıt! Kelime oyunları yok, şaka yok, kaçamak yok. Oyunu faullü mü oynadım, faulsüz mü?

IMMENSO. Çok büyük bir balık yakaladınız, Mrs Etteen; ama yakaladığınız balığı da hakettiniz. Büyük bir onur duyarak, size hayran olduğumu bildiririm (*Mrs Etteen'in elini öper*). Büyük bir onur duyarak, diyorum ve bunu bütün kalbimle söylüyorum. Bununla birlikte, bundan karıma bahsetmiyeceğimi de biliyorum. Bu onurlu bir davranış olur mu?

MRS ETTEEN. Bunu fazla dert ediniyorsunuz kendinize. Edebiyat dehalarımız arasında, karınızın, en iyi kitaplarını sizin en iyi kitaplarınızdan biraz daha fazla zevkle okuduğu bir yazar yok mudur acaba? Ama karınız bunu söylemez size. Şimdi bu onursuzluk mudur, yoksa sadece bir lütuf - İncil'in dediği gibi - merhametli bir lütuf mudur?

IMMENSO. İnşallah öyledir.

MRS ETTEEN. Her iyi eş, kocasının hep hevesli kalmasını sağlamak için bir iki sadakatsizlikte bulunmalıdır. Evli kişilerin, kendileri için dünyada yalnız bir erkek, ya da yalnız bir kadın varmış gibi numara yaparak evlilik ilişkilerini koparana kadar zorlamaları öyle acıklı ki, ağlamamak için ister istemez gülüyoruz buna. Ama hepimiz üç yüz yıl yaşadığımız zaman, böyle budalalıklar yapmıyacağız.

Bu konuşmanın nasıl sona erdiğini bilmiyorum; zira Immenso Champernoon'un Mrs Etteen'le olan serüvenini sonuna kadar izlemedim; bir şeye varmış olduğunu da sanmıyorum.

**YAŞLI BİR
İHTİLAL
KAHRAMANININ
ÖLÜMÜ**

E, Balwick'li Koca Joe Budgett de - Yiğit Joe - öldü nihayet. Sosyalist hareketin kaybettiği emektarlar arasında onun kadar tipik olanı enderdir. Onu hepimiz tanırız; zira her birimizle bir sefer muhakkak kavga etmiştir; ama onu kaybettiğimize üzülmeyen bir kişi var mıdır acaba içimizde? Geçen Perşembe sabahı Balwick'te, şiddetli bir sulu sepken altında, yoksul bir işçinin kalıntıları ucuz çam ağacından tabutu içinde, Robert Blatchford'un H.M Hyndman'ın, Sydney Webb'in, Harold Cox'un, Jaurés'in (Jaurés, Enternasyonal'in bu kıdemli askerine son görevini yapmak için özel olarak Paris'ten kalkıp gelmiştir) ve benim, Mr. Gerald Balfour'un, Lord Landsdowne'in omuzlarında son istirahatgâhına taşınırken bu gösterişsiz cenaze törenine tanıklık edenler, herhalde kendi kendilerine, birbirinden bu kadar ayrı fikirleri olan, sosyal mevkileri itibariyle ondan çok uzak insanların takdirini kazanmış bu adamın kim olduğunu sormuşlardır.

Joseph Budgett iri yarı bir adamdı; 90'ında bile öldüğünde bu yaştaydı- hiç de hafif siklet değildi. Tabutunu taşımak için omuz verdiğim zaman kalbim sıkışır gibi oldu; ama itiraf ederim, mezarın başına vardığımızda zaval-

lı Joe daha da ağırlaşmış gibi geldi; çünkü hiç birimiz bu işe alışık değildik, üstelik tabutu taşıyanlar arasında kaytarıcılar çoktu: meselâ Harold, on adım attıktan sonra, sulu sepkenden ıslanmamak için tabut örtüsü altına sığınmaktan başka bir şey yapmadı; Jaurés'le Hyndman işlerine bakacaklarına, Fransızca tartışıp durdular; en münasebetsiz anda kendilerini tutamayıp gülen son derece sempatik edebî dehaları taklit eden Blatchfort, bastırmağa çalıştığı kahkahası yüzünden öyle sarsılıyordu ki, yolda yürürken, onun sarsıntısından Joe'nun kemikleri takırdıyordu; ama bu kemiklerin taşınmasına hiç bir yardımcı dokunmuyordu Blatchfort'un; Webb'le ben olmasaydık (her zamanki gibi eylem Fabianlar'a kalmıştı) Joe Budgett asla mezarına varamıyacaktı, zira Gerald Balfour ile Lord Landsdowne omuzlarını tabutun altına doğru dürüst sokamıyacak kadar ilerdeydiler.

Lord Landsdowne, dinsel tören yapılmayacağını (zira Joe uzlaşmaz bir ateistti) öğrenince epey afalladı; ama yine de mezar başında çok dokunaklı bir konuşma yaptı. 'Bu adamın, yetmiş yıllık faal politik hayatında,' dedi, 'Kendi sınıfı için durmadan çalıştığı bu yetmiş yıl içinde, ne Liberaller safında, ne de Emeği ve Sosyalizmi temsil ettiklerini iddia eden başıbozuklar arasında, kendi dürüst karakterinin aradığı biricik destek olarak o lekelenmemiş prensip saflığını, o bozulmaz ruhu, her türlü tavizci birleşmeyi küçümseyen o mutlak doğruluğu bulamamış olması, onun meslek hayatının trajik bölümlerinden biriydi. O, Muhafazakâr Parti'ye açık bir düşman diye bakardı; ama açık bir düşmanı, sahte ve yarım yamalak bir dostu haklı olarak tercih ederdi; işte bu yüzden biz, kuramsal bakımdan onun onayını hiç bir zaman kazanamadıysak da, bizim için bundan çok daha değerli olan bir şeyi her zaman elde ettik: onun, uygulama alanındaki desteğini.'

İşte üzerinde o kadar önemle durulan kaza, Blatch-

fort'un başına tam bu sırada geldi. Bu kaza akşam gazetelerinde bire bin katarak anlatıldı. 'The Clarion'ın editörünün kendini tutamayıp, birdenbire boşandığı, mendiliyle yüzünü kapadığı gerçi doğrudur; gerçi, mezarın başından aceleyle uzaklaşırken, gözleri yaşlarla bulandığı için mezarının küreğine takılarak düştüğü de doğrudur; ama ne mezarın içine yuvarlandığı; ne de sonradan tabutun üstündeki plâketin bir damga gibi onun her hangi bir tarafında iz bıraktığı görüldü. Kapitalist basın pek tabii ki, politik bir hasmını küçük düşürmek, onun cenaze törenini alaya almak gayreti içindedir; ama bu Kapitalist basın, züppe Londralılara özgü o soğuk şakacılığını göstermek için bir cenaze töreninden başka şeyi vesile etseydi, daha iyi bir zevk örneği ortaya koyardı diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Öbür konuşmalar bütün Emekçi gazetelerde tam metin halinde yayınlandığı için, ben burada hepsini anlatmayıp, sadece, bedava cenaze törenlerini Belediye Sosyalizmi programının bir ana maddesi yapmaları konusunda Webb'in ilerici Belediyelere verdiği öğütün tamamıyla içten ve pratik olduğunu, hiç de 'The Deptford Times' gazetesinin iddia ettiği gibi hafifçe gizlenmiş bir top-tan politik kırım tehdidi olmadığını belirtmekle yetineceğim.

Mezar başı konuşması yapmayışımın sebebinin, Mrs Budgett'in bana, kocasını öldürmek için elinden geleni ardına koymayan bir adamın şimdi onun mezarı başında konuşmasının ölüye hakaret olacağını, benim sesimi duyar-sa Joe'nun tabutu içinde yüzünü öbür tarafa çevireceğini söylemiş olmasından ileri geldiği şeklindeki bir gazete haberi, bir sürü anlaşmazlığa yol açtı. Gerçi Mrs Budgett'in böyle söylediği, benim de onun isteğine uyararak konuşma yapmadığım doğrudur. Ama kocasının cenaze törenini Fabian Cemiyeti'ne bir saldırı vesilesi haline getirdiği için

Mrs Budgett'a çatan üç Emekçi gazete, onun sözlerini tamamiyle yanlış yorumlamışlardır. Mrs Budgett'in Fabian Cemiyeti'ni düşündüğü yoktu. Ben gerçekten de bir seferinde Joe'yu öldürmeğe çalışmıştım; bu iş yıllarca önce olduğu ve -Mrs Budgett asla affetmemekle birlikte- Joe beni çoktan affettiği için, şimdi olayı olduğu gibi anlatmak suretiyle günahımın kefarecini ödememde bir mahzur olmasa gerek.

O sıralarda gencecik bir Sosyalisttim; bir bahar günü, yeryüzü dört bir tarafta yeşerir canlanırken koca Budgett'in ölmek üzere olduğu haberini alınca, hayatımda ilk -ve son- olarak üzüntüden boğazıma bir yumruk tıkanı, Sonradan bu haberlere alıştım, zira Joe ölmeğe 75 yaşında başladı ve -Sosyalist Kongrelerine katıldığı zamanlar dışında- bir daha yatağından hiç çıkmadı. Ama, dediğim gibi, o sıralarda çok genç bir üyeydim ben; yaşlı ihtilâl kahramanını toprak olmadan önce bir kere görmeyi çok istiyordum. Bu isteğimin bir sonucu olarak, haberi aldığımdan bir kaç gün sonra kendimi Joe'nun Balwick'teki kulübesinde, Mrs Budgett'e kocasının benimle görüşecek kadar kuvvetli olup olmadığını sorarken buldum. Mrs. Budgett, Joe'nun gücünün yerinde olmadığını, kalbinin çok zayıf olduğunu, en ufak bir heyecanın ya da en ufak bir gürültünün onu öldürebileceğini söyledi. Ama benim büyük bir hayal kırıklığına uğradığımı görünce, kocasının fena halde canının sıkıldığını, yanında biraz oturmanın ona belki de iyi geleceğini ekledi ve Joe'yla hiç konuşmayacağıma, gürültü yapmamağa dikkat edeceğime söz veririm beni onun yanına bir süre için bırakacağını söyledi. Hevesle söz verdim. Mrs Budgett o eski meşe kulubenin yüksek eşiklerine takılmayayım, ya da kapıların alçacık üst sövelerine kafamı vurmuyayım diye beni uyararak, bense her kapıda, birini yapmaktan kaçınayım derken ötekini yaparak, birlikte Joe'nun yanına vardık.

Öyle sanıyorum ki, Mrs Budgett'in o zaman bile ben-de, kocasına çok düşkün bir kadın olduğu izlenimini bıraktığını söylemenin tam yeridir şimdi. Gerçekten de onun, Joe'ya koca gibi alışılmış bir şey gözüyle bakmadığını sanıyorum. Mrs Budgett çok çalışmış, çok üzüntüler çekmiş bir kadındı; zira Joe'ya ve beş kişilik ailesine yalnız kendi alın teriyle bakmak zorunda kalmıştı. Joe, çocukken bir takke kalıpçısının yanına çırak girmiş, çalışmış çabalamış, zanaati öğrenmişti; ama Shelley'nin 'Queen Mab'i ve 'Men of England'ıyla Thomas Paine'in 'The Age of Reason'mı içine alan, ellenmekten kirlenmiş, kararmış bir kitap eline geçtikten ve Beyaz Şapkalı Adam diye tanınan ünlü Hatip Hunt'ın (*) bir konuşmasını dinledikten sonra, takke kalıpçılığını bir yana bırakıp, bütün işlerini sadık karısına emanet ederek hayatını halkın dâvasına adamıştı; sadık karısı da ona hiç bir zaman yokluk çek-tirmemişti. Zamanla zanaatini tamamiyle unutmuştu Joe; zira hatırlarım, bir seferinde William Morris o alışıl-gelmiş tarzıyla damdan düşercesine, Joe'ya, "Takke kalıpçı-sı nedir allasen?" diye sormuştu da, Joe birden bire şaşırarak, takke kalıpçılığının, fıçıcılığın bir dalı olduğunu söylemişti. Joe'nun zanaatini unutuşunun bir sonucu olarak, Mrs Budgett çamaşırcılık yapmak, hem de ölesiye çalışmak zorunda kalmıştı. Ne var ki, Mrs Budgett çalış-maktan yılan bir kadın değildi; ona asıl ağır gelen, beş çocuğun beşinin de kaderin garip bir cilvesi olarak, babalarının aleyhine dönmeleriydi. Çocuklar düzenli olarak kiliseye giden, dinlerine bağlı, para kazanmakta becerikli birer adam olmuşlar ve babalarıyla aralarındaki çekiş-meyi, annelerine paraca yardım etmemek için bir bahane saymışlardı; kazandıkları paranın, babalarını teşvik yo-

(*) İngiliz Politikacısı, Henry Hunt (1773-1835), Orator Hunt diye tanınmıştır.

lunda boşa harcanmasını istemediklerini ileri sürüyorlardı. İşte böyle, küçük bir aile içinde bile epeyce üzüntülü, çekişmeli zamanlar olmuştu.

Biz içeri girdiğimizde Joe yatağında uzun oturuyordu; ilk gözüme çarpan ve beni hayran bırakan şey, Joe'nun bir arslan yelesini andıran bembeyaz saçları, kasları yarım yüzyıl boyunca nutuk çekmekten iyice gelişmiş sımsıkı kapalı ağzı, açık alnı, duru kırmızı yüzü ve bir kidedinin cesur, keskin bakışlı gözleri oldu. Elimi candan, kuvvetle sıktı ve halâ gür bir ses tonuyla (zira henüz, Amsterdam'daki Uluslararası Sosyalist Kongresi'ndekilerin kulaklarını da, yüreklerini de parçalayan o hışırtılı ve titrek ton gelmemişti sesine) bana, 'Nihayet karşımda, işçi sınıflarının eski ve denenmiş dostu George Bernard Shaw'u mu görüyorum? Nasılsın bakalım, George?' dedi.

O sıralarda henüz eskimiş olmadığım ve işçi sınıfıyla ilgili olarak yüreğimde, yerlerine daha akıllı başında insanlar gelebilmesi için, bu sınıfı toptan kaldırmak istediğinden başka bir duygu taşımadığım halde, Joe'nun içten insanlar gelebilmesi için, bu sınıfı toptan kaldırmak iste ve daha pantolonum sandalyeye değmeden, bir anılar seli içine gömüldü gitti.

'İhtilâlcilikteki çıraklığımı,' dedi, '1832'deki Reform Kanunu Tasarısı'na karşı mücadelede yaptım.'

'Karşı mı?!' diye bağırdım.

'Tabii ya, karşı,' dedi. 'Yaşlıyım, ama o kapitalist terzi Place'in -şu gönülsüz Radikal haşarattan biri işte- orta sınıflara oy hakkı tanınıp da, işçilere oy hakkı tanınmaması için o rezilce komployu nasıl kurduğunu hatırladıkça, hâlâ kanım kaynar. Reform Kanunu Tasarısına karşı İngiltere'deki bütün kürsülerde konuştum. Bizzat Wellington Dükü bana, genellikle ihtilâlcileri onaylamadığını, ama memlekette benim gibi bir kaç tane daha yürekli bu-

lunsa çok memnun olacağını söyledi. Ondan sonra, halk meselenin köküne inmesin de, kralları, papazları, özel mülkiyeti ortadan kaldıramasın diye, milletin gözünü boyamak amacını taşıyan beş maddesiyle Şartizm ortaya çıktı. Bütün Şartist liderlerin ne mal olduklarını ortaya çıkardım ve hepsinin hapishaneyi boyladıklarını, çıktıkları zaman da kendilerini destekleyen bir tek kişi bulamadıklarını görmek mutluluğuna erdim. Onların arkasından ortaya Bright'la Cobden çıkıp, işçilerin önüne Serbest Ticaret afyonunu atarak onları, asıl çıkarlarını gerçekleştirme yolunda ilerlemekten saptırdılar. Bright'la Cobden'i ve ucuz ekmek yalanlarını teşhir ettim; eğer sözlerime kulak verilseydi, hiç bir İngiliz ekmek ihtiyacı duymazdı bir daha. Daha sonra, kanun kitaplarımıza birer kara leke olarak geçen kanunlar -yoksulların karılarının ve çocuklarının fabrika cehennemlerinde alçakça sömürülmesini kabul eden, düzenleyen, meşru hale getiren Fabrika yasaları getirildi. Ben bu kanunlara karşı savaş alanına atılınca, işverenlerin bizzat kendileri benim haklı olduğumu söyleyerek, açtığım kampanyada Tanrının bana yardımcı olmasını dilediler. Onun arkasından, 1832 Reform Tasarısı'ndan daha beteri, 1876 Kanun Tasarısı geldi; bu tasarının bütün amacı, parlamentonun halkı soyan vampirleri değil de, doğrudan doğruya halkı temsil ettiği yalanını daha rahat yutturmak için, birkaç işçiye göz boyama kabilinden bir avuç oy hakkı vermektir. Gözümün üstündeki şu yara izi, bu Kanun Tasarısına karşı konuştuğum sırada yediğim bir taştan kalmadır; ama ne çare!... Her şeye rağmen Tasarı kanunlaştı. Tasarının kanunlaşması kapitalistlerin cesaretini arttırdığından, çocuklarımızı zindana tıkar gibi okullarda okutmak, onları boyun eğmeğe alışık kişiler haline gelecek biçimde eğitmek ve onlara kendi kanlarını emen kişilerin çıkarları uğruna daha kölece çalışmayı öğretmek için, Eğitim Kanunu'nu çıkar-

dılar. Buna karşı konuşmaktan sesim kısıldı, bir ay hiç konuşmadım; ama bütün halk candan ve yürekten beni tuttu. Bütün iki yüzlülüklerde olduğu gibi, bu da bir Tavizle sonuçlandı. Ama Tanrıya şükür -hani Tanrıya inandığımdan değil, ağız alışkanlığıyla söylüyorum- ben hiç bir zaman taviz vermedim; hiç bir zaman da vermiyeceğim. Okul denilen zindanlara karşı beni desteklemediği için, Enternasyonal'den ayrıldım. Tam da zamanında ayrılmışım, zira Enternasyonal'in kendisi tavizin daniskası olup çıkmıştı - yarısı Sendikacılıktan, yarısı da Marx - Harry Marx değil, hani bilirsin, Karl Marx - adında eşi menendi görülmemiş koca bir hilekârın kendi özel oyunundan ibaret - bir Almanla, bir Yahudi arasındaki taviz: «Ne Şamın, şekeri, ne Arabın zekeri.» Derken, Paris Komünü'ne sıra geldi, ama bu da Paris halkının kuduz köpekler gibi öldürülmesinden başka bir işe yaramadı, zira o zaman da işaret ettiğim gibi, bu komün yerel kalmış, bütün dünyayı temsil edeceğine sadece bir şehri temsil etmişti. Paris Komünü'nü izleyen kırım, bütün çalışmalara on yıl kadar sekte verdi; on yıl sonra Sosyalizm bütün o eski hataları, bütün tavizciliğiyle - göz boyayıcı ödle Şartistlerle, kapitalistlerin halka rüşvet olarak verdiği oy haklarını kullanmak tenezzülünü göstererek; başlarında otokratik kan çibanları olduğu halde orta sınıfları ileri sürerek - yine ortaya çıktı. Kısa zamanda Hyndman'ın iç yüzünü anladım ve Morris'le birlikte Sosyalist İttifakına girdim. Ama Morris de bozuk çıktı: onun bütün derdi, şiirlerini -hani şu 'John Bull's Earthly Paradise' ve ona benzer başka süprüntüleri The Commonweal'de yayınlayabilmek için bizim üç beş kuruşumuzun üstüne oturmaktı. Nihayet, İttifak'ı onun aleyhine çevirip, 'The Commonweal'i elinden aldım; işte asıl o zaman ne mal olduğunu gösterdi; bizi meteliksiz bıraktı. Onun yüzünden kira ödeyemedik; gazeteyi çıkaramadık. Böylece bu işten de bir şey çık-

madı. Onun arkasından 1885 Reform Kanunu Tasarısı sunuldu. «Bu Tasarı, seçmen kayıt fişlerine göre oy vermeyi kaldırıp, herkesin oy vermesini sağlayacak mı?» diye sordum. «Hayır» dediler. «Boş verin öyleyse,» dedim ve bu Tasarı aleyhinde görülmemiş konuşmalar yaptım; kamu oyunu tahrik ettim. Ne var ki, işçilerin şevki kırılmıştı bir kere; koyun gibi boyun eğdiler. İşte o zaman yatağa düştüm ve 1889 Rıhtım Ameleleri Grevi'ne kadar da bir daha yataktan çıkmadım.'

Joe'nun hangi tarafı tutacağını bilemediğimden, balta'yı taşa vurmamak için uyanık davranıp, 'Grev seni çöştürdü, değil mi?' diye iki tarafa da çekilebilecek bir soru sordum.

'Yatakta yatıp da, John Burns gibi bir dönegin halkı yoldan çıkarmasına göz yumabilir miydim?' dedi. 'Ah, ne iğrenç bir alçalıştı o! Ne aşağılık bir kölelik gösterisiydi! Hür doğmuş adamların, gök gürlemesi gibi kükreyerek emeklerinin bütün ürününü isteyecekleri yerde, saat başına altı peni ücret dilenmeleri ne iğrençti! İşte, Burns'ün sahte Sosyalizmi'nin ancak bu kadar olduğu, daha ilk denemede meydana çıktı. Saat başına altı peni!.. Zaten ben başka türlüünü beklemiyordum. Francis Place'in, Fergus O'Connor'ın, Bronterre O'Brien'in, o ikiyüzlü Hristiyan Sosyalistler'in, George Odger'le Charles Bradlaugh'un ve perde arkasından ip oynatan o Almanların - Bebel'e Liebknecht'in iç yüzlerini nasıl anladıysam, Burns'ün de iç yüzünü daha baştan anlamıştım. Onların hepsi de bir alay sahteci, bir alay fırsatçı, bir alay tavizciydi. Hiç biri doğru, hiç bir dürüst değildi. Rıhtım işçileri Grevi, Manning'in Papalık makamına, Burns'ün de İl Genel Meclisi'ne getirilebilmesi için, Manning'le John Burns arasında düzenlenmiş bir komplodan başka bir şey değildi. O günden sonra, dilimin döndüğü, kalemimin yettiği kadar, Burns'ü halkın davasından uzaklaştırmağa çalışmam

gerektiği kararını verdim. Battersea'de ona karşı Sosyalist muhalefeti - gerçek Sosyalist muhalefeti - örgütlüyorum; gelecek seçimlerde, Albert Palace'in bütün sıralarını silme Muhafazakâr seçmenler doldurduğu zaman, Burns'ü kapı dışarı edeceğiz.'

'Demek ki, Muhafazakârlara çalışıyorsun sen, öyle mi?'

'Delikanlı: Bütün ömrümce Torie'lere karşı çıktım; ama bir Torie'den daha çok nefret ettiğim bir şey varsa, o da bir haindir.'

'Bütün İşçi ve Sosyalist liderleri hain mi?'

'Hain mi? Bu düşünce de nerden geldi kafana? Lider olmaları gereken ve halk aklını başına devşirdiği zaman da olacak olan bir sürü sağlam adam var. Ama kendilerini lider diye öne süren adamlar - grevleri örgütleyen, oy simsarlığına çıkıp seçim kazananlar - hep haindirler; hepsi de fırsatçıdır onların. Başarısız denilen adamlar, Sosyalist hareketin şahitleri halk için herkese karşı çıkanlar - dikkat et, sözüme bak, herkese karşı, diyorum; işte onlar var ya, onlar... Gerçek adamlar onlardır; halkın davasına kendilerini gerçekten adanmış olanlar, ihtilâlin yüzünü ağartanlar onlardır.'

Sustu ve karısının, benimle birlikte geldiği zaman getirdiği bardaktan bir yudum aldı. Bunu tıpkı, sesi kısılmakta olan bir konuşmacının, kürsüde duran bardaktan su yudumlayışı gibi yaptı. Joe'nun tarihsel anıları günümüze kadar gelip dayandığı için, artık konuşacak şeyi kalmamıştır diyordum; ama o birden bire tarihi bırakıp, ahlâk öğütleri vermeğe girişti.

'Bak bana!' dedi, 'seksenime giriyorum; ama halk için kanamaktan, kürsüde aşırı yorulmaktan illet sahibi olan kalbim hariç, demir gibiyim. Demir gibi oluşum, yeşilaycılığımdan ileri geliyor. Niye yeşilaycıyım ben? Çünkü içki yerine halkın davasına ant içmişimdir; içki yerine

halkın davası benim için bir kamçılayıcı olmuştur; içki yerine halkın davası ısıtmıştır beni. Ben hiç prensiplerim için para aldım mı? Asla!.. Sömürücü sınıflar kaç kere bana paraca yardımda bulunmayı teklif etmişlerdir. Ama kimseden bir kuruş kabul etmemişimdir ben.'

Dilimi tutamayıp, 'Karın hariç,' dedim.

Bir an iyice afalladı. Sonra, anlatılmaz bir vekarla, 'Asla,' dedi. 'Pis bir yalan bu; bunu sana kim söylediye, kuyruklu bir yalan atmış. Karımın halkı ezenlerden bir metelik aldığını -kendi alın teriyle kazanmadığı bir kuruşu bulunduğunu- bana ispat et, bir daha onun yüzüne bakmam.'

Biraz isteksiz, 'Benim söylemek istediğim bu değil,' dedim; zira Joe'nun, benim söylemek istediğim şeyi anlamadığını farketmiştim; ayrıca, daha açıklayarak söylesem bile, bunun bir şeyi değiştireceğini sanmıyordum. Ne var ki, o yaratılıştan kötü bir dinleyici olduğu için, soluk aldırılmadan devam etti zaten.

Dokunaklı bir şekilde, 'Karım benim için değer biçilmez bir pırlantadır,' dedi. 'Ama ben de onu politik hayatın kavga ve gürültüsünden hep uzak tutmuşumdur. Gerçi bu benim belimi büktü; ama hiç değilse onu koruyabildim.' Bu sırada Joe gözünden süzülen bir damla yaş kuruladı. 'Şu sırada,' diye devam etti, 'orta sınıf kadınlarına oy hakkı verip, benim karımı oy hakkından yoksun bırakmak için komplo kuranların bulunduğu aklıma geldikçe, yatağımdan bir delikanlı gücüyle kalkıp buna karşı, tıpkı 1832'de olduğu gibi savaşılabileceğimi hissediyorum.'

'Senin prensibin ya hep, ya hiç,' dedim.

Gözleri parlayarak, çın çın öten bir sesle, 'Öyle,' dedi. 'Ya hep, ya hiç.'

'Eh,' dedim, 'Hep'i elde edemeyeceğin apaçık ortada

olduğuna göre, sen Hiç'in propagandacılığını yapmış oluyorsun: yani, aslında bir Nihilistsin'

'Nihilist kelimesinden utanmıyorum,' dedi. 'Nihilistler benim kardeşlerimdir.'

'Konuyu değiştirmek için soruyorum,' dedim: 'kalbinin gerçekten de o kadar kötü bir durumda olduğu, ani bir gürültünün seni öldürebileceği doğru mu?

'Doğru ya,' dedi gururla. 'Şu Liebig Özü'nün (*) durduğu bardağı yere devirsen, çıkardığı gürültü beni öbür dünyaya yollar.

Çevreme bakındım. Dededen kalma bir pandüllü saat, sessizlik içinde tıkır tıkır çalışıyordu; zira lafını edince onu hatırlayan Joe, şimdi Liebig Özü içiyordu; hem bir şey içip, hem konuşmak ise Joe'nun bile yapamayacağı bir işti.

Ayağa kalkarak, 'Mr Budgett,' dedim, 'ben bir Nihilist değilim; sen hayatta kalıp işleri berbat ettiğin sürece de hiç bir şeyin yapılamıyacağı inancına vardım. Onun için, haydi bakalım, yallah!' Böyle diyerek, dededen kalma saati yere devirdim.

Saat bütün ağırlığıyla yeri öpene kadar tıkırdamağa devam ederek, korkunç bir gümbürtüyle düştü. Yaptığım işten dehşete kapılarak, ölüm döşegindeki adama korkuyla baktım. Ama Joe ölmedi. Ölmek şöyle dursun, hatta yatağından fırlayıp, 'Ne... yiyorsun be?' diye haykırdı.

Yapılacak en iyi işin, pencereden atlayıp sıvışmak ve dosdoğru istasyonu tutmak olacağına karar verdim. Erte-

(*) **Baron Justus von Liebig'in (1803-1873) bulduğu bir preparat. Sığır etinden elde edilir; etteki tuzları ve madenleri çok konsantre olarak içinde bulunduran, ama gluten, jelâtin ve yağ ihtiva etmeyen, yorgunluklara karşı dinrenç sağlayıcı bir özdür.**

si gün, saatin tamir masrafı olarak ona 2 İngiliz lirası -birikmiş bütün param bu kadardı- yolladım. Ne var ki, Joe, saatten vazgeçebileceğini, ama izzeti nefsinden vazgeçemeyeceğini anlatan otuz sayfalık bir mektupla parayı geri yolladı.

Mrs Budgett'in, cenaze töreninde konuşmamı istemeyişinin sebebi işte budur.

İlerleyen yaşım dolayısıyla karakterim yumuşadığı için, Joe'yu öldürmeğe kalkışmamın bir hata olduğunu itiraf ederim. İnsan yaşamalı ve yaşatmalıdır. Joe bu olaydan ötürü bana asla gazez beslemediği gibi, bu olaydan her zaman büyük bir neşe içinde söz açmış ve her seferinde, niyetimin ciddî olmadığı, sırf onu güldürmek için bu işi yaptığımı inancında olduğunu belirterek sözünü bağlamıştır.

İşçi hareketini, Kadınlara Oy Hakkı Verilmesi ile ilgili Kanun Tasarısı aleyhine çevirmek için giriştiği çabaların, Joe'nun ölümünü çabuklaştırdığına şüphe yoktur. Joe, bu çabalarında kendi tarafına çektiği insanlar arasında bir de Kontes bulunduğu için gurur duyardı. Oy hakkına sahip olabilmek için, bir milyonluk mala sahip bulunmak gerektiği halde, meclise bir tane de olsa, kadın sokmakla yolu açabilecek her Kanun Tasarısını destekleyeceğimi söylediğim için, Joe bir seferinde küplere binmişti. İbsen'in Brand'ına yakışır bir ateşlilikle, 'Yap hep, ya hiç!' demişti.

Egemen sınıflar, halkın tembelliğinden, budalalığından, cahilliğinden, yoksulluğundan, dar görüşlülüğünden, kör inançlarından, ahlâk kusurlarından yararlanarak, onları köle haline tutuyorlar. Ne var ki, Joe'yu bu yollardan köle yapamadılar. Joe enerjikti, zekiydi; bir çok bakan kadar, okumuş bir adamdı; yeteri kadar (karısı tarafından) besleniyor, giydiriliyor, barındırılıyordu; geniş görüşlülüğü, bütün insanların mutluluğunu kapsıyordu; ate-

istti; ahlâkça hemen hemen kusursuzdu. Bununla birlikte egemen sınıflar Joe'yu mutlak ahlâk ilkeleriyle, bin tane kelepçenin bir sokak çapkınıını bağlayabileceğinden çok daha sıkı bağladılar.

Eh, mutlak ahlâk ilkelerinin işlevi de budur zaten; o bakımdan, Joe'yu kınamamak gerek.

S E R E N A D

(*Müzik Magazini'nden, Kasım 1885*)

Kırkıncı doğum yıldönümümü, Beckham'daki evimin ün kazanmasına sebep olan amatör tiyatro temsillerinden biriyle kutladım. Her zamanki gibi tarafımdan yazılan piyes, üç perdelik bir Azeri oyunuydu; olay ise, genç bir İranlı Prens olan kahramanın, sihirli bir boruya sahip bulunması üzerinde dönüyordu. Eserlerimi herkes çok yakından tanıdığı için, hareket öğeleri üzerinde uzun uzadıya durmayacağım; okura sadece, ikinci perdenin önemli bir özelliğinin, kötü niyetli bir peri tarafından mıkna-tıs taşından bir dağın içine kapatılan Prens'in sihirli boruyu öttürmesiyle, bir şenliğin yarıda kesilmesi olduğunu söylemekle yetineceğim. Kendi alayımın bandosundan bir kornocuyu, boruyu öttürmesi için tutmuştum; kornocu sahnede değil, sesin çok uzaklardan geldiği izlenimini yaratabilmek için alt katta, holde duracaktı.

Eğlence gayet güzel başladı. Benim piyeste oynamıyacağım öğrenilince, tabii, hayal kırıklığına uğrayanlar oldu; ne var ki, hem ev sahibi, hem de oyun yönetmeni olarak çifte görevim bulunduğu için beni mazur görmelerini rica ettiğim zaman, konuklarım mazeretimi neşeleri kaçmadan kabul ettiler. Salondaki en iyi yerde gü-

zel Linda Fitznightingale oturuyordu. Onun yanibaşındaki, kendime ayırdığım yeri, 12. Alay'dan Porcharlester adında, tenor olarak ileri sürmek cesaretini gösteremediği kadınımsı bariton sesini, geçer akçe diye yutturabilecek kadar müzik istidadı bulunan genç, sevimli bir subay (küstahça) işgal etmişti.

Linda'nın müzik sevgisi bağınazlığa vardığından, Porcharlester'in biricik işe yarar tarafı ona Linda'nın gözünde, daha sağlam tarafları olan, daha olgun erkeklere oranla bir üstünlük kazandırıyordu. Fırsat bulur bulmaz sohbetlerini bozmağı kafama koydum. Bu fırsatı buluncaya kadar epeyce zaman geçti; zira evimde verdiğim temsillerde her şeyin yerli yerinde olmasını bizzat sağlamayı bir kural haline getirmişimdir. Nihayet, kadın kahraman rolüne çıkan Miss Waterloo, telâşımın kendisini sınırlendirdiğinden şikâyet ederek, salona gidip rahatıma bakmamı rica etti. Ricasını seve seve yerine getirip, hemen Linda'nın yanına gittim. Ben yaklaşırken, Porcharlester ayağa kalktı ve, 'Gidip de sahne gerisine bir göz atayım; tabii, oyuncu olmayanları kabul ederlerse,' dedi.

Ondan kurtulacağıma sevinerek, 'Ah, hiç şüphesiz,' dedim. 'Yalnız, Allahaşkına sakın bir şeye elini süreyim deme. En ufak bir aksaklık-'

Porcharlester benim sözümü keserek, 'Pekâlâ,' dedi. 'Ne kadar sınırlı olduğunu bilirim senin. Ellerimi ceplerimden hiç çıkarmıyacağım.'

O gidince, Linda, 'Size böyle saygısızlık etmesine göz yummamalıydınız, Albay Green,' dedi. 'Sahne gerisinde elinden bir kötülük çıkabileceğini de sanmam onun.'

'Çocuk, çocuktur,' diye cevap verdim. 'Porcharlester, yaşlı bir adam olan General Johnston'a da aynı şekilde davranır. Sizin müzik çalışmalarınız nasıl gidiyor, bakalım?'

‘Şimdi Schubert’le doluyum. Ah, Albay Green, siz Schubert’in serenadını bilir misiniz?’

‘Ha! şu cici parça. Zannederim şöyle bir şey olacaktı. Didilidam, diidili-dam, diidam, didilidaydiy.’

‘Evet, az çok buna benziyor. Mr Porcharlester söyler mi, bu parçayı?’

‘Söylemeğe çalışır. Ne var ki onun üstünlüğü yalnız hafif şeylerdedir. Ciddî bir duygu, duygu derinliği, olgunca bir anlayış gerektiren hiç bir şeyde-’

‘Evet, evet. Mr Porchalester’i uçarı bulduğunuzu biliyorum. Bu serenadı seviyor musunuz?’

‘Hımm! Doğrusunu isterseniz- Siz seviyor musunuz?’

‘Bayılıyorum. Rüyalarım giriyor. Son üç gündür hep onunla yaşıyorum.’

‘İtiraf ederim ki, bu parça bende öteden beri az raslanır güzellikte bir müzik eseri izlenimi bırakmıştır. Küçük oyunumuz bittikten sonra, umarım bize bu serenadı, ona lâyük güzellikteki sesinizden dinletirsiniz.’

‘Ben mi söyleyeceğim! Ah, buna cesaret edemem. Ah, işte Mr. Porcharlester. Bize serenadı söylemesi için kendisinden söz alacağım.’

Porcharlester, edepsizce bir yılışkanlıkla, ‘Green,’ dedi, ‘seni boş yere telaşlandırmış olmıyayım, ama sihirli boruyu öttürecek olan herif görünmedi henüz.’

‘Allah Allah!’ diye bağırdım. ‘Tam saat yedi buçukta burada olmasını emretmiştim. Gecikirse oyun berbat olur.’

Linda’dan bir iki kelimeyle özür dileyip, yanından ayrıldım ve acele hole indim. Boru orada, masanın üstünde duruyordu. Porcharlester beni savmak için rezilce bir oyuna başvurmuştu. Tam geri dönüp, Porcharlester’den bir açıklamada bulunmasını istemeğe hazırlanırken, bandocunun sazını sabah provasında orada bırakmış, kendisinin ise henüz gelmemiş olabileceği aklıma geldi. Ama çağırduğım bir uşak bana bandocunun askerce bir dakik-

likle tam yedi buçukta geldiğini, emirlerime uyarak kendisinin salona bitişik yemek odasına alınıp, bir bardak şarap ve bir sandviçle orada bırakıldığını söyledi. Demek Porcharlester beni kandırmıştı. Uşak görevinin başına dönerek beni holde bütün öfkemle yalnız bıraktığı sırada, masanın üstünde duran pırıl pırıl pirinç saz merakımı çekti. Çevremdeki cansız eşya arasında bu boru bana, sessiz ve hareketsiz olmakla birlikte, sanki korkunç bir sese gebeymiş de, bilinçli bir varlık gibi, içinde sakladığı sesi dile getireceği zamanı bekliyormuş hissini verdi. Usulcacık masaya sokuldum ve işaret parmağımla sazın valflerinden birine ihtiyatla dokundum. Biraz sonra valfı dibine kadar bastırmak cesaretini gösterdim; Tık etti. Yemek odasından gelen bir sesle irkilip suç işlemişim gibi geri çekildim. O sırada suflörün çingırağı çaldı. Bu, kornocunun boruyu öttürmeğe hazırlanması için verilen bir işaretti. Bandocunun odadan çıkmasını utanç duyarak ve sazıyla çocuk gibi oynadığımı farketmemesini dileyerek bekledim. Ama dışarı çıkmadı bandocu. Merakım ve telâşım arttı ;acele yemek odasına koştum. Asker, orada, masanın bir ucuna kapanmış, horul horul uyuyordu. Önünde beş tane boş şarap şişesi duruyordu. Omuzundan yakalayıp, şiddetle sarstım onu. Homurdandı, yüzüme sarhoş nefesini üfledi ve yine sızdı kaldı.

Öfke içinde, bu isyanından ötürü onu kurşuna dizdireceğime yemin ederek, koşa koşa hole döndüm. Çingırak yine çaldı. Bu ikinci işaret, borunun öttürülmesi için verilmişti. Sahne bekliyordu. O sıkışık anda, piyesi mahvolmaktan kurtarmak için ancak bir yol bulabildim. Sazı yakaladım, ufak ucunu ağzıma soktum ve bütün gücümle içine üfledim. Boşuna nefes tüketmiş oldum! Tek bir ses bile çıkmadı. Cığerlerimi zorlamaktan başım dönmeğe, cilalı saz terden ıslanan ellerimden kaymağa başladı. Çingırağın telaşlı çın çınları uğursuz sessizliği tekrar boz-

du. O zaman alçak sazı yakaladım, ciğerlerimi iyice şişirdim, ağıza gelen tarafını dudaklarıma iyice dayadım, nerdeyse dişlerimle dudaklarımı ezecek kadar bastırdım ve hırsla tükürdüm içine. Korkunç bir boru sesi yeri göğü inletti. Kulaklarım sağır olacak sandım; lâmba şişeleri zangırdadı; portmantonun rafından konukların şapkaları yağmur gibi döküldü; asker, zor uyanmış da, kalk borusunun son sesine ancak yetişebilmiş gibi, yalpa vura vura odadan çıkarak, merdiven başına üşüşen konukları esas vaziyetinde karşılarken, ben zonklayan şakaklarımı ellerimle bastırıyordum.

X X X

Bu olayı izleyen üç ay içinde, bir ustadan korno ötürme sanatı üzerine dersler aldım. Öğretmenimin, orta sınıfın aşağı tabakasından olanlara özgü terbiyesi ve korno sesinin bütün öteki sazlar içinde insan sesine en çok benzeyen saz sesi olduğunu o bozuk diliyle hiç durmadan tekrar edişi, bana usanç veriyordu; bununla birlikte işinin ustası ve dürüst çalışan bir adamdı; bense, komşulardan gelen şikâyetlere rağmen, sebatla çalışıyordum. Nihayet, öğretmenime, bir arkadaşım için solo çalacak kadar ilerleyip, ilerlemediğimi sorabilecek hale geldim.

'Albayım,' dedi, 'size doğrusunu söyleyecek olursam, dudığınız bu işe doğuştan yatkın değil: hiç değilse, henüz değil. Sonra, çok da şiddetli üflüyorsunuz. Bana sorsanız, efendim, bu iş için bütün kaslarınızı harekete geçirmenize hiç lüzum yok; ses tonu bozuluyor. Arkadaşınıza hangi parçayı çalmayı düşünüyordunuz?'

'Bana öğretmeniz gereken bir parçayı; Schubert'in serenadını.'

Gözlerini açarak bana baktı ve imkânsız der gibi başını iki yana salladı. 'O parça bu saz için bestelenmemiştir, efendim,' dedi. 'İmkânı yok çıkaramazsınız o parçayı.'

'O parçayı hiç yanlışsız ilk çaldığım gün, ücretin dışında cabadan bir beş İngiliz altını kazanacaksın.'

Bu teklif onun şüphelerini dağıttı. Zorlu çalışmalarından sonra bile, serenadın icrası bana hâlâ güç ve ters geliyordu. Ama en sonunda başardım.

Öğretmenim, beş İngilizce cebine indirirken, 'Ben sizin yerinizde olsaydım, Albayım,' dedi, 'bu parçayı kendime saklar, arkadaşşıma daha kolay bir şey çaldım. Yarım saatlik çalışmadan sonra burada fena çalmıyorsunuz, ama ben yanınızda olmayınca o kadar kolay çıkarmıyacağınızı göreceksiniz.'

Hikmetini ancak şimdi anlayabildiğim bu imayı önemsemedim bile. Ama o sırada, uzun zamandan beri tasarladığım, Linda'ya serenad yapabilmek amacımı gerçekleştirme hevesiyle tutuşuyordum. Linda'nın Park Lane'deki evinin yeri ve durumu serenada çok elverişliydi; evdeki uşaklardan birini de, beni yolla ev arasındaki ufak gezinti bahçesine alması için, önceden rüşvetle kandırmıştım. Haziran sonlarında, Lindanın, sosyete hayatının yorgunluklarını çıkarmak üzere bir akşam için evinde kalıp, dinleneceğini öğrendim. Aradığım fırsat çıkmıştı. Saat dokuzda kornomu bir yol çantasına koyup arabayla Marble Arch'a kadar geldim, orada arabadan inerek, gideceğim yere yürüye yürüye vardım. Porcharlster'in. 'Merhaba Albayım!' diye seslenen sesini duyarak donakaldım. Bana soru sormasını istemediğim için, ondan önce davranmanın akıl kârı olacağını düşünerek, ben ona nereye gittiğini sordum.

'Linda'yı görmeğe gidiyorum,' diye cevap verdi. 'Bu akşam evde yalnız olduğunu ima etti bana dün gece. Bu gibi şeyleri sana hiç çekinmeden anlatıyorum, Albayım; sen şerefli bir adamsın, Linda'nın da ne kadar iyi bir insan olduğunu bilirsin. Ona tapıyorum. Sadece sesimden

değil, benden de hoşlandığını bir bilsem, İngiltere'nin en mutlu erkeği olurum.'

'Hoşlandığı şeyin sesin olmadığına eminim,' dedim.

Elime sarılarak, 'Teşekkür ederim,' dedi, 'bunu söylemen ne büyük bir incelik; bununla birlikte, söylediğin şeyi gerçek kabul ederek gururlanmağa cesaret edemiyorum. Ona baktığım zaman başım dönüyor. Bana en sevdiği parçanın, Schubert'in serenadı olduğunu söylediğinden bu yana o kadar zaman geçtiği halde, hâlâ cesaret edip de bu serenadı söyleyemedim Linda'ya, biliyor musun?'

'Neden? Bu parçayı söylemeni istemez mi?'

'Dedim ya; onun önünde şarkı söylemeğe cesaret edemiyorum; halbuki o hep ister durur benden bunu. Şu kahrolası serenadı kıskanıyorum âdeta. Ama onu memnun etmek için yapmıyacağım şey yoktur; nitekim, yarın gece Mrs Locksly'nin Konser Salonunda bu parçayı söyleyerek ona bir sürpriz yapacağım. Parçayı birinci sınıf bir üslûpla söyleyebilmek için ne zamandır dersler alıyorum, it gibi çalışıyorum. Eğer kendisiyle karşılaşırsan, sakın ağzından bir şey kaçırma bu konuda. Sürpriz yapmak istiyorum.'

Porcharlester'i bir günlük farkla geride bıracağım için sevinçten kabıma sığamıyarak, 'Linda'nın yapacağın sürprizden irkileceğine hiç şüphem yok,' dedim. Yanımda getirdiğim sazın, bir ustanın elinde çıkaracağı o melankolik, o tatlı, ağırbaşlı ve kudretli sesle boy ölçüşebilecek insan sesinin, Porcharlester'inkinden çok daha üstün bir ses olması gerektiğini biliyordum. Ayrıldık; Porcharlester'in, Linda'nın evine girdiğini gördüm. Bir iki dakika sonra bahçede, bulunduğum karanlık köşeden bakıyor, açık pencereye yakın oturan ikisini seyrediyordum. Konuşmalarını duyamıyordum. Porcharlester hiç gitmeyecek gibi geliyordu bana. Gece ayazı hafif tertip hissettiriyordu kendini; yerler ıslaktı. Saat, onu -onu çeyreği- on

buçuğu vurdu- nerdeyse eve dönmeğe karar verecektim. Linda'nın piyanoda çaldığı bir iki parça sıkıntımı dağıtmasaydı, dayanamazdım. Nihayet ayağa kalktılar; o zaman konuşuklarını duymağa başladım.

'Evet,' dedi Linda, 'gitme zamanınız geldi.' Onun fikrine ne kadar yürekten katıldım! 'Ama bana serenadı söyleyebilirdiniz. Ben sizin için üç parça çaldım.'

'Fena halde soğuk almışım,' dedi Porcharlester. 'Söyliyemiyeceğim. İyi geceler.'

'Ne saçma! Hiç de soğuk algınlığı belirtileri yok sizde. Her neyse, bir daha bunu rica etmiyeceğim sizden. İyi geceler, Mr Porcharlester.'

'Bana gücnmeyin,' dedi Porchalester. 'Bu parçayı benden, belki sandığınızdan da yakın bir zamanda dinleyeceksiniz.'

'Ah! bunu çok manidar bir şekilde söylediniz. Sandığımdan da kısa zamanda!.. Eğer bana bir sürpriz hazırlıyorsanız, sizi affederim. Yarın sizi Mrs Locksly'nin Konser Salonunda göreceğimi umarım.'

Porcharlester, görüşeceklerini söyledi ve -zannederim plânını açığa vurmamak korkusundan olacak - telâşla ayrıldı. O gidince, Linda pencerenin önüne geldi, başını kaldırıp yıldızlara baktı. Onu seyrederken, sabırsızlığımı unuttum; dişlerimin takırtısı da durdu. Kornomu yol çantasından çıkardım. Linda içini çekti; pencereyi kapadı ve beyaz storu indirdi. Storu indiren elini görmek bile başlıbaşına, o güne kadarki çabalarımı gölgede bıraktıracabilecek bir ilham kaynağıydı. Linda pencerenin önünde biçimli oturduğu için, profilinin silüetini görebiliyordum. Beklediğim saat gelip çatmıştı. Park Lane'de hemen hemen çıt çıkmıyordu; Oxford Caddesindeki trafik gürültüsü, farkedilmeyecek kadar uzakta kalıyordu.

Başladım. Daha ilk notada, Linda'nın irkilip kulak kabarttığını gördüm. Tamamlanan ilk müzik cümlesi ona

çaldığım parçanın ne olduğunu anlattığı zaman, okumakta olduğu kitabı bıraktı. Sazımın ağıza gelen yeri buz gibiydi; dudaklarım üşümüş, kaskatı kesilmişti. Bu yüzden bütün dikkatime rağmen, en usta kornocuların bile her zaman kaçınamayacakları o biçimsiz, gürültülü sesler parçayı bir iki yerinde bozdu. Bununla birlikte, üşüdüğüm ve sinirli olduğum gözönüne alındıkta, oldukça başarılı sayılırdım. Çaldıkça açtığım için, son cümleleri ustaca bir ahenkle icra ederek, hattâ sondan bir önceki notaya tatlı bir titreklilik vermesi başararak, başlangıçtaki falsolarımın acısını kısmen olsun çıkardım.

Parçayı bitirdiğim zaman sokakta kopan alkış sesleri bana bir dinleyici kalabalığının toplanmış olduğunu ve oradan hemen savuşmamın düşünülemediğini anlattı. Kornomu yerine yerleştirdim, kalabalık dağılır dağılmaz gitmeğe hazır durumda beklemeğe başladım. Bu arada gözümlü stora vuran gölgeden ayırmıyordum. Linda şimdi yazı yazıyordu. Acaba bana mı yazıyordu? Ayağa kalktı; gölge dağıldığı için artık hareketlerini izleyemez oldum. Bir çingirak sesi duydum. Bir dakika sonra evin kapısı açıldı. Fıçı içine dikilmiş bir sarı sabır ağacının arkasına gizlendim; ama rüşvetle elde ettiğim uşağı tanıyınca, ona hafif bir ıslık çaldım. Elinde bir mektupla bana doğru yaklaştı uşak. Mektubu görünce yüreğim hızla çarpmağa başladı.

Uşak, 'Her şey yolunda, efendim,' dedi. 'Miss Linda size bunu vermemi söyledi; ama lütfedip evinize gitmeden önce açmıyacaktımsınız! Hevesle, 'Demek kim olduğumu anladı,' dedim.

'Zannederim, efendim. Hanımefendinin, çingırağı çaldığını duyduğum zaman tedbirde kusur etmeyip bu çağrıya başka uşağımın gitmesine zaman bırakmadan koştum; bana, «Gezinti bahçesinde bir bey göreceksin. Bu

mektubu kendisine veriver; ve hemen evine dönmesini rica et. Mektubu burada okumasın,» dediler.'

'Dışarıda kalabalık var mı?'

'Hepsi gitti, efendim. Teşekkür ederim, efendim. İyi geceler efendim.'

Ta Hamilton Place'e kadar koştum; oradan bir paytona atladım. On dakika sonra çalışma odamda, titreyen ellerimle mektubu açıyordum. Mektup zarfa konulmamış, üçe katlanmış, ve bir kenarı kıvrılmıştı. Açtım ve okudum

714, Park Lane, Cuma.

Aziz Mr Porcharlester,

(Durdum. Yani benim yaptığım serenadın şerefini ona mı veriyordu, Linda? Bundan daha önemli bir soru da, bana yazılmamış bir mektubu okumağa hakkım olup, olmadığıydı. Merak ve aşk bu önemsiz soruya üstün geldi. Mektup şöyle devam ediyordu.)

Benim, Schubert'in serenadına olan büyük sevgimde alaya alınmağa değer bir nitelikten fazlasını göremeyişinize üzüldüm. Sevgim belki de aşırıydı; ama sizin bunu anlayabileceğinize inanmasaydım, bu sevgimi hiç ifade etmezdim. Eğer bu sevgiyi yüreğimden tamamiyle silip attığınızı bilmeniz sizi hoşnut edecekse, lütfen şuna inanınız ki, bir daha bu serenadı içimden gülme ve acıma gelmeden dinleyemeyeceğim. Bir insan hançeresinin böylesine sesler çıkarabileceğine inanmazdım; sesinizi bana sandığımdan da çabuk dinleteceğinizi vaadettiğiniz zaman da, böyle bir temsil vereceğiniz aklımın köşesinden bile geçmemişti. Bundan başka söyleyebileceğim bir tek kelime var: Adieu. Randevularımdan vakit bulamıyacağım için, yarın sizi Mrs Locksly'nin Konser Salonunda görmek zevkine eremeyeceğim. Yine aynı sebepten ötürü, ne yazık

*ki, bu mevsimde sizi bir daha evime kabul etmek zevkin-
den de yoksun kalacağım.*

*Saygılarımla,
Linda Fitznightingale.*

Bu mektubu Porcharlester'e yollamakla onu boşu boşuna üzmüş olacağımı düşündüm. Ayrıca, korno öğretmenimin haklı olduğunu, dudağımın bu Fransız borusuna yatkın olmadığını da anladım. Bu sebeple korno çalmaktan vazgeçtim.

Linda şimdi benim karımdır. Karımın alınmasına sebep olabilecek herhangi bir davranışta bulunduğunu asla hatırlamadığına dair bana bir subay ve bir centilmen sözülle teminat veren Porcharlester'i niye defterden sildiğini, ara sıra Linda'ya sorarım. Sebebini bir türlü söylemek istemez.

**SURREY
TEPELERİNDE
BİR PAZAR GÜNÜ**

(25 Nisan 1888 tarihli Pall Mall Gazette'den)

Bendeniz anadan doğma cockney olmadığımından, köyle ilgili hususlarda kuruntularım yoktur. Bilek burkan eğri büğrü yollar; tozlu çitler; içlerinden köpek leşleri, kenarlarından hayırsız otlar, üzerlerinden zehirli sinek bulutları eksik olmayan hendekler; bir şeye işkence yapmakta olan çocuk kümeleri; asık suratlı, ağır işten beli çökmüş, vaktinden önce ihtiyarlamış rençberler; yabani yüzlü adamlar; korkunç kokular yayan gübre yığınları; hanları, mezarlıkları birbirine bağlayan kilometre taşlarından zincirler; uzaktaki bir telgráf direği, ya da işaret direği bana kurtarıcı trenin yakında bulunduğunu anlatıncaya kadar, bütün bu saydıklarımın yanından büyük bir sıkıntı duyarak geçerim ben. Köy yolundan demiryoluna kadarki uzaklığı aşmak demek, Doğa'nın İnsanoglu üzerindeki egemenliğinin hayvanlaştırıcı uyumsuzluğundan, İnsanoglunun Doğa üzerindeki egemenliğinin düzen ve uyanıklığına kadarki beş yüz yılı bir sıçrayışta aşmak demektir.

Bununla birlikte geçen hafta, arkadaşım Henry Salt'la karısının, 'gidip, pazartesiye kadar Surrey tepeleri ara-

sında', onların yanında kalmam için döktükleri dile «peki» demiş bulundum. Çeşitli konularda eşine az raslanır derecede bilgili ve kafası çalışan bir adam olan Salt, köy sevdalısıdır ve Farnham yolu üzerinde, Tilford denilen delikte bir evi vardır; ara sıra bu eve çekilir, o çevrede yetişen mantarlarla beslenir; bu yemek rejimini savunan ve ora havasının Londra'nın 'kapalı' havasına olan üstünlüklerini belirten makaleler yazar. Arkadaşım, Tilford'da bir gün kalmamın, köyden nefret eden beni, bir köy sevdalısı yapacağına kesinlikle inanıyordu; kendisi gezinti ve sohbet için aklı başında bir arkadaş -bir de, Thames Kıyılarında gezinmekle yetinecek kadar aklı başında bir adam olsaydı, ne iyi olurdu olduğu için, bu denemeye razı oldum; hatta beni Hindhead denilen, mazaraların güzelliğiyle tamamiyle haksız ün kazanmış bir tepeye çıkarmalarını ve bana Güney Kıyısı'nın, Portsmouth Yolu'nun (bu yolun Knightsbridge tarafını tercih ederim) yaylalarını, en önemlisi de, kendilerini ayartıp, kır gezintisine çıkararak birini öldürdükleri için idam edilen üç kişinin asıldıkları yeri göstermelerini bile kabul ettim.

Pazar sabahı, alışık olmadığım saatte, yedide kalkarak Waterloo istasyonunun yolunu tuttuğum zaman, Londra'da hava tertemiz, taptaze ve yağmursuzdu. Bir kitap açtım ve koskoca bir mezarlıkla, koskoca bir ordugâhı geçtikten sonra nihayet Farnham'a gelinceye kadar, istasyonlar arasında dışarıya hiç bakmadım. Şehir dışlarında hep olduğu gibi, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Tilford'a nerden gidildiğini sordum; altı kilometre dosdoğru yürümemi söylediler. Yanımda, Salt'ın köy cennetine olan güvensizliğini açığa vurarak arkadaşımın gücenmesine sebep olabilecek hiç bir şey getirmediğim için, şemsiyem yoktu; cennet de, pek tabii, bu yokluktan sonuna kadar yararlandı. Güney Kıyısı'nın yaylaları ne biçimdir bilmem; ama Surrey yolu üzerindeki yaylalar da,

ovalar da pes ettirdi beni. Farnham ile Tilford arasında aşağı yukarı yarım düzine tepe var; buna karşılık bir tane bile viyadük yok. Bu tepeleri ahlaya oflaya ayak uçlarıma basarak tırmanıyor, tepelerden aşağı topuklarımla fren yapa yapa iniyordum; her adımımı atışta, ayağımın kaygan ve vıcık vıcık çamurda bıraktığı derin iz, sıvı Hint zamkıyla doluyordu. Manzara yabanileştikçe yağmur da şiddetini arttırdı ve kitabımı kâğıt hamuru haline getirip kitap kapağının kırmızısını, yağmuru iyice içmiş gri caketime geçirdi. Suyu dayanıklı cinsten birtakım kuşların bir tarladan bana doğru kahkahaya benzer çığlıklar kopardıklarını görünce, insanların kuş vurmaya niye alışkanlık haline getirdiklerini anladım. Bu sırada yol bir çam ormanından geçiyordu; yerler ıslak yosundan muhteşem bir halıyla örtülüydü ve oradaki bir tabelada bu halıya basanların cezalandırılacağı yazıyordu. Sırf bu halıyı görmek için kırk kilometrelik bir yolculuk yapıp, sonra da bir beyefendinin hasisliği yüzünden ters yüzü dönmeğe değerdi hani. Bu arada caketimin kol ağzları bileklerime soğuk soğuk değiyordu. Bu soğuk dokunuşları asgariye indirmek için kollarımı iki yanıma acıklı bir tavırla sarkıtıp, dizlerime yapışan pantolonuma bakmak için başımı eğdim; aynı anda, şapkamın kenarından pantolonumun üstüne yarım litre yağmur suyuyla siyah boya döküldü. Buna güldüm hani falakaya yatırılan suçluların ikinci sopadan sonra bir gülüşleri vardır ya - işte öyle güldüm. Hint zamkı çığneyip, bata çıka ilerliyerek, bir iki mil daha gittikten sonra, çok güzel renkli yabancı otların bürüdüğü yatağında hızla akan çayın arka tarafında kalan bir köyün sınırına geldim; bir yandan arabayı çekerek çıkıp öbür yandan da arkadan iten arabayı frenlemek için ayaklarını direyen atlar azami güçlerini harcasınlar diye, Gotik kemer prensibine dayanılarak kurulmuş bir köprü bu çayın iki yakasını birleştiriyordu.

Ters bakışlarıyla, bana her hangi bir kelimenin taşıyabileceğinden çok daha açık bir ifadeyle, orada ne işim olduğunu soran bir tek adamdan başka kimsenin yaşamadığı duygusunu veren Tilford burası. Sonra, köy odası ile kilise arasında bir tepe daha tırmandım ve yağmurla rüzgârın hiç bir engelle karşılaşmadan üzerime son bir ke-re daha saldırdığı, yolun açıklık bir yerine çıktım. Salt, Tilford'da oturduğunu sanmakla yanılıyor; aslında Tilford'un epeyce dışında oturuyor. Henüz beni Londra'ya döndürecek dermanım varken geri dönmeyi düşünmeğe başladığım bir sırada, Salt, kapısının önünde 'İşte geldi!' diye bir sevinç çığlığı kopardı ve sanki görünüşüm mükemmeliş de, bu mükemmeliği sağlamakta en büyük şeref payı Tilford'a aitmiş gibi, tatlı tatlı gülümsedi. Az sonra, mutfağı, elbisemden çıkan buharlar dolduruyordu; bense, Salt'ın geleceği parlak bir şair olan kayın biraderinin, bedeni benimkine pek uymayan elbisesi içinde, ev sahibimin ora mantarları üzerinde yaptığı en son keşiflerle bilgimi genişletiyordum.

Elbisem çabuk kurudu. Akşamüstü, oldukça erken bir saatte elbisemi tekrar giydim ve takımı dört beş santim kadar çekmiş, ama sıcacık ve kupkuru buldum. Buna rağmen bir aksırık nöbetine tutuldum; Mrs Salt hemen bir şişe kâfuru çıkardı. Bu devanın gücünden haberim olmadığı için, tedbirsizlik edip bir kaşık dolusu içtim. Az kalsın ölüyordum; bununla birlikte, kendime geldiğim zaman, grip basilinin bundan paçayı kurtaramıyacağına iyice emin bulunmanın verdiği gönül rahatlığı içindeydim. Sonra, yağmur dindiği için, yürüyüşe çıktık ve bulutlu gökyüzü altında ıslak kömür tozu yığınları gibi duran tepeler arasından geçen yolu izledik. Gide gide, yaylanın tepesine kadar çıktık; burada çamurun yerini yumuşak kumlu toprakla, Kuzey Denizinden esen kuvvetli rüzgârın hemen kurutuverdiği süpürge çalıları aldı. Rüzgâraltı ta-

rafımıza düşen ve makineleri sökülüp götürülmüş bir su dağıtma havuzunu andıran Frensham Gölü'nün yüzü, her kuvvetli rüzgâr sağanağında baştan aşağı ürperiyordu. Aynı ürperti bana da geçti; manzaranın anlatılmaz ürkütücülüğü acaba onun üzerinde de bir etki uyandırdı mı diye, gizlice Salt'a baktım. Halbuki o buna alıştı; hatta eve döndüğümüz zaman, sabahleyin Hindhead'e bir gezinti yapmak için plân kurmağa bile başladı. Daha bu gezintinin lâfını duyar duymaz, yeniden bir aksırık nöbetine tutuldum. Kâfuruyu kesinlikle reddettim; bunun üzerine, ilâçlarının çeşidi hiç de kolay kolay tükeneceğe benzemeyen Mrs Salt, siyah frenk üzümü reçeliyle kaynar su getirdi ki, bu daha hoşuma gitti.

Ertesi sabah güneşi göreyim, kuş seslerini dinleyeyim diye saat sekizde kalktım. Ne var ki, onlardan erken kalkmış olduğumu anladım; Londra'ya dönene kadar da ne güneşi gördüm, ne de kuşları duydum. Rüzgâr kuzey-doğudan esiyor diye Salt sevincinden uçuyordu; rüzgâr o yönden esti mi, imkânı yok yağmur yağamazmış. Böylece, kahvaltıdan sonra, inekleri mamut, hendekleri Alp uçurumları gibi gösteren bir sis içinde tepelerin üzerinden Hindhead'in yolunu tuttuk. Sığınmağa elverişli en son yerden de iyice uzaklaştıktan sonra yağmur başladı. Salt, bu yağmurun hiç olduğunu; kuzey-doğu rüzgârının karşısında asla devam edemeyeceğini bildirdi. Halbuki yağmur devam etti. Salt'ın yol dediği, ama aslında hızla dolmakta olan çamurlu dağ seli yataklarından başka bir şey olmayan inişli çıkışlı yerlerden düşse kalka ilerledikten sonra, nihâyet (öteki tepelerden hiç bir ayrılığı bulunmayan) Hindhead'e vardığımızda, sisten, değil Güney Kıyısı'nı, birbirimizi bile göremiyorduk. Üç kişinin asıldığı yeri gördüm; ve ne yalan söylüyeyim, birisinin orada yaptığının cezasını çekmiş olduğunu düşünerek, kendi intikamım alınmış gibi memnunluk duydum.

Eve doğru yola koyulduğumuzda Salt neşe içindeydi. Kuzey-doğu rüzgârı varken yağmur yağabileceğini keşfetmek, kuyruklu yıldız keşfetmiş bir astronom kadar sevindirmişti onu. Mrs Salt'a gelince, o, benim bir başka gün yine gelmem gerektiği sonucunu çıkarmıştı. Yağmurunu hiç umursadığı yoktu; sanki anasından ördek olarak doğmuştu. Doğrusu, Mrs Salt'ın elbisesinin, aslında, ustalıklı bir biçimde değiştirilmiş bir mayo olduğundan şüphelenmeğe başlamıştım. Koyunlar bile başlarını göğze doğru kaldırıp şikâyetçi şikâyetçi meledikleri ve yanından geçtiğim bir ineğin postu, hayvana dostça bir şaplak indirdiğim zaman suları ta koltuğumun altına fıskıracak kadar suya doymuş olduğu halde, Mrs Salt son derece mutlu görünüyordu. Tepelerde dolaştığımız sürece Mrs Salt, köpeği Nigger'in yumuşaklığından başka lâf etmedi ve bütün bu süre içinde de Salt, Nigger'in koyunlara doğru her hareketini büyük bir titizlik ve endişeyle izlemekten bir an geri kalmadı. Eve vardığımızda elbisem, bir gün öncekinin üç misli su içmiş bulunuyordu. Onu tekrar giydiğim zaman, başka çare bulunamadığından çocuk yaştaki bir erkek kardeşten ödünç alınmış bir elbise gibi durdu üstümde.

Yemekten sonra Farnham'a yürüyerek dönüşümü anlatmağı gereksiz sayıyorum. Yağmur bütün gün yağdı; ama hiç değilse ben de Londra'ya yaklaşıyordum. Bir tatil geçirmiş, hava değiştirmiştim; bunların etkilerini on beş gün içinde üzerimden atabileceğime hiç şüphem yok. Eğer benim başımdan geçenler, şeytana uyacak her hangi bir Londralıyı, Surrey tepelerinin bahar zamanı çok güzel olduğu yalanına karşı uyarabilirse, çektiklerim boş gitmemiş olur belki.

KURU SIKI

(21 Kasım 1902 tarihli *The Clarion*'dan)

Bahtsız ve kepaze on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, çok güzel bir günde kendimi Como Gölünde buldum; bedenim İtalya güneşi ve İtalya renkleriyle ısınıyor; kafam ise bütün bu güzelliklerin karşısına çıkan insanî engeller üzerinde harıl harıl çılışıyordu.

İşte, her ulustan insanlara, ister onların yurdu olsun, ister olmasın, kendini bir yurt hasretiyle özleten İtalyanın güzelliği karşımdaydı. Bu güzellik milyonlar değerindedir, ama adil olana da, olmayana da, zengine de yoksula da bedava seyrettirir kendini. Bu güzellik gerçekten de kendi değerini o kadar küçümsemektedir ki, biz iskele kazıklarına sürtünerek yaşarken palamarımızı tutmak için Cadenabbia iskelesinde bekleyen İtalyan rıhtım işçisi -asında pek pahalı bir işçi de sayılmamakla- (zira bu aşağılık sanayi alanında Londralı bir dok işçisi altı İtalyan işçisine denktir) birlikte kendisi o kadar ucuz olmadığından- başını çevirip de bakmaz bile bu güzelliğe.

Rıhtımda vaporettoya binmeğe hazır güzel bir hanım duruyor; hanımın üstünde nefis bir dantel fistan - hani, kadınların kendi memleketlerinde hiç ortaya çıkarmadıkları, ama yurt dışındayken en ağır başlı turistin bile herhangi bir akşam, sanki dosdoğru Viyana'dan geliyormuş

da karakterini orada bırakmışçasına gözkaştırıcı bir hava içinde *table d'hôte*'a oturan saygıdeğer karısının üstünde görebileceği cinsten bir fistan - var. Ama bu hanım fistanını, bu cins lüklere doğuştan alışık kimseler gibi taşıdığı için, biz kendisinin bir Amerikalı olduğundan şüpheleniyor ve vaporettoya gelip gelmiyeceği üzerine kafamızdan tahminlerde bulunuyoruz.

Vaporettoya geliyor; ama ben sizi kandırmış olmamak için hemen şunu söyleyeyim ki, bu hanımın hikâyemle hiç bir ilişkisi yoktur. Ondan hatırımda kalan biricik şey, tekneye binerken dantel fistanını sürterek geçtiği iskeleyi tutan işçinin bu işi, saati bir peniye yaptığı ve hanımı öpücükler, el sallamalar, haber yollamalar, davet etmelerden bir bulut içinde yolcu eden arkadaşları arasında belibaşlılarının Mr ve Mrs Henry Labouchere ile grubu olduğudur. Ne var ki, Mr Labouchere beni fena halde düşündürmeğe başladı; zira Mr Labouchere orada Cumhuriyetçi Radikalizmi temsil ediyor, asıl adı Hernietta Hodson olan Mrs Labouchere ise, bütün zerafetiyle, Dram Sanatını temsil ediyordu ve saatte bir peniye çalışma koşulu ne ona, ne de ötekine yakıştırılırdı.

Derken, Cadenabbia dümen suyumuzda uzaklaşmağa başlıyor, Mr Labouchere, dantel fistanlı güzel hanımı kendisine oranla zavallı bırakan artistçe bir zerafetle hâlâ elini sallamakta olan Mrs Labouchere'den beş dakika önce gözden kayboluyor.

Ben en üst güvertenin kenarında duruyor, aşağıya, esas güvertedeki züğürtler, ya da tutumlular güröhuna bakıyorum. Bunların arasında, dördüncü mevki bulunmadığı için üçüncü mevkide yolculuk eden kimseler var. Ben, birincinin birincisi olmadığı için birinci mevkide gidiyorum. Yanımda, bir sanat eserinden alınacak etkiyi' alabilmek amacıyla gölü seyreden (bu benim tahminim ama belki o da benim için aynı tahminde bulunuyordur) ve

aslında güzel sanatlara vurgun, azıcık da şair ruhlu olmasına rağmen, yakın zamanda zorunluluk yüzünden Devlet Memurluğu'nun ölüm fermanını eline alacak olan Cosmo Monkhouse duruyor. Monkhouse hoşlandığım bir insandır; görünüşü itibariyle benden daha hoş bir adamdır. Cosmo biraz yaşlıca görünüşlüdür; hiç değilse, yaşadığı hayatın damgasını taşıyacak kadar yaşlı görünüşlü. Kafamdan aritmetik işlemleri yapıyor ve kabaca bir hesapla, Cosmo'nun günde altı saat çalıştığı ve Pazarları, tatil günlerini de hesaba katmak şartıyla saatte on şilin civarında para kazandığı sonucunu çıkarıyorum. Bu bakımdan Cosmo Monkhouse 120 İtalyan işçisine bedel oluyor. O, birinci dereceden eleştirmeyi benim o sıralarda oynadığım oyunu - temsil ediyor. O, bulutların etkilerinin görüldüğü ufka bakarken, ben de onun yüzünü inceliyorum. Onun etinde, tanıdıklarım arasında, bütün hayatları boyunca Güzel Sanatlara âşık kalmış; büyük sanatçıların yapıtları üzerine yazıp, çizmekten gurur ve mutluluk duyarak, Sanat şaheserlerini bütün hayatın denek taşı yapan; en sevdikleri sanat ustalarının eserlerini tanımamış olsalar hiç bir vakit meydana getiremeyecekleri ufak tefek bir iki sanat eseri (genellikle ya ufak bir şiir, ya da bir hikâye) yaratmağı kendileri de başarmış yaşlıca erkeklerde dikkatimi çeken görünüşü buluyorum. Bu, sanki adamın en dış tabakası canlılığını kaybetmiş de, içerde gömülü kalan gerçekten yükselen buharlar onu bir parça haşlamasa tamamiyle mumyalaşacakmış izlenimini bırakan tuhaf, çökmüş bir görünüştür. Ama Monkhouse'un bu özelliğini görürken, aynı zamanda onun puro içtiğini de görüyorum. Tanıdığım bütün öteki sanat düşkünleri de puro içerler. Böylece şimdi kafamı, bu insanların böylesine acaip bir şekilde, yüzeysel ölümlerine puro içme alışkanlıklarının mı, yoksa beynin besini olarak hayatın yerine Güzel Sanatları geçirmek alışkanlıklarının

mı sebep olduğu sorusu kurcalamaktadır. Kendi başlangıcımı, - bir edebiyat adamı haline gelmemek, fakat kalemini bir put değil, bir alet yapmak kararımı - hatırlıyorum ve bunlar üzerinde derin derin düşünüyorum. Bunu düşünürken hemen büyük bir gurur duyuyorum ve Cenabı Hakka, beni şu edebiyat kulüplerinde raslanan Sanatperestlerden biri olmaktan koruyan, kurtarıcı inayettinden ötürü şükranlarımı sunduğum sırada aşağıdan tuhaf, gürültülü, kaba saba, bununla birlikte, sanki neşesi kendi kaynağında donmuş gibi bir hava taşıyan şarkı sesleri yükseliveriyor.

Parmaklıktan aşağı bakıyorum. Tam altımda, bir parça daha az kabaca olsalar delikanlı denilebilecek üç genç adam duruyor; her birinin şapka şeridine Gelir Vergisi makbuzu gibi birer belge iliştirilmiş ve her birinin kolu sevgiyle, yanındakinin boynuna atılmış, üçü de olanca güçleriyle şarkı söylüyorlar. Biraz sarhoşlar, ama aynı koşullar altında İngiliz erkeklerinin İngiliz içkisiyle oldukları kadar değil. Bunlar azami derecede neşelenmeğe azmetmişler; birinin şapkasındaki kurdeleler, neşelerine sevinçli bir sebep bulunduğuna işaret ediyor. Şarkılarının güftesini anlamağa çalışıyorum ve ancak genel anlamını çıkarabiliyorum; bu şarkının genel anlamı da, bütün şarkılarda olduğu gibi, anlamsızlık. Şarkı bir askerin hayatındaki sevinçleri, serüvenleri, ahlâksızlıkları, hafif aşkları içki alemlerini, cümbüşleri ve umursamazlığı anlatıyor. Şarkıyı esas idare eden ve en çok bağırın ortadaki küçük şeytan birden susuyor ve ağlamağa başlıyor. Onun sağındaki genç de ötekinin ağlamasına dayanamıyarak ağlıyor; ama en sessizleri olan soldaki genç, onlara çıkışıyor; bunun üzerine eskisinden de coşkunun bir şekilde tekrar şarkıya başlıyorlar.

Bir iki mısra ve tamam; şarkı, bir daha derlenip toparlanmamak üzere tekrar paramparça oluyor. Sağdaki

genç yeni bir havaya, ama evden, anadan v.b ayrılmakla ilgili, insanın yüreğinin yağını eriten bir havaya başlayarak, ağlamanın son initlili seslerini dağıtıyor. Bu şarkı hoşlarına gidiyor; nitekim, bunu başarıyla sonuçlandırıyorlar. Sinirleri yatışmış olarak azıcık konuşuyorlar, azıcık içiyorlar, azıcık şakalaşıp, azıcık da afi kesiyorlar; en sonunda, biricik uğraşları kılıç, içki kadehi ve kadın olduğu zaman kendilerini bekleyecek fetihlerle ilgili en pervasız, en cenkçi bir şarkıya başlıyor, avaz avaz bağırarak söylüyorlar. Ağlamadan iki kıtayı söyliyebiliyorlar; derken ortadaki genç, arkadaşının boynuna sarılıyor; hiç saklamağa çalışmadan, acınacak bir şekilde, çocuklar gibi bağıra bağıra ağlıyor.

O zaman, şapkalarına iliştirilmiş kâğıt parçalarının ne olduğunu anlıyorum. Bu gençler, kıtalarına gitmekte olan yeni kura neferleridir. Bir sonraki iskelede iniyorlar. Como Gölünde geçirdiğim o akşamla ilgili olarak, sanki kendim vapura binip, inmemişim gibi, başkaca hiç bir şey hatırlamıyorum.

x x x

Yıllarca sonra, tehlikelerle dolu bir akşam vakti, İngiliz Akdeniz Filotillasının himayesindeki bir Doğu yolcu vapurunun beni son hızla getirmekte olduğu Malta'da hafızam tazeleniyor. İleride karanlık ve pis bir deniz var. Oraya gitmek istemiyorum; ama benden daha iyi bir denizci olan kaptan, ayrıca bununla görevli de bulunduğu için gitmek niyetinde. Filo geride kalıyor; biz sağa (buna karacılar sancak tarafı derler) döndüğümüz zaman, limanın ışıkları sırt arkasında kayboluyor. Açık denize çıktığımız anda, ayakta duramaz oluyor, karada kara ayakka-bı giydiğimiz halde vapurlarda ille de beyaz olmasında ısrar ettiğimiz üstübeçli ayakkabılarımız içinde, yalpa vurmağa başlıyoruz. Üstübeç, birisinin başına epey dert

açıyor, üstelik ciğerlerine de dokunuyor; ne var ki, biz beyaz ayakkabı giymekte ısrar etmesek, o birisi de bize saygı duymayacak. Ne yapıp edip, yarı yarıya boş yemek salonunda arzı endam ediyorum o akşam; sofrta takımları sallantıdan yere düşmesin diye masanın etrafına çepeçevre gerilen ipler tabakların içine girdiği ve rüzgâr üstünde oturan iki hanım, ikişer sefer üzerime doğru top gibi fırladıkları halde ben yiyor, içiyor ve umduğumdan daha az korktuğum için seviniyorum. Ne var ki, havanın pis görünüşü değişmiyor; Cebelitarık'a vardığımız zaman üzülüyorum doğrusu. Burada gemiye iki adam çıkıyor. Birincisi, Cebelitarık kayasının ve limanının fotoğraflarını çekmeğe kalkacakların Dreyfus'un akıbetine uğrayacaklarını bildiren basılı ilânlar asıyor. Öbürü ise bir işporta kuruyor ve adı geçen kaya ile limanın boy boy, çeşit çeşit resim ve fotoğraflarını satışa çıkarıyor.

Karaya çıkarak, istihkâmları ziyarete giden bir İngiliz hacı kafilesine katılıyorum. Bize modası geçmiş bir topla, talim yapan bir kaç manga asker (biz bu askerlere Tommyler deriz) gösteriyorlar; biz de kalenin ne işe yaradığını gözlerimizle görüp anladığımızı iyice inanmış olarak ayrılıyor ve bu inançla, bize sözde etrafı gezdirmiş olan askerî sahtekâra bol miktarda bahşış verip, birbirimize, «aman ne kadar da güvenlik altına alınmış bir yer, değil mi?» diyoruz. Adamın biri Cebelitarık'ın hava-cıva olduğunu, modern toplarla ta Ceuta'dan bombardıman edilebileceğini ve bu yeri bir sıcak patates gibi elimizden atmaktan bizi sadece halkın bu konudaki hassasiyetinin alkoyduğunu söylüyor. Bunun üzerine öteki İngilizler öyle kızıyorlar ki, hırsları yatışsın diye, 'Ne alâ İspanyollar'a; masrafını İngilizlere ödeterek kendi kıyılarını tahkim ediyorlar,' deyip, biz de Portsmouth'u aynı şartlarla Almanlar'a teklif etsek hiç fena olmayacağını söylüyorum. Bunu mantığa aykırı bir delilik sayıyorlar; bunu izleyen ko-

nuşmalar da, İngiltere'nin askerî büyüklüğü konusunda hepimizin olağanüstü bir heyecan içinde bulunduğunu gösteriyor.

Bunun bir sebebi var. Malta'da, Boerlerin Natal'i işgal ettikleri ve İngiltere'nin savaşa girdiği haberi bize ulaştı - daha doğrusu biz habere ulaştık.

Akşamüstü hava her zamankinden pis bir görünüş alıyor. Güneş, kurşunî bulutların ardında saklanıyor; deniz ise çalkantılı, kabarmağa hazır. İngiltere'ye ya da İngiliz birliklerini taşıyan gemilere aldırış ettiği yok. Kıyıda dolaşıyorum. Dönüşte bir köşeye geliyor ve kendimi büyük bir kışlanın önünde buluyorum. Kışlanın önündeki, bayraklarla süslü düzlükte, sabahtan beri kendilerinden 'Tommylerimiz' diye söz ettiklerimiz oturuyor. Her askerin kumanya çantası yanında, ve her askerin yüzünde, çalkantılı denizden, kurşunî gökten şikâyet eder yolu öyle bir ifade var ki, bu ifadeyi resimli gazetelerin hiçbiri resimle göstermek istemez, istese de edemez. İçlerinden çoğu, Cebelitarığa gelirken ilk deniz tutması korkusuna yakalanmış ve bu korkuyu hâlâ yenememiş olduklarından şüphelendiğim, gencecik adamlar. Hiç birinin, denizlerin ötesinde kendilerini bekleyen mavzerleri düşündüğünü sanmıyorum. Anlatılmaz bir etki yaratıyorlar üzerimde; zira şimdiye kadar, bütün bir alayın böylesine mutsuz olduğunu görmedim. Konuşmuyorlar, kılmıdamıyorlar. O sabah birlikte kaleyi gezdiğimiz arkadaşlardan biri gelip de onlara süngü süngüye çatışmada onların üstüne kimse bulunmadığını söylese, kalkıp bunu söyleyeni öldüreceklerinden bile şüphe ederim. Arpacı kumrusu gibi düşünerek bekliyorlar. Ben de bekliyorum, büyülenmiş gibi; ne var ki, benim yolum denizden karaya; onun için az onra onlardan ayrılmak zorundayım.

Bir hanım, göreve çağrılan İngilizlerin, büyük bir

serinkanlılık ve sükûnetle davrandıklarına dair bir söz ediyor. Anladığım kadarıyla, İngiliz askerlerinin, Como Gölündeki o kura neferleri gibi davranmadıklarını söylemek istiyor.

Vakit gelince, Körfezde bata çıka, tehlikeli sallanışlarla, çabalararak ilerliyor ve Kanal'dan müthiş bir sağanak altında, şiddetli bir rüzgâra karşı geçiyoruz. Sonra, anım tekrar unutuşun karanlığına gömülüyor.

x x x

Anı, güneş battığından beri, bir saattir bisikletin lâmbasıyla aydınlatmakta olduğum Ripley Yolunda tekrar canlanıyor. Haslemere'e gidiyorum. Yorgunum da; eğer biraz dişimi sıkarsam da, kuvvetli pedal basarsam, Guildford'da Portsmouth trenini yakalayıp, Haslemere'e bu trenle gidebileceğim aklıma geliyor. Bundan sonra hatırladığım şey, Guildford'da bana, trenin yanlış tarafına bindiğimi söylemeleri oluyor. Trenden kendimi başsağı atıyor, peronda yaban eşeği gibi hoşuyor, hareket etmekte olan basamağa atlıyor ve karga tulumba cehennem zebanilerinin arasına çekilip, alınıyorum.

Kompartımandaki dokuz adamdan sekizi, avaz avaz "Tanrı Seni Bağışlasın, Tommy Hopkins'i söylüyor. İçlerinden biri besbelli ki, ayık; ama o da onlar kadar sarhoşmuş gibi yaparak, mahsus ötekileri kışkırtıyor. Şarkı söylemeyen ise, masum görünümlü bir denizci. Yavaş yavaş bana yer açılıyor ve yeri açan adam, daha ben oturur oturmaz kolunu şefkatle boynuma atıyor. Hep birlikte beni, şerefli bir ünvanla - Vali bey ünvanıyla - selâmlıyorlar. Portsmouth'da gemisine binecek olan denizci dışında hepsinin de cepheye gitmekte olduklarını ifade ediyorlar. Ayık adamın asla cepheye gitmemekle birlikte, cepheye gidiyormuş süsü verdiğini hemen anlıyorum. Bir at yarışları alanına gidiyor olabilir; ama savaş alanına, asla.

Şimdi, korkunç bir çoşkunlukla, 'Kraliçenin Askerleri'ni söylüyoruz. Ötekilerin sesini bastırmak için ben, fortissimo söylüyorum: bu davranışım ise, kibarlıktan nefret eden bu adamların, benim de kibarlar takımından olduğuma dair içlerinde uyanan kuşkuları tamamiyle dağıtıyor. Yeni yoldaşım, 'Buller, Kruger'e ne yapacak?' sorusunu ortaya atıyor. Soru, orada bulunanların hepsine sırayla soruluyor ve bu sorulu cevaplı öğretime katılan öğrencilerin her biri, müstehcen cevap vermekte ötekini geride bırakmak için çaba harcıyor. Dört tanesi nüktedanlığını ortaya dökünce, küfür sözlüğündeki bütün kelimeler kullanılıp tüketilmiş oluyor. Kolunu boynuma dolamış olan adam beni bırakarak, birden bire deliler gibi yeniden 'Tanrı Seni Bağışlasın, Tommy Atkins'e başlayınca -soruyu bana da soracaklarından korktuğum için- yüreğim ferahlıyor. Bu şarkıdan bıkip da, seslerinin gücü azalmağa başladığı sırada, yedeklerin (hepsi de yedektir bunların) en ayık olanı, kendi başına, müstehcen bir şarkı tutturuyor; bu bir solo parçası olduğundan ve yanımda oturan yoldaşım da koro bilmediğinden onu susturuyorlar. Bana yer açan, boynuma sarılan bu dostsever adamın içip içip fitil gibi sarhoş olmasının, deminden beri avaz avaz şarkı söylemesinin ve 'Buller'ın Kruger'e ne yapacağı'nı o kadar merak etmesinin iki sebebi var: (1) kendisi dönünceye kadar (eğer dönebilirse) nasıl yaşayacağını bilemediği, Waterloo İstasyonu'nda ayrıldığı karısını unutmak; (2) ağlamamak. Öteki adamın ulur gibi söylediği o budalaca, o edepsizce şarkı, bir an bile dikkatini çekmiyor berikinin. O sarhoş halinde bile karısını aklından çıkaramıyarak, 'Karımın ne yapacağını bilmiyorum,' diyor bana. 'İstasyonda birazcık kafayı çektim. Onu orada bıraktım. Hali ne olacak, bilmiyorum.' Sonra acıklı acıklı ağlamağa başlıyor ve bir iki sefer denemesine rağmen, bir daha imkânı yok şarkıya katılmıyor.

O zaman denizci, belki de onun bu askere yakışmaz zayıflığı üzerine yöneltilen dikkatleri başka tarafa çekmek için, büyük bir siyasal olay sırasında, önemli bir siyasal gazete olduğunu karınca kararınca anlayabildiği bir gazeteyi satınalmanın doğru bir iş olacağını düşünerek bir peni verip aldığı Westminster Gazette'yi çıkarıyor. Westminster Gazette dolayısıyla, Hükümet üzerine bir tartışma başlıyor. Hepsi de, Chamberlain'ın 'iyi bir adam' olduğunu duymuşlar; denizci ise, herşeyi yoluna sokacağına inandığı Lord Rosebery hakkında insanın yüreğine su serpen hikâyeler dinlemiş. Lord Salisbury hariç, bunlardan başka bir devlet adamının adını duymamışlar ömürlerinde. Tam yine Buller'in Kruger'e ne yaptığı konusuna dönmeğe hazırlandığımız sırada, yedekler birden, denizcinin Portsmouth'a, yedekler tarifесinden daha ucuz olan Askerî tarife üzerinden ücret ödeyerek gittiğini anlıyorlar. Bu kayırcılık hoş gitmiyor; eğer denizcinin kompartımandaki en genç ve en temiz adam olduğu kadar, en kuvvetli adam olduğu da apaçık anlaşılmasa, bu yüzden onunla kavga etmemiz işten değil. Arada geçen bütün olay sadece saçma bir tartışma çerçevesi içinde kalıyor ve bu tartışma, Başkan Kruger'den siyasal hınç almağa her ne kadar çok hevesliysek de, Hükümetle Lord Rosebery arasındaki ilişkilerin cahili olduğumuz kadar bir tren biletinin mahiyeti hakkında da o derece bilgisiz olduğumuzu ortaya çıkarıyor. Yanımda oturan yoldaşım bu arada ağlaya ağlaya sızmıştır. Yedeklerden ikisinin her nasılsa akıllarına gelen ve hemen söylemeğe başladıkları 'Auld Lang Syne' şarkısı komşuma bir ninni gibi geliyor, uykusunu iyice mayalandırıyor. Ama şarkıyı söyleyenler onu 'Home, sweet home' şarkısıyla öyle karıştırıyor, öyle bir berbat ediyorlar ki, uyuyan birden bire sıçrayıp uyanarak, 'Tanrı Seni Bağışlasın, Tommy Atkin'i tutturuyor; üç ayrı hava cehennemî bir kontrpuvanla or-

talığı inletirken, tren Haslemere'de duruyor ve ben tedbirli davranıp hiç oyalanmadan, çabucak iniyorum; çünkü o ana kadar benim de cepheye gittiğime iyice inanmış olan yol arkadaşlarıma, ayrılışım, vatana ihanet anlamı taşıyan korkakça bir firarla, hürriyete kavuşmak için yapılmış akıllıca ve başarılı bir çıkış karışımı davranış olarak görünebilir.

Onlar da o İtalyan kura neferlerine benziyorlardı; yalnız biraz daha sarhoştular İtalyanlar'dan; bir de, yanlarında edeplerini takınmaları için sebep teşkil edecek dantel fistanlı sinyorinalar bulunmadığı için, daha edepsizdiler, o kadar. Alman Generalleri, İngilizlerle İtalyanları samimî olarak bir tutuyor; her ikisini de *Karonenfutter*, yani kurusıkı olarak niteliyorlardı. Beni onların ne yurt hasretleri, ne de deniz tutması rahatsızlıkları duygulandırıyor; bunların her ikisi de geçer ve hiç bir önemli hasar bırakmaz. Savaş sanatını yürütecek olanların, barış sanatını yürütenlere oranla daha ne yaptığını bilen kişiler olduğu hayaline de kapılmış değilim. Trenime vaktinde yetişip de yolculuğumu birinci mevki kompartımanında Lord Landsdowne'la, Mr Brodrick'le, Lord Methuen'le, Sir Redvers Buller'la ve Lord Roberts'la birlikte yapsaydım, konuşmalar döner dolaşır, yine aynı noktaya gelirdi; yani, süngünün ucuna. O bakımdan, bu hikâyede bir ibret dersi bulunduğu sanısına kapılmayın. Ben sadece gördüklerimi ve duyduklarımı anlatıyorum.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Bernard Shaw'un Önsözü	5
Kara Kız	27
Hava Futbolu : Yeni Oyun	79
İmparatorla Küçük Kız	93
Mucizevi İntikam	107
Geleceğin Tiyatrosu	136
Giyinme Odasındaki Sır	172
Don Giovanni Açıklıyor	181
Güzelliğin Görevi	209
Yine Bebek Evi İçin	213
Franklyn Barnabas'ın Ev Hayatına Kısa Bir Bakış	230
Yaşlı Bir İhtilâl Kahramanının Ölümü	288
Serenad	302
Surrey Tepelerinde Bir Pazar Günü	313

KARA KIZ, 1925 Nobel Edebiyat Ödülünü alan Bernard Shaw'un hikâyelerini bir araya getiren eseridir. (Orijinal adının tam çevirisi: Kara Kız Tanrısını arıyor). Dilimize ilk olarak çevrilmiştir. Ülkemizde daha çok tiyatro eserleriyle tanınan Shaw'un hikâyelerini zevkle okuyacaksınız...

